

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ
VEYA
HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ**

Yüksek Lisans Tezi

Songül ELTİŞ

Çorum-2022

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ VEYA HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ

Songül ELTİŞ

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi: Atiye NAZLI**

Çorum 2022

Songül ELTİŞ tarafından hazırlanan “Kıssa-I Kereb-İ Gâzî veya Hikâye-İ Muhammed Hanefî” adlı tez çalışması .../.../..... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çoğunluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ..... Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Altuğ ORTAKCI

Dr. Öğr. Üyesi Atiye NAZLI

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün TÜRKMEN

(Unvanı, Adı SOYADI).....

(Unvanı, Adı SOYADI).....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile .....’ın ..... Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Unvanı Adı SOYADI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)
Songül ELTİŞ

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ veya HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ

Songül ELTİŞ

ORCID: 0000-0002-5912-8063

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Şubat 2022

ÖZET

Türklerin İslamiyet'e girişinden sonra destani anlatıların konu bakımından cenk-name gazâvat-name türüne evrildiği gözlemlenmektedir. Hikâye edilen konular, genellikle fetih için gidilen yerlerde İslam askerlerinin kahramanlıkları ve din uğruna yapılan savaşların içeriği şeklinde olmaya başlamıştır. Bu türden hikâyelerde öne çıkan başkahramanın yiğit, cesur bir savaşçı olması anlatının konusu bakımından gayet doğaldır. Anadolu'da çok rağbet gören Hz. Ali cenk-namelerini Battal-name, Danişmend-name Saltuk-name gibi eserler takip etmiştir. Üzerinde çalıştığımız yazma, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü'nde MC_YZ_K.000274 numarasına kayıtlı olan Kıssa-ı Kereb-i Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî adını taşımakta olup adı geçen destani eserlere dâhil edilebilir.

Eserin kahramanları, Hz. Ali'nin Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye'den olan oğlu Muhammed Hanefî ve Çorum Hıdırlık Tepesin'de türbesi bulunan sahabeden kahraman bir savaşçı olan "Amr bin Ma'di Kereb" Kereb-i Gâzî'dir. Destan/hikâyede Kereb-i Gâzî'nin ve Muhammed Hanefî'nin kahramanlıkları eş değer bir seyir izlemektedir. Mağrip diyarına gelen İslam ordusunun başında Muhammed Hanefî vardır, Kereb-i Gâzî ise onun en güçlü komutanı rolündedir.

Adının Kıssa-ı Kereb-i Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî olduğundan da anlaşılacağı gibi eser bir bakıma halk hikâyesi özelliği gösterirken bazı yönleriyle de destani unsurlar barındırmaktadır. Kereb-i Gâzî, fiziki özellikleri bakımından Oğuz Kağan'a benzerken Yemenli olmasına rağmen halkın muhayyilesinde "alp" tipini devam ettirmekte, diğer taraftan Türklerin İslamiyet'e girmesiyle ortaya çıkan alp-eren kimliğini de adında olduğu gibi "Kereb-i Gâzî"

ortaya koymaktadır. Kereb-i Gâzî'nin, Hank-ı İshak adlı bir atının olması da onu Türk destan kahramanlarına yaklaştırmakta ve hikâyenin destan özelliği taşıdığını göstermektedir. Bu da eserin tam olarak destan mı hikâye mi ya da gazavat-name mi olduğunu belirlemekte işimizi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle biz bu çalışmada genellikle destan/hikâye şeklinde ikili bir kullanımı tercih ettik. Eseri konusu bakımından kahramanlık hikâyesi olarak nitelendirmek heralde yanlış olmayacaktır.

Anahtar Kavramlar: Kerebi Gâzî, Muhammed Hanefî, destan, hikâye, namecilik geleneği

Bilim Kodu:31003

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ or HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ

Songül ELTİŞ

ORCID: 0000-0002-5912-8063

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Philosophy Thesis

February 2022

ABSTRACT

It is observed that after the introduction of the Turks to Islam, epic narratives have evolved into the genre of cenk-name gazavat name in terms of subject matter. The subjects described began to be in the form of the heroism of Islamic soldiers and the content of battles for the sake of religion, usually in places where they went for the conquest. The fact that the protagonist, who stands out in such stories, is a valiant, brave warrior is quite natural from the point of view of the subject of the narrative. Hz. Ali is very popular in Anatolia. Ali cenk-name was followed by works such as Battal-name, Danişmend-name Saltuk-name. The manuscript we are working on bears the name of Kıssta-ı Kereb-i Gâzî or Hikâye-i Muhammed Hanefi, registered under the number MC_YZ_K.000274 in the Rare Works Department of the Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library, and can be included in the mentioned epic works.

The heroes of the work, Hz. Muhammad Hanafi, son of Ali from Havle bint Ca'fer al-Hanefiyya, and "Amr bin Ma'di Kereb" Kereb-i Ghazi, a heroic warrior from the Companions whose tomb is located in Hıdırlık Hill' in Çorum. In the epic /story, the heroics of Kereb and Muhammad Hanafi follow an equally remarkable course. Muhammad Hanafi is at the head of the Islamic army that came to the Mağrip land, while Kereb-i Gâzî plays the role of its strongest commander.

As can be understood from the fact that its name is Story-i Kereb-i Gazi or Story-i Muhammad Hanafi, the work is in some ways a folk story, while in some aspects it contains epic elements.

While Kereb is similar to Oguz Kagan in terms of its physical features, it continues the "alpine" type in the imagination of the people, although it is Yemeni, on the other hand, it reveals the alp-eren identity, which emerged with the conversion of the Turks to Islam, "Kereb-i Ghazi", as in its name. The fact that Kereb has a horse named Hank-i Ishak also brings her closer to the Turkish epic heroes and shows that the story has an epic feature. This makes it difficult for us to determine whether the work is exactly an epic or a story or a gazavat name. For this reason, we preferred a dual-use in the form of an epic/story in this study. It will not be wrong to call the work a heroic story in terms of its subject matter.

Key Terms: Kerebi Gâzî, Muhammad Hanafi, epic, story, the tradition of naming tradition

Science Code:31003

TEŞEKKÜR

Öncelikle yetişmemde emeği olan Hitit Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki bütün hocalarıma şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim. Tez yazım sürecinde, teknik konularda sürekli yardımlarına başvurduğum oğullarım Özkan'a ve Melih'e de bu süreçte bana katlandıkları için çok teşekkür ederim. Ayrıca maddi manevi her türlü desteği sağlayan ve bana benden çok inanıp hayallerimi gerçekleştirmem için beni teşvik eden sevgili eşim Ali Eltiş' i burada minnetle anmak isterim, nurlar içinde uyusun... Ve tabii ki öğrencisi olmaktan her zaman onur duyduğum çok kıymetli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Atiye NAZLI'ya öncelikle danışmanım olmayı kabul ettiği için sonra da çalışmamız boyunca değerli görüşlerini ve yardımlarını benden esirgemediği için ve tez jürisinde değerli katkılarını bildiren Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nilgün Türkmen ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Altuğ Ortakçı Hocalarıma çok teşekkür ediyorum.

Songül ELTİŞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

HİKÂYE'DE YER ALAN ŞAHIS KADROSU VE DİĞER UNSURLAR

1.1. Hikâyede Yer Alan Şahıs Kadrosu.....	5
1.1.1. Kereb-i Gâzî.....	5
1.1.2. Muhammed Hanefî.....	6
1.1.3. Hoca Amr Ayyar	6
1.1.4. Ümeyye Ayyar	8
1.1.5. Esed-i Zerrin-kaba.....	8
1.1.6. Zeyd bin Ali	8
1.1.7. Ma'dî Dilâver.....	9
1.1.8. Tûl Zengi.....	9
1.1.9. Dilfürûz Banu	10
1.2. Hikâyede Yer Alan Motifler ve Diğer Unsurlar	10
1.2.1. İslamiyetle İlgili Motifler	10
1.2.2. Diğer dinlere ait motifler.....	15
1.2.3. Engel /İmtihan.....	16
1.2.4. Kıyafet değiştirme	17
1.2.5. Din değiştirme.....	18
1.2.6. Hayvan motifi	18
1.2.7. Alet -araç-gereç	19
1.2.8. Hile.....	24
1.2.9. Savaş	25
1.2.10. Formülistik sayılar	25

2. BÖLÜM

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ VEYA HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ

3. BÖLÜM

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ VEYA HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ'DE

3.1. Yer Alan Beyitler.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	139
KAYNAKÇA.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EKLER.....	142
EK-1. Sözlük.....	143
EK 2: Dizin.....	163
EK 3: Yazmadan Bazı Örnekler.....	169

SİMGELER VE KISALTMALAR

Çeviri Yazı İşaretleri

آ	ā
ا	ā, a, e
ث	s
ح	ḥ
خ	ḫ
ذ	z
ص	ṣ
ض	ẓ, ḍ
ظ	ẓ
ط	ṭ
ع	ʿ
غ	ġ
ق	q
ك	k, g, ŋ
ي, ى	y, i, ī, î
ه	h, a, e

GİRİŞ

Üzerinde çalışma yaptığımız yazma eser İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı MC_Yz_K. 000274 demirbaş ve T813 KIS T813 KIS 1076 H 1 yer numarasına “Kıssa-i Kerb-i Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî” adıyla kayıtlıdır. Eserin kaydı şu şekildedir: Yayın Bilgisi: Mustafa b. el-Bevvab: Mustafa b. Ömer el-Bevvab. Fiziksel Nitelik: 105 yaprak 19 satır 205x145, 155x95 mm. Konu Başlıkları: Türk Edebiyatı. Üçüncü cilt. Buradaki kayıta 19 satır olarak kaydedilmesine rağmen yazmada bazı sayfalar 18-17 satırdan oluşmaktadır. Kitabın 105-a sayfasının sol alt köşesinde M. Cevdet Kütüphanesi'nin kaşesi yer almaktadır.

Türk halk edebiyatında destandan hikâyeye geçiş ürünlerinden biri olarak ele alabileceğimiz eser genel olarak mensur bir yapıya sahip olup 1-b sayfasında iki beyitlik bir bölüm, 4-b sayfasında yedi beyitlik bir kısım, 80-b'de bir beyit ve hikâyenin sonunda 105-a'da eserin müstensihine ait olduğunu düşündüğümüz bir beyit bulunmaktadır. Bundan başka kitabın iç kapağında büyük ihtimalle okuyucu tarafından yazılmış üç müfret, bir beyit ve hikâyenin başlangıcından önceki sayfada ise iki beyit daha vardır. Kitabın arka kapağında önceki iç kapakta not edilmiş bazı ibareler yer almaktadır.¹ Yazmanın 1-b sayfanın üst kısmında “üçüncü cildidir” yazmaktadır. Ancak hikâyenin birinci satırı “Hikâyet-i Kerb-i Gâzî ve ol merdi Hicâzi'nün altıncı cildidir.” şeklinde başlamaktadır. Yazmanın dış kapağı nohut rengindedir. Eser, okunaklı bir durumdadır ancak sayfa 51-b'nin 10'nuncu satırından sonraki bölüm üzerine kâğıt yapışmış görünümünde olup yazılar okunmamaktadır. Bu bölümde okuyabildiğimiz sözcükleri yazıya geçirirken okunmayan kısımları köşeli parantezle belirttik. Ayrıca, kitabın bazı sayfalarında kenarlara yazılmış notlar vardı bunları ait olduğu sayfalarda dipnot olarak gösterdik.

Çalışmamızın 1. Bölümünde hikâyede yer alan şahıs kadrosunu ve diğer unsurları yakından incelemeye çalıştık. Bu bölümde inceleme yaparken Prof. Dr. İsmet Çetin'in “Tursun Fakih Hayatı-Edebi Şahsiyeti Mesnevileri” adlı çalışmasını örnek alarak onun uyguladığı çerçeveye doğrultusunda hazırladık.

Kerb-i Gâzî hikâyelerinin manzum ve mensur yazmaları ile ilgili yapılan bir tavsifte şu bilgiler verilmektedir:

Taramalarda hikâye ile ilgili Türkçe üçü manzum, yedisi mensur on yazma tespit edilmiştir. Manzum metinlerin ikisinin Darandeli Fenâyî (birinci cilt) ve Ruşânî (ikinci ve üçüncü cilt) tarafından nazma döküldüğü bilinmekle birlikte mensur olan Tunus, Ankara Milli Kütüphane

---

¹ Bu kitabı Muhammed [ok...] soñ bin toqsan dört senesinde mâh-ı rebî'ül-evvelinüñ on beşinde [okumışdur] mâh-ı rebî'ül-evvel [.... ....] bir Müselmanın kebir-i ħarbiye [....] Süleymân oқudı, Hoca Paşada [...] Nedr ħaṭṭı Hacı İbrâhim bin Ali

ve İstanbul Atatürk Kitaplığı“ndaki nüshaların müellifleri belli değildir. Ruşânî“nin şu beytine dayanarak manzumların mensurlardan daha sonra oluşturulduğu tespit edilmektedir. (Yılmaz, Canyıldırım, Gezer, 2017, 7 s. 2344-2361).

Bu bilgilerden Kereb-i Gâzî anlatmalarının Anadolu’da oldukça rağbet gördüğü anlaşılmaktadır. Makalede, üzerinde çalıştığımız cildin istinsah tarihi 1076, müstensihisi ise Mustafa b. Ömer el-Bevvab olarak gösterilmektedir. Burada müellif hakkında bilgi olmadığı ifade edilmiştir. Bizim de yazmadan tespit ettiğimiz kadarıyla eserin müstensihisi Mustafa İbni Ömer el-Bevvab’dır. Eserin sonunda 105-a’da müstensih, adını ve Sene 1076 “M.1665” notunu düşmüştür. Yazmada, 60-a’nın sayfa kenarında Cihangirli “Muhammed ‘Arif bendelerinin te’lifidür” şeklinde not yer almaktadır fakat telif tarihi hakkında bir bilgiye rastlayamadık. Eğer bu bilgi doğru ise eserin müellifi Muhammed Arif’tir. Ancak ne yazık ki yaptığımız araştırmada kaynaklarda bu isimde bir şaire/yazara ulaşamadık.

Eserin türünü “destan”, “hikâye” ya da “-name” olarak belirlemenin biraz zor olduğu görülmektedir. Hikâyede İslam ordusunun dini yaymak için yaptığı savaşın konu edilmesi eserin cenk-name olduğunu düşündürmekte diğer taraftan istinsah tarihi göz önüne alındığında ve mensur ağırlıklı olması sebebiyle eser halk hikâyesi sınıfına dahil edilebilmektedir. Eserin yapısına bakıldığında nazım-nesir karışık daha ziyade nesir ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu görülmekte ve bu yönüyle halk hikâyesi özelliği göstermektedir.

Destanlardan sonra ortaya çıkan halk hikâyeleri mutlaka tarihi bir olaya dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır. Böylece destanlarla modern roman arasındaki geçiş döneminde ortaya çıktıklarından “épico-roma-nesqué” diye de adlandırılan halk hikâyeleri, gerek konu gerekse şekil olarak hem epik eserlerin özelliklerini taşır, hem de modern romandaki tipleri ve olayları ihtiva eder. (Türkmen, 1998, s.488-491).

Ancak bizim çalışmamıza konu olan “Kıssa-ı Kereb-i Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî” hikâyede halk hikâyelerinin bölümleri olan “fasıl, döşeme, sonuç” gibi kısımların olmadığı da görülmektedir. Kereb-i Gâzî’nin Hank-ı İshak adlı bir atının olması ve abartılı fiziki gücü onu destan kahramanlarına yaklaştırmakta ve hikâyeye destani bir özellik kazandırmaktadır. Anlatıda aşk konusundan daha çok kahramanlık, yiğitlik gibi mevzuların ön planda olması sebebiyle eseri “kahramanlık hikâyesi” olarak nitelemek doğru bir görüş olabilir. “Halk hikâyelerinde muhteva olarak önceleri sadece kahramanlık konuları işlenirken giderek kahramanlık ve aşk, daha sonra sadece aşk konuları işlenmiş, son dönemde ise realist halk hikâyelerine doğru bir gelişme görülmüştür.” (Türkmen, 1998, s.488-491). Ayrıca burada Cihan Okuyucu’nun Kereb-i Gâzî hikâyelerinin Kerb-nâme olarak adlandırılabilceği görüşünü de belirtmek isteriz.

Elimizde eserin baş kahramanı Kerb'dir. Yazmanın bir çok yerinde yazarları tarafından eserin; <<Kerb Gâzi>>, <<Kerb Gâzi Hikâyeti >> şeklinde takdim edildiğini görüyoruz. Bu değişik ifadeler onun mazbut bir ismi olmadığını gösteriyor. Bu sebeple biz eseri kısaca Kerbnâme diye isimlendirmeyi tercih edeceğiz. (Okuyucu, 1994, s.175-202).

Eserde olaylar Mağrip diyarında geçmektedir. Mağrip, bugün Libya, Fas, Tunus gibi ülkeleri kapsayan Afrika'nın kuzeyidir. Ayrıca Saklabiye adlı bir şehirden söz edilmektedir. Eserde olayların geçtiği mekanların tamamen gerçekçi olduğunu görmekteyiz. Mağrib'e gelen İslam ordusu hayme, hargah ve bargahlarda kalmaktadır. Mağrip'te Deyr-i Mıknad, Deyr-i Behnam Şah, Kilise-i Mıknad, Kal'a-yı Can Külab gibi mekanlardan ve Behnam Şah'ın bargahından söz edilmektedir.

Eserin kahramanları olan Muhammed Hanefî ve Kereb-i Gâzî Malik bin Eşter gibi isimler tarihi şahsiyetlerdir. Muhammed Hanefî Hz. Alinin oğludur. Malik bin Eşter kaynaklarda Hz. Ali'nin ordu komutanlarından biri olarak gösterilmektedir. Hikâyenin başkahramanı Kereb-i Gâzî ise Yemenli bir cengaver ve şairdir. Çorum'da türbesi bulunan Kereb-i Gâzî'yi halkımız çok benimsemiş ve çocuklarına "Kereb" Kerep ismini vermiştir. Ahmet Sezikli Kereb-i Gâzî'nin kimliği hakkında şu bilgileri vermektedir:

Asıl künyesi Ebu Sevr Amr b. Madı Kerib b. Abdillâh ez' Zübeydi olan Kerebi gazi aslen Yemenlidir. Hicretin onuncu yılında Medine'ye gelerek Müslüman olmuştur. Hz. Ebubekir döneminde Suriye'nin fethinde görevlendirildi. Yermuk savaşında bulundu, bir gözünü kaybetti. Hz. Ömer devrinde Sa'd b. Ebi Vakkas ile Irak Fethine katıldı. Hz. Ömer Sad'a yazdığı bir mektupta 2000 kişiye bedel iki kişi gönderdiğini bunlardan faydalanmasını ve onlarla istişare etmesini bildirmişti. Bu kişilerden birisi Amr bin Ma'dı Kerb'dir. Yiğitliğinden dolayı ona Arap cengaveri adı verilmiştir. Aynı zamanda iyi bir şair olan Kereb-i Gazi'nin şiirleri divan-ı Amr b. Ma'dı Kerib adıyla toplanarak Bağdat'ta yayınlanmıştır. (Sezikli, 2004, s.281-289).

Sezikli, Kerebi-i Gâzî'nin Çorum Hıdırlık'ta medfun olması hakkında ise şu bilgileri vermektedir:

Çorum merkeze on beş dakikalık mesafede, Çorum'un batısında yüksek bir tepe halinde bulunan Hıdırlık mevkiinde üç önemli zatın kabirlerinin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bunlardan birisi Süheyb İbn'i Sinan-ı Rumi, ikincisi Ubeyd Gâzi, üçüncüsü de Kereb-i Gâzî'dir. Bu üç zatın kabirleri üzerine ilk önce Selçuklu hükümdarları tarafından türbe inşa ettirilmiş ve bir zaviye ve cami tesis edilmiş ayrıca ziyarete gelenlere yemek vermek ve konaklamak için Karaca Köy civarında bir kısım arazi vakfedilmiştir. Osmanlılar zamanında Osmanlı hass-ı hümayun elli kile zahire, o zamanın parasıyla aylık üç yüz kuruş ile Türbedarlık görevi tahsis edilmiştir. (Sezikli, 2004, s. 281-289).

Sezikli'nin verdiği bu bilgilere göre Çorum'da Kereb-i Gâzî'nin türbesinin inşası Selçuklular zamanına dayanmaktadır. Hz. Peygamberin sahabesinden olan Süheyb İbn Sinan-ı Rumi'nin ve

Ubeyd Gâzî'nin Kereb-i Gâzî ile aynı mevkiide kabrinin bulunması Kereb-i Gâzî'nin Çorum'da medfun olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir:

Bu türbede adı geçen Ubeyd Gazi de Muaviye zamanında İstanbul'un fethi için Kerebi Gazi ve Süheyb-i Rumi ile birlikte orduya katılmış. Daha sonra İstanbul'a varmadan şehit düştüğü rivayet edilmektedir. Çorum Hıdırlık mevkiini Hızırdan sonra önemli kılan Peygamberimizin ashabından olan Süheyb-i Rumi Hazretlerinin türbesi bulunmasıdır. Süheyb-i Rumi aslen Musul'da doğmuş, çocuk yaşlarda Mekke'ye ve Hz. peygamberimizle aynı zamanda Hicret etmiş, peygamberimizin katıldığı bütün savaşlara katılmıştır. Süheyb-i Rumi'nin hayatı hakkında kaynaklarda farklı bilgilere rastlanmaktadır. Onun 73 yaşında hecretin 38. yılında Medine'de vefat ettiği ve Baki mezarlığında meftun olduğu yazıldığı gibi başta Gelibolulu Mustafa Ali olmak üzere bazı tarihçiler ise onun Çorum'da metfun olduğunu yazmaktadır. Çorum'da Süheyb-i Rumi'nin kabrinin bulunduğu inancı çok eskilere dayanır. Selçuklu sultanları Süheyb-i Rumi adına türbe yaptırmışlardır. (Sezikli, 2004, s. 281-289).

Kaynaklarda Kerb, Kerib, Kereb gibi isimlerle anılan Amr bin. Ma'dî Kerib'in adını çalışmamızda Çorum'da yaygın olarak bilinen Kereb-i Gâzî şeklinde kullanmayı tercih ettik.

Hikâye şu cümleyle başlar:

“Ravîyân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muḥaddisân-ı rûzgâr şöyle rivâyet iderler”

Eserde, anlatıcının konu geçişlerini şu kalıplarla gayet ustaca sağladığı ve buraların kırmızı mürekkeple yazıldığı dikkat çekmektedir:

Ammâ râvî-yi 'acâyip / Râvî-yi dâstân aydur / Amma bu tarafdan / Râvî aydur / Çün kim ol arada / Bizüm kışşamuz geldi bu yaña / Ezin-cânîb /râvî aydur / Bu cânibden / Ammâ bu maḥalde / Amma bu cânipde / Ammâ râvî-yi aşâh şöyle rivâyet iderler / Ammâ ol yañadan / Ammâ beriden / Ammâ çün kim / bu yañadan / Şöyle kim râvî-yi dâstân aydur.

1. BÖLÜM

HİKÂYE'DE YER ALAN ŞAHİS KADROSU VE DİĞER UNSURLAR

Eserde geçen Muhammed Hanefî, Kereb-i Gâzî, Zeyd bin Ali, Malik bin Eşter ve onun oğlu İbrahim bin Eşter/Ejder/Ecder gibi kişiler aynı zamanda tarihi şahsiyetlerdir.

1.1.Hikâyede Yer Alan Şahıs Kadrosu

Destan/hikâyenin şahıs kadrosu çoğunlukla gerçekte yaşamış tarihi şahsiyetlerden oluşmaktadır. Konusu İslamiyeti yaymak için yapılan savaş olması bakımından eserde kadın figürünün biraz daha geri planda kaldığını görmekteyiz. Kereb-i Gâzî ve Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefî hikâyenin başkahramanı olarak karşımıza çıkarken Hoca Amr ve onun oğlu Ümeyye Ayyar da yardımcı kahraman olarak hikâyede önemli bir role sahiptir.

1.1.1. Kereb-i Gâzî

Esas adı Amr bin Mad'î Kerib olan Kereb-i Gâzî, destan/hikâyenin başkahramanıdır. Muhammed Hanefî'nin ordu komutanı rolündedir. Hikâyede anlatıcı Kereb-i Gâzî'den bazı yerlerde "Kereb-i Gâzî ve ol merd-i Hicâzî" şeklinde bahseder. Güçlü, gözü pek, son derece heybetli, narası bile düşmana korku salan biridir: "Ol demde nâ-gâh ol pehlevân-ı Hicâz ol yedi biñ gâzî ler ile gelüp irişdiler. Ol cengi görüp bir kerre cûşa gelüp eyle na'ra urup eyle haykırdı kim ol ceng iden kâfirler ser-âsime olup birbirine tokındılar. Çağırup aydur: "Ey la'inler! Benüm Kereb-i Gâzî! Cân elümden kanda halâş idesiz, diyüp hamle kıldı." (vr. 16^b, satır 4)

Hikâyede, Kereb-i Gâzî'nin ne kadar güçlü olduğu anlatıcı tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

-Ey baba ayt kim ne hikâyetdür, didi. Keşiş aydur: "Hikâyet budur kim Kereb gelmiş bir yoldaşla kilisenüñ kapusu önünde тұtır. Bir elinde bir küh-ı peyker gürz tutar. Kapuya bir kerre eyle urdı kim lertzân oldu. Az kaldı kim tamdan düşüp helâk olayazdı, didi. Kızlar ol haberi işidüp feryâd idüp ağlaşdılar. Ol râhibe aytdılar: "Ey baba kilisenüñ kapusun muhkem bağla, olmasun kim gelüp içerü gire didiler. Râhip ağlayup aydur: Ey oğullar Kereb eyle kimsedir kim elini bir tağa uracak olursa elünden gelür kim yerinden götürüp deryâya bırağa didi. Ol kızlar ol hâli görüp feryâd idüp ağlaşdılar. (vr. 23^a, satır 6)

Kereb-i Gâzî Muhammed Hanefî'den yeg pehlevân idi ve hem gayet 'azîm heybetlü server idi. Hoca 'Amr her bâr Kereb-i Gâzî 'ye baķduķca Kereb'üñ kadd ü kâmetin ve yâl ü bâlin görüp ziyâde begenürdi ve her bâr taħsîn ve âferinler idüp du'âlar iderlerdi. Ve aydurdu kim: "Acabâ bir nice kerre yüz biñ kâfirlerüñ zehreleri var mıdur kim bu serverüñ burasına uğramağa kâdir olabileler diyüp ta'accüb iderlerdi... (vr. 48^b, satır 13)

1.1.2. Muhammed Hanefî

Hikâyede Arap emiri ve İslam askerinin serdarı olan Muhammed Hanefî, tarihi bir şahsiyet; Hz. Ali'nin küçük oğludur. Cesur ve yiğit bir kahraman olarak tanınan Muhammed Hanefî anlatıda oldukça cesur, tek başına kafir ordusuyla cenk edecek kadar güçlü bir savaşçı olarak tasvir edilmiştir. Eserde anlatıcı onun bu yiğitliğini Hz. Ali'nin oğlu olmasına şu şekilde bağlar.

Muhammed Hanefî dahı gayret idüp kâfirler ile cenge ikdâmlar idüp ol kadar ceng iyledi kim cihânı kâfirlerün başlarına teng iyledi. İmdi bu dahı bellüdür kim yedi kerre bir rivayette altı kerre yüz biñ 'askerün içinde bir yalnız kişi ne kadar zafer bula. Ammâ râvi aydur: "Muhammed Hanefî ve ol server-i şafi ol kadar kâfir 'askerinden zerre deñlü havf iylemezdi. Lakin ol şehîd olan mü'minlerden ötürü ziyâde kalbi münkesir olup esir olan İslâm serverlerinden hâtırı ziyâde maḥzûn idi. Ne kadar ise yalnızdur ammâ yine emirü'l mü'minin 'Ali kerremallâh ü veche ḥazretlerinün ciger köşesidür. İmdi bu maḥalde gâh gâh cüşe gelüp derûnundan yâ Allâh diyüp na'ralar urup kendüsin kâfirlerün alayına urup bir ceng iyledi kim vaşfa gelmezdi." (vr. 67^a, satır 1)

Muhammed Hanefî, Hz. Ali'nin Havle adlı eşinden doğan oğludur. Adının Muhammed olması ile ilgili rivayete göre: Hz. Ali bir oğlu daha olursa adını Muhammed koymak için Hz. Peygamber'den izin ister:

Hz. Ali'nin Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye isimli hanımından doğan oğlu. (637) yılında Medine'de doğdu. Hz. Ali'nin, ileride bir oğlu daha dünyaya gelecek olursa ona (Muhammed) ve künyesini (Ebü'l-Kâsım) vermek için Resûl-i Ekrem'den izin aldığı rivayet edilir. Ancak kaynaklarda daha ziyade Benî Hanîfe esirlerinden olan annesi Havle bint Ca'fer el-Hanefiyye'ye nispetle Muhammed b. Hanefiyye veya İbnü'l-Hanefiyye diye geçer. Hz. Ali'nin halife seçildiği günlerde yirmi yaşlarında olan Muhammed, cesaret ve kahramanlığıyla tanındı. İsteksiz olarak katıldığı Cemel Vak'ası ve Sıffin Savaşı'nda babasının sancağını taşıdı. (Öz, 2005, s. 537).

Anadolu'da anlatılan hikayelerde Muhammed Hanefî'nin bu kadar önemli bir yere sahip olmasını belki de halkın Hz. Ali'ye olan sevgisine bağlamak doğru olabilir:

Anadoluda geçen yüzyıllara rağmen Hz. Ali'nin etkisi, onun soyundan geldiği iddia edilen şahsiyetler aracılığıyla da olsa tarihi veya menkâbevî şekillerde yaşamaya devam etmektedir. Cenknâmeler, XIII. yüzyıldan itibaren kuruluş dönemini yaşayan Osmanlı Devleti'nin başlangıcında, toplumu dinamik tutmak, onlara tarih şuuru ve bilgisi vermek, örnek insan tipini takdim etmek açısından büyük işlevler görmüştür. (Atalan, 2014, s. 368).

1.1.3. Hoca Amr Ayyar

Hoca Amr, Amr Ayyar, Amr gibi adlarla anılan Hoca Amr Ayyar; Muhammed Hanefî ve Kereb-i Gâzî'nin yakın arkadaşı, başları sıkıştığında birtakım hileler yaparak içinden çıkılmaz durumlarda onları kurtaran bir yardımcı olarak destan/hikâyede oldukça büyük bir role

sahiptir. Amr Ayyar, yeri geldiğinde Müslümanların emiri ve serdarı olan Muhammed Hanefî'ye akıl veren ona sert eleştiriler yöneltebilen bir kişi olarak Türk destanlarındaki bilge tipini bünyesinde barındırmaktadır.

Muhammed Hanefî ayıtdı: Yâ 'Amr imdi sen de söyle bir 'âkıl serversin niydelüm, didi. Hoca 'Amr 'Ayyâr ayıtdı: "Ey Hâlifefzâde, gerçek buyurırsan evvelden azıcuk 'aklum ve ferâsetüm kemâlinde idi lakin şimdiki hâlde bende ne 'akıl kaldı ve ne ferâset. Şöyle kim evvelden bildiğim dağı cümle unuturum. Eger niçün unuttuñ dirseñ bir yirde bir eyü söz söylendiği vaktin azıcuk ol eyü sözi tutmaq gerek dimişler. Bârî cümlesinde tutmazsuñ yarusın bârî tut kim ol işüñ az çok soñı hayır olup müşkiller dağı âsân ola. Sizler ise bu kadar söylenen sözlerden ve naşihatlerden birini de tutmaduñuz. İmdi ortada söz geçmeyüp naşihat tutulmadıkdan soñra aña 'akıl ve ferâset neylesün. Öyle olucağ bu kez ne sende ve ne bende 'akıl da ferâset de kalmaz. Hele yine bu bâbda söz sizüñdür. Buyuruñ görelüm nice idersiz zirâ bizler cümlemiz de yine sizüñ sözüñüze kulağ tutup çâr u nâçâr emrüñüze boyun virmişüzdür (vr. 56^a, satır 1)

Hikâyede, Hoca Amr'ın oğlu Ümeyye Ayyar ile bir plan yapıp Muhammed Hanefî'yi kâfirlerin elinden kurtardığı ve onu dağda bir mağaraya sakladığı sahne bize Ebu Bekir'in Hz. Muhammed'i Mekke'li müşriklerden korumak için mağarada saklaması olayını anımsatmaktadır. Ebu Bekir ve Hz. Muhammed'in mağaraya sığınması olayı şu şekildedir:

Hadis ve siyer kaynaklarında Resûlullah ile Hz. Ebû Bekir'in mağaraya gece ulaştıkları, Ebû Bekir'in Resûlullah'tan önce mağaraya girip içeride zararlı hayvan bulunup bulunmadığını kontrol ettiği, daha sonra da Resûlullah'ın girdiği kaydedilir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in üzerindeki örtüyü parçalara ayırıp mağaradaki zararlı böcek yuvalarını tıkadığı, ancak bezler yetmediği için son deliği topuğu ile kapatmak zorunda kaldığı, ardından mağaraya giren Hz. Peygamber'in başını Ebû Bekir'in dizine koyarak uyuduğu, topuğu delikteki bir yılan tarafından ısırılan Ebû Bekir'in acıdan göz yaşları döktüğü... (Demircan, 2009, s. 5-6).

Hoca Amr da Muhammed Hanefî'yi kâfirlerin elinden kurtarır ve onu dağda bir mağaraya saklamak ister. Tıpkı Ebu Bekir Sıddık gibi Muhammed'e zarar gelmesin diye mağaraya önce kendisi girer, ejderha ya da canavar var mı diye kontrol eder. Mağaranın güvenliğinden emin olduktan sonra Muhammed Hanefî'yi oraya yerleştirir:

... bir miqdâr yer taşra çıkdan soñra 'Amr 'Ayyâr der Muhammed Hanefî'yi bir tağ içine getirüp bir şarp yirde bir ulu mağâra görüp ol mağâranuñ 'Amr der ol maħalde içine girüp şem' yandırıp çevresin dolaşup gezdi nedür kim öyle tenhâ yirde mağârada ef'iden ve ejderhâdan ve bir mevzi yer içi canavarlardan bir şey olmasun kim tâ kim haṭâ ile Muhammed Hanefî Hâzretlerine bir zarar irişdürmeyeler diyü yoğladı. Gördi öyle bir nesne yoğ ol dem yine taşra çıqup ba'de Muhammed Hanefî katına gelüp Muhammed Hanefî 'ye buyır server bir pâre şunda ârâm eyleñ, diyüp enbân-ı kirâmiye el urup bir nice dürlü ısıcağ kebâblardan ve gögercin ve keklik ve dürrac etlerinden tâze pişmiş böreklerden, çöreklerden, bağlavalardan, vâfir ta'âm

öñünde koyup “İmdi siz bunda bu ta‘âmlardan ziyüp şafâlanuñ ben bende dañı hemân şimdi gelirüm” diyüp taban getirüp gitdi. (vr. 88^b, satır 1)

1.1.4. Ümeyye Ayyar

Eserde Hoca Amr Ayyar’ın oğlu olan Ümeyye Ayyar da babası gibidir. Ümeyye Ayyar da İslam ordusunun kâfirlere karşı zafer elde etmesi için babası Hoca Amr gibi elinden gelen her şeyi yapar. Ayyarlıkta babası kadar usta, babası kadar pratik zekâyâ sahiptir. Ümeyye Ayyar öyle hileler yapar ki kimi zaman babası ve ustası olan Hoca Amr’ı bile kandırır. Onu kimi zaman kâfirleri kandırmak için etkileyici sesiyle İncil okuyan bir din adamı, kimi zaman çok yaşlı, güçsüzlükten tir tir titreyen ayakta bile duramayan kocamış bir rahip olarak görmek mümkündür. İslam serverlerini zor durumlardan kurtarmak için türlü hileler yapar, oradan oraya koşturur, plan yapar, uygular ve bir şekilde her zorluğun üstesinden gelir.

1.1.5. Esed-i Zerrin-kaba

Kereb-i Gâzî’nin oğludur. Babası gibi güçlü, gözü pek yiğit bir savaşçı ve çok yakışıklı bir delikanlı olarak görülmektedir. Zeyd bin Ali’nin ve Kereb-i Gâzî’nin âşık olduğu Hümayun Banu, Esed-i Zerrin-kaba’yı görür ve âşık olur:

Esed-i Gâzî, Kereb-i Gâzî öñünde nice silâşşörlükler ‘arz iyledi. Gürz ile ve seyf ile hüneler gösterdi. Şöyle kim yüklü deveyi nize ile getirüp atardı. Hümâyün çün anı gördi Esed’e biñ cân ile ‘âşık oldu. Bî-ķarâr oldu zirâ Esed-i Gâzî şüretde be-gâyet hûbdı. Ammâ Kereb-i Gâzî dañı ol kıızı sevmişdi ve Zeyd bin ‘Ali dañı ‘âşık olmuşdı. Bunlar böyle ammâ temâşâ budur ki Hümâyün Bânü dañı Esed-i Gâzî’ye ‘âşık olmuşdı. Esed’üñ ‘aşkına şadıķ olmuşdı. (vr. 41^b, satır 4)

1.1.6. Zeyd bin Ali

Zeyd bin Ali eserde Muhammed Hanefî’nin kardeşi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tarihi kaynaklar onun Hz. Ali’nin oğlu İmam Hüseyin’in torunu olduğunu bildirmektedir:

Hz. Hüseyin’in torunu, Zeydiyye mezhebinin imamı. 75 (694) ile 80 (699) yılları arasında Medine’de doğdu. Kaynaklarda öne çıkan 122’de (740) kırk iki yaşında vefat ettiğine dair bilgi esas alındığında 80 (699) yılında doğduğu söylenebilir. Zeyd’in babası, Şia’nın dördüncü imamı Hz. Hüseyin’in Kerbela Vaka’sından sağ kurtulan tek oğlu Ali Zeynelâbidîn, annesi Muhtar es-Sekaff’nin babasına hediye ettiği, kaynaklarda güzel ahlâkına dair övücü ifadelerin bulunduğu Ceydâ (Haydâ) adlı Sindli bir cârîyedir. (Köse, 2013, s.313-316).

Zeyd bin Ali’nin tarihi kimliği ve eserde karşımıza çıkan kişinin farklılık göstermesini herhâlde cenknamelerde ve diğer anlatmalardaki olayların tarihi gerçeklerle birebir örtüşmeme ihtimaline bağlamak doğru olacaktır:

Cenknâmelerdeki tarihi olayların, yazarların muhayyilesinde şekillenen birer kurmaca olduğunu ve bunların gerçek tarihle herhangi bir şekilde örtüşmediğini ifade etmek gerekir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Cenknâme nüshalarında zaman ve mekân kaymaları vardır. Cenknâmelerde adı geçen şahısların doğum ve ölüm tarihleri yanında hadiselerin tarihleri de çoğu zaman belirtilmemiştir. Verilen tarihlerin de güvenilir olduğu söylenemez. (Atalan, 2011. 5-46).

1.1.7. Ma'dî Dilâver

Kereb-i Gâzî'nin kardeşi. Mâ'di Dilaver de İslamiyet'in yayılması için savaştan güçlü ve kahraman bir yiğittir.

Nâ-gâh ol yedi la'inüñ üzerine çıkagelüp gördüler kim birbiri ardınca yedi la'in nizelerin yaşlanup turlurlar. Ma'dî 'nüñ ardınca Ma'ad gelürdi. Dönüp ana aydur: "Biraz di sen bir miqdâr bu arada at başın çevirüp turluñ. Ben bu la'inlere bir iş kılayın ki dillerde destân olup söylene diyüp Ma'dî pehlevân çarh-vâr dönüp atıñ karnı altından bir adam kellesine beñzer siyâh taşu kapup yerde eline aldı. Veli ilerüde turlan kâfirler Ma'dî 'nüñ hayâline dağı irmediler. (vr. 14^b satır 3)

1.1.8. Tûl Zengi

Mağrib hükümdarı Behnam Şah'ın cengaverlerinden. Kendisinin Kereb-i Gâzî'den daha güçlü ve yiğit bir pehlivan olduğunu Behnam Şah'a kanıtlamak için çalışmaktadır. Sürekli Kereb-i Gâzî'nin karşısına çıkıp meydan okur ancak her seferinde mağlup olur. Kereb-i Gâzî gözünü oymuş, yüzüne üç yerde sıcak nal ile damga basmış ama Tûl Zengi yine de akıllanmamış Kereb-i Gâzî'yi mağlup edeceğine inanmıştır.

Tûl Zengi aydur: "Ey şâh senüñ uğrıña burundan, kulağdan, gözden çıkdum dürlü haqâretlere uğrayup 'ırzum pây-mâl oldu. İmdi bugün ol gündür kim yoluña ya baş virem yâhüd Kereb'den intikâm alam yâhüd helâk olup kanıma gark olam. İmdi saña vaşiyetüm budur kim helâk olursam benüm kanımı Kereb'e kımayup alıviresin ve dağı bu dem baña bülend himmet eyle kim Kereb'üñ haqqından gelüp başını kesem diyüp bu mağalde Kelb Rûmî'nüñ öñüne gelüp baş açdı. Kelb Rûmî ayıtdı: Ey server-i Zengîbâr! İmdi yürü meydâna hiç Kereb'den kırküp endîşe itme kim seni Lât, Helüle ve Şelüle ve Peṭramâni Yandurûs'a ve Tûdurûs'a işmarladum ve kırk cenib keşîşlerüñ himmetleri üzeriñden yel gibi altuñdan sel gibi geçsüñ. Tûl dağı bu dem kıtı şâd olup hemân rahşın sürüp Kereb'e muqâbil olup üzerine haykırup aydur: "Ey Kereb ve ey nâ-bekâr 'Arab! Şimdi cân elümden kında halâş idersin ve bu dem senüñle niceyüz.." (vr. 105^a, satır 1)

1.1.9. Dîlfürûz Banu

Dîlfürûz Banu, eserde Zeyd bin Ali'nin ve Kereb-i Gâzî'nin âşık olduğu kızdır. Behnam Şah'ın gözdesidir. Behnam Şah onu kimseler görmesin diye bir kilisede saklar. Muhammed Hanefî Dîlfürûz'un aşkı yüzünden Kereb-i Gâzî ve Zeyd bin Ali arasında kalır. Ancak Dîlfürûz Kereb-i Gâzî'nin oğlu Esed-i Zerrin-kaba'yı görür ve ona âşık olur.

1.2. Hikâyede Yer Alan Motifler ve Diğer Unsurlar

Bu bölümde eserde yer alan motifler ve diğer unsurlara yakından göz atmak amaçlanmış, öncelikle kelimenin sözlük anlamı verilmeye ve eserde yer aldığı şekliyle aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2.1. İslamiyetle ilgili motifler

Eserde İslamiyetle ilgili ibadetlere, dualara ve peygamber ve meleklerle dair bilgiler karşımıza çıkmaktadır.² Burada eserdeki İslamiyetle ilgili motiflere yakından bakmak amaçlanmıştır.

1.2.1.1. İtikat/ iman

İtikat:

İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan. (Diclehan, 1977, s.49).

İman:

Dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, din inancı, kutsal inanç, inanç, itikat. Eserde, Allah'a, peygamberlere, meleklerle ve kitaplara iman edildiğini görmekteyiz. (Parlatır, 2012, s. 731).

1.2.1.1.1. Allah'a iman

Hikâyede İslamiyet'i yaymak amacıyla mağrip diyarına gelen Kereb-i Gâzî, Muhammed Hanefî ve diğer İslam askerleri düşmana hamle yaparken Allah'ın adını mutlaka zikrederler ondan medet beklerler: "Çünkü Kereb bu sözleri işitti, öykesinden gâh şurup gâh oturdu. Andan tiz emir ileydi otuz biñ er bir gözden tekbir getirüp "Allâh Allâh" diyüp yirlerinden şurup rahşlarına süvâr oldılar." (vr. 104^b, satır 1)

² Burada eserdeki İslamiyetle ilgili motiflere yakından bakmak amaçlanmış ve kısaca kelimelerin anlamı verilmiştir. Bilgi almak amaçlı "Dinim İslam Temel Bilgiler" adlı çalışmaya başvurulabilir.

1.2.1.1.2. Meleklerle iman

Nurdan yaratıldığına inanılan meleklerin Allah'a kulluk etmek, peygamberlere salat ve selam etmek, müminlere dua etmek gibi görevleri vardır. Meleklerin gökyüzünde olduğuna inanılmaktadır; buna dair Kur'an'da ayetler de vardır. "Göklerde nice melek var ki Allah'ın dileyip razı olduğuna izin vermeden önce onların şefaati hiçbir işe yaramaz" (Necm S./ 26.) Kerb-name'de de meleklerin gökyüzünden insanları izlediği ve müminlerin iyi işler işlediğinde onları övdüğü inancı karşımıza çıkmaktadır. Anlatıcı, İslam askerlerinin cenginin ne kadar kahramanca olduğunu ifade etmek için şu şekilde bir anlatım kullanır:

"Ol maħalde Muħammed Ĥanefi'ye kařadār olup şağ ve şolundan yürüyüp kaşirler ile cenge şurup ol kaşar iķdām ile cengler iyledi kim vaşfa gelmezdi. İşte bunlardur ol arada bir ceng-i 'azim kılup ğayret birle bir ceng iylediler kim göklerde olan melekler bunlaruñ ol cenglerin ki ĥayrān olup taħsin ve āferinler iderlerdi." (vr. 67^b, satır 5)

1.2.1.1.3 Kitaplara iman

İmanın şartlarından biri de kitaplara inanmaktır. "Ey iman edenler! Allah'a Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitap'a ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkār ederse sapkınlığın en koyusuna düşmüş olur. (Nisa S./136.)

1.2.1.1.3.1. İncil

Dört mukaddes kitaptan biri. Hz. İsa'ya indirilmiştir. Hristiyanların kutsal kitabıdır. (Pala, 2004, s. 232).

Eserde, Hoca Amr ya da oğlu Ümeyye Ayyar kılık değiştirip Hristiyan rahibi olurlar. Gidip mağrip sultanlarının, beylerinin ve en önde gelen Hristiyan rahiplerinin önünde İncil okurlar. Bu ayyarlar İncil ayetlerini öyle güzel okurlar ki; rahipler bile bunların okumalarına hayran kalır:

...andan ĥile şorbasın öñüne koyup efsün ĥoķķasınuñ kaşağın açdı, andan giyinüp şuşanup kendüsine dürlü düzenler virüp şöyle kim kendüsin bir aķ saķallı rāhip şekline koydı. Ba'de ol aradan revāne olup gitdi. Meger kim andan ol Ĥoca 'Amr varup ol kilisenüñ öñünde bir ĥüb āvāzeyle elĥān idüp incil okuyup dürlü dürlü ser-ağazlar kılmağa başladı. Ol kilise içinde olan rāhipler şaşra çıķup Ĥoca 'Amr'ı ol aķ saķal sinesinde öyle bir nūrāni gördüklerinde cümlesi de eline ayağına düşdiler. (vr. 37^b, satır 1)

1.2.1.1.4. Peygamberlere iman

Nitekim içinizden size bir peygamber gönderdik. O size ayetlerimizi okuyor, sizi temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor. (Bakara S. /151.) Allah'ın emir ve buyruklarını insanlara iletmekle görevli olan peygamberlere inanmak imanın şartlarından biridir. Kereb-name hikayesinde adı geçen peygamberler şunlardır:

1.2.1.1.4.1. Hz. Süleyman

Davut Peygamber'in oğlu olan peygamber. On iki yaşındayken babası yerine tahta geçmiştir. Hem padişah hem peygamberdir. (Pala, 2004, s. 411). Süleyman Peygamber, üzerinde İsm-i Azam duası olan yüzüğüyle ve cinlere hükmetmesiyle ünlüdür. Süleyman Peygamber'in bizim hikayemize konu olması ise Muhammed Hanefi 'nin "ceng" ederken ağır şekilde yaralanması sebebiyledir. Amr Ayyar ağır yaralanan Muhammed Hanefi'yi tedavi etmek için "enbân-ı kirâmi" sine el atar ve Hz. Süleyman zamanından kalma bir merhem çıkarır:

-Ey serverzâde, bu saña sürdüğüm merhem ki vardur adına merhem-i Süleymânî dirler çâķ Süleymân Peygamber 'aliyyü's-selâmuñ hazinesinden Esmâ-yı Pîri dirlerdi bir pîr-i şâhî varıdı ol Hâzret-i Hâmza şâhib-kırânuñ hâtunı idi. Her kaçan Hâmza veyâhud oğlanları veyâ nâmdâr begleri bir muhalsiz zamânda ziyâde zaħmdâr olsalar Pîr-i Şâhî varup bu yâdigâr merhemi getürürdi. Şöyle kim her ne deñlü ziyâde zaħm olsa sürdüklerinde üç sâ'at temâm olmadan ol zaħm eyü olup şöyle kim yirinde zaħmuñ yâresi bile belürsiz olur giderdi. (vr. 89^a, satır 17)

1.2.1.1.4.2. Hz. İsa ve Hz. Muhammed

Hz. İsa, İsrailoğullarının son peygamberi. Kendisine İncil indirilmiştir. İsa Peygamber bir mucize olarak Meryem'den babasız olarak doğdu. Bu olaylar Kur'ân-ı Kerim'de teferruatıyla anlatılır. (Pala, 2004, s. 235). Zeyd bin Ali Dîlfürüz'a aşkını ilan eder. Ancak Dîlfürüz senin peygamberin başka benim peygamberim başka ve ben benim peygamberimin senin peygamberinden üstün olduğuna inanırım, diyerek bu aşkın mümkün olamayacağını söyler:

-Ey nigâr-ı 'âlem senüñ 'aşkuñ beni bir hâlete iletđi kim 'âlem tolı düşmân olursa benüm gözüme bir dâne-yi hârdal miķdârı görünmez. Kız aydur: "Sensin kim Muħammedi'üm 'İsâ 'alie'l-'âleme yigdir dirsın, ben 'İsâ Muħammedden yigdir dirim, imdi senüñle ne dostluğum olsun". Zeyd aytdı: "Muħammed'üm yaluñuz 'İsâ'dan yigrek degüldür, cem'i peygamberlerden yigrekdür. (vr. 27^a, satır9)

1.2.1.1.4.3. Zülkarneyn

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ancak peygamber olup olmadığı ihtilafli olan kişi. "Din dili gereğince Zülkarneyn'in Kur'an'da peygamberler veya din büyüklerine özgü üslûpla konuşur

biçimde tanıtılması bazı İslâm âlimlerini onun peygamber olduğunu düşünmeye sevk etmiş, buna karşılık bir kısım âlimler Zülkarneyn'i "sâlih bir kul" diye nitelemiştir. (Öztürk, 2013, s. 313-316). "Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım. Gerçekten biz onu yeryüzünde iktidar sahibi yaptık ve ona ulaşmak istediği her şeyi elde etmesinin bir yolunu verdik" (Kehf S. /83-84.)

Kâfir 'askeri galebe idüp bargâha yakın geldiler. Ol hâli görüp o iki yüz biñ 'asker ve ol yedi küsler kim her biri İskender-i Zü'l-ğarneyn zamânından kalmış küslerdir. Anlara eyle zağme kılmışlar kim cihân gürleyüp ve gümleyüp dürlü dürlü âvâz virdi. Kâfir 'askerinüñ atları ürküp gîrü döndiler. (vr. 6^b, satır 14)

1.2.1.2. İbadetler

İbadet: Tanrı buyruklarını yerine getirme, tapınma. (Parlatır, 2012, s. 678).

1.2.1.2.1. Namaz

"Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka hiçbir ilah yoktur. Onun için bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl." (Taha Suresi 14.) İslam'ın beş şartından biri olan namaz hikâyede birkaç yerde karşımıza çıkar: "Hüdâ-yı Rabbi'l 'âlemine şükür kılop andan ol serverler biraz yatup ol hûb (8-b) çâygâhda huzûr iylediler. Çün kim şabâh oldı ol serverler yerlerinden tırıp tâze vuzûh idüp abdest ile şabâh namâzın kıldıktan sonra..." (vr. 8^b, satır 1)

1.2.1.2.2. Tekbir

Allah'ın büyüklüğünü zikrile "Allahu ekber" deme. (Parlatır, 2012, s. 1671) İslam askeri düşmana hamle ederken tekbir getirip Allah'ın büyüklüğüne sığıp O'ndan yardım ister: "...asker-i İslâm'uñ üzerine hamle kıldılar. Meger kim İslâm 'askeri dağı bu mağalde iken gâfil degüldi, Hemân bir gözden müsellim raşşlarına süvâr olup bunlar dağı bir bir Allâh Allâh diyüp tekbîrler getirüp..." (vr. 48^a, satır 1)

1.2.3.2.3. Dua

Allah'a yakarma ve yalvarma. Birinin iyiliği için Cenâb-ı Hakka yalvarma. (Parlatır, 2012, s. 363)

Allah ile kul arasında bir iletişim yolu olan duaya hikâyemizde bolca rastlamaktayız. İslam askerleri Kereb-i Gâzî'nin ya da Muhammed Hanefî'nin karşısına geldiğinde önce dua eder ondan sonra söze başlar. Yine bir ortama girdiklerinde serverler karşılıklı birbirlerine dua

ederler: “Ammā bu cānibden daḥī Esed-i Zerrin-ḳabā ve Ma‘dī Dilāver daḥī gelüp iḳeri bargāha girüp selām virüp iḳerüde olan serverlere du‘ālar ḳıldılar.” (35^b, satır 6)

1.2.1.2.3.1. İsm-i Azam duası

Allah’ın Kur’an-ı Kerim’de geçip de 99’u Esmā-i Hüsna olarak bilinen 100 adından açıkça bildirilmemiş en büyüğü ve en etkilisine ise ism-i Azam denir.” (Pala, 2004, s. 239). Onunla edilen duaların anında kabul gördüğüne inanılır:

-Cihān pehlevānı Ma‘dī naẓar ḳılıp gördi kim ol ‘alem dibinde giden zerrīn-püş süvār ve yanında olanlar ol mürġ-zāra gelicek ġāīb oldılar. Ḳanda gitdüklerin kimesne görmedi. Ma‘dī şorup Zeyd’e aydur: “Öñümüzde ṫururken ġāīp olanlar seḫḫarlar olmasun ġāfil olmañ” diyüp ismi ‘Azam oḳumaġa başladı (vr. 22^a, satır 8)

1.2.1.2.3.2. Salavat

Peygamberimizin kendisi ve bu arada ailesi, ahabı için okunan dua ve övgüler. (Pala, 2004, s. 389). Hikāyede düşmanla karşılaşan İslam askeri hamle etmeden önce tekbir veya salavat getirir:

ṫül-ı Zengī yetmiş iki arşun ḳadd ü ḳāmetle ‘azm-i meydān ḳıldı. Şöyle kim ol la‘in zenginüñ heybetinden meydān şarşıldı düşdi. Görenler ol la‘inüñ heybetinden vehm-nāk oldılar. Pes ol la‘in filin meydāna sürüp dürlü dürlü hüneler gösterüp ṫarid-i cevelān idüp er diledi. Çaġırup aydur: “Ey ‘Arab bahādırları! Gelüñ, bugün meydāna girüñ, ‘ālemde erlik nice olur göstereyin, didi. Ol ġün kimse ol la‘inüñ meydānına girmek heves ḳılmadı. Hemān cihān pehlevān-ı Kerebi Ġāzī ra‘d-vār na‘ra urup řalavāt getirüp ‘azm-i meydān idüp ṫülü Zengī ‘ye beraber geldi.” (vr.3^b, satır19)

1.2.1.2.4. Şehadet

“Eġer Allah yolunda öldürölür veya ölürseniz, Allah’ın baġıřlaması ve rahmeti (sizin için) onların topladıkları dünyalıklarından daha hayırlıdır.” (Al-i İmran S./157.) İslamiyet’te peygamberden sonra en önemli makam olarak görülen “şehitlik” hikāyede kāfir askeri karşıısında savaşarak ölen müminler için kullanılır: “Muḫammed Ḥanefi ve ol server-i řafī ol ḳadar kāfir ‘askerinden zerre deñlü ḫavf iyilemezdi. Lakin ol řehīd olan mü‘minlerden ötürü ziyāde ḳalbi münkesir olup esir olan İslām serverlerinden ḫāṫırı ziyāde maḫzūn idi.” (vr. 67^a, satır 3).

1.2.2.Diğer dinlere ait motifler

Eserde, İslam ordusu mağrip diyarına gelir ve burada “kâfir” olarak nitelendirdikleri Hristiyanlarla mücadele ederler. Bu sebepten hikâyemizde Hristiyan inançlarına ait unsurlar da karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.1. Putlara niyaz

Anlatmada Hristiyan olan Behnam Şah ve onun idaresindekilerin Helule, Şelule ve Lât adındaki putlara niyaz ettikleri görülmektedir:

Pâdişâh-ı ‘âlem ol kûh-ı sebzenüñ eteginde olan kilise kim aña Kilise-i Mağnad dirlerdi. Mağnad râhip ile iki yüz dîn uluları ol kiliseye hizmet iderlerdi. Eyle olsa sizden buyuruğ oldu kim varup ol kilisenüñ önünde cümle şanemlerümüzü çıkarup yalvaravüz kim nusret vire. Hattâ sizüñ düzdürdigünüz Helüleyi ve Şelüleyi anda götürdük tahtlar üzerine koduk; kız, gelin, pirlar ve civânlar başların açup yüzlerin hâke sürüp her biri dürlü dürlü tazarrûlar ve niyâzlar iderken nâ-gâh on iki atlu ‘âzım heybetlü Rüstem şalâbetlü kimseler üzerimize gâfil çıkageldiler. (vr. 12^a, satır 1)

Peki, semavi dinlerde puta tapmak yasak olmasına rağmen Hristiyanlar putlara niyaz ediyor muydu? Bu sorunun cevabını Ahmet Yaşar Ocak’ın “Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri” adlı eserinde bulmak mümkün olabilir:

Anadolu, Roma hâkimiyeti döneminden önce ve bu hâkimiyet esnasında, ilk çağların binlerce yıl kökleşmiş, yerli, Grek, Pers ve özellikle Mezopotamya kültürlerinin değişik etkileriyle gelişerek kendisine has bir biçim almış, ileri seviyede putperest kültür yaşayan bir ülkeydi. Bu ülke Doğu Roma (Bizans) imparatorluğu yönetimine geçtiği zaman, çoktan beri Hristiyanlığın etkisine girmiş bulunuyordu. Buna rağmen, imparatorluğun resmî mezhebi haline gelen Ortodoksluk, henüz tam anlamıyla Anadolu'nun en ücrâ köşelerine kadar nüfuz edebilmiş değildi. Bizans İmparatorluğu'nun en kudretli devresi içinde kalan VI. yüzyılda bile, halk arasında Hristiyanlık putperest kültürü alt edememiş, ancak sathî bir cila meydana getirebilmişti. Memlekette hâlâ eski çağların muhtelif ilâhlarına tapan gerçek putperestler mevcut olduğu gibi, sözde Hristiyan olmuşlar için de Hristiyanlık, basit bir Hz. İsa inancı ve yozlaşmış bir teslis (Trinite) sisteminden başka bir şey ifade etmiyordu. Bunlar eski ilâhlara olan inançlarını, kısaca putperest kültleri Hristiyanlığa uydurmak suretiyle sürdürüyorlardı. (Ocak, 1983, s.103).

1.2.2.2. Kilise

Kilise/Kelîsâ: Hristiyanların mabedi, tapınağı. (Parlatır, 2012, s. 909). Eserde, kilise kutsal yer ve tapınak olarak Hristiyanların önem verdiği bir mekândır. Deyr-i Behnâm Şâh, Deyr-i Râgıb,

Kilise-i Mıknâd gibi adları olan bu kiliselerde rahipler, ruhbanlar, rahibeler ve Behnam Şah'ın cariyeleri yaşamaktadır:

1.2.2.2.1. Kilise-i Mıknâd

Kilise-i Mıknâd: "Pâdsâh-ı 'âlem ol küh-ı sebzenüñ eteginde olan kilise kim aña Kilise-i Mıknâd dirlerdi. Mıknâd râhip ile iki yüz din uluları ol kiliseye hizmet iderlerdi." (vr. 12^a, satır 2)

1.2.2.2.2. Deyr-i Râgıp

Meger kim ol Mergüb Râhip didikleri herif ise bir Nühî ve bir fertüt kıca la'in idi. Şöyle kim tursa oturmağa ve otursa tırmağa tâkati yoğidi. Ve anda Deyri Râgıp dirler gâyet ile eski zamândan qalmış bir kilise varıdı kim anuñ içinde olup cümle anda olan ruhbanlaruñ piri ve piş-quadimi idi. Ve ol kilisa temâm Şehr-i Saqlıbiye'nüñ tâ orta yirinde binâ olınmış idi. (vr. 78^a, satır 7)

1.2.2.2.3. Deyr-i Behnâm Şah

Ol kilisenüñ adına Deyr-i Behnâm Şâh dirler idi. Behnâm Şâh anı kendü yapıdurmuşıdı. Anuñ içinde ol kadar mâl, la'l, cevâhir vardı kim hesâba gelmezdi. Anlardan gayrı Behnâm Şah'uñ dört yüz kız oğlan hûb-ru cāriyeleri var idi. Dâim ol kilisede kendü zu'm-ı fâsid üzere 'ibâdet iderlerdi. Ve dağı ol kızlaruñ içinde Kelp Rümî'nüñ bir mâh-rû cāriyesi var idi. Güzellik içinde naziri yoğidi. Adına Hümâ-yı Dulfürüz dirlerdi. Kelp Rümî anı şöyle severdi kim bir an görmese ölürdi. (vr. 22^b, satır 11)

1.2.2.3. Yemin

Hikâyede, Hristiyan olan Tûl Zengi put olan Helule ve Şelule 'nin başı için yemin eder:

-Ey pehlevân hele gördüñ mi ol altunlu yağlık yanuñdan gidince tiziye ne kadar kuvvetlü olduñ kim böyle kuvvetüñ ziyâde olduğundan kendi kendüyi zabt idemeyüp düşdüñ. Eger dağı ziyâde kuvvetlü olmağ dilerseñ dağı yanuñda altunlar işlenmiş dest-mâlüñ varsa getür baña vir didükde Tûl göñlinden Hoca 'Amr'ı düşmân iyledi ammâ ayıtdı: "Ey dîn ulusu nâr-ı nûr ve Helüle, Şelüle başı için ayruğ yanımda öyle bir nesnem yoğdur yoğsa virürdüm. Eger yine râst gelürsek virem" didi. (vr. 59^b, satır 10)

1.2.3. Engel /İmtihan

Anlatılarda merak uyandırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkan engel imtihan motifi eserde esir düşme şeklinde görülmektedir. Zeyd bin Ali, kâfir askerine esir düşer. Karşımıza çıkan bir diğer

engel motifi de Kereb-i Gâzî ve Muhammed Hanefî arasında oluşan husumettir. Bu husumet yüzünden İslam ordus kâfir karşısı güçsüz düşer ve dağılır.

1.2.3.1. Zeyd bin Ali'nin esir düşmesi

Kahramanlık hikâyelerinin vazgeçilmezi olan savaş, esir düşme, tutsak olma gibi anlatıya merak ve heyecan katan unsurlar destan/hikâyede de kendisine yer bulmuş motiflerdendir. Zeyd bin Ali'nin kafir askerine esir düşmesi de bir imtihan ve engel olarak hikâyede şu şekilde yer alır: “Zeyd yirden tavranmağ dileyince olmadı. Bir bir kemendler atdılar üzerine üşüp birkaç yirde oğ zahmı urup Zeyd'i giriftâr iylediler. Ol râhipler Zeydüñ esir olduğın görüp şād olup” (27^b, satır 15)

1.2.3.2. Kereb-i Gâzî ve Muhammed Hanefî'nin düşman olması

Hikâyede yer alan bir imtihan da Kereb-i Gâzî ve Zeyd bin Ali'nin aynı kıza âşık olması sebebiyle birbirine düşman olmasıdır. Muhammed Hanefî'nin komutasında İslam ordusu mağribe fetih için gelir ve Kereb-i Gâzî ordunun en güçlü en gözü pek komutanıdır. Ancak Kereb-i Gâzî ve Muhammed Hanefî 'nin kardeşi Zeyd bin Ali aynı kıza âşık olunca Muhammed Hanefî kardeşinin tarafını tutar. Kereb-i Gâzî'nin kalbini kırar, o da kendini savaştan geri çeker. Kâfir askerinin karşısında Kereb-i Gâzî'siz mücadele etmek zorunda kalan Muhammed Hanefî zorlanır:

... ‘asker-i İslâm birle ayaklanmağa kâdir olmayup gitdikçe zebûnluğ ve perişânlık düşdi. Āhirü'l-emr gördiler kim küffâr ziyâde galebedür. Nâ-çâr olup melûl ve maḥzûn cedd ü cehd idüp âhir-i kâr gördiler kim cümlesi de perîşân olup tağılup küffâr ilinde helâk oluyorur. Ol maḥalde hemân bir nice iş görmüş serverlerü cenk kıllayan bilüp añlayan şâhbâzlar hemân Muḥammed Ḥanefî birle naʿralar urup bâkî kılan İslâm erenlerin çağırup ne belâ ile bir araya gelüp cemʿ oldılar. (vr. 52^a, satır 1)

1.2.4. Kıyafet değiştirme

Eserde, Hoca Amr Ayyar ve oğlu Ümeyye Ayyar sık sık kıyafet değiştirir. Zaten bunların meslekleri ayyarlıktır. Ayyar; hilekâr, hilebaz demektir. (Parlatır, 2012, s. 131) Baba oğul ikisi de bu konuda birbirinden marifetlidir. Kıyafet değiştirip öyle bir rahip kılığına girerler ki; Hoca Amr oğlunu görse tanımaz oğlu Ümeyye Ayyar babası Hoca Amr'ı görse tanımaz gerçek rahip zanner:

-Ey ‘ayyâr-u cihan, elüñden gelür mi kim varup ol kıızı bunda uğrılayup getüresin, didi. ‘Amr aytdı: başım yüzüm üzerine her ne dirseñ, diyüp çıkıp gitdi. Kendi bârgâhına gelüp ol arada

kendüsün bir rāhip şekline düzdi. Şanasın kim yüz yıllık rāhip kendisidür. Şöyle kim zünnār belinde ve bir elinde bir nākūs ve bir elinde dağı bir mahruti micmer... (vr. 37^a, satır 1)

1.2.5. Din değiştirme

Konusu din uğruna yapılan savaşlar ve İslam dinini yaymak olan cenk-namelerde din değiştirme sıkça karşımıza çıkan bir motiftir. Bizim hikāyemizde konusu bakımından cenk-namelere dāhil edilebilir. Bu eserlerde, genellikle İslam dininden olmayanlar kāfir olarak nitelendirilir ve Müslüman olan savaşçı karşı karşıya geldiği kāfir savaşçıyı İslam dinine davet eder, karşıdaki eđer davetini kabul eder Müslüman olursa ona hamle yapmaktan vazgeçer. Çünkü artık o kiři din kardeşidir: “Ma’dī aytdı: “Ey şavüm cānuñuz size gerek ise imdi imān getirüñ mü’min oluñ ol bāñıl dīnden rücū’ eyleñ, didi. Pes ol zengiler dağı diz çökdiler Ma’dī öñünde cem’isi birbirin imān getirüp Müselmān oldılar.” (vr. 30^a, satır 18)

Ey rāhip sen adama beñzersin yazuğdur saña kāfir olasın gel Müselmān ol, řamu ‘azābından ħalāř ol ve hem ben saña kādīr olduğum miđdārı eyilük ideyim, didi. tevĥīd bābından çok nesne ta’rif iyledi. ‘ināyet-i Ĥüdā yār oldu ol keşiş Müselmān oldu. Ehl-i beyti ile ve kızlar ile Müselmānlar oldılar. Mü’min ve muvahhid oldılar. Ma’dī ‘ye du’ālar şıldılar. Andan soñra rāhip vardı ne şadar ħāç ve küfür āleti var ise Ma’dī ‘nüñ öñüne getürdi. Ma’dī dağı anlaruñ cümlesin pāreledi. Andan Ma’dī başladı, tevĥidden ve ni’met-i resülden rāhibe bir bir ħaber viridi. Rāhip aytdı... (vr. 29^a, satır 10)

1.2.6. Hayvan motifi

Hikāyemizde, kahramanın en önemli yardımcısı olan at motifinin yanısıra savaş sahnelerinde Türk edebiyatı eserlerinde çok sık rastlamadığımız fil motifi de karşımıza çıkmaktadır.

1.2.6.1. At

Türk destanlarında ve diğer sözlü anlatı ürünlerinin hemen hepsinde at, önemli bir konuma sahiptir. Bunun temelinde Türk halkının göçebe kültürünün büyük etkisi bulunmaktadır. (Yardımcı, 2007, s. 50-69). Destanlarda ve hikāyelerde kahramanın yardımcısı rolünü üstlenen at, özellikle konusu savaş ve kahramanlık olan anlatılarda büyük bir öneme sahiptir. Oğuz Kağan’ın Alaca Atı, Manas’ın Ak Kula’sı, Hz. Ali’nin Döldöl’ü, Battal Gāzi’nin Aşkar’ı, Köroğlu’nun Kırat’ı, şah İsmail’in Kamer Tay’ı bu hususta en ünlü olanlarıdır. Eser de ise kahramanın atının adı “Hank-ı İřhāķ” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Hank-ı İřhāķ bazı yerde Kereb-i Gāzi’ye ait görünürken bazı yerde Muhammed Hanefi’nin atı gibi nakledilir. Anlatıdaki bu çelişkili durum 63-b’nin sayfa kenarına yazılan notta okuyucu tarafından da eleştirilir:

“Muhammed Hanefî dahı gitdikçe dahı beter zebûn düşüp ‘aķıbet firavānda ķaldı. Hemān dem buyurdı Hānk-ı İshāk’a eyer şalup hāzır ķıldılar ba‘de şıçrayup üzerine sūvār oldu.” (vr.50^b, satır 8)

“...buyurdı Hānk-ı İshāk’a eger uyan urup önüne getürdiler. Ba‘de ol arada yedi adım yirden şāhîn mişāl atılup şıçrayup Hānk-ı İshāk’uñ üzerine sūvār olup andan tîg-i şamşāmı beline hāmāyil ķılup ol ‘acāip gürzin eline alup...” (vr. 69^a, satır 15)

1.2.6.2. Fil

Filler, Türklerin tarihinde atlar kadar çok ön planda olmasa da savaşlarda filleri kullanan Türk devletlerinin olduğu bilinmektedir:

Türklerde ise fil kullanımı İlk Çağ’da Akhunlar ile başlatılabilir. Daha sonra Türk-şâhiler, Gazneliler, Delhi Türk Sultanlığı ve ondan koparak Hindistan’da kurulan diğer Türk devletleri, Babürlüler, Harzemşâhlar, Selçuklular, Timurlular, Kadı Burhaneddin Devleti ve İran’daki Safevîler ve Kaçarlar gibi Türk devletleri ve Osmanlılar tarafından savaşta fillerden istifade edilmiştir. (Kansoy, 2019, s. 1475-1513).

Yazmada savaş sahnelerinde fili sıkça görmekteyiz. Özellikle Tûl Zengi ve diğer mağrip kumandanlarının savaş gereci olarak fil kullandığı dikkat çekmektedir: “Kılıç inüp Tûl’uñ bindügi filüñ kellesine şöyle tokundı kim iki pāre iyledi. Fil bile gelüp getürüp kendüyi zemîne çalup helāk oldu. Anı görüp ‘askerden hā-yı-hüyı āsımāne irişdi. Tîz kafadarları Tûl’a bir fil dahı getürdiler,” (5^a, satır 17)

1.2.7. Alet -araç-gereç

Destan/hikâyenin konusu sebebiyle eserde karşımıza kılıç, kalkan, gürz gibi pek çok savaş aleti çıkmaktadır.

1.2.7.1. Sancak-tuğ-alem

Hikâyede, Kereb-i Gâzî’nin kafir askerinin sancağını, alemini, tuğunu sancaktarıyla beraber darmadağın edip yerle bir ettiği anlatıcı tarafından şu şekilde tasvir edilir:

Kereb-i Gâzî ve ol merd-i Hicâzî hemān ol dem tîg ü hûn-feşânın çeküp ‘üryān idüp bir kerre na‘ra urup ba‘de yıldırım misāl ol yüz biñ küffār ‘askerine hamle idüp bunlara kılıç koyup şöyle urdı. Bunlara tîgi kim bunları bölük bölük idüp kılıç üzerine bırağup bunları kıra kıra getirüp sancağları üzerine dökdi. Anuñla da kıomayup tîg urup ‘alemi ve ‘alemdârı ve bayraqdarların, sancağdârların helāk idüp tuğların ve sancağların ser-nigün idüp götürü küffār leşkerin tārümār iyledi. (vr. 74^b, satır 6)

1.2.7.2. K s/k s

Savaş zamanında veya nöbette çalınan, genellikle at üzerinde taşınan büyük davul. (Parlatır, 2012, s. 926.) Kereb-i G z 'nin Ham Ő h'tan ele geçirdiği yedi büyük k s  vardır ki bunların sesleri dünyayı titretir, kafir askerlerinin atlarını  rk t r ve düşmanın içine korku salar. Bu küslerin adları bile vardır: “K s-i i Şarşar, K s-i Zemezeme, K s-i Ő 'ia, K s-i Ni'r b ve diğerleri K s-i H r ş ve K s-i 'Akarat”tır. (vr.20^b, satır 2)

1.2.7.3. Tir   keman

Ok yay. (Parlatır, 2012, s. 1725). Türk destanlarında çokça karşımıza çıkan bu motife hik yemizde de bolca rastlamaktayız. “T l ol h li görüp eline tir   kem n alup dağı çeküp oldurup Hoca 'Amr'ı gözleyüp atdı.” (vr.5^b, satır 5)

1.2.7.4. Kılıç

Tiğ-i Şamşam: Kereb-i G z 'nin keskin kılıcı. Kahramanlık hikayelerinin en önemli savaş aletlerinden biri olan kılıç, onu iyi kullanmasını bilen yiğit bir savaşcının vazgeçilmez yardımcılarında biridir. Hz. Ali'nin çift başlı kılıcı Z lfik r, bu anlamda ilk akla gelen ve hemen herkes tarafından bilinen bir savaş aletidir.

Kereb-i G z 'nin de çok iyi kılıç kullandığı görülmektedir: “Kereb-i G z  de bi-perv  geçüp ol barg hu n içinde cübbe ve cevşenlere garş olup otururdu. Ve dağı önünde ve yanında tiğ-i Şamşam ve ol k h m nendi gürz-i cih n cümle h z r müheyya Şöyle t rur...(vr. 49^a, satır 9)

Hikayede, T l Zengi'nin “**Tiğ-i Hind **” adlı kılıcı da anlatıcı tarafından “gemi dümenine benzer “Tiğ-i Hind ” şeklinde tasvir edilmektedir. (vr.5^a, satır 10)

1.2.7.5. Gürz

“Farsça gürz adının yanı sıra Türkçe topuz ve bozdoğan, Arapça deb s, am d ve mitraka adlarıyla da bilinir. Gürz daha ziyade ateşli silahların icadından önce insanların yakın d v şte kullandıkları vurucu, ezici, parçalayıcı bir saldırı sil hi idi” (Çoruhlu, 1996, s. 327-328).

Kit l Zengi'n n  nin bağlayup andan hem n hışım ve kin ile ne sel m ve ne 'aleyk bir kez göz adırmayup el urup taraf elinden g rz n çeküp eline aldı. Ba'de ol çaldırıp sine ger p gerd n uzadup  zengiyeye alkup var kuvvetin b z ya getirüp bi-muħ ba bir kerre hem n y  All diy p ol la'ine depre t tup bir gürz Şöyle urdı kim ol la'in dağı siper ber ber virdi” (vr. 62, satır 1)

1.2.7.6. Süngü- sn- nize

Eserde geçen süngü, sn, nize gibi araç gereçler mızrak Şeklinde ilkel savaş silahlarıdır. “ŐaŐınıñ olmasun kim kiliseyi açup içerü koymasız dirken bu yañadan pehlevn-ı cihn Mu’d sn evrp kırk bir adım yerinden at bırağup ol pulad kaþuya bir sn ile urdı kim kaþu depir depir ditredi.” (vr. 23^b satır 9)

1.2.7.7. Kalkan

Eski savaŐlarda ok ve kılıca karŐı ne tutulup korunmaya yarayan alet. (Parlatır, 2012, s. 828.) “Esed dağı gürzin eline aldı Ėamle kıldı. Esbt dağı kałkan dutdı. Esed Őöyle dařb urdı kim Esbt Rm ’nüñ kałkanını Ėurd iyledi.” (vr.33^a, satır 1)

1.2.7.8. Taziyne

Farsça olan sözcük kırbaç, kamçı anlamında bir kelimedir. Hikayede ise Şu Şekilde yer alır. Kereb-i Gz ve Muğammed Hanef, Zeyd bin Ali’nin aşık olduğu Hüma-yı Dिल्fruz yüzünden birbirlerine dŐerler ve Muğammed Hanef Kereb-i Gz’nin kardeşi Ma’d Dilver’e sinirlenir ve onun başına kırbaçla vurur. Bu olay Kereb-i Gz’yi ileden çıkarır, sonrasında Muğammed Hanef ile arasında husumet başlar.

-Ey n-bekr benüm yzime karŐu kılıç m çekersin, didi. Ma’d ayıtdı: Ey emr gel ortaya fitne bırağma, bundan geç hem Kereb dağı kaĖmıŐdur. Olmaya ki arañuza ĖuŐmet düşe ve hem anuñla ceng itmek olmaz, didi. Meger Muğammed Hanef elinde bir tziyne ttardı ol tziyne ile Ma’d’ye bir kez başına urdı, başını yardı kan yüzine revne olup aÇdı. Meger Bedder ez-Zamn çadırdan taşra ığdı, ne gördi Muğammed Hanef Ma’d’i urdı başın yardı. (vr. 43^b, satır 10)

1.2.7.9. Hançer

Ucu sivri, iki tarafı keskin kamayı andırır bıçak. (zn, 1973, s. 251) Eserde, Kereb Gaz’nin Tl Zengi’yi hançerle yaraladığı kısım rvi tarafından oldukça ayrıntılı bir Şekilde anlatılmaktadır. “Andan Kereb-i Gz ol yke ile yirinden trup el urup Tl’uñ kendi Ėanerin ‘ryn idüp eline aldığdan Őoñra ttup ol arada Tl’uñ burnın ve kulağın kesdi. Ba’d gzinñ birin Ėaner ucıyla oyup ığardı.” (vr. 75^b, satır16)

1.2.7.10. Miğfer

Savaşlarda savaŐçının başını ve başın özellikle alın, ense, burun gibi kısımlarını dıŐarıdan gelecek kılıç, mızrak, ok vb. darbelere karşı koruması bakımından önem taşıyan miğferi Araplar öteden beri bilmekteydi. (Çoruhlu, 2005, s. 21-23)

-Ammā ol maħalde Muħammed Ĥanefi bir kerre derūnı dilden yā Allāh! diyüp depre Ćapur Mağribi'ye bir tıg öyle urdu kim tıg inüp Ćapur'ıñ siperine doķanduķda siperin manend-i ĥıyār iki pāre kıluv ba'de tağlar başına yıldırım iner gibi gürleyüp indükde temām miğferinüñ milinden tıutup ol başına gelince Ćapur'ı iki pāre iyledi." (vr. 64^b , satır 6)

1.2.7.11. Teber

Farsça bir sözcük olan "teber" balta, dervişlerin taşıdıkları ve yarım ay şeklinde olan balta (Özön, 1973, s. 717) olarak tanımlanmaktadır. Savaşlarda kullanılan basit bir saldırı ve savunma aracıdır. "...Cümle yedi yüzden ziyāde idi. Birisi kaçmaķ dilese Dilcū-yı cūş ardından irüp tiz teber ile döge döge getirüp yine sürüye ķatardı." (vr. 96^b, satır 15)

1.2.7.12. Cebe-cevşen

Farsça asıllı olduğu kabul edilen cevşen kelimesi sözlükte "bir tür zırh, savaş elbisesi" anlamında kabul edilmektedir. (Toprak, 1993, s. 462-464) "Şöyle kim temām dördüncü gün olduķda cın seherden rahşlarına zın urup ve kendüleri arķalarına cebe ve cevşenler giyüp..." (vr. 69^a, satır11)

1.2.7.13. Rezm tonu

Farsçada "rezm", savaş (Özön, 1973, s. 617); kavga, cenk, muharebe (Parlatır, 2012, s. 1409) anlamları verilmektedir. "ton" ise Türkçede eskiden giysi anlamında kullanılan "don" kelimesidir. Yani "rezm tonu" savaş giysisi demektir. "Muħammed Ĥanefi daħı yalıñuz kendi bārgāhına geldi. Şöyle kim rezm tonların çıkarup bezm libāsların giyüp oturup kendi kendüye biraz fikre vardı." (vr. 69^a, satır 11)

1.2.7.14. Kement

Düşmanı ve avda hayvanı tutmak için uzaktan atılan avcı ilmeği ip. (Parlatır, 2012, s . 879.) "Ćünkim Ma'di gitdi Zeyd bin 'Alı yirinden tırup eline kemend alup atup ol kilisenüñ tāmına çıķdı." (vr. 26^b, satır 3)

1.2.7.15. Tabl- davul- surna

Kelimenin aslı Arapça tabl olup Türkçeye tabul, tavul, tavıl, davul şeklinde geçmiştir. Savaşlarda davul çalma olayı çok eski bir gelenek olup bu çalgının heyecan ve cesaret veren sesinden orduyu savaşa teşvik için faydalanılmıştır. Dede Korkut Hikāyeleri'nde gümbür

gümbür” ve “güpür güpür” davullar vurarak düşmanın üzerine yürümekten söz edilir. (Bozkurt,1994, s. 53-55)

Ṭül Zengî bî-tekellûf yetmiş iki arşın kıddini çin ü pulâda garķ idüp bir pîl-i menkûsiye süvâr olup bir demürden mil gibi pîlinüñ başına çengâl urup ‘azm-i meydân iyledi. Şöyle kim meydân ortasına geldükde biraz tayr u cevelân eyleyüp ba‘de kol kıaldırup iki cânibden çalınan tabl ve davulları ve şurna ve naķirleri degdürüp ba‘de bülend âvâz ile na‘ra urup hayķırup ayıtdı (vr. 65^b, satır 15)

1.2.7.16 Siper

Siper; kalkan, arkasına saklanılacak şey (Özön, 1973, s. 659; Parlatır, 2012, s. 1517) olarak verilmektedir. Hikayâde, Kereb-i Gâzî siperinin Hz. Hamza’dan kaldığı da ifade edilmektedir: “Tîz kafadarları Ṭül’a bir fil daķı getürdiler, süvâr olup yine Kereb-i Gâzî’ye beraber gelüp ol gâzâb ile irüp bir kılıç daķı çaldı. Kereb-i Gâzî Hâzret-i Hâmza’nuñ ol ‘acâyip siperin beraber virdi.” (vr. 5^a, satır 19)

1.2.7.17. Hayme-hargâh-bargâh

Hayme, çadır (Özön, 1973, s. 266; Parlatır, 2012, s. 606), **hargâh**, büyüklerin çadırı (Özön, 1973, s. 255), büyük otağ (Parlatır, 2012, s. 585), **bargâh** ise izinle girilecek yer, büyük yer, makam (Özön, 1973, s. 59), özel izinle gidilen yer, dergâh (Parlatır, 2012, s. 157) şeklinde verilmektedir. Çalışmamızda **bargâh**, daha çok devlet büyüklerinin oturduğu saray manasında kullanılan yerdir. Eserde, Kereb-i Gâzî’nin bargâhı oldukça görkemli şekilde tasvir edilmektedir, öyle ki Kelp Rumi’nin gözü onun bargâhında kalmakta ve yanındakilere bu muhteşem bargâha sahip olamadığı için yakınmaktadır: “Gördüñüz mü ol nâ-bekâr Kereb bize bu kıadar işler eyledükden soñra hâliyâ işte elimizden daķı selâmet kıurtuldu ve bundan böyle Kereb’üñ ol yâdigâr bârgâhı daķı elümüzden çıkup soñ ucu öyle bir yâdigâr bârgâh düşmanlar elinde kıaldı,” (vr. 57^a, satır 10)

1.2.7.18. Palheng

Palheng, ip, kement, kayış, dizgin (Parlatır, 2012, s. 1335) anlamı verilmektedir. “Kereb-i Gâzî döndi kendinüñ kıulu olan Tenhârûs Dilire buyurdu ve Mengi Zengî ’ye daķı emir iyledi kim tîz raşşlaruñızdan inüñ de şol mel‘ûnı bend idüp iki ellerin kıafasına bağlayup ve boğazına pâlehang takup götürüp hâps iyleñ,” (vr. 73^b, satır 16)

1.2.8. Hile

Eserde, düşmanı kandırmak için türlü hilelere başvurulur. Özellikle Hoca Amr ve onun oğlu Ümeyye Ayyar bir hileyle kâfirleri oyuna getirip esir düşen Zeyd bin Ali'yi ya da Muhammed Hanefî'yi kurtarırlar.

1.2.8.1. Kereb-i Gâzî'nin hilesi

Kereb-i Gâzî bir savaş hilesi ile kâfir askerini birbirine kırdırır.

Kâfir 'askerinüñ çoğı mecrûh idi. Birbirin çok kırmışdı. Çün gecenüñ nişfi Kereb-i Gâzî aydur: "Yärenler kâfirlere kaçdım budır ki şeb-ğün idem kendümüzi küffâr 'askerine uravuz cân ile cenge turavuz, didi. Muhammed Hanefî ve İbrâhîm dağı nola diyüp üç dağı atlarına bindiler sürdiler. Küffâr 'askerine geldiler, na'ralar urdılar hamle kıldılar. Kâfirler dağı ağışâmdan serhoş ve sersem yirlerinden turdılar birbirine düşdiler. Pes üç server ol çeriye birbirine urdılar yine 'askerden taşra geldiler. Bir depe üzerine çıkup na'ralar urup hâyı hüyi itdiler. Tâ şabâh olunca ol fenni işlediler. Kâfirler dağı tâ şabâha dek birbirin kırdılar. (vr. 34^b, satır 1)

1.2.8.2. Kelp Rumi'nin hilesi

Kelp Rumi, İslam askerini mağlup etmek için hileye başvurur.

Meger kim Kelb Rûmî ol maħalde hîle kırup şöyle kim iki yirden iki bölük leşkeri şöyle kim iki yüz biñ er ile sekiz nâm-dâr pehlevânları pusuya komışdı. Kendüsi hîle ile dönüp bunlara kaçamak getürdükde İslâm leşkeri dağı hây kâfirler kaçdı diyüp ardlarına düşdükde biraz yir gidince hemân ol maħalde ol la'inler pusu açup dört yañadan na'ralar urup 'asker-i İslâm'üñ dört yanından hamle kırup ortaya aldılar. İmdi on beş biñ erüñ ne vücûdu olsa gerek, kimin kırup ve kimin esîr iylediler ve kimi de tağ ve şahrâlar arzûlayup kaçup cân ve baş ħalâşında oldılar. Muhammed Hanefî yalnız çalıcağ kâfirler ayıtdılar... (vr. 66^b, satır 1)

1.2.8.3. Ümeyye Ayyar'ın hilesi

Ümeyye Ayyar, hile ile rahip kılığına girer.

Kereb-i Gâzî aydur: Murâdum oldur ki varup ol kıızı uğrılayup getüresin veyâğüd atañ 'Amr gelince sabr idelüm mi? Didi. Ümeyye aydur: "Ey server sen ħam çekme ben varup ol kıızı saña bir zarañfetle alup şikâr idüp getüreyin ki atam Hoca 'Amr bile anuñ ħayâline irmiye, diyüp hemân ol aradan çalkup Kereb-i Gâzî'den himmet recâ idüp andan yirinden turup kendinüñ bargâhına geldi. Üzerinde olan libâsların çıkarup andan hîle torbasın önüne koyup efsün ħoğkasınüñ kapağın açdı, andan giyinüp kuşanup kendüsine dürlü düzenler virüp şöyle kim kendüsin bir ağ sakallı râhip şekline koydı. Ba'de ol aradan revâne olup gitdi. (vr. 37^a, satır 12)

1.2.9. Savaş

Eserde savaş sahneleri oldukça canlı bir şekilde okuyucuya sunulmaktadır. Sabah olur savaş davulları çalar. Müslüman ve kâfir askerleri iki taraf da saf tutar, birbirine girer, öyle büyük bir savaş olur ki göklerde melekler bile bu savaşa hayran kalırlar. İslam askeri galip olduğunda anlatıcının coşkusu hissedilirken mağlup olunan sahnelerde ise üzüntünün hâkim olduğunu okuyucu hisseder:

Muhammed Hanefî'nün kafasına irişüp ol maħalde Muhammed Hanefî'ye kafadâr olup sağ ve şolundan yürüyüp kâfirler ile cenge tırup ol kadar ikdâm ile cengler iyledi kim vaşfa gelmezdi. İşte bunlardır ol arada bir ceng-i 'azîm kılup gayret birle bir ceng iylediler kim göklerde olan melekler bunların ol cenglerin ki hayrân olup tahsîn ve âferînler iderlerdi. İşte bunlardır bunda küffâr ile dövüşüp gayret ile kazâ ve kader cengin itmekde... (vr. 67^b, satır 1)

1.2.10. Formülistik sayılar

Genellikle destan, masal, hikâye gibi anlatılarda karşılaştığımız formülistik sayıları eserde üç kere, üç gün üç gece, kırk arşın gibi şekillerde görmekteyiz.

Tûl Zengi, Kereb-i Gâzî'nin üç kere başından çevirip azat edeceğini söyler: "Zîrâ katı mürüvvet kânî bir serverüm. Senün bir kaşık kanuñdan geçeyin ve senün ol kuşca cânuñu yine saña bağışlayup andan seni üç kez başumdan çevirüp seni şol dilâverlerün önünde âzâd ideyin." (vr. 70^b, satır 1)

Kereb-i Gâzî, Tûl Zengi'nin yüzüne eşek nalıyla üç yerde damga basar: "Ba'de gözinün birin hançer ucıyla oyup çıkardı ba'de bir eşek nalın buldurup ateşe kızdırup üç yerde Tûl'un bir alnına iki de yañaqlarına tamga başdı." (vr. 76^a, satır 1)

Muhammed Hanefî kâfir askeriyle üç gün üç gece aç susuz savaş eder: "Az kalmışdur kim Muhammed Hanefî gibi bir server-i cihân kâfirler elinde esir ola. Zîrâ üç gün üç gicedür kim ol serverzâde bu kadar yüz biñ kâfirler ile aç ve şusuz ve hem piyâde tırmayup yalıñuz kelle bir kelle kâfirler ile kazâ ve kader cengin ider." (vr. 85^b, satır 5)

Kelp Rumi yedi pehlivanına İslam askerinin peşine düşmesi için emir verir: "Kelb Rümî tiz emir kıldı. Kâfir askerinden yedi pehlevânlar iki kerre yüz biñ kâfirler ile süvâr olup kandasın sebze diyüp gıtdiler. Ol yedi la'inlerün birinün adına..." (vr. 13^a, satır 1)

Dilfürûz Banu, Kereb-i Gâzî'nin boyunu kırk arşın olarak nitelendirir: "Ey baba Kereb'ün vaşfin ben şâhdan işitdim kim Kerep aq yüzlüdür. Bu yigit kara yağızdır ve hem Kerebün kâmeti kırk arşdur bunuñ kâmeti yigirmi yedi ancağ vardır didi." 24^a, satır 11)

2. BÖLÜM

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ VEYA HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ

(Latin Harflerine Aktarımı)

Üçüncü Cildidür

(1-b)

Hikâyet-i Kereb-i Ğazî ve ol merdi Hicâzi'nüñ altıncı cildidür.

Cem' idenler kışşanuñ hengâmesin

Böyle yazmışlar sana yete bâdesin

Çü dünkü kışşamız buldı qarârın

Bugünkü kışşadan gel diñle vârin.

Ravî yân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı âsâr ve muḥaddisân-ı rûzgâr şöyle rivâyet iderler kim işte ol zamânda kim Hoca 'Amr ile oğlu Ümeyye 'ayyârlıktan dem urup bahş iylediler. Ümeyye-i Ayyâr aydur:

-Benüm bahşüm oldur kim Behnâm Şâh'ıñ taḥtî öñinde nice yüz altun turunçlar vardur. Bir altun sini içinde ṭurur. İçleri çok misk ü 'anberle ṭolu rûzgâr esdikçe miski ḳoḳusu adamuñ dimağın mu'aṭṭar ider. Ol turunçlaruñ birin varup 'âlem aşkâre alup birin de getürürseñ ben de bildüm ki 'ayyârsın, naḫîrûñ yoḳdur dedi. 'Amr aydur:

-Yâ senüñ elüñden gelür mi kim varup ol turuncı alasın, didi. Ümeyye aydur: "Belî gelür" dedi. Hemân ol dem yirinden ṭurup şûret-i tebdîl idüp gitdi. Şöyle kim ol aradan ḳandasın 'asker-i küffâr diyüp revâne oldı. Bu yañadan Hoca 'Amr aydur:

-Ey serverler! Ümeyye-i 'Ayyâr'ıñ elinden gelür kim varup ol turuncı Kelp Rûmî'nüñ

öñünden her ne ṭarîḳ ile olurser olsun

(2-a)

ḳamçıladı at, 'uḳḳâb mişâl getürüp bād-ı şabâ-veş revâne olucaḳ Ümeyye-i Ayyâr şıçrayup bir ḳaç mu'allaḳ atup birḳaç oḳ atuyı ol atı ilerü geçdi. Ümeyye'nüñ bu vecihle yügürüklüğün göricek cümle kâfir 'askeri ne ḳadar var ise müteḫayyîr olup ḳaldılar. Ümeyye dönüp yine şâh ḳatına gelüp

hizmet kıldı. Behnām Şāh hezārān taḥsīn idüp aydur: “Nola benden ne dilersin, dedi. Ümeyye aydur:

-Yā Şāh-ı mağribī! Şol turunçlardan birin dilerin, ihsān eyle, didi. Behnām Şāh ol turunçlaruñ birin Ümeyye-i ‘Ayyār’a viridi. Ol dem Hoca ‘Amr ilerü gelüp aydur:

-Ey Şāh-ı cihān! Otuz yıldır kim pāsbānlığıñ iderüm baña nesne virmezsin. Şimdi bir bigāne ḥarīfe bu kadar ihsān idersin. Eger bu beni geçecek olursa benim ḥāzırda yüz altunum vardur buña vireyin. Eger ben bunu geçecek olursam ben bundan turuncı alurum, didi. Hoca ‘Amr bu sözi söyleyüp çıkarup yüz altunı Behnām Şāh’uñ nazarında kodı. Hoca ‘Amr’uñ sözin işidüp cümle kāfir begleri taḥsīn kıldılar. Ümeyye nazar kıldı gördü kim bir siyāh zengī ṭurup Behnām Şāh ile kelimāt ider. Kendüsi ile baḥş idüp türlü türlü lāflar u güzāflar ider. Ümeyye gönünden aydur:

-Ey nā-bekār zengī eger segirdüp beni geçemeyesin

(2-b)

senüñ senürlerüñ kesim, didi diyüp dahı zengīye kin baḡladı. Andan Hoca ‘Amr ile Ümeyye el ele alup şah önünde yügürdiler. ‘Amr, Ümeyye’yi şöyle geçdi kim Ümeyye ‘Amr’uñ tozin dahı görmedi. Andan sürüp şah önüne gelüp ol altundan turuncı zarbī Ümeyye ‘nüñ elinden alup dahı yola girdi. Bu yañadan serverler oturup Hoca ‘Amr çıkageldi. Elinde ol altundan turuncı getirüp serverlerüñ nazarında koyup ahvali ḥaber viridi. Cümle serverler ol ḥāli görüp Hoca ‘Amr’a taḥsīn kıldılar. Andan Hoca ‘Amr ṭurup ṭaşra çıkınca. Ümeyye içerü girdi. Ḥāh-nā-ḥāh geçüp yerinde oturdu. Muḥammed Hanīfī’ye ve cümle serverlere du‘ā kıldı. Kereb-i Ğāzī aydur:

- Yā Ümeyye! Kānı ol vardıḡuñ işi neyledüñ. Ümeyye aydur:

-Turuncı aldım idi velī, bu zengī pāsbānı uç koyup beni geçdi. Dahı ol turuncı elümden aldı. Kereb-i Ğāzī aydur:

-Yā Ümeyye ol uç koyan zengī kim? Senüñ elüñden turuncı aldı. Anuñ Hoca ‘Amr’uñ elin öpüp minnet eyle, varup ol ‘Arab’uñ elinden turuncı alup saña getürsin didi. Dahı Kereb-i Ğāzī bıyıqları altından güldi. Ümeyye aydur:

-Ey Server! Atam Hoca ‘Amr’uñ elinden gelmez kim ol zengīyle bir saat segirdebile dedi. Ol dem serverzāde çıkarup

(3-a)

ol altun turuncu çıkarup Ümeyye-i ‘Ayyar’uñ nazārına qodı. Ümeyye baş zemīne şalup bildi kim ol zengī atası ‘Amr imiş. Başın aşağa atdı. Ümeyye’nüñ ol hāliline bakup ne qadar serverler var ise gülüşdiler. Ümeyye aydur:

-Ey Serverler! Ne gülersiz geçdiyse beni atam Hoca ‘Amr geçdi diyüp ileri varup atası Hoca ‘Amrū’ñ ayağın öpüp aydur:

-Ey gözüm nūrı ata! Benim senüñ qatında ne haddüm olsa gerek şöyle kim ben senüñ bir kemter kuluñum dedi. Hoca ‘Amr dağı ol sözi oğlu Ümeyye’den işidüp hezār taḥsīn qılup arqasın papıdı ve gözlerin öpdi. Hayır du‘ā qıldı. Pes çün kim ol gice geçip şabāḥ oldı. Ol dem olucaq anı gördüler kim yine kāfir ‘askerinden gürül gürül küs-i harbīler çalınup dürlü dürlü āvāzeler verdi. Ol deryā mişāl küffār hāk-sār bir gözden cūşa ve ḥurūşa gelüp at arkasına süvār oldılar. Çün kim ‘asker-i İslām ol hāli görüp anlar cūşe gelüp küffār ‘askerine muqābil ve muqārrīn olup durdılar. Kereb-i Ğāzī dönüp Muḥammed Hanefī ’nüñ yüzine bakup güle güle söyleyüp aydur:

-Ey Emīr-i cihān! Küffār ‘askeriyle ne vecih ile ceng idüp āheng idüp baña beyān eyle, didi. Serverzāde bildi kim

(3-b)

Kereb-i Ğāzī ceng olacağın bilüp sevinüp ol hālete bakup Kereb’üñ taḥsīn idüp aydur:

-Yā server-i cihān! Ol kāfir-i bī-dinler eyle şimden girü bizimle birer ikişer ceng qılmanuñ aşlı yokdur. Hemān götüri ‘asker-i İslām ile bir gözden cān u dilden küffāra ḥamle qılup cenk idelüm. ‘Ālemi, kāfirlerüñ gözlerine teng idelüm didi. Kereb-i Ğāzī aydur:

-Ğayet ma‘qūl buyurduñuz ammā kim küffār ‘askeri bī-qıyasdır, qorqum oldur kim biz cümle cenkde iken gelüp bargāhı başup bizüm elümüzden alurlar, didi. Muḥammed Hanefī aydur:

-Pes ya ne vecih ile cenk idelüm? Kim küffār ‘askerinden intiqām alup ‘āleme hezeyān şalavüz didi. Kereb-i Ğāzī ol şīr-i Hicāzī’ ye aydup:

-Sa‘adet ile birkaç güzīde serverler ile sancaqlar dibinde tırup temāşā qıluñ bizi du‘adan ferāmüş qılmañ, küsleri çaluñ. Biz bendeñüz qarındaşlarumla ve ciger kuşum Esed ile ve ‘Arab serverleri ile kendümüzü ‘asker-i küffāra urup bir cenk idelüm. Feleklerde melekler ḥayrān olup bize taḥsīn qılsunlar dirken nā-gāḥ kāfir ‘askerinden bir na‘ra-yı sehm-nāk şöyle qopdu kim bir zamān ol

şahrālar gürleyüp ve gümledi. Anı gördüler kim Kūhı Kāf nerreleri gibi Tūl-ı Zengī yetmiş iki arşun
kadd ü kāmitle

(4-a)

‘azm-i meydān kıldı. Şöyle kim ol la‘in zengīnūñ heybetinden meydān şarşıldı. düşdi. Görenler ol
la‘inūñ heybetinden vehm-nāk oldılar. Pes ol la‘in filin meydāna sürüp dürlü dürlü hünerler
gösterüp țarid-i cevelān idüp er diledi. Çağırup aydur:

-Ey ‘Arab bahādırları! Gelūñ, bugün meydāna girūñ, ‘ālemde erlik nice olur göstereyin didi. Ol gün
kimse ol la‘inūñ meydānına girmek heves kılmadı. Hemān cihān pehlevānı Kereb-i Ğāzī ra‘d-vār
na‘ra urup şalavāt getirüp ‘azm-i meydān idüp Tūl-ı Zengī ’ye beraber geldi. Aydur:

- Ey mel‘ūn! Bu ne herze lafdur kim sen kılırsun. Dāim serverler öñünde erlik da‘vāsın idersin.
Ammā kim elūñden hüner gelmez kim kılasın. İmdi ne hünerūñ var ise getür görelim, didi. Tūl
aydur:

- Yā Kereb bugün ile kıyās eyleme kim Kūh-ı Kāfuñ yedi başlu ecderhāları ve nerre divleri olurs
benüm elümden sağ ve sālīm hālāş olmazlar. Şöyle kıyās kıılma kim sen dağı kırtulasın. İmdi tīz in
rağşuñdan gel benüm elüm öp, seni mağrip sulţānı Behnām Şāh’uñ öñüne alup gideyim, didi.
Kereb-i Ğāzī aydur:

- Ey la‘in! Bu sözün saña ne faydası vardur kim söylersin. Ben hod seni bilürin ne kıuşsın, kıuşlarda
karga mısın kıuzğun mısın, ammā kim olur olmaz yire

(4-b)

ötdüğüñden kıuzguna beñzersin, didi. Hoca ‘Amr, Kereb-i Ğāzī öñünde țuravardı:

- Ey pehlevān bu aşıl hūb çehre server bir dağı bil kim cihāna gelmez. Sen bunu ne hoş kıuzguna
benzedürsin? Baka şol kıadd ü nā-mevzūnın kıabih şeklin ve ol hūb āvāzeleri, didi. Nazm beyit:

Görmüşüm bir zengī şöyle ki var

Kāmeti şān meyl-i İskender ey yār

Başdan ayağa zift deryāsıdur

Bu pelī d nā-ḥalef bir ‘āṣīdūr

Kūha beñzer kim yapılmış sedd için

Bir mināredür çekilmiş medd için

Ḳolları beñzer ḥıyaruñ dalına

Şakalı beñzer eşek dünbaline

Şağlu şollu dişleri her ne ki var

Şānki doñuz dişidür ey şehriyār

Gözleri beñzer ‘Arab ocağına,

Cismi beñzer kūh-ı elbiz tağına.

Böyle diyüp Ḥoca ‘Amr ol zamān medḥ kıldı. Ṭül-ı Zengī ’yi hemān ol sözi işidüp ve eyke kaçdı, aydur:

- Ey nā-bekār ‘ayyār seni tutup bir ‘azāb ile helāk ideyin kim cümle ‘āleme örnek olsun, diyüp ol gāzap ile gürz çeküp Kereb-i Ğāzī ’ye birbiri ardınca üç ḍarp şöyle urdu kim eger pulāddan yapılmış bir dīvāra ursa Hemedānī sürme gibi tozuvirirdi. Velī pehlevān-ı ‘ālem āsān reddiyledi, bir kılna ḥatā gelmedi Kereb-i Ğāzī daḥı Ṭül’a

(5-a)

üç ḍarb urdu. Pehlevān-ı ‘ālem Ṭül’a ol ḍarpları mehābe ile urmuş idi. Ṭül daḥı men’ idüp bu kerre yeke yek ve küte küt ‘azīm ceng iylediler. Aralarından yüz ḥamle ḥatā geçdi. Bu kerre gürzü koyup kılıçlar çeküp birbirine ḥamle kıldılar. Kereb-i Ğāzī aydur:

_ Ey ẓül! Tîz imāna gelüp Müselmān ol ve gözünü bir kılıç ile çalup seni iki pāre kıların, didi. ẓül aydur:

_ Ey server! Çok lāf eylemek saña düşmez, eger er iseñ yerinde ʔurup kaçmayasın ve kılıçla saña üç ʔamle kılayın elümden selāmet ʔurtulursañ varup lāf ü güzāf idesin, diyüp bir gemi dümenine benzer tîg-i Hindüyı çeküp ‘üryān idüp o zengî gelüp Kereb-i Ġāzî ’ye bir kılıç şöyle çaldı kim kılıç yıldırım mişāl inüp siperi iki pāre iyledi. Kereb-i Ġāzî gördü kim ʔaṭā ider. Siperi elinden şalup rahşın tîz çeküp girü döndi. Kılıç inüp ẓül’uñ bindügi filüñ kellesine şöyle ʔoṕundu kim iki pāre iyledi. Fil bile gelüp getürüp kendüyi zemî ne çalup helāk oldu. Anı görüp ‘askerden hā-yı-hüyı āsımāne irişdi. Tîz kafadarları ẓül’a bir fil daḡı getürdiler, süvār olup yine Kereb-i Ġāzî ’ye beraber gelüp ol ġazāb ile irüp bir kılıç daḡı çaldı. Kereb-i Ġāzî Ĥazret-i Ĥamza’nuñ ol ‘acāyip siperin beraber virdi. ẓül

(5-b)

eyle çaldı kim eger bir pülād divāra çalaydı iki pāre iderdi. Velî ol sipere hergiz eser kılmadı. ẓül ʔaḡıyup bir daḡı urdı, fayda virmedi, bir daḡı çaldı kesmedi ol la‘in öykesinden kılıcuñ balçağından getürüp yabana atdı. Ĥoca ‘Amr ʔapup aydur:

-Ey pehlevān eyü ʔaşap şatırı olur ʔa şöyle diyüp ẓül’uñ gözine ʔarşu ʔaş ile şöyle döge döge balçağın ufadup altunun gümüşin şoydu. Kılıcı getürüp yabana atdı. ẓül ol ḡali görüp eline tîr ü kemān alup daḡı çeküp ʔoldurup Ĥoca ‘Amr’ı gözleyüp atdı. Ĥoca ‘Amr ʔurduğı yerden bir mu‘allāḡ eyle atdı kim rāst ẓül’uñ fili üzerinden ẓül’uñ başından ışğını ʔavrayup ʔapdı. Bendleri ʔavi ışḡ Ĥoca ‘Amr’uñ elinde ʔaldı. Andan yine şıçrayup meydānuñ ortasında bulunup ol ışḡı dike ʔodı. Aydur:

-Ey pehlevān! Aydur: sen cenkle başa varmaduñ şimdi nişān mı atmak istersin? At görelim şü ışḡa urabilür misin? Diyüp ḡiñ yire çekildi. ẓül’uñ başı ʔubbe-i ḡammām mişāl açuḡ ʔalıcak ʔaḡıyup Ĥoca ‘Amr’uñ üzerine fili sürdi kim ʔuta. Ĥoca ‘Amr ʔolanup ẓül’uñ eñsesine geçüp ẓül döne görüp Ĥoca ‘Amr’ı görmeyicek ayyār ferāḡat kırup ʔafadārlarına buyurdi.

(6-a)

İşğın getürdiler. Başına giyüp andan yine gelüp Kereb-i Ġāzî ’ye muḡābil oldu. Kereb-i Ġāzî aydur:

-Ey ẓül vay aḡmaḡ! fuzul! ol bir ‘ayyārdur kim anuñla sen başa varamazsın. Eger muraduñ cenk ise gel berü ceng idelüm diyüp ol elindeki kılıç birle depre ʔutup ẓül-ı Zengî ’yi kılıçladı. ẓül Zengî daḡı

çıkup siper beraber virdi. Kereb-i Ğāzī bir kılıç şöyle çaldı kim Tūl'uñ dağı elinde siper bir iki pāre oldu iki yaña gitdi, inüp kılıç yıldırım mişāl Tūl'uñ başında ol ahen ışgın kesüp kafasına dört barmaq oturdi. Tūl Zengī ol zahmı yiyicek at başın döndürüp dağı kaçmağa başladı. Kereb-i Ğāzī ardınca kovup kāfir leşkerine yakın varıcağ Kereb-i Ğāzī yıldırım mişāl irüp omuzu başında bir kılıç zahmı dağı urdu. Tūl Zengī ol hāli görüp eşek misāl bağurup aydur:

- Ey la'inler ne tūrursız düşmen beni zahm-dār iyledi diyüp feryād iyledi. Ol hāli görüp hemān kāfir 'askeri bir gözden na'ralar urup her yañadan Kereb-i Ğāzī 'ye hamle kıldılar. Bu yañadan Kereb-i Ğāzī 'ye hamle kıldılar. Muḥammed Ḥanefī gördü kim Kereb-i Ğāzī 'yi ortaya aldılar. Velī Kereb-i Ğāzī ol kāfir 'askerine ejder-heft-ser mişāl girüp şağı şola şolu şağa

(6-b)

urdu bu cānibden Muḥammed Ḥanefī ol hāli görüp hemān bir kerre na'ra urup dağı elli biñ İslām 'askeriyle tekbr getirüp kendülerin kāfir 'askerine urdılar. Ol arada nā-gāh bir ceng-i 'azīm oldu kim vaşfa gelmez. Ol cengüñ 'ulvīsi mirrīh-felek kulağına girdi. Ol gün mü'minler kāfir 'askerine girüp bölük bölük idüp 'azīm ceng iylediler. Ol gün Ğāzī ler 'asker-i küffār ile bir cenk iylediler kim Rüstemler ve Qahramanlar görseler ḥayrān olurlardı. Rāwī kavlınce aydurlar kim bu cānibde kāfir 'askeriyle Tuğyānūş Frenkle iki yüz biñ kāfir 'askeriyle gelüp Kereb-i Ğāzī 'nüñ bargāhın ortaya alup ceng-i 'azīm kıldılar. Dilediler kim bargāhı yağma kılalalar. Mālik Eşter ve oğlu İbrāhim ve Mengi ve Siyāh Zengīn'üñ emşāli serverlerden yetmiş serverler on biñ er ile qarşu gelüp ol iki yüz biñ 'asker ile bir cenk iylediler kim Rüstemler ve Qahramanlar görseler ḥayrān olurlardı. Kāfir 'askeri galebe idüp bargāha yakın geldiler. Ol hāli görüp o iki yüz biñ 'asker ve ol yedi küsler kim her biri İskender-i Zū'l-karneyn zamānından qalmış küslerdir. Anlara eyle zahme kılmışlar kim cihān gürleyüp ve gümlüyüp dürlü dürlü āvāz virdi. Kāfir 'askerinüñ atları ürküp girü döndiler.

(7-a)

Ol arada bir qarçaşma oldu kim vaşfa gelmez. Birbirine girdiler. Ol serverler ol derya mişāl küffār 'askeri ile bir cenk iylediler kim vaşfa gelmez. Çün kim aḥşam oldu iki taraftan tabil ve ārām çalınup iki 'asker birbirinden ayrılıp dönüp bargāhlarına geldiler. Serverzāde Muḥammed Ḥanefī geçüp ol 'azīm tahtuñ üzerinde qarār iyledi. Kereb-i Ğāzī gelüp cihān pehlivānluğ şandalyesine oturdi. Cümle serverler gelüp yerlerinde qarār iylediler. Velī kin Kereb-i Ğāzī 'nüñ qarındaşları Ma'dī ve Ma'ād ve oğlu Esed-i Zerrīn-qabā ve serverlerden Cemitāc ve Cemabūr bu sayire on iki serverler gelmediler. Anlaruñ gelmedüğine Kereb-i Ğāzī ziyāde melül oldu. Cümle serverler dağı anlaruñ

ğā'ib olduğına melūl oldular. 'Ayyārlar gönderüp kāfir 'askerin cüst ü cū iylediler. Anlardan eşer zāhir olmadı. Bu tarafından kāfir 'askeri daħı dönüp bargāhına gelüp her biri gelüp ol gün melūl ü maħzūn olup cümle kāfir begleri ve cehennem süñükleri Kelp Rūmī 'nūñ bargāhına cemi' oldular. Kelp Rūmī aydur:

-Bugün eyü cenk kıldık. Ben umardım ki İslām 'askerin ortadan götürem. Velī yine benim didüğüm olmadı, didi. Dehrān Vezīr aytdı:

-Ey şāh-ı 'ālem şimden girü devlet bize yüz tıtdı. Birkaç gün şabridelüm

(7-b)

gelicek pehlevānlarımız vardır. Evvela kim anlar gelüp iriše birkaç gün 'asker de gelsün, didi. Behnām Şāh ol sözü begenüp emir kıldı. Yedi gün cenk yoğdur yarağ üzerine oluñ didiler. Nā-gāh ol demde birkaç kāfir cāsūsları gelüp Behnām Şāh'a ayıtdılar:

-Ey Şāh bu gice Kereb'üñ qarındaşı Ma'dī ve Ma'ād ve oğlı Esed on iki nefer gözde serverleri ile cenk yerinden gelmeyüp ğāib ola diyüp ol şādlık birle 'ayş u nūşa başladılar bunlar, bu hāl üzerine, biz geldik bu yañadan ol serverler hikāyetine üstād-ı 'ālem şöyle beyān ider.

-Ol zamān kim Ma'dī ve Ma'ād ve Esed-i Zerrin-ğabā ve ol on iki serverler ol gün bir kuvvele düşüp cenk iylediler kim ceng-i āhir oldı. Kāfir beglerinden bir la'in var idi. Adına Ğaplan Mağribī dirler. Ol Ğaplan Mağribī dedikleri la'inüñ başka elli biñ 'askeri var idi. Şöyle kim cismi pulāda ğarğ olmuş idi. 'Asker rāvī aydur:

-Ol la'in 'askerine emir kıldı. Ol iki serverleri ortaya alup anları tıtmak kaçdına veyāhūd helāk itmek kaçdına üzerine iğdām eyleyicek serverler daħı ğayret idü sāyir cenge muğayyed olmayup na'ralar urup kendülerin kāfir 'askerine urup Ğaplan' Mağribī 'nūñ sancaklarına ğamle kırup irüp

(8-a)

ser-nigün iylediler Ğaplan Mağribī'nūñ üzerine hücüm edicek Ğaplan askerden yaña kaçmadı tağdan yaña kaçdı gidivirdi. Üç yüz kāfir ile kaçdılar zīrā kim ol on iki serverüñ her biri kāfirlerüñ başlarına kıyāmet ğoparurlardı. Ğaplan Mağribī ol serverlerüñ heybetine tākāt getürmeyüp tağa toğrı kaçdılar. Ol on iki serverler daħı anuñ ile girmesin murād idüp ardlarına düşdiler. Ğovarağ getürüp Ğūh-ı sebz dirler bir seyrāngāh mekān var idi anda irişdiler. Ol on iki serverler ol üç yüz kāfiri bir dereye ğoyup cümlesin kılıçdan geçirüp Ğaplan Mağribī'yi diri tıtdılar. Da'vet kırup ğabūl

kılmayacak mecāl virmeyüp başın kesdiler. Andan dilediler kim dönüp ‘asker-i İslāma gelüp irişeler. Yol azup şahrādañ gitdiler. Yolları bir ulu mişel tağa irdi. Tağūñ eteginden bir ulu ırmağ aķardı. Şöyle at, fil ve gergedan ol şuya uğrasalar geçemezlerdi. Serverler gördüler kim yol geçüp azdılar. Ol arada atlarından inüp atların ota şaldılar. Kendüleri dağı ol tağdan bir āhū şikār idüp bir ulu āteş yakup ol āhūdan biraz kebāp idüp yidiler. Ol aķan ırmağdan içüp Hūdā-yı Rabbü’l - ‘ālemī ne şükür kılup andan ol serverler biraz yatup ol hūb

(8-b)

çaygāhda huzūr iylediler. Çün kim şabāh oldı ol serverler yerlerinden tırıp tāze vuzūh idüp abdest ile şabāh namāzın kıldıkdan soñra rahşlarına süvār olup dilediler kim ‘asker-i İslām’a gideler. Meger ‘ayyārlardan Kereb-i Gāzī ’nūñ ‘ayyārı Dīlcū-yı ‘Ayyār ol serverler ile bile idi. Ol ‘ayyār-ı cihān diledi kim ‘asker-i İslām kandanır göre cūş-ţaban getürüp murğ-ı çapuk gibi bir ‘azim kūhuñ kullesine çıkdı. Nazar kılup ‘asker-i İslām kondağı tarafda olduğın görüp diledi kim aşāğa ine. Nā-gāh bir tarafa dağı nazar kıldı. Gördi kim bir vādīde bī-ķiyās adam cem‘ olmuş yer yer āteşler yakmışlar sāye-bānlar ve günlükler tıutup kōnmuşlar. Dīlcū-yı ‘Ayyār aşāğa inüp serverlerin kātına gelüp aydur:

-Ey serverler! ‘Askeri bu cānipdedür, ammā kim bu yañada bir vādīnūñ içinde bī -ķiyās küffār cem‘ olmuş. Ammā kim bilmezüz bu cem‘ olan küffār ‘askeri midür veyāhūd ğayrı dūşmān mıdur kim, dedi. Pes serverler Dīlcū-yı ‘Ayyārı ol cānibe gördüler. Pes Dīlcū-yı ‘Ayyār tıaban getürüp gitdi. Bir anda gelüp irişdi. Pes Dīlcū-yı ‘Ayyār nazar kılup gördi kim iki vādīnūñ arasında bir hūb şahrā peydā oldı. Ol şahrānuñ ortasında bir aķ mermerden

(9-a)

binā kılmışlar şöyle kim burç ve bārū çekmiş ol kilisenūñ etrāfi bāğlar ve bāğçeler ve ol kilisenūñ öñü bir meydān kim ışık her cānibine irmez. Ol meydāna ol kadan er ve ‘avrat ve kızlar ve gelinler ve pīrlar ve civānlar cem‘ olmuş kim ve ol kadan tıfıl oğlancıklar cem‘ olmuşlar kim vaşfa gelmez. Ve iki yüz aķşakallu rāhipler siyāhlar giymişlerdi. Ol kilisede ol kadan altundan ve gümüşden pūtlar getürmüşler kim vaşfa gelmez. Ol pūtları kürsüler üzerine kōmuşlar kim iki ulu pūtı getürüp iki taht üzerine kōmuşlar. Şöyle kim ol orada tıuran cemā‘at cümle kāfirler eger kız, eger gelin, eger pīr, eger civān başların açup cümle tazarru‘ı niyāz iderler. Çün kim Dīlcū-yı ‘Ayyār ol hāli gördi, hemān taban getirüp gitdi. Bir demde gelüp ol serverlerūñ huzūruna irdi. Aydur:

-Ey serverler! Bir  urumluğa r st geldik kim bir dağı kimse gelmez. Hem n er gibi oluğn diyüp cümle ağv li Đaber virdi. Serverler ol sözi işidüp Ő d oldılar. Hem n ol aradan ol v d  ye  olanup Dild -yı ‘Ayyar Đulavuz Đilup becid gitdiler. Duğa-yı k braya dek gelüp ol kilisen n önüne irişdiler. Ma‘d  ve Ma‘ d, Esed-i Zerr n-Đab  ve s ir serverler naz r Đilup ol cem‘iyeti görüp Đayr n olup dağı ilerü gelüp bir zam n tem Őa Đıldılar. Amm  kim

(9-b)

ĐiĐ kimsenün bunlardan Đaberi yok. Her kişi can u dilden baş aÇup niy z idüp p t önünde yer  perler. Eger bunlar bu niy zı ve bu tazarru‘yı Isl ma gelüp ol yerleri ve gökleri yokdan var iden p r Perverdig r-ı padiŐ h-ı b -zev le Đılsalar bu ĐaĐları yirinden Đoparmak ellerinden gelürdi. Vel  ne f ide bunlaruğn tazarru‘ ve niy zlarınıuğn kendülere faydaları yokdur. Başları belalara uğrasa gerekdür diyüp hem n Ma‘d  cihan-ı pehlev n bir kerre ağsuzdan Şağ elin Şol g rizg hına ve Şol elin Şağ g rizg hına koyup canı dilden bir kerre Y  All h! Diyüp bir na‘ra ile urdı kim ol g afil başların aÇup yüzlerin Đ ke uran k ff r Đav  ser- s  me olup birbirine ĐoĐundılar. Anuğ ardınca Ma‘ d diledi ve Esed-i Zerr n-Đab  ve ol iki cih n pehlev nları bir gözden tekb r getirüp na‘ralar urup dağı ŐıĐrayup ol tağtlara ĐıĐup ol altundan ve g miŐden düzülmüŐ p tları var ise p re p re Đıldılar. T  kim bir zam ndan soğra ol Đav m gözlerin aÇup gördüler kim on iki atlu ‘ağ m heybetlü kimseler kend lerinin n üzerine gelüp ma‘b d diyü ib det ĐıldıĐları sanemleri getürüp zem ne urup p re p re Đıldılar. Ol iki yüz r hipler ol Đ li görüp fery d idüp

(10-a)

aydur:

-Y  Đavm ne durursuz kim bunlar Yezdan-perestler ancak gelüp göz göre ma‘b dleruğnuzı zem  ne Đalup p re p re Đıldılar. Yarın Điy met güninde ne cev p verirsiniz. Đoman ma‘b duğuz intik mın bu n -bek rlardan aluğn diyüp kendüler ‘aŐıların Đek p ol on iki serverlerün  zerine Đamle Đıldılar. Esed-i Zerr n-Đab  aydur:

-Ey ‘emm ! Hep bu la‘inleri bu r hipler yoldan ĐıĐarup izl l iderler, imdi siz bir mikd r teferr Ğ ĐıluĐ ben bu la‘inlere g r neler iderin diyüp hem n Esed-i Zerr n-Đab  bir kerre na‘ra urup ĐılıĐ Đek p ol iki yüz r hipler n arasına girüp bir demde Đ k ile yeks n idüp ĐılıĐla ikişer p re Đıldı. Anı görüp ol arada Đuran k firler fery d idüp Esed’ n  zerine Đamle Đıldılar. Esed-i Zerr n-Đab  bir s ‘at iÇinde bir ol Đavimle cenk idüp biğden ziy de k fir helak idüp bu yağadan Ma‘d  ve Ma‘ d ol on iki ‘Arab serverleri ol Đadar Esed’ n iğd mın görüp tağs  n idüp na‘ralar urup kendülerin

kāfirler urup bir sâ'at içinde ol arada olan kāfirleri tārūmār iyledi. Rāv kavlınce ol kilisenūñ öñünde on biñden ziyāde kāfirler cem' olmuş idi. Ol on iki serverler ol kāfirlerden bir sâ'at içinde üç biñden ziyāde kāfir kılıçdan geçürdiler.

(10-b)

Gördüler kim aḥvāl bir dürlü daḥı oldu, hemān her cānībden tārūmār olup taḡulup taḡlara ve şahrāya kaçurdılar. Ne kadar kızlar ve gelinler var ise korḡularından kaçmaḡa kādī r olmayup şöyle dem-beste kıldılar. Dil-cū-yı 'Ayyār Esed'i Zerrīn-ḡabā emriyle tīr çeküp cümle ol kızları ve gelinleri ve oḡlanları bir yere cem' itdiler. Cümle yedi yüzden ziyāde idi. Birisi kaçmaḡ dilese Dilcū-yı cūş ardından irüp tīz teber ile döḡe döḡe getirüp yine sürüye ḡatardı. Ol kāfirlerden daḥı üç yüz nefer kimse Müselmān olup imāna geldiler. Andan ol arada çok atlar ele getirüp ol atlarıñ üzerine ol malı ve ḡazīneyi yükledüp üzerine ol kızları ve ḡātunları bindirüp andan ol kilisede ol kadar altun gümüş buldular kim vaşfa gelmez. Ol ḡazī neyi nice yüz yük atlara yükledüp ḡazīr kıldılar. Dilediler kim 'askere gideler. Dilcū-yı 'Ayyār aydur:

-Ey serverler sizler bu tarīḡ ile 'askere ulaşamazsınız zira kim şimdi bu ḡaber kelp Rūmī'ye varup vāşıl olur. Cümle 'asker ile gelüp bize kaşd kılsalar gerekdür. İmdi ne çāre cenk idüp sizler selāmet ḡalāş olursuz. Daḥı cümle esīrleri elimüzden ḡalāş iderler, didi. Serverler aytdılar:

-Ya ne çāre gerekdir kim bu esīrleri ve malı selāmet 'asker-i İslām'a

(11-a)

ulaşduravüz, dediler. Dilcū-yı 'Ayyār aydur:

-Bu arada yakın bir ḡüb ve müşerref maḡām vardır. Ol maḡāmuñ bir yanı bir ulu şarp ḡayalu taḡdur ve bir yanı ulu şu aḡar şöyle kim uğrasa taḡı yaḡar. Bir yanı bir uçurum deredir kim ḡaşr-ı Rumiden nişān virir. Ammā kim ol taḡdan ol şuya bir ḡüb müzeyyen sahradur kim şöyle kim on biñ süvār bargāhlar ḡurup otursalar aşlā 'askerden ve düşmāndan ḡç bakları yoḡdur. Ve bir incecük yolu vardır, ol yola ancaḡ bir atlu şıḡar. İki atlu birbirine yanaşup geçmeḡe kādīr degüldür. Pes varup ol yoldan ol ḡayanuñ dibine bargāhlar ḡurup oturalum. Görelüm ḡaḡ Te'ālā ne gösterür. Ve hem bendeñüz varup 'asker-i İslām'a serverlere ḡaber vireyin. Atañ Kereb-i ḡazī sizüñ ḡandalıḡuñuzu bilmeyüp sizden ötüri ziyāde melüldür. Siz daḥı ol arada bir iki gün oturun zevḡ-i şafā kıluñ. ḡüb-ı şovıḡ bınarlar çayır u çemen tütüiyān, ḡumrıyān, bülbül-i hezār dāstān-ı elḡān birle nāle iderler diyüp ol maḡāmı ol kadar medḡ iyledi kim vaşfa gelmez. Cümle serverler ol sözi ziyāde beḡenüp

andan ol kilisede baldan ve yağdan ve meyveden ve her dürlü ta‘amdan atlarına ve kendülerine lāzım olacaḡ her ne ise vāfir alup atlara

(11-b)

yükledip andan Dilcū-yı ‘Ayyār öñlerince gelüp ol vādīye iriřdiler. Ol yoldan gidüp rast ol kayanuñ dibine bargāhlar ve ḡaymeler ḡurdılar kim vařfa gelmez. Zīrā kim ol kilisenüñ öñünden vāfir almıřlardı. Rāvī aydur:

-Çün kim ol arada bargāhlar ḡurup ḡondılar. Atların ota şalup kendüler ḡuzūr iylediler. Andan Dilcū-yı ‘Ayyār ol aradan taban getirüp ‘azim ‘asker-i İslām ḡılup gitdi. Çün kim Dilcū-yı ‘Ayyār gitdi ehl-i İslām ol yoluñ aḡzına iki server ḡodılar kim bekleye. Birine Cemitān ve birine Cemābūr ellerine tīr ü kemān alup ol yol üzerinde oturdılar. Rāvī ḡavlünce bu yañadan ol zamān kim ol kilise öñünde olan ḡavmüñ kimi ḡırılıp kimi cān ḡavline düşüp ḡaçmıřlar idi. Ol ḡaçanlaruñ birḡaç yüz ādem-i pīrden ve civāndan gelüp Behnām řāh’uñ bargāhına irdiler. Çün kim bargāh ḡapusına irdiler şöyle feryād ü figān iylediler kim iġerüde Behnām řāh küffār ‘askeriyle‘ayř u nüş iderdi. Ol feryādı işidüp cān başına řıġradı. Bre görüñ nedür aşlı diyince bir bir ḡācipler ve der-bānlar segirdüp taşra ḡıġup ol ḡavmi alup iġerü getürdiler. Çün kim iġerü girüp Behnām řāh’ı görücek daḡı bir feryād ü figān iylediler. Behnām řāh aydur: “Ey la‘inler tīz řöyleñ nedir aşlı” diyince

(12-a)

iġlerinden bir ḡaç pīrler ilerü gelüp aytdılar:

-Pādřāh-ı ‘ālem ol küh-ı sebzenüñ eteginde olan kilise kim aña Kilise-i Mıḡnād dirlerdi. Mıḡnād Rāhip ile iki yüz dīn uluları ol kiliseye ḡizmet iderlerdi. Eyle olsa sizden buyuruḡ oldu kim varup ol kilisenüñ öñünde cümle şanemlerümüzi ḡıkarup yalvaravüz kim nusret vire. Ḥattā sizüñ düzdürdigüñüz Helüle’yi ve şelüle’yi anda götürdük taḡtlar üzerine ḡoduḡ; ḡız, gelin, pīrler ve civānlar başların aġup yüzlerin ḡāke sürüp her biri dürlü dürlü tazarrūlar ve niyāzlar iderken nā-gāh on iki atlu ‘azim heybetlü Rüstem řalābetlü kimseler üzerimize ḡāfil ḡıġageldiler. Añsuzdan şöyle na‘ralar urdular kim ‘akıllarımız serāsimе olmuş gözümüz aġup gördük kim ol bizüm dürlü dürlü re‘ayātlar ile taḡtlar üzerinde ḡoyup üzerine atlasdan sāyebānlar ve günlükler ḡıtduḡumuz ma‘būdlarımızı getürüp zemīne şöyle ḡalmıřlar kim kiminüñ boynı ḡopdı ve kiminüñ eli ayaḡı ḡırılıp ve kiminüñ beli üzölmiş kiminüñ gözi ḡıġmıř Helül ve şelül ḡod şöyle olmişlar kim adam yüzlerine baḡmaz. Yüzleri, gözleri yere dikilmekten büḡrölüp belürsiz olmuş. Çün kim Mıḡnād Rāhip eyle āh idüp ‘aşasın ḡeküp bre ḡomañ diyüp iki yüz rāhip ile ol on,

(12-b)

iki heriflerüñ üzerine hamle kıldılar. İçlerinden bir herif altun cübbeler giyüp başına altun ışk urunmuş beline altun kemer kuşak kuşanmış dağı taze civân. Hemân na‘ra urup kılıç çekdügi bir oldu. Bilmezin niyledi bir anuñ içinde iki yüz rāhibi birer kılıçdan ikişer pāre kıldı. Andan bize hamle kılup tārūmār iyledi. Ol kızları ve gelinleri anda olan cümle mal ve hāzīneyi yükledüp andan soñra ol kızları ol atlaruñ üzerine bindirüp kiliseyi āteşe urup yaqdılar. Andan soñra varup kūh-i sebzenüñ eteginde filân yere varup şarp yere çekilüp bargāhlar kurup konup bī-pervā oturdılar diyüp ağladılar. Çün kim bu sözleri Kelp Rūmī gūş iyledi. Gūyā kim zehr-i katl nūş iyledi. Zirā kim Behnām Şāh’uñ anda hāş mahbube cāriyeleri var idi ve hem anda olan rāhiblere i‘tikādı şöyle idi kim eger cihān tolu ‘asker olsa anlaruñ bir kıllarına haṭā gelmez dirdi. Çün kim ol haberi işidüp āh idüp sīnesin dögdü. Dest-mālin yüzine tutup zāri zāri ağladı. Vezīrlar ve begler nasihat kılup ağlaşdılar, aytdılar:

-Gam çekme ey şāh anları ol oraya ecelleri getürmişdür. Her zamānda Helüle’nüñ ve Şelüle’nüñ kanı anlaruñ yanına qala mı şanduñ diyüp dillerine gelen herzeyi ve hezeyānı söylediler. Kelp

(13a)

Rūmī tīz emir kıldı. Kāfir ‘askerinden yedi pehlevānlar iki kerre yüz biñ kāfirler ile süvār olup kandasın sebze diyüp gitdiler. Ol yedi la‘inlerüñ birinüñ adına Qaynūs-ı Rūmī, birinüñ adına Keykazāb Rūmī, birinüñ adına Şāhān-ı Rūmī, dirlerdi. Ve birinüñ adına Qadbanī Rūmī dirlerdi. Ve birinüñ adına Kebūtī Rūmīdirlerdi. Pes ol yedi menkāle vü namdār pehlevānlar ol iki kerre yüz biñ kāfir ‘askerin önlerine katup kāfir ‘ayyārların kılağuz idüp kandasın kūh-ı sebze diyüp gitdiler. Çün kim kiliseye irişdiler. Gördüler kim ol kiliseye od urmuşlar dağı yanar. Ziyāde acıyup kilisenüñ önüne gelüp gördiler ol kadar kāfir kurulmuş kim leş ve baş dökülüp yatur vaşfa gelmez. Ol iki yüz rāhip ikişer pāre kılmışlar. Şişüp şişüp yaturlar. Kāfirler anlaru görüp bir zamān itler gibi uluyup ağladılar ve cān tağladılar. Andan birbiriyle ‘ahd ü peymān kıldılar kim cümlemiz kırılınca dīn ‘aşqına çalışup ol rāhiplerüñ ol kilisenüñ intikāmın alalum. Pes ol gün kāfir ‘askeri ikindü vaqtında gelüp kūh-ı sebzenüñ eteginde ol serverler kendülere penāh kılduğı şarp kayanuñ önüne irişdiler. Qaynūs Rūmī dönüp qarındaşı arkasına gider aydur:

-Ey qarındaş bu nā-bekārlar ne ‘acep

(13-b)

yere girmişler. Biz bunları bu arada nice çıkarup helâk idevüz. Eger öñüp oturmak lâzım gelürse bunlara dañı yardım gelür. Elimüzden halâş olup giderler, didi. Mihrâb Mağribî aydur:

-Ey serverler eger ben bildigüm nâ-bekârlar ise anlar kimseden kaçup gitmezler. Zîrâ kim her biri cihân pehlevânlarıdır. Ola kim nâr-ı nûr bize fırsat vire bunları âsân tarîķ ile ele getürevüz digerni bunlar ele gelince hayli çerisin pes harc olur, didi. Pes kâfirler her biri bir söz söyleyüp ol hâl üzerine gelüp ol şuyunuñ kenârına bargâhlar kurup ol yüksek yeri ortaya alup konup oturdılar. Bu yañadan gâzîler dañı kâfir askeriniñ geldügin görüp her biri bî-pâk ü bî-pervâ kâfirleriñ gözlerine karşı ol çemenzâr üzerinde seyri sülûk iderlerdi. Kâfirler anları görüp dañı kendülerden giderlerdi. Çün kim ol gice geçüp şabâh oldı ‘Âlem nûr ile tñoldı. Râvî aydur kim:

-Ol iki kerre yüz biñ kâfir alay olup gelüp ol serverler karşı kat-ender-kat tñurdılar. Küffâr askeriniñ hücumın görüp ol on iki serverler gayrete gelüp anlar dañı at arķasına geldiler tñurdılar. Ma‘dî aydur:

-Ey dilâverler siz tñuruñ esîrleri gözleñ. Kâfirler gelüp geçmiyeler. Biz çıkup

(14-a)

birer kendümüzi bu la‘inlere bildürelim diyüp Ma‘dî ve Ma‘âd ve Esed-i Zerrîn-ķabâ ol üç serverler cismini pulâda ğarķ olup ol yoldan taşra çıkdılar. Ol on serverler ellerine tîr ü kemân alup yol üzerine tñurdılar. Bu cânibden ol yedi la‘inler dañı bir yere gelüp ‘acaba neylesevüz ne tedârik kılsavuz bu şu üzerinde anı gördiler kim ol üç serverler ol yoldan berü irişdi Mihrâb dönüp Kaynûs’a baķup aydur:

-Ey dilâver ‘acep ne çäre kılsavuz anları taşra nice çıkaralum didigün herifler uş taşra çıkıyorrlar. Hemân er gibi oluñ diyicek Kaynûs ile Kılñûs birbine baķup aytdı:

-Diyüñ imdi nice kılalum yol tñar yoldur hemân erlik ve serverlik oldur kim bu yoldan bunları selâmet çıkarmayup helâk idevüz diyüp hemân ol yedi la‘in ellerine tîĝi ğürz alup dañı her biri heft-ejder mişâl ğürleyüp ve ğümreyüp gelüp yoluñ üzerinde nîzelerin tñayanup tñurdılar. Bu yañadan Ma‘dî cihan-ı pehlevân cümlesiniñ öñünce ol yol üzerinde tñurup giderdi. Nâ-gâh ol yedi la‘iniñ üzerine çıkagelüp gördüler kim birbiri ardınca yedi la‘in nîzelerin yaşlanup tñururlar. Ma‘dî’nüñ ardınca Ma‘âd gelürdi. Dönüp ana aydur:

(14-b)

-Biraz di sen bir miqdār bu arada at başın çevirüp tūruñ. Ben bu la‘inlere bir iş kılayın ki dillerde destān olup söylene diyüp Ma‘dī pehlevān çarḥ-vār dönüp atıñ karnı altından bir adam kellesine beñzer siyāh taşu kıpup yerden eline aldı. Velī ilerüde tūran kāfirler Ma‘dī ’nūñ hayāline daḥı irmediler. Çün kim cihān pehlevānı Ma‘dī ol yedi la‘inlere taş yer yakın gelüp na‘ra urup aydur:

-Ey la‘inler bu yol üzerinde tūrmadan murādıñuz nedir? Şavılıñ yoldan taşra çıkup nice dirsıñüz sizüñle cenk idelüm diyücek Kāynūs la‘in cümlesinüñ öñünde idi çağurup kaçsañuz gerekdir diyüp bir miqdār daḥı ilerü geldi. Cihān pehlevānı Ma‘dī ol taşu kolaylamışdı. Bir kerre yā Allāh diyüp Kāynūs’uñ kelle-i bī-devletin gözleyüp ol taşu atdı. Taş dertop mişāl gürleyüp Ma‘dī kuvvetiyle ardınca hayı nedür? Bu gürledi fırladı, dirken ol adam kellesine beñzer taş gelüp Kāynūs Mağribī ’nūñ kelle-i bī-devletine şöyle tōkandı kim ḥod ḥām idüp ol la‘in hemān rahşından mu‘allāk yıkılıp ol derenüñ içine düşdi. Velī la‘inüñ ayakları rikābda kılup at ürküp fıskırup girü döndi.

(15-a)

Şāhān-ı Rūmī anuñ ardınca idi. Tōkunup Şāhā’nuñ atı daḥı yıkılıp ikisi bile dōne dōne atlarıyla ol derenüñ içine düşüp pāre pāre oldılar. Ol beş la‘inler ol ḥālī görüp bre şol nā-bekār niyledi, şol bizüm iki serveri neyle urdı kim ikisi bile derenüñ içine düşürüp helāk itdi diyüp hemān ol aradan yap yap kıçın kıçın girü dönüp ol dar yirden çıktılar selāmete. Aytilar:

Bizüm ‘ivaz kārdu kim kendü kınımıza etmek tōgraduk aytdılar Kēylanus’un Kelb Rūmī ’nūñ gedigü tonı iki server nā-ḥaḥ yere helāk oldu kim her biri Rūm u Mağrib diyārında bir daḥı bulunmazlardı. İmdi hemān çāre budur kim gin yire çıkavuz. Ola kim ‘asker kuvvetiyle ele getirevüz digernü birer birer cenk kılamak ile biz bunları başa varmazuz. Hemān tedārük oldur kim eger bizi daḥı bunlar zebūn iderse başumızı selāmet çıkarmak ardınca olavuz, didiler. Rāvī-yi dāstān eyle aydur kim:

-Anlar aytdı: “Ey nā-bekārlar nice zamāndan berü siz şöyle ol kim pehlevān ve serverlik da‘vāsın idersiz. Bir iki ḥerife cevāba kādīr olmadıñuz daḥı şimdi böyle dirsüz. Yazuk sizüñ gayretiñüze diyüp her birine serzenişler kılıp andan anlar daḥı gayrete gelüp iki kerre yüz biñ kāfirler ile alaylar bağlayup tūrdılar.

(15-b)

Bu yañadan ol üç merdüñüz neyler? Rağşların sürüp ol yoldan taşra çıkup ol iki kerre yüz biñ kâfir ‘askerine karşı sine girüp tırdılar. Hemân na‘ra urup cihân pehlevânı Ma‘dî rağşın sürüp ‘azm-i meydan kıldı. Çağurup kâfirlerden er diledi. Keykazâb Rümî ve Ca‘lanus Rümî na‘ra urup ‘azm-i meydan kıldı. Ma‘dî ‘nün öñin bağladı. Ma‘dî Ca‘lanus’ı görüp hiç ‘itibara almadı. Aydur:

-Ey la‘in bu kadar ‘asker ile neye geldüñüz ‘asker yok ve kal‘a yokdur kim bu kadar adam ile gelesüz. Biz hod on iki serverlerüz. Anlar anda tırsunlar. Biz üç kişi geldük kim sizünle cenk idevüz. Getirün görelim erlikden neñ var nişānuñ kadīmî la‘ine beñzersin. Çün kim Ca‘lanus Rümî ol sözi işitdi ve eyke kaçdı, yıldırım mişāl şakıdı. Hemân ol la‘in el gürze urup dañı irüp Ma‘dî ‘ye bir muhkem gürz urdı. Ma‘dî pehlevan gürzin beraber virdi, ma‘nî iyledi geldi kim Ca‘lanus yanından geçe gide, kavrayup bir eliyle ol la‘ini yağasından şöyle tutdı kim barmakları etine bile geçdi. Çeküp atından aparup getirüp zemîne şöyle urdı kim hürd hām iyledi. Anı görüp hemân ol kâfir ‘askeri bir gözden cūşa gelüp Ma‘dî’nün

(16-a)

üzere at sürdiler. Ma‘dî tekbîr getirüp kendüyi küffāra urdı. Pes ol şîr-i Hicāzî ve dilāver-i devrân kâfirlerün şafların birbirine urdı. kalıbı kalıba urdı. Ma‘dî ve Ma‘ād ve Esedi Zerrin-ğabā dañı tekbîr getirüp kendülerin kâfir ‘askerine urdılar. Bölük bölük iylediler.

Bu yañadan ol on iki serverlerün dördü yolu bekleyüp sekizi dañı ol yoldan taşra çıkup kendülerin kâfir ‘askerine urdılar, bölük bölük iylediler. Bunlar bunda ceng-i ‘azîm kılmakda. Bizüm kışşamız geldi bu yaña Dalcū-yı ‘Ayyār ‘asker-i İslām’a irüp serverlere buluşup ol on iki serverün ve Ma‘dî’nün ve Ma‘ād’uñ ve Esed-i Zerrin-ğabā’nuñ kışşaların beyān idüp: “Yolda kâfir ‘askerine uğradım iki yüz biñ kâfir ile yedi nāmdār pehlevānlar gitdiler, ğāfil olmañ” diyicek hemân Kereb-i Ğāzî yedi biñ ğāzîler ile süvār olup becîd gelüp irişdiler. Ol demde gelüp irişdiler kim ol iki yüz biñ kâfir ol on bir serverleri ortaya alup ceng iderlerdi. Velî serverlerün cengine Rüstemler ve Ğahramānlar hayrān olurlardı. Lākîn kâfirler dañı cānları acıyup her biri cānı dil birle ceng idüp ve hem tırmayup kâfirlerün ardı gelmekte idi. Şöyle olmuş idi kim ol pehlevānlaruñ

(16-b)

eṭrāfi yetmiş kat kâfirler demür hişār gibi olup her yañadan ceng idüp ‘āķıbet ol serverleri bir bir ayırup her birinün eṭrāfın nice biñ kâfir ihāta kılip ‘azîm ceng iderlerdi. Rāvî aydur:

-Ol demde nā-gāh ol pehlevān -ı Hicāz ol yedi biñ gāzīler ile gelüp irişdiler. Ol cengi görüp bir kerre cūřa gelüp eyle na'ra urup eyle haykırdı kim ol ceng iden kāfirler ser-āsime olup birbirine tōkındılar. Çağırup aydur:

-Ey la'ınler! Benüm Kereb-i Ğāzī!

Cān elümden şanda ħalāř idesiz, diyüp ħamle kıldı. Ardınca ol yedi biñ gāzīler ħamle kılup kāfir 'askerin tārmār kıldılar. Ol la'ınler çün kim Kereb-i Ğāzī 'yi gördiler. "Buña Behnām řāh cevāp viremedi, bu şadar deryā miřāl 'askeri ile elinden 'āciz şaldı. Ya bize ne i'tibār diyüp her biri tārmār olup kaçdılar. Güyā kim tin bazārı bir gözden şağıldılar. Ol yedi kāfir pehlevānlarından řāhān-ı Rūmī kaçup güçle bař ħalāř iyledi. Bāķisi kaçmadılar, ceng idüp helāk oldılar. Rāvī -yi dāstān aydur:

-Ol gün Kereb-i Ğāzī, ol server-i Hicāzī emir kıldı ol arada ne şadar kāfir 'askeri ele girdiyse cümlesin kırdılar. Andan Ma'dī ve Ma'ād ve Esed-i Zerrin-kabā gelüp pehlevānuñ elin öpüp ħayır du'ā

(17-a)

kıldılar. Andan pehlevān-ı 'ālem her birine nevaĥt kılup taĥsīnler ve āferīnler kıldılar. Andan Kereb-i Ğāzī emir kıldı ol çemen-zār üzerinde olan kızları ve gelinleri atlara yükledüp ol māl ve ħazīnenüñ cümlesin alup ol aradan revāne oldılar. Gelüp 'asker-i İslām'a irdiler. Muĥammed Ĥanefī ve cümle serverler 'asker-i İslām'da řādılık küsleri çaldılar. Andan ol māl cümle 'asker-i İslām'a üleşdirüp ol ħātunlaruñ ve kızların her birin bir servere nikāĥ olup andan soñra ol gün ol gice cümle serverler řādılık birle geçürdiler. Rāvī aydur:

-Bu yaña Kelb Rūmī 'asker gönderüp kendü melāletle otururken nā-gāh ol řınup gelen kāfir 'askeri gelüp iriřdiler. řāhān-ı Rūmī gelüp tācın yire urup feryād iyledi. Kelb Rūmī iřidüp cümle aĥvāli ħaber řorup bildükden soñra ziyāde nālān ü giryān oldılar. Cümle kāfirler bu iře perīřān oldılar. Çün kim ol gice geçüp řabāĥ oldı, hemān Kelb Rūmī emir kıldı. Ol gün küffār 'askeri yine at arķasına gelüp alaylar ve řāflar bađladılar. Bu cānibden bir ķā'ide mü'minler dađı süvār olup ol gün yine kāfir 'askeriyle aĥřām olunca 'āzim ceng iylediler Birbirin ařađa yuķarı sürdiler. Çün kim aĥřām oldı iki řarafdan yine dönüp bir ķā'ide ķondılar.

(17-b)

Ol gün yine Ma'dī gelmedi. Kereb-i Ġāzī ziyāde melūl olup aydur:

-Kāfirlerüñ Ma'dī 'ye ziyāde kinleri vardur, olmaşun ki qarındaşum Ma'dī 'yi helāk ideler derken nā-gāh Fettāḥ 'Āyyār çıkagelüp serverlere du'ā kı lup aydur:

-Ey güzīdeler şöyle ma'lum şerifiñüz olsun kim Rāiḳ Pīr deryādan bize yüz yigirmi pāre gemi zaḥīre göndermiş. Pirinç, balıḳ meyva. Ammā kim ol māluñ, kāfirlerüñ bize bir elemeleri ola tıyup daḥı gemiler üzerine 'asker göndereler, didi. Hemān ol dem Kereb-i Ġāzī dönüp oḒı Esed'e baḳup aydur:

-Ey ciĒer köşem birkaç serverler ile süvār olup daḥı varup ol gemileri bekle. Tā kim kāfirlerden Müselmanlara ziyān olmasun didi. Pes hemān Esed-i Zerrīn-ḳabā süvār olup 'Arab çadırlarından yüz nām-dār pehlevānlar alup 'azm-i gemiler idüp gitdiler. Bu yañadan kāfirler daḥı ḥaber alup Kelb Rūmī'ye aḥvāli ḥaber virdiler kim İslām 'askerine deryādan yüz yigirmi pāre gemi zaḥīre geldi. Kelb Rūmī işidüp aytdı kim: "Ola kim varup ol zaḥīreyi alup gele" diyince 'Aclāni Frenk yerinden tırup aydur:

-Eger buyurursañ ben ḳuluñ varup ol zaḥīreyi cümle alup bizüm 'askerümize getirüp anları azuḳsuz ḳoyalum, didi. Behnām Şāḥ şād olup 'Aclān'a ḥil'at-ı hās virüp

(18-a)

on biñ güzīde er ḳoşdı 'Aclān-i Frenk on biñ Frengistān 'askeriyle süvār olup revāne oldılar. Bu yañadan Esdi Zerrīn-kabā ol yüz nefer sevrerler ile deryā kenārına gelüp ol gemilerüñ serdārları gelüp anlara buluşup Esed'üñ elin öpüp andan ol zaḥīreyi yap yap gemilerden tışımaĒa meşĒüller iken nā-gāh on biñ kāfir ile 'Aclānī Frenk didükleri la'in gelüp irişdi. Esed-i Zerrīn-ḳabā ol ḥāli görüp ol yüz nām-dārları gemi üzerinde ḳoyup kendü raḥşın sürüp ol on biñ kāfir 'askerine beraber gelüp aydur:

-Ne istersiz, ne tāifesiz bunda niye geldüñüz, didi. Kāfirler cevāp virdiler kim Behnām Şāḥ'üñ ḳullarıyuz, işitdük kim deryā yüzinden gemiler ile azuḳ gelmiş geldük kim ol zaḥīreyi alup daḥı Behnām Şāḥ ḳatına iledevüz, didiler. Esed-i Zerrīn-ḳabā aydur:

-Ey la'inler! Yüzüñüz şuyıla girü gidüñ, başıñuz selāmet ḳurtaruñ ve digerni biriñüz daḥı elümden şāĒ selāmet ḳurtulmazsınız. Zirā kim bu gemiler Kereb-i Ġāzī 'nüñdür. İmdi eger size cāniñuz gerek

ise dönün, digerni belāya uğrarsız. Kāfirler bir gözden dönüp şöyle kaçdılar kim kaçarken nice kāfirüñ boynı altında ƣaldı. ‘Aclān gördi kim olmaz

(18-b)

nāçār ol dağı dönüp geldi. Toğrı Behnām Şāh’uñ bargāhına gelüp ađvāli ģaber virdi. Behnām Şāh kaçıyup emir ƣıldı. Yüz biñ kāfir kendinüñ ģaş ‘askerinden atlanup ‘Aclāni Freng ve Leclābi Frengi, Tūmār Frengi bunüñ emşāli on yedi nām-dār pehlevānlar ol yüz biñ kāfir ile süvār olup gitdiler. Elbette varup ol azuğı alup gelüñ digerni siz bilürsüz, dağı hemān ol kāfir pehlevānları yüz biñ kāfir ile süvār olup azm-i āb-ı deryā idüp gitdiler. Pes gelüp deryā kenārına irdiler kim deryā üzerinde olan gemilere ģamle ƣılalar. Ol dem Esed Zerrīn-ƣabā na‘ra urup ol yüz nefer serverler ile ƣarşu gelüp kāfirlere ģamle ƣılup ol aralarda nā-gāh bir ceng-i azım oldı kim vaşfa gelmez. Esed-i Zerrīn-ƣabā na‘ra urup bir tīg ‘Aclāni Freng’i iki pāre ƣıldı. Anı görüp Leclābī Frenk bākī ol on yedi kāfir pehlevānları ile ģiriv idüp dağı Esed-i Zerrīn-ƣabā’nuñ üzerine ģamle ƣıldılar. Bunlar bunda ceng-i azım iderken Ĥoca ‘Amr ve ‘ayyārlarından bir iki ‘ayyār ol ģāli görüp taban getirüp bir anda gelüp ‘asker-i İslām’a irüp aytdılar:

-Ĝāfil olmañ serverlerüñ üzerinde bī-ƣıyāş düşmāñ ‘askeri vardur, didi. Çün kim Kereb-i Ĝāzī ol sözi işidüp hemān yedi biñ

(19-a)

er ile süvār olup ol yañā becid irüp nazār ƣılup gördü kim ol yüz ‘Arab serverleri Esed-i Zerrīn-ƣabā ile şīrāne küffār ‘askerinüñ ortasında ceng ider şöyle kim anlaruñ ol cengine baƣup temāşā idenler ģayrān olurlardı. Bir miđdār kāfir ‘asker dağı gemilerüñ üzerine varup gemi ƣavmiyle ceng iderler. Çün kim Kereb-i Ĝāzī ol şīr-i Ĥicāzī ol ģāli gördü bir kerre şāđ elin şol gürizgāhına ve şol elin şāđ gürizgāhına ƣoyup bir kerre eyle na‘ra urdı kim ol deryā gürleyüp ve gümleyüp dürlü dürlü āvāzeler virdi. Nice bölük kāfirler ƣorƣularından kendülerin deryāya bıraƣup helāk oldılar. Pehlevān-ı ‘ālem na‘ra urup:

-Benüm Kereb-i Ĝāzī ve serverān-ı çeri! Ey kāfirler cān elümden ƣanda ƣurtarasız, diyüp tīg-i şamşāmı ‘üryān idüp kāfir ‘askerinüñ ƣalbine ģamle ƣıldı. Leclābī ol Freng diledi kim Kereb-i Ĝāzī ‘ye ƣarşu gele gelürken ol la‘ine bir ƣılıç ile urdı kim sīnesine dek iki pāre iyledi. Ol kāfir ‘askeri ol heybeti görüp gürleyüp ürküp bölük bölük Kereb-i Ĝāzī öñünden ƣaçup tārūmār oldılar. Bu yañadan kāfirler gelüp Kelb Rūmī ‘ye aytdılar:

-Ey Şāh-ı Rūm ol zāhīreden ötürî bizüm başumıza çok belâlar geldi. Kereb gelüp cümlemizi

(19-b)

tārumār iyledi. ‘Askerimizüñ nice bölügüñ deryāya döküp helāk iyledi didiler. Kelb Rūmī ol sözi işidüp yedi kerre yüz biñ kāfir ile Tuğyanuş Freng’i deñiz kenārına gönderdi. Kendü dağı on kerre yüz biñ er ile süvār olup nā-gāh gāfil iken ‘asker-i İslām’uñ üzerine hamle kıldılar. Ol la‘inler ‘asker-i İslām’ı sürüp ordularından çıkarup yağma kılup Kereb-i Gāzī’nüñ bargāhına kaşdiylediler. Etrāfında yedi ulu küsler vardı kim her birinüñ vaşfın yuğarıda beyān olmışdur. Ol yedi küslerden ğayrı biñ dört yüz küslere çevgān urdılar. Bir şadā oldu kim gūyā kim kıyāmet kıpodı. Nice biñ kāfirleri raşşları zemīne urup helāk iylediler. Andan serverzāde Muḥammed Ḥanefī ve Zeyd bīn ‘Ali cümle ol serverler süvār olup tekbīr getirüp kendilerin kāfir ‘askerine urdılar. Ol arada kāfirleri berk-i ḥazān mişāl döktiler. Sürüp orṭularını içinden taşra çıkardılar. Velī kāfir ‘askeri iñen ḥadden birun idi. Her ṭarafdan seyl gibi aķup gelürdi. Kereb-i Gāzī ’nüñ bargāhına kaşdiderlerdi. Ol demde Mālīk Ecder oğı İbrāhīm ile ve yedi biñ gāzīler süvār olup bargāha yakın gelen kāfirler ile ‘azim ceng iderlerdi. Ol dem Muḥammed Ḥanefī kāfirlerüñ sancaķların söküp ve alayların

(20-a)

bozup bölük bölük sürüp ordudan taşra çıkardı. Kāfirler ‘acīz kıalup gelüp Kelb Rūmī’ye aytdılar.

-Ey Şāh-ı Rūm bizüm atlarımız ürküp ‘Arab ‘askerinüñ kıalbine ve orṭularına ve Kereb’üñ ol ulu bargāhlarına yakın varmazlar. Zīrā kim biñ dört yüz küslerden ğayrı Kereb-i Gāzī’nüñ bargāhı öñünde yedi ulu küsler vardır kim her biri kıubbe-i ḥammamdan nişān virir. Şöyle kim her küse yedişer pehlevānlar çalurlar şöyle kim ol küslerüñ şadāsından nerre divlerüñ zehrelerü çāk olur. Ḥaber alduķ ol küsler İskender-i Zū’l-ķarneyn zamānından kıalmış küsler imiş. Hām Şāh’uñ imiş Hām Şāh ile ceng iderken ‘Amrū ‘Ayyār bir ṭarīķ ile ol küsleri uğrılayup Kereb’e getürmiş. İmdi ey şāh şöyle kıyāş kııl kim şimdiye dek bizler iş başaramadığumuz ol küsler sebebi iledür. Zīrā kim ol küsler kıanķı ‘askerde olsa aña kimse zafer bulmaz. Diyüp ol dağı bize Hām Şāh’uñ şomlığıdır kim ol küsleri düşmāna virdi. Eger ol küsler bizüm elümüzde olaydı biñ Kereb olsa bize zafer bulamazlardı, didiler. Behnām Şāh aydur:

-Ceħd idüñ bārī la‘inler ola kim şol ‘Arab ‘askerinüñ zaḥīrelerin bārī elinden alasız diyüp emir kııldı. Cümle kāfir ‘askeri bölük bölük deryā kenārına çekilüp gitdiler. Bu yañadan ‘ayyārlar gelüp aydur:

-Ey serverler! Ne ṭurursız kim cümle kāfir ‘askeri deryā kenārına

(20-b)

gıtdiler. Muḥammed Ḥanefī ol sözi işıdüp yedi biñ er ile ol küslerüñ üçin bargāhlarda ḳodı. Ol ḳodıkları küslerüñ birisi Küs-i Şarşar ve biri Küs-i Zemzeme ve biri Küs-i ‘Arsān. Ol dört küsleri fillere yükledüp alup gıtdiler kim birisi Küs-i Şā‘ıḳa ve biri Küs-i Ni‘rāb ve biri Küs-i Ḥurūş birinüñ adı Küs-i ‘Aḳaraṭdur. Bu didigüm küsleri on ikişer minḳale pehlevānlar pulad zaḥmeler ile çalarlardı. Pes ol küsi bargāhlar üzerine ḳoyup yedi biñ er ile bāḳī ol küsleri fillere yükledüp bāḳī ‘asker-i İslām ile süvār olup deryā kenārına gelüp na‘ralar urup kāfir ‘askerine ḥamle ḳıldılar. Andan ol ‘aẓīm küsleri zaḥmeler kemendler şöyle kim ol küslerüñ şadāsı ve deryālar gürüldüsi birbirine ḳarışup cihān güyā kim lezān oldı. Küsler āvāzından kāfir ‘askeriniñ atları ürküp nicesi kendülerin deryāya şalup ḡarḳ oldılar. Pehlevānlar na‘rasından ve hāyı hüy dar ü gir āvazından cihān gürleyüp ve gümleyüp dürlü dürlü āvāz virdi. İslām ‘askeri gelüp kāfir ‘askeriniñ ardından ḳoyulup ḥamle ḳıldılar. Kāfir ‘askeri Kereb-i Ġāzī ile ve serverler ile ceng idürlerdi. Ol arada nā-gāh bir ceng peydā oldı kim kāfir ‘askerin sürüp yarusın deryāya döktiler.

(21-a)

Kāfirlerüñ feryādı figānı āsimāne irişdi. Bāḳī ḳalan kāfirler dönüp ḳaçdılar. Gelüp Kelb Rūmī’ye aḥvāli ḥaber virdiler. Kelb Rūmī āh idüp ağladı ve cān ü ciġer ṭaġladı. Ol acıyla yüregi ṭutup getirüp kendüyi taḥtdan aşaġa attı. Vezirler başına çöküp bir bir nasīhat iylediler. Bu maalde ḳalup giryān oldılar. Kelb Rūmī dönüp su’āl iyledi. Ne ḳadar adam ol cengde helāk oldı diyicek kāfirler ağlaşup aytdılar:

-Ey Şāh-ı ‘alem gemiler cenginde ceng yüzünden helāk olanlardan ġayrı küsler şadāsından ürküp Kereb ḳorḳusundan yüz biñ erümüz deryāya dökülüp helāk oldılar. Cümle ḥasārat olan iki kerre yüz biñ vardur. Diyüp ağlaşdılar bunlar bunda. Bu yañadan ġāzīler sālīmen ve ganīmen ol yüz yigirmi pāre gemilerüñ erzakların atlara yükledip yedi biñ er ile Siyāh Zengī’yi ve Mestūnī Zengī’yi gemiler üzerine bekçi ḳodılar. Andan gelüp yine ortularına irüp bargāhların ḳurup leşden ve başdan ortuyı açup pāk idüp andan dönüp ḳondılar. Pes serverler ol gelen zaḥīreden bī-ḳıyās üleştirdiler İslām ‘askerine. Cümlesi zaḥīreye ganī oldılar. Andan dönüp serverler Kereb-i Ġāzī bargāhına gelüp dīvān-ı ‘ālī ḳıldılar.

(21-b)

Cümle ad ve şān issi serverler gelüp yerlerine ḳarār iylediler. Zeyd Bin ‘Alī ile Ma‘dī gelmedi. Ziyāde melül oldılar. Ne ḳadar kim eṭrāf-ı ‘aleme ‘ayyārlar gönderüp aradılar, nām u nişān bulamadılar.

Tevekkül idüp kaldılar. Bu tarafından bizüm kışşamız geldi ol zamân kim cihân pehlevânı Ma‘dî ve Zeyd bin ‘Alî ceng idüp aḥşâm olıcaḡ ṭabl-ı ārâm çalınup döndiler. Velî Ma‘dî ve Zeyd ikisi bir yirde ceng idürlerdi. Dilediler kim dönüp ‘asker-i İslâm’a gideler. Gördiler ki bir ḥerîf gider önünce bir sultânı ‘ilim çekilüp gider. Ma‘dî hemân anlaruñ ardına düşüp bile revâne oldu. Zeyd bin ‘Alî aydur:

-Yâ server kanda gidersin? Ma‘dî aydur:

-Ceng eylerken bunlar benüm üzerime iñen çok od saçdılar. İmdi ben bunları tâ ki kinüm almayınca komazın. Eger sen daḡı gelürseñ gel bile gidelüm. Ve eger ḥâṭır-ı şerifüñüz istemezse girü dönüp benüm selâmum ‘asker-i İslâm’a ve serverlere degüresin. Didi Zeyd aydur:

-Yâ server hîç revâ mıdur ki seni yalnızuz koyavuz gidesin, diyüp ol iki server yap yap anlaruñ ardınca revâne olup gitdiler. Tâ dün yarusı olunca gider. Nâ-gâh bir mürğ-zâra irdiler kim güyâ kim şahn-ı cennetden nişân virir. Bî-‘ayne hemân uçmaḡa beñzer ṭüṭiyân ve ḡumriyân ve bülbül

(22-a)

hezâr dâstân-ı feverân şular revân olup aḡardı. Pes Ma‘dî ve Zeyd ol ḡüb yeri gördiler, ziyâde begenüp bir zamân ṭurup temâşâ kıldılar. Ol yerüñ ḡublıḡına baḡup ḡayrân oldılar. Râviyân-ı aḡbâr aydur:

-Cihân pehlevânı Ma‘dî nazâr kıilup gördi kim ol ‘âlem dibinde giden zerrîn-püş süvâr ve yanında olanlar ol mürğ-zâra gelicek ḡâib oldılar. Kanda gitdüklerin kimesne görmedi. Ma‘dî şorup Zeyd’e aydur:

-Öñümüzde ṭururken ḡâip olanlar seḡḡârlar olmasun ḡâfil olmañ. Diyüp ismi ‘Azam oḡumaḡa başladı. Andan biraz daḡı ilerü gidüp ol mürğ-zârı ve ol gülistânı seyrân iderken nâ-gâh ḡal‘a mişâl bir ulu kilisedir kim hî ç daḡı böyle binâ urmamişlar. Şâfi aḡ mermerden ol kiliseye gök levnî yapılmış dürlü dürlü ḡubbeler ve kemer kemer ḡapular cümle şümâkî mermerden. Ol kiliseye gök levnî renk mermerden güneş maṭla‘ına ḡarşu bir ḡapu eylemişler. Ol ḡapu ḡavs-ı ḡuzahdan nişân virir. Pes Ma‘dî pehlevân ve Zeyd-i nev-civân ol iki serverler sürüp ol kilisenüñ ḡapusu önüne gelüp el urdılar gördiler kim ḡapu muḡkem berklü ne ḡadar açmaḡ diledilerse çâre olmadı. Ma‘dî hemân gürzin çeküp var ḡuvveti bâzûya getirüp irüp ol kilisenüñ ḡapusına bir ḡarp gürz ile urdı kim ol kilisenüñ

(22-b)

dörd dīvārī lerzeye gelüp gürleyüp gümlüyüp dürlü dürlü āvāzeler virdi. Ol dem nā-gāh anı gördiler kim kilisenüñ tamı üzerine bir aq şağallu pīr rāhip çıqup ol kilise tamı üzerinden kendülere baqdı. Bunlar dağı rāhibi görüp çağurdılar kim:

-Ey rāhip gel bu kilisenüñ qapusın aç. Bizüm dağı qarnumuz aç didiler. Rāhip yuqarıdan aşığa nazār kıluq gördü kim iki süvāridir. Qadd-ı kāmētlerin görüp ‘acipleyüp ziyāde havfa düşdi. Rāhip berk-i hazān-veş lerzān olup az qaldı kim ol kilisenüñ tamından aşığa düşüp helāk ola. Biñ dürlü belā ile kendüyi divşürüp qaçup ol kilisenüñ içine girüp gitdi. Rāvī aydur:

-Ol kilisenüñ adına Deyr-i Behnām Şāh dirler idi. Behnām Şāh anı kendü yapdurmışdı. Anuñ içinde ol qadar māl, la‘l, cevāhir vardı kim hesāba gelmezdi. Anlardan gayrı Behnām Şāh’uñ dört yüz kız oğlan hūb-ru cāriyeleri var idi. Dāim ol kilisede kendü zu‘m-ı fāsīd üzere ‘ibādet iderlerdi. Ve dağı ol kızlaruñ içinde Kelb Rūmī’nüñ bir māh-rū cāriyesi var idi. Güzellik içinde nazāri yoğidi. Adına Hümā-yı Dīlfürüz dirlerdi. Kelb Rūmī anı şöyle severdi kim bir an görmese ölürdi. Ol kiliseyi görmekten murādı ol idi kim varup

(23-a)

ol kilisede haçlara ve putlara hıdmet ide. Ya‘nī forsa yarlıgana ve hem ol kiliseyi degme kimse bilmezdi. Yoldan şapa ve hem qal‘adan muhkem kilise idi. Ve hem ol kilisede olan rāhiplere Kelb Rūmī’nüñ küllī ‘itiqādı var idi. Qurdu kim Kereb-i Ġāzī’nüñ eli ire zīrā kim ol kıızı gayet severdi. ahyāne bir gelüp ol kilisede ol kıızı ziyāret idüp cemāline baqup yine giderdi. Pes ol keşiş aşığa inüp ol kıza buluşup aydur:

-Ey baba ayt kim ne hikāyetdür, didi. Keşiş aydur:

-Hikāyet budur kim Kereb gelmiş bir yoldaşla kilisenüñ qapusu öñünde tırır. Bir elinde bir kūh-ı peyker gürz tıtar. Qapuya bir kerre eyle urdı kim lerzān oldı. Az qaldı kim tamdan düşüp helāk olayazdı, didi. Kıızlar ol haberi işidüp feryād idüp ağlaşdılar. Ol rāhibe aytdılar:

-Ey baba kilisenüñ qapusın muhkem bağla, olmasun kim gelüp içeri gire didiler. Rāhip ağlayup aydur:

-Ey oğullar Kereb eyle kimsedir kim elini bir tağa uracak olursa elünden gelür kim yerinden götürüp deryāya bıraqa didi. Ol kıızlar ol hāli görüp feryād idüp ağlaşdılar. Rāvī aydur:

-Meger ol kilisede yigirmi beş rāhip olurdu. Ammā cümlesi şöyle pīr olmuşdı kim yirlerinden turtmak dileseler ol kızlar ikişer ikişer kıltuq kıollarına girüp

(23-b)

güçle kıaldırlardı. Bir uluları var idi adına Barsūsī Rāhip dirlerdi. Götürī ol diyāruñ halkı aña ri‘āyet iderlerdi. Pes cümle rāhipler dirilüp Barsūsī Rāhib’ün hıđmetine gelüp elin öpüp aytdılar:

-Ey dīn ulusı ve ey mestānelerün yüzi şuyı şulısı ey ‘ömri ceneblikle geçmiş rāhiplerün ve ruhbānlaruñ ulusı! Bizüm hālīmüz nice olur bize bir hayır du‘ā kılsañ, başımız selāmet kırtulsa didiler. Barsūsī Rāhip çün kim ol haberi işitdi el getürdi du‘ā kıldı. Rāhiplere aydur:

-Şakınuñ olmasun kim kiliseyi açup içerü kıoyasız dirken bu yañadan pehlevān-ı cihān Ma‘dī süñü çevürüp kırk bir adım yerinden at bırağup ol pulad kıapuya bir süñü ile urdı kim kıapu depir depir ditredi. Keşişler ve kıızlar havfa düşdiler. Ol bevvāb yukarı çıkup aytdı:

-Ey server ayt kim bunda ne istersin? Ma‘dī aydur: “Açuñ kıapuyı kim bu gece dilervüz kim bunda kıonavüz, didi. Rāhip aydur:

Hī ç olur mu kim siz içerü giresiz? Bu diyarda bir ulu rāhip vardır adına Barsūsī Rāhip dirler ol icāzet virmedi ve hem bu kilisede dört yüz kız oğlanlar maħbūblar vardır. Her birinün yüzün görenlerer hayrān olurlar. Ol kıızlar gece gündüz ī bādet iderler, geçe andan ğayrı

(24-a)

şāhuñ bir haş cāriyesi vardur şöyle kim hūsn-i cemāl issi kimesnedür. Şāh anı bu kilisede anuñ için kıodı kim günāhları yarlığanup şāha beraber ola. Ol kıızuñ adı Hümā-yı Dulfürüz’dur. Hemān daħı ol kilisenün tamına çıkup birkaç hıđmetkār cāriyelere aydur:

-Tīz oluñ birkaç yıl mumları getirün göreyin bu herif ne şüretlü kimsedür, didi. Tīz cāriyeler mumlar getürdiler. Hümā Bānu ol mum şavkına bakup Mū‘dī’yi gördi. Aydur:

-Ey server togru söyle saña kim dirler? Ol yanında tıran kimdir, didi. Rāhip aydur:

-Nesin söyledürsin Kereb’dür ol yanında tıran daħı Emīr-i ‘Arab’dur, didi. Kıız dönüp rāhibe aydur:

-Ey baba Kereb’ün vaşfin ben şāhdan işitdim kim Kerep aq yüzlüdür. Bu yigit kıara yağızdır ve hem Kerebün kıāmeti kırk arşdur bunuñ kıāmeti yigirmi yedi ancak vardur didi. Ma‘dī ol sözi işidüp aydur:

-Ey nigār Kerep ben degülim velik̄in Kereb'ün qarındaşım, adıma Ma'dī dirler, didi. Hemān Dulfürüz aydur:

-Ya bunda niçün geldüñüz? Didi. Ma'dī aydur:

-Ceng eylerken nā-gāh bir bölük kavüm üzerinde od saçup bizümle çok ceng kıldılar. 'Akıbet cengde şınup bizden kaçdılar. Biz dağı kıvarak bu araya getürdik, öñümüzden gāip oldılar. Gelüp bu kiliseye

(24-b)

irdük. Dilevüz kim bu gice size konuq olavuz, didiler. Ol kız aydur:

-Ey serverler hoş geldüñ şafā getürdüñ imdi konugum, didi. Ol dem Ma'dī ve Zeyd varup kilisenüñ qarşısına bir hūb murğ-zāra kındılar. Atdan inüp atların ota şaldılar. Andan ol kız emir kıldı envā'ı dürlü ni'met ve sükkeri şerbetler hādimler ve cāriyeler ile gönderüp dürlü dürlü nihāliler ve menkūş kaliler ve kılmani bisātlar getirüp ol ağaç dibine ve şular kenārına döşeyüp ol ni'metlerden zeyn kıldılar. Ma'dī gördü kim ašlā Zeyd ol ni'metlerden ne yidi ve ne içdi. Lākin Ma'dī murādınca yidi ve şerbetlerden içdi. Dönüp aydur:

-Ey serverzāde mübārek hātırında melālet ešeri vardur, ne sebep oldı kim bu ta'āmdan yiyüp bu şerbetlerden içmezsın. Bugün bu hāli hoş görüp hoş geçmezsın? Zeyd ne ta'ām yidi ve ne cevāp viridi. Ol kıonup oturdukları mekān kilise öñü idi, kilise şamından ol kıızlar bunları teferrüc kılurdu. Gördi kim ol bir yoldaşı yimez. Kıız ol şamuñ kenārına gelüp yüzünden burqa'ın getürüp aydur:

-Ey devletüm çerāğı yigit niçün ta'ām yimezsın didi. Zeyd ašlā cevap virmedi. Ol hāli kıız gördi kim söylemez

(25-a)

şamdan inüp aşığa gitdi. Ma'dī ol hāli görüp 'acibe kıaldı. Ma'dī'nüñ bir kıulu varidi, 'alemdārydı adına Dārāb Hindü dirlerdi, dönüp aña aydur:

-Yā Dārāb var atları gör kaçmasunlar diyüp atları yürütmege gönderüp kendüsi Zeyd ile tenhā kıalcaq dönüp yine Zeyd'ün yüzine bakup aydur:

-Ey devletüm çerāğı, gözüm nūrı Zeyd niçün ta'ām yimezsın veyā niçün melülsün? Bize cevāp dağı virmedüñ. Meger benden yigrenürsın ola didi. Zeyd bin 'Alī āh idüp aydur:

-Ey arındaş nolaydı ben bunda gelmiyeydim benüm alim böyle degürgün olmayıydı didi. Ma‘dī aydur:

-Ya server meger kim sen ol kıza ‘āşık olduñ ammā kim eyü varmaduñ, didi. Zeyd anı aydur:

-Çāre nedür çünkim āl böyle oldu, didi. Zeyd’uñ ol sözine Ma‘dī ziyāde olup aydur:

-Ey server azretüñ a‘ām yimedüğünden bildim kim sen ol kıza ‘āşık olduñ. Zīrā kim bu ‘aşk didükleri bir nesnedür kim nice gedālar sultān ve nice sultānları der-bān ider. Nice cihāngirleri ayaklar altında alğan ider. İmdi ey gözüm nūri Zeyd eger benüm naşīhatim atarsañ bu sevdādan ferāgat eyle kim başuñ selāmet ola. Zeyd aydur:

-Ey birāder hīç ‘ömrüñ içinde bu aşıl üb şüretlü ve ūrī sīretlü nigār gördüğüñ var mı? Didi.

(25-b)

Ma‘dī aydur:

-Görmedim, velī aādır ki sen aña göñül virmeñ zīrā kim ulular dimiştir fezā-yı āsımāndur. İmdi gözüm nūri Zeyd bilürsin kim bu kāfir kızından saña fayda yokdur. Çāre şabırdur, didi. Zeyd aydur:

-Olmamak gerek idi çünkim oldu. Elümüzden ne gelür, buña çāre nedür? Velī senden şöyle dilerin kim bu rāzı kimseye dimeyesin didi. Ma‘dī aydur:

-Sen fāriğ ol ben anı kimseye dimezin, didi. Pes ol gice ol iki serverler ol kilise öñünde olan mürğ-zārda yatup rāhat oldılar. Velī Zeyd’uñ hergiz ol gice ‘āb görmedi. Āh vāh iderdi. Bu yañadan Ma‘dī ’nūñ ‘alemdārı Dārāb Hindū ol gice şabāha dek uyumadı. Çünkim şabāh yakın oldu Dārāb’uñ gözine uyku gelüp uyudu. Meger ol kilisenüñ üzeri yanında birkaç yavuz arāmīler varıdı, dāīm uğruluk iderlerdi. Dārāb Hindū’nuñ gelüp ol atları ol arada gütmek dilediklerin görüp gelüp hezār dürlü īle ile ol atları uğrıluyup alup gitdiler. Şöyle kim Dārāb Hindū’nuñ aberi olmadı. Çünkim ol gice geçüp şabāh oldu, Dārāb uykudan gözin açup gördi kim atlarıñ yirinde yiller eser. Dārāb Hindū āh idür:

-Ey dirīgā atları uğrılamişlar! Cihān pehlevānı Ma‘dī ’ye ne cevāp vireyin ve yüzine nice bakayın

(26-a)

diyüp dağı yüzi şahrāya tıutup atları aramağa meşgul oldu. Bu yañadan cihān pehlevānı Ma'dī ve Zeyd bin 'Alī şabāh namāzın kıdıkdan soñra gördiler kim Dārāb Hindū gelmedi 'acep nice oldu ola diyüp ol aradan gelüp Dārāb'ın atlar otarduğı yire gelüp çok istediler bulamadılar. Ma'dī aydur:

-Kāfir vilāyetidür tıutup bi-çāreyi esīr etmişlerdir. Dirīgā gāflet kılduğ, diyüp Ma'dī çok istedi etrāfi bulamadı. Andan gelüp Zeyd'e aydur: "Gel varup senüñle atları istemege gidelüm." Zeyd aydur:

-Ey server yūri sen var. Tā sen, bunda dönüp gelmeyince ben yabana gitmezüm. Ma'dī aydur:

-Ey server gel gidelüm şāyed bir fitne belüre zīrā kim bu kilise Behnām Şāh'ındur. İçinde nice hāzīneleri vardur ve nice cāriyeleri varımış, anları bekler muqarrer nice biñ kāfir 'askeri vardur. Şāyed tıuyup geleler sen yalıñuz nice kılırsın. Atuñ dağı yoğdur kim ceng idesin, piyāde ceng kılmak müşkildir didi. Zeyd ol sözi birin kabul eylemedi aydur:

-Ey yār-ı şādık yüz biñ kāfir gelse bu aradan gitmezın anlaruñ ile söyleşürin var sen ola kim atları bulasın bulmazsañ yine gel uğra bu aradan nihāyet bile gidelüm didi. Çünkü Zeyd bin 'Alī 'nün cevābın Ma'dī işitdi

(26-b)

çār naçār neylesün yirinden tıurup silāhın giyüp tīr ü kemān eline alup eteklerin der-miyan kılıp revāne olup gitdi. Çünkü Ma'dī gitdi Zeyd bin 'Alī yirinden tıurup eline kemend alup atup ol kilisenüñ tıamına çıkdı. Ol bevāb olan rāhip Zeydi görüp tıatına gelüp aydur:

-Ey server kani ol senüñle bile gelen server kanda gitdi? Zeyd aḥvāl nice olduysa haber virdi. Keşiş yuqarıdan aşāğa inüp hemān Dulfürüz tıatına gelüp aydur:

-Ey nigārin aḥvālden haberüñ yoğdur. Dün gelen pehlevānlaruñ biri gitmiş. Ol hūb şüretlü taze civān kemend atup 'ankebūt gibi sarmanup kilisenüñ tıamına çıkmış otururdu. Hemān Dulfürüz yirinden tıurup biñ dürlü nāzla hırāmānī hırāmānī şalınup Zeyd'ün tıatına gelüp aydur:

-Ey server kani yoldaşuñ? Zeyd aytdı kim:

-Bu gece hārāmī ler atımız uğruladılar anlaruñ ardınca gitdi, dedi. Kıız dönüp Zeyd'e aydur:

-Pes sen niçün kıldıñ? Ortusın dağı var git yoksa ziyāna uğrarsın. Zeyd aydur:

-Ey nāzenīn-i ‘ālem ve maḥbūbe-yi benī adem senūñ zūlfūñ tuzağına mürğ-ı cānum kaydu bend oldı. Vücūdum āteşi ‘aşkla tıoldı kıandasına gidemezin. Ol dem kendümi ‘aşk girdābına bırağıdum. Göreyin tağıdır nice

(27-a)

ise eyle ola, didi. Hümā-yı Dılfürüz Zeyd’üñ ol sözin işıdüp gülüp aydur:

-Ey yigit-i ḥaş sen kendüyi belāya uğratma kim Behnām Şāh beni gāyet sever, bir sa‘āt görmese görmege iver ve hem ben dağı şāh’uñ cāriyesiyim. Sen şāhuñ düşmānısın. Düşmāndan dostluk ummağı hıç olurmu? Düşmāndan dostluk uman kişinüñ ‘ağılı ne ola dırsın, didi. Zeyd aydur:

-Ey nigār-ı ‘ālem senūñ ‘aşkuñ beni bir ḥālete iletıdi kim ‘ālem tıolı düşmān olursa benüm gözüme bir dāne-yi ḥardal mığıdarı görünmez. Kıız aydur:

-Sensin kim Muḥammedi’üm ‘İsā ‘aliyy’ül-‘āleme yıgıdır dırsın, ben ‘İsā Muḥammedden yıgıdır dırım, imdi senüñle ne dostluğıum olsun. Zeyd aydı:

-Muḥammed’üm yalüñuz ‘İsā’dan yıgrek degüldür, cem’i peyğamberlerden yıgrekdür. Ol kıız aydı:

-Ben anı bilmezın, diyüp dağı emir ıyledi kilise tāmı üzerine tütün yağıdılar. Anlaruñ ḥod nişānları ol idi. Zīrā kim ol kilisenüñ eṭrāfın otuz biñ kāfir ālet-i ḥarble beklerlerdi. Hemān yedi biñ kāfir at sürüp irüp ol kilisenüñ dört yanın aldılar. Zeyd ol ḥāli görüp kemend tıutup ol tāmıdan aşığa inüp kıılıç çeküp na‘ra urup ol yedi biñ kāfire ḥamle kııldı. Bir sa‘āt içinde ol yedi biñ kāfirüñ beş yüzın tıoprağına düşürdi.

(27-b)

Hemān bir eyü at eline girüp süvār oldı. Ol arada bir ceng ıyledi kim bir sa‘āt geçmeden biñ beş yüz kāfiri tıoprağına düşürdi. Hemān Dılfürüz ol ḥāli görüp Zeyd’üñ ol işine ḥayrān oldı. Hemān yine düttün ıylediler. Ol dem üç biñ kāfir dağı gelüp Zeyd’üñ üzerine ḥamle kıılıp Zeyd bin ‘Alī na‘ra urup ol üç biñ kāfire dağı ḥamle kıılıp bir anuñ içinde tārümār ıyledi. Biñ kāfir dağı helāk ıyledi. Hümā-yı Dılfürüz’uñ yüzine Zeyd’üñ erliğı ḥavf virüp hemān ḥavl ile emir kııldı. Birkaç yirden düttünler kııldılar. Bu kerre otuz biñ kāfir ile Yefrūşī Rümī ve Mehrāşī Rümī dirler iki la‘ınler gelüp irişdiler. Na‘ralar urup Zeyd’i ortaya aldılar. Her yañadan gülüv idüp cenge başladılar. Zeyd bin ‘Alī ol server otuz biñ kāfir ile vağıtı ‘aşra dek ‘azım ceng ıyledi. Şöyle kim cihānı küffāruñ başına teng ıyledi. Rāvī aydur:

- Zeyd bin ‘Alī’ nün atı kendüye münāsip degülidi kazā irüp ol atıñ ayağı bir delüğe geçdi. At ayağın ol delükden çıkaramayup depesinün üzerine mu‘allāk yıkıldı. Zeyd yirden tavranmak dileyince olmadı. Bir bir kemendler atdılar üzerine işüp birkaç yirde oğ zaħmı urup Zeyd’i giriftār iylediler. Ol

(28-a)

rāhipler Zeydün esīr olduğın görüp şād olup aytdılar:

-Ma‘dī daħı bu yaña atın isteyü gitdi ardınca varuñ başda anı daħı tutup esīr kılāsız, didi. Yefrūşī Rūmī ve Mehrāşī Rūmī aytdılar:

-Biz anuñ ardınca varmazuz tā şāha haber eylemeyince hele ol düşmānı alup şāha iletelüm görelüm ne dir diyüp Ma‘dī’ nün ardınca gitmek sevdāsından ferāğat kılup Zeyd’i bend ile on biñ kāfir alup ol gün ol gice ılğar idüp yārendesi duħā-yı kübrāya dek gelüp Behnām Şāh’uñ ortusuna irüp toğru Behnām Şāh’uñ bargāhına gelüp içerü girüp aħvāli ‘arz iylediler. Behnām Şāh ‘azim şād olup tīz Nehrān vezīri ve Cehrān Vezīri uğurlanup söyleyüp aydur:

-Hemān kimsenün haberi olmadın iletüp Qal‘a-yı Cān Külāb’da Cah-ı Ejder’e haps kılusuñlar. Üzerine on biñ er müvekkīl kosuñlar. Qal‘a-yı Cān külāb’uñ diz-dārı olan Fermānī Rūmī’ye ismarla oñat şaklasunlar diyüp Zeyd bin ‘Alī’yi on biñ kāfir ile Kal‘a-yı Cān Külāb’dan gönderüp andan elli biñ kāfir ile Tuğşād Rūmī’yi Ma‘dī’ nün ardınca gönderdiler. Pes Tuğşād Rūmī elli biñ er ile süvār olup Ma‘dī’yi tutmak niyyetine revāne olup gitdi. Bu yañadan

(28-b)

bizüm kışşamuz geldi cihān pehlevān Ma‘dī’ye. Ol zamān kim Ma‘dī atıñ der-miyān idüp atları aramağ niyyetine revāne oldu. birkaç püşte aşup öte cānibe nazar kılup gördi kim bir hoş şahrā ve yazı, nice günler gider bilinmez dırāzı, bir yanı bir av kūhistānı ve draħtistāndur. Pes Ma‘dī ol şahrāyı kağ idüp ol tağ uñ etegine irdi, gördü kim ol tağ eteginde bir ulu ırmağ akar tatlu şovuk şu āb-ı zülālden nişān virir. Pes Ma‘dī ol yiri begenüp ol şudan pāk abdest alup namāz kılup ol gice ol arada ārām iyledi. Gayet müzeyyen idi yatup anda hāba vardı. Çünkim ol gice geçüp şabāħ oldu Ma‘dī yirinden turup pāk tutup abdest alup şabāħ namāzın kıldıkdan soñra atınuñ izin izleyüp daħı gitdi. Aħşam olucağ yine Ma‘dī bir lañif hūb mürğ-zāra geldi. Gördi kim bir ‘acāyüp kilisedir kim vaşfa gelmez. Ma‘dī sürüp kilise kapusına gelüp çağurdu kim “Tīz kapuyı açuñ” didi. Bir keşiş taşra çıkup daħı bakup gördi kim bir adam aytdı:

-Ey server ne kişisin? Ma‘dī aydur:

-Ey rāhip yoldan gelürin diledim kim bu gice size misāfir olam, dedi. Ve şabāḥ yine yoluma gidem, didi. Rāhip aytdı:

-Gel içerü gir, didi. Ma‘dī içerü girüp gördi kim bir

(29-a)

bir ‘acāyüp kilisedir kim vaşfa gelmez, dürlü dürlü taşvī rler kılmışlar. Ol kilisede ol kadar kızlar vardır kim bī -ḥisāb cümlesi gelüp Ma‘dī ’ye ḥizmet iylediler. Ma‘dī sāz ve silāḥın çıkırup karar iyledi. Andan rāhip yirinden tırup bir çanaḳ aşla Ma‘dī ’nüñ öñüne iki etmek getürdi. Ma‘dī bir avuç aḳçe virdi. Keşī ş, nevāleyi çok getürdi. Keşī ş daḫı vāfir getürdi. Ma‘dī āferīn saña diyüp ol getürdigi lūti puti başladı yemege şöyle yedi kim bir dānesin ḳomadı. Keşiş ve ol kızlar Ma‘dī ’nüñ lūti yiyişine baḳup ḫayrān oldılar. Pes Ma‘dī baş ḳaldırup aytdı:

-Ey rāhip sen adama beñzersin yazuḳdur saña kāfir olasın gel Müselmān ol, ṭamu ‘azābından ḫalāş ol ve hem ben saña ḳādīr olduḡum miḳdārı eyilük ideyim, didi. tevḫīd bābından çok nesne ta‘rif iyledi. ‘ināyet-i Ḥüdā yār oldı ol keşiş Müselmān oldı. Ehl-i beyti ile ve kızlar ile Müselmānlar oldılar. Mü‘min ve muvahhid oldılar. Ma‘dī ’ye du‘ālar ḳıldılar. Andan soñra rāhip vardı ne kadar ḫaç ve küfür āleti var ise Ma‘dī ’nüñ öñüne getürdi. Ma‘dī daḫı anlaruñ cümlesin pāreledi. Andan Ma‘dī başladı, tevḫīdden ve ni‘met-i resūlden rāhibe bir bir ḫaber virdi. Rāhip aytdı:

-Şāḫā ḳandan gelüp ḳanda gidersin, didi Ma‘dī aytdı:

-Atumı ve ‘alemdārımı

(29-b)

yavu ḳıldum, atlarımı buldum ammā alemdārımı bulmadum şimdi anı isteyü giderim. Benüm aduma Ma‘dī dirler. Kereb-i Ġāzībenüm ḳarındaşumdır ve emīrim Muḫammed Ḥanefī ’dür. İnşāllāḫ seni iletüyüm anlaruñla daḫı buluşup āşinā oluñ ammā benüm rāzumı şaḳla ve senüñ daḫı Müselmān olduḡuñ kimseye dimegesin. Zaḫmet irişdürmiyeler, didi. Çün şabāḫ oldı Ma‘dī cümlesine abdest telḳīn itdi, şabāḫ namāzın ḳıldılar, andan du‘a dilediler. Ma‘dī hemān silāḥın giydi, rāhibe vedā‘ idüp yola revāne oldı gitdi. Ol gün aḫşām olunca sürdi. Çün aḫşām oldı anı gördi kim bir ṭaḡda tütün düter Ma‘dī aydur:

-Vaķıt ola kim anda evler ola diyüp ol tütüne ıoğrı revāne oldu. Ćün biraz gitdi gördi kim ol tütün bir mađāradan ıķar. Ma‘dī dağı ol mađāraya ıoğrı sürdi. Ćün mađāraya irişdi gördi aydınlık dağı var baķdı ierüde řem‘ yanar, otuzdan ziyāde zengīler oturmişlar řarāb ierler. Ma‘dī dağı nāzıklige ierü girdi oturdu. Bir zamān anlaru temāřa itdi, baķdı ne gördi kendinüň ‘alemdārı bağlu ıurur. Nā-gāh ol zengīlerden biri cāmı eline aldı aytdı:

-Bu ıadeği řol kimsenüň ‘aşkına nüş iderüm ki ıül-ı Zengī’dür,

(30-a)

didi ve içdi. Andan ıadeği ayruğına virdi ol dağı yir öpdı ıadeği elinde aytdı:

-Ben dağı bunu ıül Zengī şadlığına nüş iderüm ve hem bu esīr aña iletirüm ol baña çok māl virir, didi. Andan ‘alemdār aytdı:

-Ey la‘in seni! Beni ıutduň bađladuň eger efendim beni ıuyaydı bunda geleydi biň senüň gibeñüň damarın keserdi, didi. La‘in ıaķdı ıılı çekdi aydur: “řimdi seni öldürürin, didi. ‘Alemdār aytdı:

-Beni niçün öldürürsin, benüm ıanum saña ıalmaz āhir benüm ĥaberüm bulalar senden benüm kīnümi alalar, didi. Ol la‘in ıaķmađla diledi kim ile öldüre. Ol zaman Ma‘dī ıurduğı yirden bir na‘ra ile ĥaykırdı kim ol ıağ ıaş ve mađāra dersün yanıulandı, aytdı:

-Hāy neylersin ek elüň andan, didi. Ćün ol zengī Ma‘dī’yi gördi ıatı ıorıdı. Ol ıılı kim ıutmuşıdı elinden düşdi ilerü geldi ya‘ni kim Ma‘dī’ye ĥizmet eyleye. Ma‘dī derĥāl la‘inüň başına bir ‘ıraķ urdu, başı çürük imiř ıarıağan oldu. Tīz Ma‘dī ilerü vardı ‘alemdārınun bendin aldı ĥalāř iyledi. Andan yine na‘ra urdu ol zengīlere aytdı:

-Mel‘unlar Müselmān oluň benüm tīđimden amān buluň, didi. Gürzle birin dađı yııdı. Anı gördi ol dem biri dađı ilerü geldi.

(30-b)

Anı dağı yoldaşına ıavuşdurdı el-ıışşa on sekiz zengī helāk iyledi ıalanı “amān el amān ey peĥlevān-ı zamān vay řī r-i zebān” didiler. Ma‘dī aytdı:

-Ey ıavüm cānuñuz size gerek ise imdi ī mān getirüň mü’min oluň ol bāııl dīnden rücu‘ eyleñ, didi. Pes ol zengīler dađı diz ökdiler Ma‘dī’öñünde cem‘isi birbirin ī mān getirüp Müselmān oldılar. Döndi Ma‘dī anlardan ıa‘ām ıaleb iyledi. Anlar dađı vāfir nefāis getürdiler. Ma‘dī cümlesin yedi. Ezin-cānī b rāvī aydur:

-Bu cānibden Kelb Rūmī ki Esbāṭ Rūmī'yelerden biñ er ƙoşdı Ma'dī ardınca gönderdi. Pes Esbāṭ Rūmī eṭrāfa cāsūs gönderdi kim Ma'dī 'yi göreler. Ƙanda gelürseler gelüp Ma'dī 'yi mağārada gördiler kim oturmuş on sekiz zengīyi depelemiş leşleri yatur. Tīz girü döndiler gelüp Esbāṭ Rūmī 'ye ḥaber virdiler. Aytđılar:

- Ey pehlevān, Ma'dī filān mağāradadır anda olan zengīlerüñ birƙaçın öldürmüş ƙalanın kendüye bende etmiş, didi. Esbāṭ Rūmī emir iyledi ol mağāraya toğrı sürdiler. Çün mağāraya geldiler mağāra ƙapusın tıtdılar, dilediler kim içerüye gireler. Nā-gāh Ma'dī 'nüñ sem'ine leşker gulüvvesi irdi, bildi kim taşrada 'asker vardur döndi zengīlere aytdı:

-Bunlar

(31-a)

kimlerdir bre, didi. Aytđılar:

-Ey server bilmezüz ammā meger Kelb Rūmī'den 'asker geldi ola yoḥsa bunda ğayrıdan leşker gelmez, didiler. Ma'dī daḥı silāḥın aldı kim taşra ƙıça gördi kim mağāra ƙapusın almışlar. Çoƙluk 'asker tırurlar. Ƙılıçlar yalın ƙılmışlar çün küffār 'askeri Ma'dī'yi gördiler çağurdılar kim “Ey 'Arab gel berü taşraya ƙıç ya'ni uğruluƙla bunda geldüñ emī n olduk oturursın. Uş biz senüñ ƙaşduña geldik. İmdi cānuñ bizüm elümüzden ƙanda ḥalaş idersin, didiler. Çün Ma'dī ol ḥāli gördi daḥı bir na'ra ile ḥayƙırdı kim kāfirlerüñ atları beliñledi ürkdü üstünde olan kāfirler bī -hüş oldılar. Ma'dī derḥāl yayak taşra geldi. İki eliyle gürzin tıtdı şaldı. Andan şoñra kendinüñ 'alemdāri on zengīyle taşra ƙıçdılar, ƙılıçlar çekdiler küffār 'askerine girdiler, muḥkem ƙılıç urdılar. Ma'dī daḥı ḥışımla kime gürz urşa atıyla kendüyi ser-nigün olurdu ve 'alemdār daḥı on zengī yle Esbāṭ Rūmī 'nüñ 'askerine eyle ƙılıç urdılar kim mağāranuñ öñünde küştelerden püşteler yığıldı. Lākin küffār 'askeri çoƙluk idi on biñden artuğ idi ve hem Ma'dī daḥı yayak idi. Ƙudret-i Ḥaƙ ol zengī lerüñ yedisi şehādet buldılar. Çün Ma'dī ol ḥāli gördi aytdı: “Ey yār-ı Ḥudā senden meded, diyüp

(31-b)

nālīşe başladı. İşde Ma'dī bunda du'āyı tazarru'da, ezin-cānīb biz geldük Esed ḥikāyetine çün Esed cengde görünmez oldu. Kāfirleri ƙırup ƙoğarken gördi kim ƙarşudan bir atlu gelür ammā başından ayağına dek altına ve cevāhire ğarƙ olmuş. Esed bin Kereb ol atlunuñ esbābına tıma' iyledi. Atın sürdi ol kimseye irişdi hemān Esed-i Ğāzī ol kimsenüñ kemerinden tıtdı kuvvet idüp bir alma gibi elinüñ üzerine aldı. Diledi kim yire ura ol ƙişi aytdı:

-Ey pehlevān baña amān vir tā ki ben de ḥālīmi saña beyān ideyin, didi. Esedi Ġāzī aydur:

-Söyle görelüm, didi. Ol kişi aydur:

-Ey pehlevān evvel and iç kim baña zarar degürmeyesin, didi. Ol kişi aydur “Ve zor tutmayasın” didi. Esed aytdı:

-Sen iç kim yalān söylemeyesin benüm daḥı saña ziyānum irişmeye, didi. İkişi daḥı and içdiler ol kişi aytdı:

-Ma‘dī Zeyd ile büyük kiliseye varmışlar. Gece ile ikisinün daḥı atların uğrılmışlar. Ma‘dī atlar ardınca gitmiş, Zeyd anda tutmuşlar. kayd-ı bend ile bunda götürdiler ve Ma‘dī ‘ün ardınca on biñ adam gönderdiler kim Ma‘dī ‘yi tutalar. Erlik oyunun andan utalar sizün bu ḥālden ḥaberiñüz yokdur, didi. Esed aytdı:

-İmdi gel anda gidelüm, didi. Ol ḥerifi yine atına bindürdi. Andan soñra ikisi bile gitdiler.³

(32-a)

Döndi ol ḥerif aytdı:

-Şāhā iş bu yolu tutup gitmek gerek tā kim anlara irişesin, ol on biñ ‘asker ile buluşasın, didi. Döndi Esed aytdı:

-Ey kardaş hī ç bilür misin Zeyd’i kanda ḥaps itmişlerdir? Ol ḥerif aytdı:

-Belī beşlerde ḥaps itmişler, didi. Çün Esed ol ḥerifden böyle bir cevāb işitdi ol ḥerif āzād idüp şalıvirdi. Kendüsi ol ḥerifün ardına düşdi, tırmayup gitdi. İttifāk ol mağāra öñüne irişdi kim Ma‘dī anda ceng iderdi. Pes esed ilerü varup bir na‘ra ile ḥaykırdı kim ol tağ ve taş yanķulandı. Esed aytdı:

-Ey la‘inler, āgāh oluñ uş irişdüm sizleri dirisiü kırsam gerek diyüp Qahramān gibi Esed-i Ġāzī kāfirlere girdi. Öñüne geleni kırdı, gördi kim ‘emmüsi Ma‘dī at üstünde degül piyāde durmuş ceng ider Esdi Ġāzī çağurur kim “Ey ‘ammu uş irişdüm hīç ğuşşa çekme” didi. Ma‘dī daḥı Esed’i bilicek ol daḥı çağırdı kim:

³(31-b ‘nin sayfa kenarında şu yazı bulunmaktadır: “Üstad aydur: ol zaman Ma‘dī ve Zeyd bin Ali ol gece ‘askere gelmediler. Vaktā ki sabah oldu ol iki bölük yerlerinden turup birbirlerine mukabil oldılar. Ol cānibden Behnām Şāh begler ile tanışup cümle bir uğurdan ceng itmeği reva gördiler. Hemān rah iyledi asker-i küffar bir gözden yürüdiler. Bu cānibden sūnniler daḥı yürüdi. Amma ‘asker-i küffarı muhkem kırdılar. Muḥammed Hanefi ve Kereb-i Ġāzī, Ma‘ād ve Esed-i Zerrī n-ķabā vesāyir dilāverler ol gün kāfirlere işler kıldılar ki dille ta‘biri kabil degül idi. Bu cānibden)

-Ey ‘ammu cānum şād geldüñ beni ğuşşadan āzād eyledüñ. Cihānda ğuşşa bundan görme şimdi ben yayağ kaldım. İmdi dilerim ki sen bu kāfirlerüñ dādın viresin, didi. Pes Esed daħı atın depdi Ma‘dī ’nüñ öñüne geldi atdan aşığa indi aytdı:

-Şāhā sen süvār ol daħı var atuñı getir

(32-b)

Ben piyāde biraz ceng ideyin sen gelince, didi. Ma‘dī daħı nola diyüp ol ata bindi sürdü, kāfirler ile ceng iderek. Ol üç zengī bilince ol atlar olduğı maġāraya irişdiler, anda atlar ıururdu. Ol üç zengī girüp atları ııkardılar Ma‘dī ’ye teslīm iylediler. Ma‘dī ol atları alup yine döndi Esed’e geldi. Görđi kim Esed yayan ceng ider tiz Esed’üñ atını öñüne çekdi. Ol daħı süvār olup küffāra cānibdi. Pes ol zengīler daħı mu‘āvenet itdiler. Hūş ‘āşıkāne ceng iylediler. Ey nice kāfirleri helāk iylediler. Nā-gāh ceng arasında yürürken pehlevān Esed, Esbāţ-ı Rūmī’ye uğrayu geldi. Görđi kim ‘alem öñünde ıurur, Esed ıaġırup aytdı:

-Ey pehlevān gel senüñle ceng idelüm, didi. Esbāţ-ı Rūmī aytdı:

-Sen beni nice bildüñ bu ‘askeri pehlevānı olduġum, didi. Esed aytdı:

-Ey la‘in küffār arasında senden büyük la‘in yok. Ammā eyü merdud sen benim ‘emmüm yolın ıutduñ. Ol yayan idi sen atlu on biñ er ile anuñ çevresin ıutduñuz. Ey la‘in insānf mıdır imdi? Şimdi hele ben irişdüm eger ıurursañ ben saña cevāp vireyin, didi. Esbāţ Rūmī ol cevābı işidüp ıaııdı, daħı ġürzin eline alup Esed’e ħamle iyledi. Ol daħı ıalkān berāber virdi. La‘inüñ ħamlesin men‘ iyledi.

(33a)

Esed daħı ġürzin eline aldı ħamle ııldı. Esbāţ daħı ıalkān dutdı. Esed şöyle ıarb urdı kim Esbāţ Rūmī ’nüñ ıalkānını ħurd iyledi. Andan ıarbu başına ıokındı başı daħı hurd-ham oldu, atından yıııldı. Esed-i Ġāzī derġāl mel‘ūnuñ başını ıılıç ucına aldı. Çün kāfirler Esbāţ Rūmī ’nüñ neye uğradıġuñ göricek ayruķ ceng itmege ıākat getürmediler. Hemān ıandasın Kelb Rūmī diyüp ıaıdılar. Esed’i ve Ma‘dī ve zengīler atları ıodılar, ardlarından sürdiler. Çoıluķ adam öldürdiler, yine girü döndiler. Pes Esed Ma‘dī ’ye aytdı:

-Yā ‘emmüm Zeyd bin ‘Alī küffāra giriftār olmuş. Biz aña ne çāre idelüm ki anı ħalāş idevüz, didi. Ma‘dī aytdı:

-Ey nūr-ı ‘aynum hele bugün bunda olalum diyüp ol gün Esed ve Ma‘dī zengīler ile and a oldılar. Yārendesi yol tūtop gitmekde ez-nicanip biz geldük bu yañada Kereb-i Ġāzī ‘ye çün Kereb-i Ġāzī Zāhir Şāh’ı defniyledi, derhāl emir iyledi Tūl Zengī’yi öñüne getürdiler. Emir etdi Tūl’ı başdılar. Tūl Zengī ‘nūñ ol siyāh götüne biñ degnek urdılar. Tūl’uñ feryādı āsımāne irişdi. Muḥammed Ḥanefī aytdı:

-Ey server bu mel‘ūnuñ boynını ursınlar, didi. Kereb-i Ġāzī aytdı:

- Ey şehzāde ben bu la‘ini öldürmezüm illā her gün buña yüz ağaç⁴

(33-b)

urayın iş bu ‘azāb ile öldüreyin, didi. Bunlar bunda ammā ol cānibde Kelb Rūmī’ye ḥaber virdiler kim Kereb-i Ġāzī kilisenüñ ḳapusın yıḳmış didiler. Tīz buyurdi bu kerre demürden bir muḥkem ḳapu yapıdılar ve elli biñ er daḫı bekçi gönderdi tā kim kiliseyi bekleyeler ve şaklayalar. Kereb-i Ġāzī daḫı her gün ḡuşşa itdi kim ‘acabā Esed ve Ma‘dīve Zeyd ḳanda ola diyü melūl idi. Ol kilisede gördiği kız ‘aşḳından bī-ḳarār olmışdı. Çün ol gice geçdi şabāḥ oldı Kereb buyurdi kūs-i ḥarbi çaldılar. Yine şehirden iki ‘asker şāflar ve alaylar bağladılar, meymene ve meysere āreste ve pirāste düzildi. Kelb Rūmī pīl arḳasında taḫtına çıḳdı ‘Arab ‘askerine nazār itdi, döndi vezīrine aytdı:

-Bre vezir! Bu ‘Arablaruñ ‘alemi on idi yedi göründi üçü nice oldı ola, didi. Vezīr daḫı aytdı:

-Ey şāh devletüñ dāī m olsuñ, Esed ve Ma‘dī nā-bedīd oldı, Zeyd ise tūtuldu senüñ elüñde şimdi esī rdir. Ammā Muḥammed Ḥanefī uş ḳarşuda durur. Çün Kelb Rūm bu ḥaberi işitdi, buyurdi cümle ‘askerine “Bir uğırdan ḥamle eyleñ ‘Arablar azdur, serverlerü bahādırları gitmişdür” didi. Ol bahri bi-payān gibi küffār ‘askeri mü’minlere ḥamle itdüler. Çün mü’minler anı

(34-a)

gördiler, tekbī r getürdiler. Döndi Kereb [Rumi’ye] Muḥammed Ḥanefī ‘ye aytdı:

⁴(33-a’nın kenarında bulunan yazı: Bu cānibden ol zaman ki İki asker cengden döndiler cümle pehlevānlar geldi. Esed-i Zerrī n-ḳabā gelmeyecek Kereb-i Ġāzī ve cümle yarān bī -huzūr oldı. Hūlasā biraz musahābet idüp ḫaḡıldılar. Kereb-i Ġāzī daḫı tenhāsına gelüp Dilcū-yı ‘Ayyār’ı getürdi. Aytdı ki: “Ey ‘ayyār’ı cihān Ma‘dī ve Zeyd bin ‘Ali birkaç gün oldı ḡāib oldılar. İşde bugün Esed daḫı gelmedi bāri şu etrafı bir miḳdār gezüp görelüm olaki bir ḥaber alayduḡ diyüp [...] yerinde koyup kendüsi süvār olup ‘ayyār ile çıḳup gitdiler. Şabāḥ olunca ol kilisenüñ önüne irdiler. Biraz anı temāşā ḳıldılar. Kereb-i Ġāzī ilerü gelüp kilisenüñ ḳapusına bir gürz urdı şöyle ki durup)

-Ey server [benüm oğlum evkat şakla hem] (?) benüm ‘aklımca yüri, tā kim düşmān kafamdan baña sormayalar, didi. Dağı Kereb-i Ğāzī ve Muḥammed Ḥanefī ve İbrāhīm bir uğırdan ḥamle iylediler, kāfirlere girdiler ceng eyldiler. Ammā bu üç server gibi dīlāver cihānda kimse görmüş degül. Birisi emirü’l mü’minīn; Ḥazret-i Şāh-ı Murtażā belinden gelmişdür ve birisi dağı Maliki Eşter belinden gelmişdür ve birisi dağı İbrāhīm m’dür ve birisi dağı ‘Amr ū Ma’dī oğlı Kereb-i Ğāzī ’dür. Bu üç servere kimse olmaz. Mü’minler dağı İskender-i Zū’l-ḳarneyn’üñ ol ‘acāyip küslerin çaldılar, şadāsı ‘ālemi tıtdı. Küffār ‘askeri bu küslerüñ şadāsından ve ğalebesinden mü’minlerüñ yöresine gelmediler. Ol küslerden belüñleyüp birbirin kıırmağa başladılar. Kereb-i Ğāzī na’ra urdı, andan Muḥammed Ḥanefī na’ra urdı, andan İbrāhīm na’ra urdı, kāfirlere heybetle girdiler. Ey nice kāfirleri berk-i ḥazān gibi hāke şaldılar. Tā aḥşām olunca ceng iylediler. Aḥşām oldı Kelb Rūmī cānibinden ṭabl ārām çalındı. Hemān sā’at iki ‘asker ayırd oldılar, yerlü yirine dönüp ḳondılar. Kāfir ‘askerinüñ çoğı mecrūḥ idi. Birbirin çok kıırmışıdı. Çün gecenüñ nişfi Kereb-i Ğāzī aydur:

-Yārenler kāfirlere ḳaşdım budır ki

(34-b)

şeb-ḥün idem kendümüzü küffār ‘askerine uravuz cān ile cenge tıravuz, didi. Muḥammed Ḥanefī ve İbrāhīm dağı nola diyüp üçü dağı atlarına bindiler sürdiler. Küffār ‘askerine geldiler, na’ralar urdılar ḥamle kıldılar. Kāfirler dağı aḥşāmdan serḥoş ve sersem yirlerinden tırdılar birbirine düşdiler. Pes üç server ol çeriyi birbirine urdılar yine ‘askerden tışra geldiler. Bir depe üzerine çıkup na’ralar urup hāyı hūyı itdiler. Tā şabāḥ olunca ol fenni işlediler. Kāfirler dağı tā şabāḥa dek birbirin kırdılar. Çün şabāḥ oldı kāfirler gördiler kim aralarında bu mü’minlerden kimse yok, hemān birbirin kırmışlar ‘acibe ḳaldılar. Çün şabāḥ oldı Kereb-i Ğāzī şabāḥ olduğın gördi yine buyırdı küs-i ḥarbīler çaldılar. Mü’minler bindiler meydān yirine geldiler, şaflar ve alaylar düzüp tırdılar. Çün Kelb ol ḥālī gördi döndi vezīrine aytdı:

-Bu ‘Arablar adam degül divler ancaḳ ḳararları yoḳdur, gece ve gündüz isterler ki dāīm ceng ideler. ‘Acaba bunlarla bizüm ḥālīmüz neye varır ola, bunlaruñ cengi ve iḳdāmı adam cengine benzemez, böyle ḳavüm hīç kimse görmüş degil. Ma’lūm oldu ki biz bunlaruñla başa çıkmaḳ müyesser degildür. Bu diyārı bunlar muḳarrer bizüm elümüzden zārbi alurlar. Bunlaruñ öñüne Rüstem ve Ḳahramān ve ‘Antere ibn Şeddāt bile tırmaya diyü söylerken nā-ğāh mü’minlere ḥaber geldi kim Ma’dī ve Esed irişdiler didiler. Mü’minler ve serverler şādumān oldılar. Ol şādılığa

(35-a)

beşâret ıabılların ıaldılar. Şöyle kim beşâret küsleriyle cihâni gürlettiler. Ammâ bu yañadan Behnâm Şâh ve cümle kâfir begleri otururken añsızdan beşâret ıabılların işitdiklerinde cümlesi de hayrân oldılar. Hemân ol dem Behnâm Şâh baş ıaldırup aytdı:

-‘Acabâ ‘Arab ‘askerinden ne hâl vâk‘a oldu kim böyle beşâret küslerin dögerler diyince ol maħalde bir kaç kâfir cäsüsları meger kim ‘asker-i İslâmda imişler. Tamam bu ħaberleri alup Behnâm Şâh bargâħından içeriye girüp Behnâm Şâh öñüne gelüp baş urup du‘âlar kıldılar. Andan aytdılar:

Ey şâh-ı Mağrib-i zemîn hâliya işit muğaddem sünniler ‘askerinden Ma‘dî ve Esed-i Zerrîn-ıabâ bir nice zamân idi kim bunlar ġâib olmuşlardı, şöyle kim bunlaruñ nerede oldukların İslâm begleri bilmezlerdi ve çok aradılar, eıtrâf-ı ‘âleme ‘ayyârlar gönderüp nâm u nişânın bulmayup ve bir dürüst ħaber daħı alamayup melül ü maħzûn gelüp Muħammed Ĥanefî‘ye ve Kereb-i Ġâzî‘ye bulamadık diyü ol zamânda cevâp virmişleridi. Bunlar da bunlaruñ böyle zamânda nâ-bedîd olup ġâib olduklarına ziyâde melül ve maħzûn olup otururken ħikmeti gör kim bugün Ma‘dî ile

(35-b)

Esed Zerrîn-ıabâ sağ ve selâmet geldiler. Bu şadlık anlardan ötürüdür ki İslâm ‘askerinden böyle beşâret ıabıllarınuñ âvâzları gelür, didiler. Ammâ çünkim Kelb Rûmî ve cümle kâfir begleri ve cehennem segleri ‘asker-i küffâr birle götürü bu ħaberleri işitdiklerinde ‘azîm perîşân olup şöyle melül oldılar kim tamâm kendülerden gitdiler ve nice ideceklerin bilmediler. Ammâ bu cânıbden daħı Esed Zerrîn-ıabâ ve Ma‘dî Dilâver daħı gelüp içeri bargâħa girüp selâm virüp içerüde olan serverlere du‘âlar kıldılar. Andan birbirleriyle buluşup görüşüp bir zamân hâl ü ħâıtır şoruşdılar. Ammâ bu maħalde Kereb-i Ġâzî daħı baıup oğlını ve ıarındaşını selâmet geldiklerin gördükde ‘azîm şâd ü ħandân olup bunları böyle şâğ esen gördüğüne fazla çok şükürler iyledi. Ba‘de bu serverlerüñ sergüzeştlerinden bir bir ħaber şordılar. Ol dem hemân Ma‘dî Dilâver iki dizleri üzerine gelüp Kereb-i Ġâzî ile Muħammed Ĥanefî öñünde başladı, kendilerinüñ başlarına gelen ser-encâmların bir bir ħikâyet iyledi. Andan Muħammed Ĥanefî daħı döndü ol maħalde Ma‘dî Dilâver‘den Zeyd‘üñ aħvâlin şordı. Ma‘dî dilâver daħı yine

(36-a)

bu dem başladı Zeyd‘üñ başına gelen cümle ser-encâmların bir bir beyân iyledi. Şöyle Zeyd bin ‘Alî ol kiliseye varup ol kıızı nice gördüğün ve ol kıza ne yüzden ve ne mertebe ‘aşığ ve âvâre olduğun bir

bir hikāyetler iyledi. Ammā yirinden bu dem Kereb-i Ġāzī ve ol merd-i Ġicāzī ol arada Zeyd bin ‘Ali’nün bu hikāyetin işitdi be-ğāyet fikre varup bir zamān düşünüp hayrān olup kendüsinden gitdi. Şöyle kim zamāndan soñra baş kaldırup kendüsin cem’ idüp ol arada kendi kedüye düşünüp aydur:

-Bu hāl yolak müşkil hāldür. Çümkim Zeyd ol kızın tā bu şuretini bir kez görünce böyle ‘aşık oldu, imdi kim bilür bu kız ucından bizüm dañı başumıza ne serencāmlar gele. İmdi hemān Hāq sübhāne ve te‘ālī Hāzretleri ümidir ki bunuñ soñın hayır itmiş ola zīrā bu çatı müşkil işdir ve ‘aceb hikmetdür kim benüm böyle ‘aşık ve mübtelāsı olduğum kıza Zeyd dañı böyle gelüp olda bu derde mübtelā olmuş ve tā bu mertebe ‘aşık ve giriftār olmuş. İmdi yā Rāb! ‘Acabā benüm dañı aḥvālüm bu maḥalde neye müncer olur ola diyüp ol arada göñlünden Hāq Te‘ālaya nāz u niyāzlar idüp aydur? “Yā Rab

(36-b)

el ‘ālemī n ve yā hayrū’n-nāsirī n bu belā-yı ‘azī mi sen benüm üzerimden def’ eyle diyüp niyāza başladı. Pes işte ol gün ol iki serverlerüñ geldikleri şükrānī ye ol gün ceng olmayup herkes dönüp bārgāhlu bārgāhlarına geldiler. Ol serverler dañı kendi bārgāhlarına geldiklerinde her biri kendi bārgāhlarında oturup ‘ayş u nūşa meşgūl oldılar. Öteden küffār ‘askerinüñ dañı böyle rüz ü şeb ceng itmekden tākātleri tağ olup ve cenkden cānları uşanmış idi. Anlar dañı ceng olmaduğına şād u ḥandān olup cümlesi de dönüp bārgāhlarına gelüp ārām idüp def’i gam için bunlar da meclis kūrüp dertlenüp zehrelenüp oturmuşlardı. Ammā bu taraftan Muḥammed Ḥanefī ve Kereb-i Ġāzī dönüp bārgāhına gelicek Muḥammed Ḥanefī dañı yalnız kendi bārgāhına geldi. Şöyle kim rezm ṭonların çıkarup bezm libāsların giyüp oturup kendi kendüye biraz fikre vardı. Ba‘de baş kaldırup buyırdı, bārgāhı ḥalvet itdürdi. Andan tīziye ‘Amr ‘ayyāra bir gulām-ı ḥaş gönderüp ‘Amr ‘Ayyār’ı tenhā ḥalvet kendi bārgāhına da‘vet iyledi. Andan aydur:

-Ey ‘ayyār-u cihan, elüñden gelür mi kim varup ol kıızı bunda uğrılayup getüresin, didi. ‘Amr aytdı başım yüzüm üzerine her ne

(37-a)

dirseñ, diyüp çıkıp gitdi. Kendi bārgāhına gelüp ol arada kendüsin bir rāhip şekline düzdi. Şanasın kim yüz yıllık rāhip kendisidür. Şöyle kim zünnār belinde ve bir elinde bir nāḳūs ve bir elinde dañı bir mahruti micmer; içi ṭolu buḥūr-ı Meryem ve günlük. Hemān ol aradan sürüp ‘azm-i Kelb idüp gitdi. Ammā bu yañadan Kereb-i Ġāzī dañı tenhā bu dem kendi bārgāhına gelüp biraz fikre varup oturdu. Ba‘de tīz adam gönderüp ‘Amr ‘Ayyār’ı isteyüp da‘vet iyledi. Ammā ‘Amr’u bulamadılar,

Kereb'dür 'Amr'uñ bulunmaduğına melül olup otururken nā-gāh ol maħalde Ümeyye-i 'Ayyār çıkageldi. Kereb'e selām virdi, Kereb'de 'alil olup Hoca 'Amr'ı sū'āl kıldı. Ümeyye aytdı:

-Ey server-i cihān-ı amme Hoca 'Amr'ı dilemekden murād-ı şerifüñüz nedür bize beyān buyuruñ diyince, Kereb-i Ğāzī aydur:

-Murādum oldur ki varup ol kıızı uğrıluyup getüresin veyāhūd atañ 'Amr gelince sabr idelüm mi? Didi. Ümeyye aydur:

-Ey server sen ğam çekme ben varup ol kıızı saña bir zārāfetle alup şikār idüp getüreyin ki atam Hoca 'Amr bile anuñ hayāline irmiye, diyüp hemān ol aradan qalqup Kereb-i Ğāzī'den himmet recā idüp andan yirinden tırup kendinüñ bargāhına geldi. Üzerinde olan libāsların çıkarup andan hīle torbasın

(37-b)

öñüne koyup efsün hoqqasınıñ kapağın açdı, andan giyinüp kuşanup kendüsine dürlü düzenler virüp şöyle kim kendüsin bir aq saqallı rāhip şekline koydı. Ba'de ol aradan revāne olup gitdi. Meger kim andan ol Hoca 'Amr varup ol kilisenüñ öñünde bir hūb āvāzeyle elhān idüp incīl okuyup dürlü dürlü ser-ağazlar kıлмаğa başladı. Ol kilise içinde olan rāhipler taşra çıkup Hoca 'Amr'ı ol aq saqal sīnesinde öyle bir nūrānī gördüklerinde cümlesi de eline ayağına düşdiler. Andan ta'zīm ve tekrīmler ile sürüp kimi qoltuğuna girüp kimi öñünce ve kimi ardınca yürüyüp ol kilisenüñ içine getürdiler ve dürlü dürlü ri'ayetler kıldılar. İşte bunlar bu hālde nā-gāh ol maħalde Ümeyye dağı bir aq saqallı bir pīr rāhip şeklinde ol kilisenüñ öñünde tırup hazīn āvāzıyla bu dağı incīl okumağa başladı. Rāhipler ve ruhbānlar segirdüp taşra çıkup ol aq saqallı Ümeyye-i 'Ayyār'ı dağı gördüklerinde şād u handān olup birbirine aytdılar: Kim işte bugün bize nār-ı nūr himmet idüp nazār iyledi. Ve keçiyān-ı palas-puşāndan qaba qaba himmetler oldı kim bu qadar dīn uluları kim cihānda bir kimesne görmüş degüldir diyüp dürlü dürlü ri'ayetler kıldılar. Ammā rāvī aydur:

-Elli biñ kāfir ol kiliseyi beklerdi şöyle kim

(38-a)

kuş uçurmazlardı. Ve Kelb Rūmī'nüñ pehlevānlarından bir la'in var idi adına Deyyūs-ı Mağribī dirlerdi. Bir vecāhetlü la'in idi, aña da haber oldı kim bir dīn ulusu dağı geldi ne beñzer bu evvel gelen dīn ulusına diyüp Ümeyye-i Ayyār'ı vāfir medħ iylediler. Ümeyye'yi şöyle medħ etdiler kim

Deyyūs-ı Mağribī görmege müştāk olup hemān yirinden tırup taşra çıkdı. Baķup Ümeyye-i ‘Ayyār’ı gördükde hemān segirdüp karşı varup ayağına düşdi. Andan ayıtdı:

-Ey dīn ulusu işte iķerüde bir saña beñzer bir dīn ulusu gelmişdür oturayorır. Gel imdi sen daķı iķeri gidelüm, didi. Andan Ümeyye-i ‘Ayyār’uñ eline yapışup alup kilise iķine getürdiler. Ümeyye iķerü girdükde baķup gördi kim bir aķ saķallu rāhip, geķüp sadrında oturır. Kırķdan ziyāde aķ saķallu rāhipler karşıusunda hıdmet iderler. Ümeyye-i ‘Ayyār’ anı gördükde gerķi bilmedi ammā ‘ayyārdur şüphelenüp kendüye aydur:

-Bu nā-bekārdan hāzer gerekdür kim bilür belki atam Hoca ‘Amr ‘Ayyār’ olmasun, didi. Hemān kōrkum oldur kim ğayrı degüldir, diyüp açmaz kōdı. Ol degül kişi olup gelüp ol pī r-i rāhibe ‘izzet iyledi. Ammā ol dem Ümeyye’yi görünce bildi göñlünden aydur:

-Gördiñ mi nā-bekār oğlan benüm! Ol Ruma böyle ‘ayyārlık eylemege aķmak ister ammā ben de buña bir zarāfet geķeyim ki bir daķı benüm olduğum yirde ‘ayyārlık da‘vāsı

(38-b)

itmesün diyüp zāhirde ol daķı hezār ditremekle, dürlü dürlü cehd ile yirinden tırup Ümeyye’ye karşı varup ‘izzetler iyledi. Andan ikisi de birbirlerine karşı diz çöküp oturdılar. Ne kadar maķbūbe kızlar var ise Hoca ‘Amr ile Ümeyye’nüñ dört yanın alup bile oturdılar. Hümāyun ile Dulfürüz Bānū daķı gelüp biñ dürlü nāz u şīveler ile gelüp hem Hoca ‘Amr’uñ ve Ümeyye-i ‘Ayyār’uñ ellerin öpüb bu iki ‘ayyārıların karşıularında şad hezār hıcāb ile ve nāz ü işveler ile diz çöküp karar iylediler. Hoca ‘Amr ol maķālde Ümeyye-i ‘Ayyār’a dikeyü baķup şaķiħ bildi kim bu Ümeyye-i ‘Ayyār’dur. Mukayyed olmadı ba‘de baş kıldırup Dulfürüz Bānū’ya nazar iyledi. Dulfürüz ‘da ol hüsñ ü cemāli görüp hayrān oldı. Hemān ‘Amr aydur:

-Ben henüz böyle hūb cemāl görmedüm, ya Zeyd buña nice ‘āşık olmasuñ, didi. Ümeyye daķı ol nigārı temāşā idüp göñlünden aydur:

-Ya Kerep olduğı iķün buña nice ‘āşık olmasuñ hayf degül midir ki bunuñ gibi nāzenīn kızlar kāfire naşīb ola, diyüp bu iki ‘ayyār ol arada bu kızların hüsñ ü cemāllerin görüp ikisi de hayrān olup başların zemīne şalup tırdılar. Ol kızlar daķı ol maķalde bunların kātına varup yüzlerin sürdiler. Ammā bu maķalde Hoca ‘Amr ile Ümeyye birbirlerine baķup oturup ol arada birbirleriyle din ü ‘İsādan çok nesnelere söylediler. Andan bunlar da putlara yakın varup oturdılar. Ümeyye daķı oturınca heman Hoca ‘Amr ol

(39-a)

arada birkaç İncil okudu. Ol ruhbānlar hayrān oldılar, meger ol keşîşler başı bir yaşlı mel'ün idi süregeldi Hoca 'Amr'a ayıtdı:

-Ey dīn ulusu ben seni düşümde gördüm idi, arzu iderdim seni ziyāret idem çün sen bunda geldüñ ben şādumān oldum, didi. Hoca 'Amru ana āferī n okudu döndi. Ol rāhip Ümeyye'ye aydur ki:

-Ey birāder sen kıandan gelürsin? Ümeyye aytdı:

-Ben Kōştantiniyye'den gelirüm anda Ayāşofya'dan gelirüm iş bu ulu kitābı getürdim ki ziyāret idesin, didi. Rāhip ayıtdı:

-Ey dīn ulusu hele sizi görmekle ben şād oldım. Ol kızlar dañı geldiler anlara hizmet ideler. Hoca 'Amru ile oğlı Ümeyye'yi bir yere kıodılar. Ne Hoca 'Amr Ümeyye'yi bildi ve ne Ümeyye babasını, Hoca 'Amr'ı bildi. Bunlara iki bardak getürdiler şu içmege. Hoca 'Amr şu içer gibi oldu. Bardağüñ birisinüñ içine daru kıodı. Tā kim Ümeyye içe ve Ümeyye dañı ol birisinüñ içine daru kıodı tā kim 'Amru içe. İkisi dañı hīle itdiler. Nā-gāh bir keşîş sürdi Hoca 'Amr kıatına geldi. Hikmeti gör kim ol keşîş bi gāyet şuşamışdı. Hemān şundı ol bardağdan bir içim şu içdi. Ol daru aña te'sir iyledi. Hemān bī-hoş oldu. Hoca 'Amr anı gördi ayıtdı: Buña ne oldu? Ümeyye aytdı:

-Bilmem belki sābıqdan bir zaħmeti

(39-b)

var idi evvelā, didi. Çün aħşām oldu ol keşîşler hücrelü hücrelerine gitdiler yatdılar uyudılar. 'Amrū zārāfetle uyur gibi oldu yatdı. Ümeyye dañı bir biciğde vardı yatdı. Ümeyye yatduğı yirden Hoca 'Amr'ı gözedürdi. Hoca 'Amr dañı Ümeyye'yi gözlerdi. Hoca 'Amru aytdı:

-Eger bu kıoca şahīh uyudıysa mecāl virmeyüp başını kesiyim, didi. Ammā bilmez ki kıaşd itdüğü kendünüñ oğlıdır. Çün şabāh oldu evvel Hoca 'Amru kıurdu kiliseden kıaşra kııkdı. İlla nesne feth idemedi. Ümeyye gördi kim ol rāhip gitdi, derħāl kıurdu geldi ol 'aklı giden rāhibüñ kıonların kııkardı kendü giydi. Anuñ sūretine girdi. Ol rāhibi kilisede bir kıuyu var idi içine bırıkdı. Dañı bir kez Hümāyün Bānū'ya çağurdu ayıtdı:

-Ey nigār-ı 'ālem seni göresim geldi ve hem iş bu helvāyı dün gelen dīn ulusu getürdi. Ben dañı sultānuma lāyık gördüm, didi. Dañı bir pāre kıul Hümāyün'ün öñüne kıodı. Hümāyün Bānū dañı Ümeyye'nün elin öpdi aldı helvāyı yidi 'aklı başından gitdi. Ümeyye anı gördi, kıaşra kııkdı kııkdı

gördi kim duyi duy keşîşler hücrelerinde oturmuşlar İncîl oğurlar. Hemân Ümeyye fırsatı ğanîmet bilüp içerü girdi. Hümâyün'ı bir kilime şarup dağı getürdi. Gitdi aldı Muḥammed Ḥanefî öñüne getürdi. Çün

(40-a)

Muḥammed Ḥanefî anı gördi şād oldu. Ümeyye'ye vāfir altun bağışladı. Zeyd'i ğuşşadan kırtarduñ, didi. Emir iyledi hemân Bānū'yı ol dem Bedder ez-Zamān kıtına gönderdi. Hām Şāh'ıñ kız kıarındaşıdur tā kim onat şaklaya. Çün Bedder ez-Zamān Hümâyün'ı gördi ḥayrān kıaldı. Ol kıızı bir yerde yaturdılar. Çün ol gice geçdi irtesi oldu. Fettāḥ 'Ayyār Kelb Rūmî 'askerinde idi geldi, Muḥammed Ḥanefî'ye buluşdı, elin öpdı ayıtdı:

-Şāhā Zeyd'i gördüm bende yatur ammā ol kıız 'aşkından levn-i müteğayyir olmış beñzi şararmış, didi. Döndi, Muḥammed Ḥanefî ayıtdı:

-Ey Fettāḥ var Zeyd'e ayıt kim kıarındaşuñ ol kıızı senüñ için getürmüş, didi. Fettāḥ yine sürdi küffār 'askerine vardı muқаттār süretinde sürdi Zeyd'üñ öñüne vardı, zārāfetle Hümâyün Bānū ḥaberin Zeyd'e didi. Çün ol ḥaberi işitdi şād oldu. Ammā ayıttı:

-Beni dağı kırtarmağa dermān olsa, didi. Fettāḥ ayıtdı:

-İnşāllāh ḥalāş olursın, diyüp sürdi Muḥammed Ḥanefî'ye geldi, varup Zeyd'e buluşduğın ḥaber virdi. Döndi Zeyd dağı ne didiyse bir bir ḥaber virdi. Ammā bu tarafından Ḥoca 'Amr dağı kilise kıapusına geldi kim kıızı uğrılyıya ol maḥālde kiliseden fiğān āvāzı geldi. Ḥoca 'Amr şordı kim⁵

(40-b)

ne ḥāl oldu, bu ğavğānuñ aşı nedür? Didi. Ayıtdılar:

- Şāhuñ kıızı bu gice ğāī b olmış, bilmezler ammā kim almış, didiler. Ḥoca 'Amr kendüye ayıtdı:

-Bu iş Ümeyye işidür kıızı ol uğırlamış ancak, didi. Dağı turdı 'Arab 'askerine [geldi] geldi, tā kim göre anda dağı ne söylerler. Ammā bu cānibden Kelb Rūmî 'ye ḥaber virdiler kim Hümâyün Bānū kilisede nā-bedīd olmış didiler. Çün gelüp Kelb Rūmî anı işitdi, cān başına şıçradı. Emir iyledi her yaña cāsūslar gönderdi kim Hümâyün'dan ḥaber bileler. Ammā nice kim istediler çāre olmadı,

⁵ (40-a'nın sayfa kenarındaki yazı: "Bre hey! Anasını avradını diğerini kıız kıarındaşını düşman itmeğe bunu böyle itmedi. Bugün geçmedi [... ..] ḥaber vir. Aman bilürmisin)

bulunmadı. Kaçıravardığın bilmediler. ‘Akıbet naçār olup gelüp Kelb Rūmī’ye haber virdiler. Kelb Rūmī be-gāyet melūl oldu. Amma bu cānipde Hoca ‘Amr atu sürdi Kereb-i Gāzī katına vardı ayıtdı:

-Ey dilāver Hümāyūn Bānū kilisede nā-bedīd olmuş, didi. Kereb-i Gāzī ol kelāmı işidicek be-gāyet melūl oldu, döndi Hoca ‘Amr’a ayıtdı:

-‘Acaba ya şimdi kız kaçıp gitmiş ola dirīgā ‘āşıkları ben melāmet iderdim, bu kerre melāmete ben lāyık oldum, didi. Hoca ‘Amr ayıtdı:

-Şöyle kıyāş iderim ki Ümeyye varmış kızını uğrılamiş, didi. Kereb ayıtdı:

-Ey ‘Amr Ümeyye’yi benüm katıma çağur gelsün, didi. Hoca ‘Amru dağı derhāl vardı Ümeyye’yi Kereb-i Gāzī önüne getürdi. Kereb-i Gāzī ayıtdı:

-Ey server

(41-a)

işitdüm ki ol kızını sen getürmişsin, didi. Ümeyye-i ‘Ayyār aydur:

-Evet Hümāyūn’ı ben uğrıladam Muḥammed Ḥanefī’ye getürdim. Muḥammed dağı Hümāyūn’ı Bedder ez-Zamān ḥaymesine gönderdi. Tā ki Zeyd bin‘Alī ’ye nikāḥ şer‘i ile añı vire, didi. Çün Kereb-i Gāzī ol ḥaberi işitdi kendüsinden gitdi. Tīz adam gönderdi Bedder ez-Zamān ki Hümāyūn’ı onat şaklaya. Eger Muḥammed Ḥanefī’dür ve eger gayrısıdur hiç kimseye virmeyesin. Tā ki benden ḥaber olmayunca diyüp muḥkem ışmarladı. Çün Bedder ez-Zamān ol cevābı işitdi be-gāyet melūl oldu ve çok ağladı ayıtdı:

- Kereb bunu sevmişdür ol ecilden böyle muḥkem tenbīh iyler, didi. Hümāyūn’ı ala beni belāya şala diyüp endīşede qaldı. Ol gün şavaş olmadı. Rāvī aydur:

-Meger kim ol zamān ‘aqlı başına geldi Hümāyūn’uñ gözün açdı bağırdı kim kendüyi bir gayrı yirde aydur:

-Ey ‘acep beni bunda kim getürdi? Didi. Bedder ez-Zamān aytdı:

-Ey nigār-ı ‘ālem seni bunda Ümeyye-i ‘Ayyār getürdi, didi. Hümāyūn dağı bildi kim neye uğradı. Meger ol zamān birkaç serverler cem‘i olup Kereb-i Gāzī ile silahşörlük oynarlardı. Hümāyūn ol serverleri gördi, döndi Bedder ez-Zamāne ayıtdı: “Ey Bānū-yı cihān bu serverler ne işler?” Didi. Bedder ez-Zamān ayıtdı:

-Ey nigār-ı ‘ālem Kereb-i Ġāzī ’nūñ bir ođlı vardur erlikde nazīri yođdır, ħüsni dađı bī-nazīrdür.
Erlige gelicek Rüstemlere cevāb

(41-b)

virrür. İŖte babası Kereb aña silāĖşörlük öğredür, didi. Hümāyün ayıtdı “Adı nedür?” Didi. Bedder ez-Zamān ayıtdı:

-Adına Esed Ġāzī dirler, didi. Hemān Hümāyün Bānū’nuñ Esed-i Ġāzī ’ye göñli düŖdi. Ayıtdı:

-Ey nigārñ gel anlaruñ temāŖāsın idelüm, didi. Ol dağı bir ħoŖım diyüp gitdiler. Bir yire vardılar, anda Ŗurup temāŖā iylediler. Esed-i Ġāzī, Kereb-i Ġāzī öñünde nice silāĖşörlükler ‘arz iyledi. Gürz ile ve seyf ile hünerler gösterdi. Ŗöyle kim yüklü deveyi nī ze ile getirüp atardı. Hümāyün çün anı gördi Esed’e biñ cān ile ‘āŖıĖ oldu. Bī-ķarār oldu zīrā Esed-i Ġāzī Ŗüretde be-Ėāyet ħübdü. Ammā Kereb-i Ġāzī dağı ol kıızı sevmiŖdi ve Zeyd bin ‘Alī dağı ‘āŖıĖ olmiŖdi. Bunlar böyle ammā temāŖā budur ki Hümāyün Bānū dağı Esed-i Ġāzī ’ye ‘āŖıĖ olmiŖdi. Esed’üñ ‘aŖķına ŖādıĖ olmiŖdi. Ammā kim bu üç ‘aŖķından Ĥüdā bilür ki ne ħāŖıl olur. Ezin-cānip Rāvī aydur:

-Bu yañadan FettāĖ ‘Ayyār kendüyi bir muğrib Ŗekline ķodu Ŗurdı sürüp gitdi. BaŖladı Zeyd’i ķurtarmāķ için ħīleler düzdi. Tā kim Zeyd’i ħalāŖ ide. Vardı çoķ cehd itdi. ķudret-i Rabbānī firŖat bulup Zeyd’i ħalāŖ iyledi. Zindancıya hem-dem olmağıla dağı Zeyd’i bir Ŗürete ķodi. Ĥiç kāfirler anı bilmediler. Çün erte oldu Ŗehir ķapusın

(42-a)

açdılar. Anlar dağı ŖaŖra geldiler. Sürüp mü’min ‘askerine geldiler MuĖammed Ĥanefī ’nūñ ħaymesine geldiler çün MuĖammed ķarındaŖı Zeyd’i gördi ‘azīm Ŗād oldu. İki gözlerinden öpdü, arķasın papıdı, ħaŖırın Ŗordı aytdı:

-Çoķ zaĖmet çekdüñ ammā Hümāyün’a vardı Ümeyye-i ‘Ayyār getürdi, didi. Zeyd bin ‘Alī anı iŖitdi Ŗād oldu, döndü MuĖammed Ĥanefī Bedder ez-Zamān’a adam gönderdü kim Hümāyün Bānū’yı bize göndersün, didi. Çün adam Bedder ez-Zamānī ’ye geldi aĖvāli beyān iyledi “Hümāyün Bānū’yı isterler” didi. Bedder ez-Zamān aytdı:

-Vallāhi baña Kereb-i Ġāzī iŖmarladı kim Hümāyün’ı kimseye virmeyim ve hem virmezüm, didi. Ol gelen adam yine girü döndü Muğammed Ĥanefī ķatına geldi aytdı:

-Şāhā Bedder ez-Zamān Hümāyūn'ı virmedi Kereb-i Ġāzī eyle ışmarlamış, didi. Çün Muḥammed Ḥaneḫī anı ışıtdı be-ġayet melūl oldu. Ķarındařı Zeyd aytdı:

-Beñzer ki Kereb daḫı Hümāyūn'a ‘ařıř olmiř ammā ol olmaz elbette ben ol kızuñ yolında cān ve bařı terk eyledüm, didi. Muḥammed Ḥaneḫī bī-ḫuzūr oldu. Ortaya bir fitne düře bu kıız ucından, didi. Ammā bu cāniī bde Bedder ez-Zamān Kereb-i Ġāzī 'ye adam gönderdi kim uřta Zeyd bendden ḫalāř olmiř Hümāyūn'ı istediler ne dirsın diyü. Çün ḫaber Kereb-i Ġāzī 'ye vāřıl oldu Kereb-i Ġāzī tekrār yine

(42-b)

adam gönderdi ışmarladı “Şaḫınsın Hümāyūn'ı kimseye virmesün” didi. Bu ıarafda Muḥammed Ḥaneḫī Ḥoca‘Amr'ı ilerü oġudı cümle olan kışşayı bir bir ḫaber virdi. Ḥoca‘Amru aytdı: Şehā ol kıızdan ferāġat eylen. Kereb-i Ġāzī anı kilisede görmiş sevmişdür evvel ben vardım ki ol kıızı Kereb'e getürem, Ümeyye ḫod benden öñden varmiş ol kıızı getürmiş. Kerem luřf idüñ bir daḫı ol kızuñ arında anman. Bu kıız ucından fitne olmasun, didi. Muḥammed Ḥaneḫī aytdı:

-Ey ‘Amr, bu sözi baña dime var ḫarındařım Zeyd'e söyle, ola kim āsānıġla hengāme olmadan ferāġat ide, didi. Ḥoca‘Amru ıurdı Zeyd'üñ çadırına vardı aytdı:

-Ey Zeyd! Saña bir mařlaḫata geldüm iḫsān eyle benüm sözümi ḫabūl eyle. Ol kıızı terk eyle beni incitme, ben and içeyin bir kıız senüñ için getürem. Hümāyūn gibi biñ ḫaravařı olsun, didi. Zeyd aytdı:

-Ey Ḥoca‘Amr, bu sözlerden geç benüm cānum Hümāyūn'a ḫurbān olsun, ben andan hī ç mümkin midir ki ferāġat ideyim. Bu sözde iken Muḥammed Ḥaneḫī daḫı çıkageldi aytdı:

-Ey ḫarındař, benüm bir atum [bulem] vardır pād-pādan niřān virür. Anı saña baġıřlayayın sen daḫı ol kıızdan vāz gel benüm ḫatırum için olsun, didi. Zeyd aytdı:

-İstemezüm ki ‘ömrüm ansuz ola. Ol benüm yār-ı cānumdır, didi. Ḥoca‘Amr aytdı:

-Ne fāide fitne ḫoparırsın ‘Arab ‘askerine Zeyd.

(43-a)

Ve hem sen daḫı Kereb ile berāber degilsün. Ammā Muḥammed Ḥaneḫī senüñ sebebiñle Kereb ile çoġ ġavġā idecekdür ve nice cengler olup başlar kesüp ‘Arab ‘askeri ḫaġılacakdur. İmdi eyle itme ki

ortalıkda ğavġā ve fitne olmaya dost düşmān ortasında bed-nām olmayasın, didi. Nice kim söyledi fāide itmedi. Muḥammed Ḥanefī aytdı:

-Ey kardaş, belāda ben kaldum meger ‘asker gönderem kıızı güçle alup getüreler, didi. Ḥoca ‘Amru aytdı:

-Belā ol vaqıt oldı kim bu iş böyle oldı. Şimdi dost düşmān ortasında eydeler kim bir kıız ucından ‘Alī oġlanları Kereb-i Ġāzī ile ceng iderler diyeler, bizi melāmet ideler, el ‘ālem içinde bed-nām olasın, didi. Döndi Muḥammed Ḥanefī aytdı:

-Zeyd baña Kereb’den yegdür ben kıomazum ki kıarındaşum bī-çāre ola. ‘Aşık içinde mübtelā kıala, baña lāzımdır ki ol kıızı güçle alam. ‘Acabā dünyāda bulunmaz ne var idi benüm ḥātırım için Kereb ol kıızdan vaz gelse ne olur? Dedi. Bir kıız nedür ki anı bize lāyıķ görmeye kendü nefsi arzūsına düşe, didi. Ḥoca‘Amr bu sözlere kıaķdı derḥāl durdı. Kereb-i Ġāzī öñüne geldi, ḥaber virdi kim bu dem kıızı güçle senden almaġ isterler, didi. Kereb-i Ġāzī kıaķdı döndi Ma‘dī ‘ye aytdı:

-Ne oturursın ey muḥanneş ũuru yukaru var gör Zeyd’i kıandadır, didi. Ma‘dī naçār atına bindi gördi kim Zeyd atına binmiş yelesince daḥı yüz atlu var. Ma‘dī öñlerine

(43-b)

geldi aytdı:

-Yā Zeyd kıanda gidersin? Zeyd daḥı aytdı: “Hümāyūn’ı isteyü giderüm” didi. Ma‘dī aytdı:

-Geç andan fitneyi saķıt eyle daḥı ol divi incitme, ol kıız senüñ işüñe yaramaz Kereb-i Ġāzī aña ‘āşık olmişdur, didi. Zeyd aytdı:

-Hele sen benüm öñümden git, sözi çok uzatma, didi. Ma‘dī aytdı:

-Ey server sen Kereb’le başa çıkmazsın her kim kıızuñ çadırına vara ma‘lumdır ne olacaġı Hümāyūn yirine meger kıılıç ala, didi. Çün Zeyd anı işitdi, bir kışi gönderdi Muḥammed Ḥanefī ‘ye ki Ma‘dī baña ve ‘askerime kıılıç çekdi diyü bildürdi. Çün Muḥammed anı işitdi ġazaba geldi, tī z atına bindi sürdi Ma‘dī ‘ye geldi aytdı:

-Ey nā-bekār benüm yüzime kıarşu kıılıç mı çekersin, didi. Ma‘dī aytdı:

-Ey emī r gel ortaya fitne bıraķma, bundan geç hem Kereb daḥı kıaķmışdur. Olmaya ki arañuza ḥuşümet düşe ve hem anuñla ceng itmek olmaz, didi. Meger Muḥammed Ḥanefī elinde bir

tāziyāne tūtarđı ol tāziyāne ile Ma‘dī ‘ye bir kez başına urdı, başını yardı. an yūzine revāne olup adı. Meger Bedder ez-Zamān adırdan aşra ıdı, ne gōrdi Muammed anefī Ma‘dī ‘i urdı başın yardı. Bedder ez-Zamān ayıtdı:

-Ey server niun Ma‘dī ‘ye aşd idersin ‘avratlar aremine geldūn bōyle areket idersin, didi. Bir ul Kereb’e gōnderdi derāl aber oldı kim “Muammed anefī Ma‘dī ‘nūn başın yardı” didiler. Kereb aydur:

-Eyū varmı. Niun Ma‘dī tūrup

(44-a)

baar, didi. adırdan aşra geldi gōrdū kim Bedder ez-Zamān Muammed’e eyle sōyler Ma‘dī daı sōyle tūrup başından an aar. Kereb-i Gāzī sūrdi Muammed’e yaın vardı aytdı:

-Ey ālī fezādel! Sana ne oldı kim Ma‘dī ‘yi sōyle eyledūn, ey server Ma‘dī senūn uluñ daı olsa lāyık degūldi ki sen bōyle vazī‘ ideydūn, didi. Muammed anefī ayıtdı:

-Sen epsem ol addūn degūl yosa senūn arzuñu yaarum Ma‘dī kim olur ki benūm yoluma gele, didi. Kereb ayıtdı:

-Sen al-ı paksın ben sana ūrmet iderūm, imdi imden girū ben niun aaa alam. Eger erseñ gel benūmle meydānda avaalum. Ben sana azret-i ‘Alī iun ūrmet iderūm yūri var git imdi cihān alkı ne diyeler bize. ‘Alī olanları yārenleriyle ‘avrat iun ceng iderler, dirler. İmdi Cebbār-ı ‘Alī aı eger ben kāfire muābil tūrmayım sōyle bil ki ayru gāzā olmaz, didi. Ol arafdan Bedder ez-Zamān ayıtdı:

-Ey emīr-i ‘Arab birbiriñize dūmek revā degildūr. un kīn itmek ulularuñ yūzi uyın giderūr. Olmaya ki sizden yavuzlı gele sana dūmez, didi. Muammed anefī adı ayıtdı:

-Ey nigār sen epsem ol, addūn degūl yūri var sen yirūñde ol, erenler birle senūnñ ne iūñ vardur yııl git bu arada tūrma, didi. Bunlar bu sōzde iken nā-gāh Zeyd ıageldi. Bir silāla ve ılıla Kereb’e berāber geldi. Hemān tī gle Kereb’i aldı. Kereb’ūñ od silāı yoıdı

(44-b)

ol ılıca olunu aru virdi. Zeyd’ūñ ılıcı Kereb’ūñ olun kesdi. an revāne oldı Zeyd diledi kim bir daı ala meger Esed-i Gāzī anda azır tūrmudı. Esed, Zeyd’e ayıtdı:

-Şehā ‘ayıpdur cihān senüñ degıldür, biz senüñ kuluñ degülüz, bu dağı ‘Arab diyāri degıldür, mağrib diyāridur. Bunda senüñ hükümñ geçmez, didi. Esed’üñ bu cevābı Muḥammed Ḥanefī ’ye güç geldi, döndi Esed’e ayıtdı:

-Ey herif bak sen dağı söyler misün, diyüp Esed’i tazi yāne ile urdı. Andan Ma‘dī ve Esed yüzlerin Kereb’e tıttup aytdılar:

-Ey div pençe! Niçün şabr idersin, görürsün ḥod bunlar senüñ cānuña başuña kaşdı iderler, didiler. Kereb ayıtdı:

-Şehā anuñ için şabr idüp tıtturum ki; bu halk görürler varalar ‘Arab diyārında söyleyeler ki Kereb-i Ğāzī bize böyle itdi diyeler. Hoş ancak ben bunlaruñ itdigün itmey, didi. Kereb böyle diyicek Zeyd kaşdı neylesün zira ki ‘aşk ‘acıp nesnedür. Hemān kılıcın çekdi kaldırdı kim hışımla Kereb’e çala. Kereb çağurdı kim:

-Ey fıli yavuz! Dili kesilsün ol kişinüñ saña ‘Alī oğı diye, didi. Döndi oğı Esed’e ayıtdı:

-Tıtt bunı, didi. Esed dağı diledi kim Zeyd’i tıta, Zeyd Esed’i kılıç ile çaldı. Hikmeti gör kılıç Esed’i kesmedi. Esed dağı elin uzatdı kılıcı kabzasından tıttı Zeyd’üñ elinden aldı yabana atdı. Andan Zeyd’i muhkem tıttı. Çün Muḥammed ol ḥāli gördi

(45-a)

çağurdı kim:

-Ey Esed! Zeyd’i koyuvir digerni sen bilürsin, didi. Kereb dağı geldi Esed’le Muḥammed Ḥanefī ’nüñ arasına girdi, Muḥammed’i tıttı ayıtdı:

-Şehā dek dur, didi. Diledi kim getüre. Derḥāl Muḥammed, Kereb’i kavrayup girü bırağıdı. Serverler fiğān itdiler Esed dağı Zeyd’i koyuvirdi. Çün Zeyd ḥalāş oldu yine kılıcın yirden aldı Esed’üñ üzerine sürdi ki tekrār çala. Esed dağı gażaba geldi, diledi kim ol dağı Zeyd’i kılıç ile ura bir yirin mecrūḥ ide. Kereb anı görüp çağurdı kim:

-Zinhār yā Esed çalma ammā tıtt bend eyle tā ki miqdārın bile dağı bizden elin çeke, didi. Esed dağı Zeyd’i muhkem bağıladı. Çün Muḥammed Ḥanefī ol ḥāli gördi, döndi kendü kullarına buyurdı benüm silāḥum getirüñ, didi. Vardılar Muḥammed’üñ silāḥın getürdiler. Muḥammed Ḥanefī tiz silāḥın giydi atına bindi döndi, İbrāhīm bin Mālik Eşter Muḥammed’e ayıtdı:

-Şehā Kereb'e cefā itme saña lāyık olmıyan işi itme, zīrā Kereb'i kaçdırursan ortalığa kılıç düşer iş fesāda varur, didi. Muḥammed Ḥanefī aṣlā eslemedi, atın Kereb üstüne sürdi. Gördi Kereb tırır ammā silāhı yok Muḥammed ayıtdı:

-Yüri var silāhuñı ki senüñle ayırd olalum, didi. Kereb ayıtdı:

-Ey şehzāde ben senüñ yüzüñe kılıç çekmezüm, şāhā velāyet ḥatırı için eger hünerüñ var ise senüñle piyāde güreşelüm, didi. Muḥammed Ḥanefī aydur:

-Benden kurtulmak dilersen

(45-b)

Zeyd'i koyuvir daḥı ol kızı aña vir. Kereb ayıtdı:

-Elüñden gelür mi erlikle anları benüm elümden alasin, didi. Muḥammed Ḥanefī aytdı:

-Gör ki nice alurum, didi. Meger Esed ve Ma'dī vardılar silāh giyüp geldiler daḥı tırdılar. Çün Muḥammed Ḥanefī 6Esed'i ve Ma'dī'yi gördi sürdi anlaruñ üzerine vardı ayıtdı: "Karındaşım Zeyd kıanı" didi. Anlar daḥı aytdılar:

-Bende baḡlu yatur, didiler. Muḥammed Ḥanefī kaçdı Esed'üñ üzerine sürdi. Esed daḥı gürzin eline aldı Muḥammed'e karşı vardı, birbirine ḥamle iylediler. Taḡlar gibi toḡuşdılar, muḥkem ceng iylediler. Birbirine cihān vaḡtın teng iylediler. Çün Kereb bu ḥāli gördi bildi kim Muḥammed bin 'Alī, Esed'e ve Ma'dī'ye ḡālibdir ḡorḡdu anlara bir ziyān ide. Derḡāl çadırına vardı silāhın giydi andan yine gelüp tırdı, Esed ile Muḥammed'üñ ceng temāşā itmekte. Ḥamle Esed'e gelmişdi Muḥammed Ḥanefī'ye bir darp urdı Muḥammed kaçdı ayıtdı:

-Sen daḥı baña girüp kendüyi öldüñ, didi. Hemān el açdı Esed'üñ amudın çekdi, velāyet kuvvetiyle elinden aldı getürdi yabana atdı daḥı kemerinden kavradı çekdi atı üzerinden kolunuñ üzerine aldı daḥı kaldırıp elinden beline atdı daḥı kemerinden. Çün bu ḥāli Kereb gördi, hemān atın meydāna sürdi ayıtdı: "Hāy anı ḡo!

(46-a)

Haşmuñ benüm senüñ, didi. Muḥammed'üñ üzerine sürdi, el gürze urup ḥamle iyledi. Muḥammed Ḥanefī daḥı aña ḥamle iyledi. Birbirine gürzler urmaḡa başladılar. Çün mü'minler bu ḥāli gördiler bunlaruñ fi'line ḡayrān ḡaldılar. Ḥoca 'Amr döndi, oḡlı Ümeyye'ye ayıtdı; "Yā veledi, bu fitneler hep senden oldu ki bunları birbirine düşürdüñ" didi. Ümeyye ayıtdı:

-Aşıl fitne senden oldu kim evvel sen gittün ol kıızı uğrılıyayduñ eger senün eliñe girse getürseñ fitne dañı artuñ kılardı, didi. Hoca ‘Amr ile Ümeyye bu sözde iken Muḥammed Ḥanefī kılıç çekdi Kereb’ün başına kaşdı itdi. Kereb-i Ğāzī aña gürzin berāber virdi, Muḥammed’ün kılıcı gürze irişdi iki pāre oldu. Kereb’ün başına iki zaḥm açdı. Kereb-i Ğāzī ayıtdı:

-Ey server bunda beni kılıç ile çalarsın neleyüm Ḥazret-i Şāh-ı Murtażā hatırı vardır. Eger bahādırlıñuñ var ise küffāra göster. Eger ben bundan gidersem elüñden gelmez kim düşmana cevāp viresin. Düşmān bir ḥamlede sizi zīr ü zeber iderler ve hem şimdi buyururum ki küsleri cümle pāre pāre iderler, didi. Ve hem ‘asker cengden fāriğ olalar, göreyin seni ol zamān neylersin, didi. Döndi Ma‘dī’ye ayıtdı:

-Var ol küsleri pārele, didi. Ma‘dī dañı sürdi ol yadigār küsleri pāre pāre iyledi. Meger küffār ‘askerinden cāsūslar

(46-b)

var idi çün fitneyi gördiler sürüp Kelb Rūmī’ye geldiler ayıtdılar:

-Ey şāh-ı Rūm devletün dāīm olsun, bu şānuñ himmeti üstüñe ḥazır nāzır olsun. Bugün ‘Arab ‘askerinde idik, senün kızuñ Hümāyūn Bānū’dan ötüri ‘Arablar birbirine düşdiler. Şimdi elan Kereb ile Muḥammed Ḥanefī ceng edeyorırlar ve ol ‘azīm küsleri pārelediler, didiler. Çün Kelb Rūmī ol ḥaberi işitdi be-ğāyet şād oldu ve eyle sevindi. Tīz buyurdi ‘askerine cem‘i oldılar şebḥūn için tedbīr itdiler. Çün gece yakın oldu kāfir ḥazır baş oldılar. Rāvī aydur:

-Ol zaman dañı Muḥammed Kereb ile ceng iderdi. Birbiriyle kılıçlar çeküp uruşırlardı. Döndi Ma‘dī İbrāhīm’e aytdı:

-Çün iş böyle oldu şimden girü ğazā itmek kıldı. Başımız alalum girü dönelüm. Tīz çadırların yıkdılar esbāpların yükletdiler dañı deryā kenārına geldiler. Üç biñ er dañı anlarla bile gitdiler. Bu yañada Muḥammed Kereb ile tā aḥşām olunca ceng āşüb iylediler, āḥir-kār birbirinden ayrıldılar dañı yerlü yirüne vardılar ammā mü‘minlerün dükeli melül oldılar. Hīç kimse kararla binmedi, anlaruñ cengi nizā‘ı ucından herkes kaşāvetde kaldılar. Pehlevān- ı Rūs Kereb öñüne geldi ayıtdı:

-Şehā, İbrāhīm, Esed ve Ma‘d ‘askerlerin almışlar dañı gitmişler, didi. Kereb-i Ğāzī aytdı: “Eyü varmışlar” didi.

(47-a)

andan Pehlevān-ı Rūs aytdı:

- Hāy server öyle dost düşman arasında bu eyü ma'na degildir. Zīrā bu katı rüsvāyılık ve bed-nāmlıkdur, bunların bu dem meni'ne çalışmak hayırlıdır didükde Kereb-i Ğāzī döndü ol maħalde ayıtdı kim:

-Be hey dilāver didi söyle ya nice idelüm dirken nā-gāh ol maħalde Fettāh 'Ayyār daħı çıkagelüp Kereb-i Ğāzī 'ye ve Pehlevān-ı Rūs'a selām virüp andan Kereb-i Ğāzī'ye du'alar idüp aytdı:

-Be hey server bu 'alāmetler ne 'alāmetdir hāliya İslām 'askeri berbād oldu. Bunların be-gāyet digergun oldu. İşte İbrāhīm bin Mālik ve ciger köşeñ Esed-i Zerrīn-ķabā bār u bergāhların ve ħayme ve ħargāhların cümle ķaldırıp develere ve ķatırlara yükledüp üç biñ daħı 'asker-i İslām bunlarınla bile gidüp beride bunlar İslām leşkerinden ayrılıp deryā kenārına toğrı çekilüp gittiler. Şimdiki hālide ise bunların murādları bu kim bunlar el bir idüp ol üç biñ İslām 'askeriyle bile gemilere gidüp andan her biri vilāyetlü vilāyetlerine toğrı gidüp tağılalar imdi bunlardır böyle çıkup bu üç biñ 'asker ile gittiklerinden soñra bir daħı ne zamānda bu ķadar leşker bir yire gelüp cem' olur ve bir de bu ķadar vardır kim şimdiki hālide leşker içinde bu da bir nesne olur ki ayruķ her bir dilāver bir cüzi

(47-b)

nesneden rencide olduķda veyāħud bir nesneyi bahāne idüp işte bunlar er kıymetin bilelerdi İbrāhīm bin Mālik'ün yāħud Pehlevān Ma'dī'nün ve ya Esed Zerrīn-ķabā'nuñ kıymetin bilürlerdi. İmdi ol serverler ol zamānda ol üç biñ leşkeri bile ķafalarına alup varup diyārlu diyārlarına gitmezlerdi. İmdi anların kıymetleri bilinmedüğü yerde ya bizüm kıymetlerimiz mi bilinse gerek. İmdi bunların yanlarında hemān şu getüren de ve desti kıranda bir imiş öyle olduğan soñra ya niçün bu sefer zaħmetin çekerüz hemān eyüsi biz daħı varup diyārlarımıza gitmesi hayırlı imiş dirler de ayruķ yap yap başdan önden tağılıp gitmege başladılar. İmdi bunun şoñı eyüye varmaz. Bā-ħusus ben bugün küffār ordusunda şüret-i tebdīl gezersen Kelb Rūmī 'ye birkaç kāfir cāsusları gelüp işte senün kızuñ Hümāyün Bānū'dan ötüri 'Arab 'askerinin güzide serverleri bugün birbirlerine girüp Hümāyün'dan ötüri birbirinin cān ve başlarına ķaşd iylediler ve bir nice nāmdār 'Arab dilāverleri ħayme ve ħargāhların ķaldırıp gittiler. Şimdi 'Arab 'askeri ziyāde hem perīşān ve hem tađunuķdur ve bizlerden daħı gāfillerdür. Hemān bir tedārik gör ki bu

(48-a)

çalup ‘asker-i İslām’uñ üzerine hamle kıldılar. Meger kim İslām ‘askeri daħı bu maħalde iken ğāfil degüldi, Hemān bir gözden müsellāh raħşlarına süvār olup bunlar daħı bir bir Allāh Allāh diyüp tekbīrler getirüp na‘ralar urup kāfir ‘askerine qarşu yürüyüp tīglerin ‘üryān idüp gürzler çeküp nīzeler toğruldup kāfir leşkerine hamleler idüp ol gün ol arada bir ceng itdiler kim gūyā ki ol karañu gece içinde kıyāmetden bir ‘alāmet belürdi. Nā-gāh Muħammed Ĥanefī daħı bargāhından taşra çıķup tekbīr ‘asker-i küffāra hamle kıldı. Andan şāġı sola ve şolu şaġa urup küffārı bölük bölük ayırup kırmaġa başladı. Ve na‘ralar urup aydurdı kim:

-Ey dilāverler ķamuñ şol kāfir la‘inler kim bunlara aman virmeyüp kıruñ, diyüp kendüsi bu resme ceng idüp İslām bahādırların daħı taraf taraf cenge ķanukdururdu. Pes ol gice Muħammed Ĥanefī daħı nısfā’l-leyl geçince ceng iyledi. Ammā temām nısfā’l-leyl geçdükdən soñra Muħammed Ĥanefī ’nün raħşunu başladı zebün olup hareketden ķatılıġa başladı. Zīrā kim anı ziyāde yorgun idi, gündüzden Kereb-i Ğāzī ile çok ceng idüp tırurdu. Ve ol gün Kereb-i Ğāzī bile ceng iyledigünden ziyāde kaķıyup ol gün be-ġāyet öykesinden şöyle oldı kim raħşunuñ ol gice ne

(48-b)

eyerin ve ne kulanın bile gevşetmedi idi. Ziyādesiyle efkāra düşüp tefekkürde otururdu. Nā-gāh ol hengāme olduķda hemān Muħammed ol raħşa süvār olup şebħun uran kāfirlere hamle kılmışıdı pes bu sebebden serverüñ atu zebün olup istedüġi gibi iş urmadı. Nā-gāh kāfirler dört yanın alup ‘azīm ceng iylediler ve dört taraftan ortaya alup ziyāde ikdām ile ceng iylediler. Ammā bu yañadan Kereb-i Ğāzī bargāhında oturup aşlā yirinden deprenmezdi, altun gümüş şamdanlarda kāfūr-ı bal mumları şöyle kim her biri bir ulu direk ķadar var idi, tırmayup taraf taraf dizilmiş yanardı. Kendü daħı cihātdan fāriġ olmış otururdu. Kāfir leşkeri ise ol bargāhı taşradan tırmayup dolanurlardı. Ammā birinüñ de zehreleri yoġıdı kim bunlara yakın varalardı veyāħūd ķapusına gelüp iķerüde oturan n’işler diyü baķalardı. Ammā rāvī-yi aşāh şöyle rivāyet iderler kim Kereb-i Ğāzī Muħammed Ĥanefī’den yeg pehlevān idi ve hem ġayet ‘azīm heybetlü server idi. Ĥoca ‘Amr her bār Kereb-i Ğāzī ’ye baķduķca Kereb’üñ ķadd ü ķāmetin ve yāl ü bālin görüp ziyāde beġenürdi ve her bār taħşīn ve āferīnler idüp du‘ālar iderlerdi. Ve aydurdı kim:

-‘Acabā bir nice kerre yüz biñ kāfirlerüñ zehre-

(49-a)

leri var mıdır kim bu serverüñ burasına uğramağa kâdir olabileler diyüp ta‘accüb iderlerdi. Ammâ bu maħalde Hoca ‘Amr ‘Ayyār daħı ol qarañu gice içinde bu ceng-i mağlûbe arasında şağa şola segürdip mü‘minlere yardım eyleyüp kâfirleri kimin kırup ve kimine zaħm urup giderken ve sünnilerde düşenlere destgirlik iderken nâ-gâh Kereb-i Ğâzî’nüñ bargâhı qapusınıñ öñüne gelüp gördü kim Kereb’üñ bārgāhınıñ etekleri yukarı qalkup içinde ol qadar şem‘iler yanar kim ol qarañu gicenüñ içinde ol şem‘ilerle bargahuñ için taşın rûz-ı rüşene döndürmişler. Ve daħı Kereb-i Ğâzî de bî-pervā geçüp ol bargāhuñ içinde cübbe ve cevşenlere ğarq olup otururdu. Ve daħı öñünde ve yanında tîg-i Şamşam ve ol küh mānendi gürz-i cihān cümle hāzır müheyya şöyle tırur. Çünkim Hoca ‘Amr Kereb-i Ğâzî’nüñ ve ol merd-i Hicāzî’nüñ bu hālını gördi, bî-ihtiyār bargāhdan içerü girüp Kereb’üñ öñüne gelüp luṭf ile Kereb’e selām virüp du‘ā iyledi, andan ayıtdı:

-Ey pehlevān-ı ‘ālem bu senüñ hālüñ ne hāldür sâir-i zamana beñzemez. Niçün bu aşıl maħalde böyle fāriğ olup oturursız? Yoħsa görmez misiz kim küffār ‘askeri İslām ‘askerin

(49-b)

nice şebħün idüp kırıyorrlar didükde Kereb-i Ğâzî tebessüm idüp; “Ey serbāzu cihān ya nice idelüm” didi. Hoca ‘Amr ayıtdı:

-Hay server böyle baqup oturmaq olmaz. Bā-ħuşuş sen şimdi ‘aşruñ şāhip kırānı ve zamānuñ cihāngiri yāri olursın sizüñ şānı şerefüñüze lāyık degildir, didükde Kereb-i Ğâzî ayıtdı:

-Ey server-i ‘ayyārān toğrusı sözüñ gerçeğin dirsın ammâ hiç görüp işitmedüñ mi kim bunlar baña neler iyledi şöyle kim benüm baş cānuma qaşd idüp toğrı yoldan benüm helākime bil yığıldılar ammâ yine de ğam degül. İmdi ben daħı iş bu cihān sarāyında er degilüm ki anlaruñ baña itdüklerin yirine getürmiyecek olursam, didi. Ol dem Hoca ‘Amr aydur:

-Ey server niçün böyle dirsiz Esed Zerrīn-qbā ve Ma‘dī ve Ma‘ād ve İbrāhī m bin Mālīk Ejder, Necefi bunlardan evvel ol gitti. Bunlar daħı dün gice üç biñ er ile çıqup gitdiler. Bunlardan ğayrı dün gice üç biñ er ile gitdiler. Şimdiki hālde ise ‘asker-i İslām yalıñuzdur ve hem şimdi Muħammed Haneñi daħı yalıñuz ceng itmekden ‘āciz qalmışdur. Bā-ħuşuş işte tırmadan kâfir ‘askeri ise gitdikce ziyāde olup gelmekdedür, didi. Kereb-i Ğâzî:

-Yā ‘Amr ya anlar nice gitmesünler? İmdi gör ki bunlaruñ çekdükleri cevr ü cefāları buña kimler

(50-a)

taħammül ider bu aşıl ‘azīm dūşmānuñ muķābilesinde ne lāzımdur kim ol aşıl serverlerin hātırına degmeñ қо varup her biri istedikleri yire gitsünler ki hele anlaruñ cevır ü cefāların çekmekden hālāş oldılar. Hāliya Hāķ Te‘ālān’uñ ‘ināyetinde şöyle bil kim bu kadar leşker benüm cengime pāydār olmazlar, diyüp aşlā muķayyed olmadı ve bunlardan yaña da baķmadı ve ben de varup şunlara bir imdāt ideyin. Ne var öyke ile veyāhūd mağrūruluk bile benlik sevdāsı galebe idüp böyle iş itdiler. Ammā şimdiye dek biñ kerre pişmān olmışlardur filān dimeyüp aşlā merhāmet itmedi. Ammā ol yañadan İslām ‘askeri daķı ğayret ve hāmiyyet kılup şöyle kim var kuvvetlerin bazūya getirüp dem-be-dem Allāh Allāh diyüp tekbirler getirüp küffāra urdılar tığ ü teberi şöyle kim şabāh olunca ‘azīm cengler itdiler. Şöyle kim İslām dilāverleri şabāh olunca küffār ‘askerin ordularından taşra sürüp çıkardılar. Ammā çünkim ol gice geçüp irtesi şabāh oldu. Güneş kulle-yi kāfdan baş kaldırup ‘ālem nūr-ı Yezdān ile tölup rüz-ı rüşen oldu. Ol dem hemān beş kerre yüz biñ küffār ‘askeriyle Tuğyānuş Frenk gelüp irişdi. Ol la‘inler hemān bir gözden ‘asker-i küffār bile na‘ralar urup dört yañadan ‘asker-i

(50-b)

İslāmuñ üzerine hāmler kıldılar. Ammā bu maħalde Muħammed Hānefi ol gün böyle ziyāde ceng iyledigindin be-ğayet yorğun düşüp zebūn olmuş idi. Hemān ol maħalde üzerlerine düşmen geldüğin gördükde neylesün nā-çār olup cenge başladı. Ammā bu yañadan Kereb-i Ğāzī daķı bargāh içinde oturup ol ceng-i mağlūbeyi temāşā idüp tırurken gördi kim gitdikçe kāfirler İslām leşkerinüñ üzerlerine galebe etmege başladılar. Ve daķı İslām ‘askeri daķı varduğınca be-ğayet zebūn olup Muħammed Hānefi daķı gitdikçe daķı beter zebūn düşüp ‘aķıbet firavānda kıldı. Hemān dem buyurdı Hānk-ı İshāķa eyer şalup hāzır kıldılar ba‘de şıçrayup üzerine süvār oldu. Nā-ğāh ol maħalde kılı Tenhārus daķı kafasınca bargāhdan taşra çıkup rahşları başların çevirüp bargāhuñ şol tarafına gelüp tıravardı. Lakin ‘asker-i küffāruñ nām-dārları baķup Kereb-i Ğāzī ‘yle Tenhārūs Dilāver yirlerinden tırup rahşlarına süvār olup bargāhdan taşra çıkup tırdılar. Ammā bu kadar sebin küffār dilāverlerinden ve nām-dār pehlevānarından birinüñde zehresi olmadı kim bunlara yaķın gelelerdi. Ol maħalde hemān Kereb-i Ğāzī ol hāli gördükde bir kez na‘ra urup aydur: Tīz Zeyd’i koyuvirüñ varup qarındaşına yardım

(51-a)

eylesün, didi. Ol dem hemân kâfirler dağı Zeyd'üñ bendlerin alup şalıvirdiler. Ba' de cümle silâhın ve atın donın dağı getirüp Zeyd'e ol mağalde teslîm iylediler. Hemân ol mağalde Zeyd dağı yirinden tırup cümle alet-i ĥarbin üzerine eda ide kılup ba' de rağşına süvâr oldu. Ba' de hemân na'ra urup kâfir 'askerine ĥamle iyledi. Ammâ bu yañadan dağı pehlevân-ı 'âlem ve ol dilâveri benî adem dağı heman rađşınıñ başın çeküp bargâh kapusınıñ öñünde küffâr 'askerine ĥarşusına girüp gerdân uzadup ol iki bölük 'askerüñ temâşâsına göz urup bunlaruñ cengüñ seyr edüp tıravardı. Pes işte ol mağalde ol iki bölük 'asker birbiriyle ceng-i âheng itdiler. Şöyle kim çin seherden tâ öyle zamânı olunca birbirlerine ĥamleler idüp şöyle bir gayretlü cenge başladılar. Ammâ bir ceng-i 'azîm iylediler kim âĥiret ve dünyâyı birbirine dâr iylediler. Öyle bir ceng oldu kim 'asker-i İslâm ziyâde ĥayret idüp küffâr ordularına guluv iylediler. Şöyle kim küffârlara lerze düşdi. Na'ralar uravurduĥça ol şahrâlar şadâ ide yorırdı. Lakin İslâm gazileri az oldukda ĥâyet zebün oldılar. Kafirler

(51-b)

üzerine yürüyüp şöyle kim çokluk sebebiyle İslâm 'askerin şoyup ordu bazârların yağmalayup her neleri var ise aldılar. Andan Hâm Şah'ı ve Tül Zengî 'yi bend ü zencîrinden ĥalaş idüp şöyle kim bu iki esîrleri ĥapisden kırtardılar ve bir rağşa süvâr idüp ol ceng-i mağlûbede İslâm 'askeri şol kıadar zebün oldılar kim Tül'üñ pî lini ve dağı cümle rağş (raht) bahtın ve cebe cevşenin bile bulup aldılar. Ve Zeyd bin 'Alî 'yi tekrâr tıutup esîr idüp bend ü zencîrlere urup iledüp kendü ĥapishânelerinde muĥkem ĥapis kıldılar. Ve bundan başka İslâm dilâverlerinin nâm-dârlarından çok serverleri dağı tıutup esîr iylediler. Ol kim İslâm dilâverlerinin serkeşleri ki kendülerin esîr idüp bend olma çok dilâverleri [.....] kimesneleri bu yüzden [.....] mekke ve medine [.....] bu hallerde [.....] terki serd [.....] başladılar ve çok [.....] İslam serdarları

(52-a)

leri 'asker-i İslâm birle ayađlanmaĥa kıdîr olmayup gitdikçe zebünluk ve perîşanlıĥ düşdi. Āĥirü'l-emr gördiler kim küffâr ziyâde ĥalebedür. Nâ-çâr olup melûl ve mağzün cedd ü cehd idüp âĥir-i kâr gördiler kim cümlesi de perîşân olup tağıgup küffâr ilinde helâk oluyorur. Ol mağalde hemân bir nice iş görmüş serverlerü cenk kıollayan bilüp añlayan şâhbâzlar hemân Muhammed Ĥanefî birle na'ralar urup bâkı kıalan İslâm erenlerin çağırup ne belâ ile bir araya gelüp cem' oldılar. Ba' de ol arada bir depecük varıdı, bunlardır fil-cümle gelüp ol depecüĥüñ üzerine çıkup bir pâre anda

çıkmaqla küffārın şehāmetlerinden emī n olup bir sehl anda diñlenüp rāhat buldılar. Küffār leşkeri dağı çünkim bu maħalde bu kadar fırsat bulup bir gözden gelüp İslām ‘askerinüñ bargāhların yağmalayup her ne buldularsa cümle aldılar. Ba‘de gelüp Muħammed Ĥanefī birle ol püşte üzerinde olan İslām ‘askerin çevre kuşadup tırdılar. Sāīr ‘Arab ‘askeri dağı kimi tağlara ve kimi şahrālara gidüp perākende olup gemi de Esed ile Ma‘dī ’nüñ ve Ma‘ād’uñ ve İbrāhīm’uñ ardlarına düşüp kandasın kenār-ı leb-i deryā diyüp gitdiler. Ammā bu yañadan Ĥoca ‘Amr dağı bu ĥālī gördükden soñra ol maħalde sürüp Kereb-i Ğāzī ’nüñ önüne

(52-b)

gelüp selām virüp du‘ā itdükden soñra ba‘de döne gelüp İslām ‘askerinüñ şınduğın ve İslām dilāverlerinden bu kadar serverler esīr olup ve bu kadar dağı şehīd oldılar. Ve ĥālā Muħammed Ĥanefī bir on biñ miğdārı İslām leşkeriyle işte filān yirde bir küçücük depecük var anuñ üstünde oturuyorurlar. Küffār dağı bu maħalde o depe üzerinde olan İslām ‘askeriyle Muħammed Ĥanefī çevirmişler ki kaçmayalar. İmdi İslām ‘askeri ziyāde zebūn oldılar, didi. Meger kim ol maħalde İslām ‘askerinde bir on biñ on iki biñ miğdārı kimesneler kāfir ‘askerinden ceng ide ceng ide gelüp Kereb-i Ğāzī ’nüñ bargāhın çevre alup tırmışlardı. Lakin ol maħalde kāfir ‘askeri dağı bağup ol on biñ İslām serverlerin böyle tırdıkların görmişlerdi. Ammā Kereb-i Ğāzī ’nüñ ĥavfından birinüñ de zehresi yoğıdı kim ol bārgāha bir ođ atımı kadar tiz yağın varabilelerki zirā Kereb-i Ğāzī ’den ĥavf idürlerdi kim:

-Şimdi biz varup ol on biñ sünnileri ya kırup ya esīr itmek için üzerlerine yürüdüğümüzde kim bilür kim ol maħalde bu bizüm itdüğümüz Kereb’e hoş gelmeye de bize ğazab idüp diye kim “Bre la‘inler bu kadar iş eyledüñüz ya neñüze kaldı tā bunlar böyle mi oldı kim şimdi gelüp benüm bargaāhımuñ eṭrāfında

(53-a)

dizilüp tıran sünnileri kırasız ya meger ben dağı sünni Müselmān degül miyim ve anlar benüm yārānlarum ve yoldaşlarum degül midir? Bā-ħūşuş bu kadar zamāndan berü ben anlaruñla nān u nemek yimezmiyüm eger ben incindimse ancak bir kimesnenüñ sözine incindüm. Ol da baña toğrusı bir yaramaz ve yā bir acı ĥaberler göndermedi belki beni esī rgeyüp baña ĥaber şalurlar sanduğından ötüri göndermişdür. İmdi siz bu kadar tırup iğdām idersiz ya meger benüm de ‘ar u ğayretüm yođ mıdur kim bunları böyle gözüme karşı alup bağlayup gidesiz yāħūd baña karşı helāk idesiz. İmdi görüñ ben de size tā bu mertebe benlik da‘vāsın itmek nice olur” diye de bu defa girü

ğayret birle müsellâh olup üzerimize gelüp bizimle cenge çura. Şoñra ayruķ kimi der ki Kereb'e ve yâ Tenhârus'a cevâba kâdîr olabilmeyüz, diyüp bu kôrķudan gelüp ol bargâh eṭrâfında çuran İslâm serverlerin rencî de itmege kâdîr olmamışlardı. Yoħsa Kereb-i Ğazî'den azıcık ĥavfları olmaya idi muķarrer ol on leşkeri daħı bir gözden üzerlerine hedm ve hücumlar idüp anları daħı ol aradan sürüp târumâr idüp şöyle kim kimin esîr ve kimin helâk idelerdi. Lakin Kereb kôrķusından anlara çokınmak

(53-b)

degül bir ok atımı yirden baķmağa bile ĥavf iderlerdi degül ki yakın geleler. İmdi işte bu yüzden küffâr leşkerinüñ gözleri tâ bu mertebe Kereb-i Ğazî'den böyle kôrķmışıdı. Nedür ki nâ-gâh yine Kereb añsuzdan kaķıyada yine cenge gire ve bize kılıç koyup dernegimizi tağıda onca kâfir beglerin ve cehennem seglerin kimin kırıp ve kimini esîr ide diyü bu sebebden her biri ziyâde vehm-nâk olmuşlardı. Zîrâ bilürlerdi kim Kereb-i Ğazî ne aşıl serverdür. Ammâ üstâdlar şöyle rivâyet iderler kim:

-Çünkim ol maħalde Kereb-i Ğazî ve ol merd-i Ğicâzî Ğoca 'Amr 'Ayyâr'dan bu aşıl sözleri işitdi ve Muħammed Ğanefî 'nüñ ve götüri İslâm leşkerinüñ ol zamânda böyle cümle şınup küffâr elinde zebün ħalup perîşân oldukların işitdi. Ve Esed Zerrîn-ķabâ'nuñ daħı yine tekrâr iki başdan çutulup kâfirler elinde esîr olup bend ü zencîrler ile ĥaps olduğın bildi ol dem hemân oturduğı yirde bir kez baş kaldırıp dönüp pehlevân Tenhârus'uñ yüzine baķup ayıtdı:

-Ey dilâver imdi bu dem sen bu aralıķda oturup benüm şol bargâhımı ve daħı Bedder ez-Zamân'ı ve Hümayün Bânü'yı göreyin seni bunları geregi gibi bir ĥoşça gözleyüp bekleyesin, diyüp bunları Tenhârus Dilâver'e muħkem ısmarlayup ziyâdesiyle

(54-a)

maħpûs olduğın bildürdiler. Muħammed Ğanefî bu sözleri işitdükde ziyâde perîşân olup derünından âh idüp andan bu elemiyle tîz Fettâħ 'Ayyâr'ı kâfir 'askerine gönderdi kim ĥaber alup getüre, diyüp kendi melâlet ile Fettâħ 'Ayyâr ne zamân gele bir ĥaber getüre diyü muntazar olup ħaldı. Ammâ bu cânibden Kereb-i Ğazî daħı 'asker-i küffârı şıdup kendi bargâhına vardıkda emir iyledi ne ħadar bargâhlar var ise cümlesin de yıķup çavarlar üzerine yükledüp kendüye tabi' her kim var ise süvâr idüp ba'de ol aradan çoğrı hemân 'azm-i deryâ idüp çekilüp gitdiler. Ammâ beriden Ğoca 'Amr daħı bu ĥâli görüp ziyâde melûl olup aydur:

-Ey dirīgā kim bunca zamāndan beri çekdüğümüz belā ve miḥnetler cümlesi de hebā oldu ve götürü ‘Arab ‘askerinüñ kamū aḥvālleri perişān oldu. Ve şimden girü küffār leşkeri üzerimize musallaḥ olup dāimā üzerimize galebe şarf eyleseler gerekdür. Ve günden güne bizi zīr ü zeber idüp şöyle kim küffār ‘askerinüñ elinde İslām leşkeri ve ‘Arab serverleri zebūn olacakdur diyüp ol zamānda Kereb-i Ğazī ‘ye ne kadar kim söylemiş idi. Kereb-i Ğazī de ‘Amr’dan bu aşıl sözleri işidürdi. Aşlā kulağına kıomayup bir cevāp daḥı bile virmedi. Ammā bu yañadan Kereb-i Ğazī ve ol merd-i Ḥicāzī gelüp Muḥammed Ḥanefī’nüñ ‘askerine yaqın olduḡa ol dem hemān bir kerre derūnından

(54-b)

bir na‘rayı cāndan urup aydur:

-Ey kavm-i mü‘minān kanı ol ‘Amr Ma‘dī ‘yle yidüğünüñ nān u nemekler şöyle mi gerek idi kim baña düşmen olup Zeyd’e buyurasız kim gele de beni kılıç ile çala Ma‘dī’yi mecrūḥ idüp Esed’i ḥacīl ide daḥı ‘asker-i İslām’ı böyle perākende kılasız. Ḥayf sizüñ gayreti ñüze n’iydelüm cümleñüz de cihānda şāğ olasız. İmdi bugünden böyle ben daḥı sizleri Allāh’a işmarladım, diyüp ol depecüğüñ dāmeninde ṭururken bu sözleri söyledükden soñra hemān ol maḥalde altında olan Ḥanki İshaḳ’un başını çevirüp dönüp gitdi. Ammā ol maḥalde Ḥoca ‘Amr ‘Ayyār daḥı Kereb-i Ğazī’den bu aşıl şovuk sözleri işitdükde be-ğāyet melūl oldu. Şöyle kim eleminden eli ayağı boşanup ditremege başladı. Ba‘de cümle mü‘min leşkeri daḥı Muḥammed Ḥanefī birle Kereb-i Ğazī’nüñ bu aşıl sözlerine ziyāde melūl ü maḥzūn oldılar. Şöyle kim nice ideceklerin bilmediler. Andan sürüp ol depe üzerinde kıurulan Muḥammed Ḥanefī’nüñ bārgāhına geldiler zīrā ol depecük üzerinde Muḥammed Ḥanefī ‘ye başkaca bir bārgāh kıurmuşlardı. Hemān Ḥoca ‘Amr ‘Ayyār ilerü gelüp Muḥammed Ḥanefī ‘ye selām virüp du‘ā eyledükden soñra ba‘de ṭurup Kereb-i Ğazī’nüñ cümle aḥvālin bir bir ḥaber virdi. Andan aytdı:

-Ey Ḥalīfezāde şimden soñra nice idevüz ki Hām Şāh-ı Mağribī gibi bir ulu düşman ele girüp

(55-a)

tamām mertebe kendi elimizde esīr olmuş iken bendden yine ḥalāş oldu ve Ṭūl da ḥalāş oldu. Ve bunlardan başka Zeyd daḥı ḥalāş olmuş iken bu def‘a yine tekrār kāfir elinde esīr oldu. Ve Kereb-i Ğazī daḥı işte Benī ‘Ād serverler ile çıkup gitti. Ve Ma‘dī ve Ma‘ād ve Esed Zerrīn-ķabā ve Tenhārūs ve İbrāhī m bin Mālik Ecder gibi cihāngir serverler ve daḥı bunca zengī serverler kim her biri ceng gününde nice biñ kāfirlerden yüz çevirmezleriken bugün cümlesi de bu dem Kereb-i Ğazī ‘ye tābī olup gitdiler. Ve on biñ leşker daḥı bileler nice revāne oldılar. Andan Bedder ez-Zamān’ı ve

Hümāyūn'ı da bile alup gitdiler. Ve sizūñ didigūñüz üzere murād da hāşıl olmadı. Ancağ hemān yok yire ortada bir qurı gāvğā olup bu kadar dilāverler perākende olmasına sebep oldu. Ve küffār leşkeri ise işte temām on sekiz kerre yüz biñ asker oldu ve Kelb Rūmī 'ye dağı nice ulu kāfir hanlarından dağı bu kadar yardımlar da geldi. İmdi bizüm askerimizūñ hālın dirseñ kimi esī r olup ve kimi de zaħm-dār mecrūh çoğı cān virüp cān almağda ve kimi de dī n yolunda baş u cān oynayup Hağ yolına şehī d oldılar. Ve niceleri de küffār çoğluğundan rüz-ı şeb cenge tağat getüremediler. Zīrā ne kadar ise cāndur bu ya nice

(55-b)

leşker dağı başların alup tağı olup gitdiler. İmdi bu dem şimdiki hālde üzerimizde ancağ yorgun ve bī-silāh on biñ miğdārı er qaldı. Gelūñ imdi siz dağı buyıruñ görelüm nice itmek gerekdür ve bu işte bizüm ol on biñ yorgun ve za'if ve bī-silāh piyāde leşkerimiz küfirlerūñ bu on sekiz kerre yüz biñ müsellāh ve pūri yarak rağş-süvār la'inleriyle ne yüzden ceng itmek görünür ki biz dağı bunlarūñ ellerinden baş ve cān halaş idüp selāmet yağasına çıkavuz. Haş biñ cānımız dağı olursa bu hāl ile ve bu kadarca azıcuğ ve dağı böyle zebūn asker ile bizüm birimiz dağı baş ve cān halaş idüp bu la'inlerūñ ellerinden qurtulmağ muhālātandır. İmdi gelūñ siz dağı görūñ aqıbet bizüm hālımız neye müncer olacağdur, didi. Bā-huşuş 'Alī gitdüğü vaqtın saña şol kadar naşihatler iyledi ammā ne fāide ol naşihatlerūñ biri de sizlere te'sīr kılmadı, didükde Muğammed Hanefī ayıtdı:

-İmdi olan oldu giden gitdi zīrā kim ezelden bu dağı böyle olucağ imişdür ki bizüm dağı başımıza şimdiki hālde böyle şarp işler geldi, didi. Meşhūr meşeldür ki ölmüş ardınca ölmüş yoğdur. Hemān bunuñ eyüsi budur kim şimden soñra bunuñ olurun görelüm

(56-a)

yoğsa böyle oturup qurı lāfa vurmağdan nesne hāşıl olmaz, didükde Muğammed Hanefī ayıtdı:

-Yā 'Amr imdi sen de söyle bir 'ağıl serversin niydelüm, didi. Hoca 'Amr 'Ayyār ayıtdı:

-Ey Halīfezāde, gerçek buyırırsan evvelden azıcuğ 'ağlum ve ferāsetüm kemālinde idi lakin şimdiki hālde bende ne 'ağıl qaldı ve ne ferāset. Şöyle kim evvelden bildigüm dağı cümle unutturum. Eger niçün unutduñ dirseñ bir yirde bir eyü söz söylendüğü vaqtın azıcuğ ol eyü sözi tutmağ gerek dimişler. Bārī cümlesinde tutmazsuñ yarusın bārī tut kim ol işūñ az çok soñı hayır olup müşkiller dağı āsān ola. Sizler ise bu kadar söylenen sözlerden ve naşihatlerden birini de tutmadunuz. İmdi ortada söz geçmeyüp naşihat tutulmadığdan soñra aña 'ağıl ve ferāset neylesün. Öyle olucağ bu

kez ne sende ve ne bende ‘aql da ferāset de almaz. Hele yine bu bābda sz sizūndr. Buyuruñ grelm nice idersiz zrā bizler cmlemiz de yine sizūñ szūñze ula utup cār u nācār emrūñze boyun virmişzdir, diyince hemān ol maalde Muammed Hānef ayıtdı:

-İmdi ey serverler bu dem benm bilp añladuım bu adarca vardur kim ve bunuñ daı cāresi oldır kim

(56-b)

hemān Şimdiki hālide baş u cān ele alup ayret kemerin drt yañadan belimize mukem bend idp Hdā’ya tevekkl olup kendmizi kffār leşkerine urup ayret-i hāmiyet ılap ol adar ceng idp cedd  ceht eyleyevz kim ola kim Zeyd’i gine kāfirlerñ hāpsinden ve bend  zencrlerinden hālāŐ idp urtaravuz veyāhd ben daı bu yolda f-sebli’ llāh Őehd olam. İmdi bu yoldan dnmezz heri bād-ābād didkde, hemān Hoca ‘Amr daı nkim Muammed Hānef ’den bu szleri işitdi ol maalde hemān yirinden urup tziye dāmen-i der-miyān ılap ve teber-i kablarının berdŐ ılap drt arafa gezp yryp ol gice Őaa ve Şola segirdp niyledi iyledi ol aılap cvre cānibe gidp perākende olan İslām leşkerin ve dilāverlerin gezp arayup buldı. Őyle kim tamam on beş biñ midārı İslām leşkerin ve bulduı serverleri cem’ idp alup Muammed Hānef atına getrdi. Andan bir yksek yir bulup cmle bu on beş bin er ile ol yksek yirñ zerine ıkdılar. Ba’de ol yirde her biri hāyme ve hārgāhların ve adırların urup arar iylediler. Őyle kim ol arada Őabāh olunca oturup her biri ceng yıraına tamām Őabāh olunca meşgul oldılar. Ammā nkim ol gice gep irtesi Őabāh olup

(57-a)

rz-ı rŐen oldı hemān Őabāh olduda bu arafdan kāfir cāssları gelp İslām leŐkerinñ bu hālin grdkden soñra taban getirp Őād u hāndān srp Behnām Őāh nne gelp baş oyup du’alar idp ayıtdılar kim:

-Ey Őāh-ı marib-i zem n işte sizlere mjde gāni olsun kim hāliya Kereb-i Gāz kendi ‘askerin ve pehlevānların cmle alup revāne olup gitdi. Anca Muammed Hānef bunda yalnuz on beş biñ midārı ‘Arab ‘askeriyle aldı. Anlar daı ziyādesiyle yorun ve zebn olmuŐlardur, didiler. nkim Behnām Őāh bu szleri işitdi dernından bir kez āh idp aydur:

-Grdñz m ol nā-bekār Kereb bize bu adar işler eyledkden soñra hāl yā işte elimizden daı selāmet urtuldı ve bundan byle Kereb’ñ ol yādigār bārgāh daı elmizden ıup Őoñ ucı yle

bir yādigār bārgāh düşmanlar elinde kaldı, didükde ol maħalde ʤül Zengī daħı Behnām Şāh meclisinde oturup şarāb içerdı. Şöyle kim temām serħoş olmışdı. Bu maħalde ʤül Zengī der hemān mestānelik belāsiyla döndı Hām Şāh önünde baş urup daʕvā-yı merd idüp ayıtdı:

-Ey şāh-ı mağrib-i zemīn imdi ben bende ķuluña emir eyle varup ol Kereb-i Ğāzī didükleri nābekārı ʤutup dest-girden beste ħuzūruñuza getireyin şöyle kim bārgāhın bile alup geleyin,

(57-b)

dıdı. Andan laʕin hemān ol gece dün buçuğında tīz yirinden ʤurup otuz biñ müsellāh kāfir leşkerin bile kafasınca alup rahşlarına süvār olup ķandasın Kereb-i Ğāzī ve ol merd-i Ğicāzī diyüp revāne oldı. Ammā bu yañadan daħı Ğoca ʕAmr ʕAyyār da ol maħalde bu kışşadan ħaberdār olduķda ele enbān-ı kirāmı urup ol dem tīziye kendüsin bir rāhip şekline ķoydı. Andan sürüp gelüp ʤül Zengī'nün gelüp geçecek yolunuñ üzerinde bir ağaca arķa virüp oturavardı. Şöyle kim bu arada ʤül Zengī'yi muntazır olup ʤuravardı. Nā-gāh ol maħalde bu yañadan daħı ʤül Zengī'nün leşkeri birle pehlevānları daħı ol aradan uğrayup geçerken ol yirde ʕAmr ʕAyyār'ı rāhip şekliyle gördüklerinde her biri gelüp rahşlarından inüp ʕAmr'uñ önünde baş urup ʕAmr'a dürlü ʕizzet ü ikrāmı kılup kimi elin ve kimi ayağın öpüp ʕAmr'dan duʕā ve ve himmet dilediler. Andan duʕāsın alup elin öpenlerdür birer birer geçüp gitdiler. Şöyle kim tā kim biraz zamāndan soñra ʕazimet ü tam birle ʤül Zengī daħı bir siyāh seyl gibi gelüp geçdı. Şöyle kim temām bu daħı ʕAmr ʕAyyār'uñ oturduğı ol dıraħt-ı müntehāya geldükde nażar şalup ol heybetle baķup Ğoca ʕAmr ʕAyyār'ı gördükde ħayrān olup yanında olan

(58-a)

lara ayıtdı:

-Ey serverler gerçi bu yaşa gelince çok rāhipler ve ruhbānlara rāst gelüp bunlarıñla hemnişī n oldum lakin cemʕ-i ʕömrümde herģiz bir bunuñ gibi bir dīn ulusı rāhip görmedüm. Ğüyā kim hemān nārı nūr kendüsidür. İmdi bunu da böyle añlañ kim bu aşıl yirde böyle bir dīn ulusı olan ʕazīze rāst geldigimiz bu daħı bizlere bir ulu devletdür. İmdi gelüñ sizünle piyāde olup bu ʕazīzün önüne varup bunuñ ol mübārek elin öpüp şöyle kim bunuñ bir ħayır duʕāsın alalum ve hem gönlimüzden daħı birer niyyet ʤutup görelüm bize ne cevāp idüp ne yüzden bir beşāret kılur. Ammā şöyle niyyet idelüm ki eger bu yolda Kereb'i bulup ele getürecek olursa ve bizlere bir şādılık ħaberin virüp beşāret sözlerin söyleye idi, diyüp hemān ol dem ʤül Zengī yanında olan mağrib-i zemīn ğümrahlarıyla yakın geldüklerinde rahşlarından inüp ol maħalde piyāde ʕAmr ʕAyyār'a ķarşu

yürüyüp yakın varduğlarında hemān cümleden ol ʤul Zengī piyāde segirdüp ‘Amr ‘Ayyār’uñ ayağına düşüp öñünde yüz urup andan bir kaç kerre ‘Amr’uñ egilüp ayağın öpdi. Ba‘de ayağ üzerine ʤurdıkda şınup ellerin dağı şap şap öpdi. Andan el bağlayup ‘Amr’a karşı ʤurdıkda döne gelüp ‘Amr ‘Ayyār’uñ yüzine bakup ayıtdı: “Ey dīn ulusu benüm hāliyā bir ulu düşmānum

(58-b)

vardur. Şöyle kim işte bu dem hāliyā anuñ ardınca gideyörürüm. Ola kim ol nā-bekāra zafer bulam gerekdür kim sen dağı bu dem baña bir ulu ve fermūde du‘ā idesin kim senüñ himmetüñde ol düşmana galebe idüp aña murādım üzere zafer bulup ele getürem, didükde hemān Hoca ‘Amr ayıtdı:

-Ey sever eger bu dem ol senüñ düşmenüñ olan her kim ise aña galebe idüp eger zafer bulam dirseñ imdi şöyle bilesin kim her kaçan Kereb’e muqābil olasin. Ol zamānda sen hemān dönüp Kereb’e de kim “Yā Kereb evvelā siz şimdiki hālde böyle baş ve cān ele alup kimüñ için yok yire böyle ceng idersin evvelā işte pādīşāhıñuzuñ oğlanların helāk itdiler ve cümle ‘askerlerin dağı kırdılar. İmdi şimden soñra ayruğ sizlere düstürdür her kıanda dilerseñüz hemān varup gidüñ ayruğ bizden size zarar yokdur. Şöyle kim bugünden böyle biz sizi azād eyledük” dide ayruğ bu aşıl sözlerden Kereb’üñ gerçi kuvveti kesilür gider. Andan soñra sen dağı her nice bilürseñ öyle idesin, didi. Ammā çünkim bu maħalde ʤul Zengī Hoca ‘Amr ‘Ayyār’dan bu sözleri işitdi gerçek şanup dönüp ayıtdı:

-Ey dīn ulusu aferīn iz‘ānuña ki sende kerāmet kıatı çok imiş ki göre düşmenimüñ adın dağı bildüñ. İmdi ben dağı senüñ sözüñi her ne didüñse cān ile tutdum ben de

(59-a)

hemān senüñ didüklerin iderin, didi. Andan Hoca ‘Amr’a vāfir altunlar virüp elin öpdi. ‘Amr ayıtdı:

-Ben bu altunları almazın zīrā kim bu dünyā cīfesidür şuraya kıo bir ğarīb geldükde anlara virem, didi. ʤul Zengī bu sözleri ‘Amr’dan işitdükde bunuñ altunı eline almaduğundan buña ziyāde i‘timād idüp bir ol kıadar altun dağı çıkarup Hoca ‘Amr’uñ öñünde kıodı. ‘Amr bakdı ʤul’uñ kıoynında bir altun ile işlenmiş yalığı var, ayıtdı:

-Ey pehlevān bu yağlık saña ziyāde yaramazdur, şöyle kim ‘ālemde pehlevān olanlar böyle altun ile işlenmiş yağlık götürse gündən güne güci kuvveti eksilür. İmdi getir ol yalığı da şu altunları içine kıoyup bağla gör ki Kereb’e varup buluşdukdakuvvetüñ nice ziyāde olsa gerekdür didükde

hemān Ẓūl daḥī n'ola sulṭānum diyüp ol yadigār yağlıđı çıkarup ol altunları içine bağlayup Ḥoca 'Amr'uñ yanında ḳodı. Ba'de Ẓūl Zengī yirinden ṭurup 'Amr'dan tekrār du'a ve himmetler ṭaleb eyledükde 'Amr da yine Ẓūl Zengī 'ye vāfir du'ālar iyledi. Andan Ẓūl bu maḥalde 'Amr'uñ bu sözlerinden ṣād ü ḥandān olup tekrār Ḥoca 'Amr'uñ elin öpüp ba'de vedā' idüp geldi pīlinüñ yanına iriřdükde rikāba bařup diledi kim řıçrayup pīline süvār olaydı. Nā-gāḥ ḳuvvet ile üzengīye ziyādece bařdıđda öte cānibine atlayın dirken rikābdur ḳırılıp

(59-b)

Ẓūl der pīlūñ üzerinden öte ṭarafa devrilüp bu ḳadar ağır gövde ile hemān depesinüñ üzerine mu'allāk yıķılıp zīr ü zeber olduđda la'inüñ bařı bir yerlü ḳayaya ṭoķınup dōrt pāre olup yüzün gözün ḳan bürüdi. Az ḳaldı la'in helāk olayazdı. 'Amr bu ḥāli gördükde bī-iḥtiyār göñlinden ṣād olup gülümsedi. Dōndi Ẓūl'a bađdı Ẓūl ise eleminden āḥ idüp daḥī āheste řoḳranup ayıtdı:

-Bre bu dīn ulusı baña ne 'acib himmet iyledi kim henüz dūřmana muḳābil olmadan helāk olayazdım. İmdi bu rāhibüñ baña ne himmeti ve ne du'āsı lāzım degül, dirken öteden 'Amr 'Ayyār Ẓūl'uñ řoḳranduđından bildi kim kendüye münkir oldu hemān oturduđı yirden ayıtdı:

-Ey pehlevān hele gördüñ mi ol altunlu yağlıķ yanūndan gidince tiziye ne ḳadar ḳuvvetlü olduñ kim böyle ḳuvvetüñ ziyāde olduđından kendi kendüyi zābṭ idemeyüp dūřdüñ. Eger daḥī ziyāde ḳuvvetlü olmaķ dilerseñ daḥī yanūnda altunlar iřlenmiř dest-mālūñ varsa getür baña vir didükde Ẓūl göñlinden Ḥoca 'Amr dūřmān iyledi ammā ayıtdı:

-Ey dīn ulusı nār-ı nūr ve Helüle, řelüle bařı için ayruķ yanımnda öyle bir nesnem yođdur yoḥsa virürdüm. Eger yine rāst gelürsek virem, didi. Andan dōnüp tekrār ol arada Ḥoca 'Amr'a vedā' idüp revāne oldu.

(60-a)

Bu yañadan daḥī Ḥoca 'Amr der hemān yirinden ṭurup ol altunları maḳremesiyle eline aldı ba'de enbān-i kirāmiye şaldı ve göñlinden aytdı:

-Yüri imdi bre ḳara ḳıř aḥřāmı sūretlü la'in sen daḥī bu 'aḳıl ile yüz uğrařsañ gerek hemi diyüp hemān ṭođrı sürüp Muḥammed Ḥanefī 'nüñ bārgāhına geldi. selām virüp du'ā iyledi, ba'de Ẓūl Zengī 'ye geçdüđi rengi ve oynaduđı naḳřı ḥikāyet iyledi. Andan Muḥammed Ḥanefī ve cümle anda olan serverler Ḥoca 'Amr 'Ayyār'uñ bu ḥāline gülüřdiler ve 'Amr'a ṭaḥsīnler ḳıldılar. Ba'de 'Amr 'Ayyār Kereb'i Ğāzī 'nüñ ardına dūřüp Ẓūl-ı Zengī'nüñ gitdüđin ḥaber virdi ba'de ayıtdı:

-İnşāllāh ümiddür kim Tūl Zengī la‘in bu defa‘ Kereb‘i Ġāzī ‘nūñ elinden selāmet kırtulmaya, didi. Ba‘de oturup cān şöhetine meşgūl oldılar. Ammā çünkim ol gice geçüp irtesi şabāh oldu ol maħalde güneş kulle-i kafdān baş kıldırup ‘ālem nūrı Yezdānı birle münevver olduħda hemān bu yañadan Kelb Rūmī daħı ol maħalde yirinden tırup emir iyledi, on dört kerre yüz biñ kāfir ‘askeri süvār olup ol mü‘minler tırduğı tağı ortaya alup kıt-ender-kıt kışadup tırdılar. Ba‘de ceng-i ħarbī ler kıldırup tıraf tıraf kāfir pehlevānları ve mağrib-i zemīn dilaverleri?⁶

(60-b)

na‘ralar urup Muħammed Ĥanefī ‘ye ve İslām ġāzī lerine dürlü dürlü serzenişler idüp çok dürlü malāya‘ni sözler söylediler ve bu maħalde Muħammed Ĥanefī ‘yi meydāne da‘vet kılup ayıtdılar kim:

-Ey nā-bekārlar, cihānda meger sizler daħı kendüñizi bir er mi veyāħūd bir dilāver mi kıyāş idersiz. İşte az çok arañuzda bir Kereb var idi az buçuķ anuñla başıñuz tīg ü kıhrımızdan ħalāş ide yorurduñuz anı da kısdürüp gitdi.

Anuñ da ardınca pehlevānumız olan Tūl Zengī gitdi. Şimdiye dek Kereb‘i de ya esīr veyāħūd helāk itmişdür. Ayruķ siz de ne vücūd kıldı kim bir daħı bizümle meydan-dārlık idesiz. İmdi eger er iseñüz ol şāhuñuz ve serverüñüz olan Muħammed Ĥanefī ‘yi bārī meydānımıza gönderüñ. Tā ki siz daħı cihānda erlik nice olur sizlere bu dem gösterelüm, didiler. Daħı dürlü dürlü buña beñzer sözler söylediler. Ammā çünkimol maħalde öteden Muħammed Ĥanefī bu sözleri işitdüler hemān ol dem Muħammed Ĥanefī ġayrete gelüp tiz yirinden tırup pür-silāħ olup rahşına süvār oldu. Ba‘de döne gelüp ol yanında olan ‘Arab serverlerine istimāletler virüp ayıtdı:

-Ey dilāverān-ı İslām, imdi temām bu dem ġayret ve ħamiyyet demidür şöyle kim siz daħı

(61-a)

bu dem bu sa‘āt ġayret eyleñ ve Ĥaķ Te‘ālā‘dan ümidlerüñüzi kesmeñ zīrā kim Ĥaķkuñ luţf ve keremi çokdur. Hemān bugün sizüñle cān ve dilden çalışalum eger ölürsevüz sa‘adet bizüm eger luţf-ı Ĥaķ irişürse ümiddür kim yine bu dem bizlere bir tıarafdan yardım gelüp irişe veyā ħūd Ĥaķ

⁶ (60-a'nın sayfa kenarıdır: "Cihāngirli Muħammed ‘Arif bendelerinüñ te‘lifidür" Bu bilginin altında da 1265 ve 23 sayısı çarpılmış 28.095 sayısı elde edilmiştir.)

te‘ālā bize fırsat kılup küffāra galebe idüp ol la‘inlerden geregi gibi intikām alavüz. İmdi hemān sizler daħı tağ eteginde tırup baña arka oluñ, didi. Ol dem İslām ‘askeri daħı bu sözleri Muħammed Ĥanefī ’den işidüp ayıtdılar kim:

- Ey bizüm serverimiz sultānımız, ĥāliyā işte şimdiki ĥâlde bir cānımız vardur ol daħı yolıñıza fedā olsuñ, andan öturi ne ğam yirsiz diyüp du‘ālar kıldılar. Andan arķaların bir şarp tağa virüp şöyle kim küffār ‘askerine karşı şaflar ve alaylar bağlayup tıravardılar. Çünkü ol iki bölük düşmen leşkeri birbirine karşı şaf çeküp alaylar bağlayup tırdılar. Nā-gāh ol maħalde tarafından meydān açıldıķda ol iki bölük leşker meydāna nazar şalup ‘acabā bu dem ve bu sā‘at meydāna kim gire ve erlik nāmın kim göstere dirken nā-gāh hemān ol maħalde anı gördiler kim küffār ‘askerinden bir la‘in kırk yedi arşın kaddini çin ü pulada

(61-b)

ĝarķ idüp ‘azm-i meydān iyledi. Kim ol la‘inüñ adına Kıtāl Zengī dirlerdi. Şöyle kim ol la‘in daħı Tūl Zengī’nüñ uĝarrib beglerinden idi. Çünkü ol maħalde Kıtāl Zengī meydāna girdi biraz tayr u cevelān idüp ba‘de dürlü dürlü lāflar idüp bir ĥayli ĝuzāflar kıldı. Andan ra‘d-ı felek gibi ĝürleyüp ĥayķırup na‘ra urup ol maħalde İslām ‘askerinden er diledi. Andan tekrar āvāz-ı bülend ile çağırup ayıtdı kim:

-Ey nā-bekārlar! Nān u nemek ĥaķķın bilmezler arañuzda bir er varıdı kim adına Kereb-i Ĝāzī dirlerdi işte ol Kereb daħı sizüñ gibi nānkörlerüñ ĥahrından başın ve ‘askerin alup çıkup gitdi. Ol gitdükdē soñra şimdiki ĥâlde siz ne yürekle meydan-dārlıķ da‘vāsın idersiz veyāĥūd ol ortada olmadıķdan soñra ya sizler kimden öturi ceng idersiz ve kimüñ için ümid dutarsız, didükde hemān ol maħalde ol serverzāde olan Ĥazret-i Şāh-ı Merdān’uñ ciger köşesi Muħammed Ĥanefī Ĥazretleri çünkü ol maħalde ol la‘inüñ bu aşıl herze ve hezeyānlar yidüĝin işitdi, ayruk şabır tākati kalmayup hemān tırduĝı yirden bir kez altında olan raĥşına mahmüz urup tāziyāne gösterüp ĥışm ile at sürüp heybet ü şalābet birle miyān-ı meydāna gelüp raĥşın şıçradarak Kıtāl Zengī’nüñ

(62-a)

öñin bağlayup andan hemān ĥışım ve kīn ile ne selām ve ne ‘aleyk bir kez göz açdırmayup el urup taraf filinden ĝürzün çeküp eline aldı. Ba‘de kol kıldırup sine ĝerüp ĝerdān uzadup üzengī ye kılkup var kuvvetin bāzūya getirüp bī-muĥāba bir kerre hemān yā Allāh diyüp ol la‘ine depre tırup bir ĝürz şöyle urdı kim ol la‘in daħı siper berāber virdi kim Muħammed Ĥanefī ’nüñ ĝürzin bī-pervā manī‘ ide. Ammaca siper ol maħalde ĝürz der ĝürleyüp ber-hevā inüp Kıtāl Zengī ’nüñ siperine

şöyle  okandı kim siperd r başının üzerinde t rum r olup bu dem döndi kim  ıt l Zeng  başın kaçırup arkasın beraber vire. N -g h ol maħalde gürz gürleyüp başına öyle indi kim ol la'ini tem m ekreħ nesine varınca  alıvirdi. N -p kin ĥurd idüp kendis n murd itdükden sonra bindügi p lin daħı hel k iyledi. K ff r 'askeri ol ĥali gördükde fery d   fiġ nlar idüp öyle kim cih nı ġavġa ile  oldurdılar. İsl m leşkerinden hod tekb r  v zı 'ayy ka irişdi. Andan Muħammed Ĥanef  tekr r cevel n idüp ba'de bülend  v z ile na'ra urup bir kez y  All h! diyüp ol maħalde öyle hayķırdı kim götüri k ff r 'askeri ser sime oldu. Andan na'rayı tekr r idüp aydur:

-Ey la'inler! Her kim arañuzda merd   meyd n ise ve bugün ecel arz sın iderse bugün

(62-b)

ve bu dem meyd na gelsün. 'Alemde erlik ve dil verlik nice olur görsün diyüp öyle hayķırdı kim ol iki bölük leşker dery lar gibi  alk nup  aġlar gibi birbirine  ok nup deñizler gibi mevcler urdu. Meger kim ol  ıt l Zeng  'n n bir  arındaşı var idi. Bu maħalde  arındaşı  ıt l Zeng  'n n Muħammed Ĥanef  elinde böyle fil ile bile hel k olduġın gördükde ol maħalde der nından bir  h-ı serd çeküp na'ra urup hem n altında olan p lin n başına  eng l urup Muħammed Ĥanef ' n üzerine filin sürdi. Ba'de yak n geldükde  arındaşı fir kiyle Muħammed Ĥanef ' n üzerine na'ra urup andan dürlü dürlü l flar urup Serverz de'ye muķ bil gelüp aydur:

-Ey 'Arab, imdi bu dem ben saña ġ filleyin ĥile birle  arındaşum  ıt l Zeng  'yi hel k itmek nice olur saña göstereyin. İmdi tz ol bu dem erlikde neñ vardur niş n n z r  kad mi ge in rsin cih n n pehlev nı diyüp tekr r ĥayķırd kda Muħammed Ĥanef  ayıtdı:

-Ey la'in, çatı çok l flar urduñ ol saña yetmez de şimdi daħı ĥamle tekli fin idersin. Evvel  sen kim olasın kim ben saña evvel ĥamle idem. Ey R y-siy h  altab n henüz bu dem gelince ben daħı muķaddim bir kimseye ĥamle itmedüm, degül kim saña ĥamle idem. Eger biñ yıl  arřumda z r u giry nda olursañ ben saña ĥamle herġiz

(63-a)

itmez m. İmdi ĥamle senün meyd n erenlerind r, ĥamle iderseñ  urma t z eyle. T  ki saña daħı miķd ruñ bildirüp bu dem seni de  arındařuñ  ıt l Zeng  'ye tzde  avuşdurayın y ħ d yıkıl git  arřumda  urma. T  ki bir dil ver daħı girsün ki anuñla ceng idem, didükde mel n zeng  gördi kim Muħammed Ĥanef  kendüye evvel ĥamle itmiyor. Ol dem la'in n  ar olup ol maħalde hem n el urup miy nından bir  arbe  aħtası m nendi bir tiġ   abd r çeküp eline aldı daħı piline tekr r  eng l

urup meydān virüp ba‘de meydān başından pīl sürüp temām yakın geldükde kol kaldırup ol tarbe tahtası manendi tīg ile Muḥammed Ḥanefī’ye depre tutup bir kerre şöyle çaldı kim ol serverüñ ol arada vücūdi şerī fin iki pāre ideydi. Serverzāde daḥı Meylun Zengī ’nüñ ol ḥālin görüp tā bu mertebe kendinüñ cān azizine kaçdın gördükde hemān ol dem pehlevānzāde daḥı miyānından el urup kendinüñ tīg ü ḥūn-feşānın çeküp ‘uryān idüp ol la‘inüñ tīgine berāber şundi. Ammā ol dem Meylun Zengī’nüñ tīgi gürleyüp Muḥammed Ḥanefī’nüñ tīgine toḫandukda iki tīgüñ arasından ‘alev āteşler çıkup şahn u meydāna şaçıldı. Ammā Meylunuñ tīgi serverzādenüñ

(63-b)

tīgine pāy-dār olmayup toḫandukda la‘inüñ tīgi orta yirinden iki pāre oldı ammā çünkim Meylun Zengī Muḥammed Ḥanefī ’ye tīg urup rahşın kuvvet ile geldi kim serverzādenüñ yanından gürleyüp geçdi kim meydān başına çıkup baş ve cān ḥalāş ide. Ol maḥalde Muḥammed Ḥanefī daḥı ol ḥāli gördükde hemān yek miḥ üzere rahşın çevirüp altında olan Ḥanḳ-ı İshaḳ’a maḥmūz idüp şıçradup bād-ı şabā-veş kafasından irişüp na‘ra urup ayıtdı:

-Ey ruy-siyāh nā-bekār cān elümden kanda ḥalāş idersin uş irişdüm gāfil meb‘ās diyüp ol maḥalde irişe gelüp elinde olan tīg-i ḥūn-feşān ile Meylun Zengī’yi depre tutup şöyle çaldı kim hāy neyledüñ diyince ol la‘ini çāk depesinden çalup ekrehānesine varınca iki pāre iyledi. Şöyle kim her bir pāresi pilinüñ üzerinde aşıla kaldı. Hemān ol dem Çapūr-ı Mağribī na‘ra urup rahşın sürüp ‘azm-i meydān idüp Muḥammed Ḥanefī üzerine irişe gelüp ba‘de na‘ra urup ayıtdı:

-Yā ‘Arab! Neyledüñ imdi bu dem bir server helāk eyledüñ kim mişli ‘ālemde bir daḥı olmazdı ammā bu itdigüñ işler senüñ yanına kala mı kıyās idersin hemi didükde ol dem Muḥammed Ḥanefī aydur:

-Bre hey la‘in nice bir herze yersin hele bir evvel hüner göster de ba‘de her ne yüzinden lāf urabilürseñ sonra ⁷

⁷ (63-b’nin sayfa kenarı üst bölüm: “şu laḫ f hikāyelerin musannifi yazduğı üzerine kıomayup bir söz bilmez cāhil [.....] girüp ḥaltlar itmiş. Ḥaḳkı yok.)

(63-b Orta kısım: Ḥanḳ-ı İshaḳ didiğı Kereb-i Ğāzī ’nüñdür. Muḥammed Ḥanefī ’ye bağışladı mı yoḫsa Kereb-i Ğāzī giderken atını unuttu mu yoḫsa Muḥammed Ḥanefī güçle mi alıḳodı yāḫud bir Ḥanḳ-ı İshaḳ daḥı Muḥammed Ḥanefī ’nüñ de mi vardur. Bilmem bu harif ne pohlar yer.)

(64-a)

lāf urasın didükde ol dem Çapur Mağribī ayıtdı:

-Ey nā-bekār ‘Arab imdi evvel bu dem kendüñ hüner göster ba‘de sen de arayasuñ. benüm üç hamleme taqāt getiresün, didükde Muḥammed Ḥanefī aydur:

-Ey la‘in eger hamle idecek iseñ hamle eyle ve gerni var yıkıl qarşumdan biri daḥı gelsün, diyince hemān Çapur Mağribī ayıtdı:

-Ey nā-bekār ‘Arab meger ben senden ālūde miyim ya saña evvel hamle idince erlikden mi düşerüm, nihāyet benüm didigüm oldır ki şimdi ben saña evvel hamle idersem ayruḵ saña nevbet döñmez bāri bir hamle itmiş ol tā ki elümde helāk olup hamle itmekden maḥrūm qalmayasın dirüm. Çünkü saña söz kār itmedi imdi ḥālīñi kendi vebāliñ yine kendi boynuña diyüp hemān ol dem el urup miyānından bir tarbe tahtası mānendi bir tīg ü ābdār çeküp ‘üryān idüp eline aldı. Ba‘de ol maḥalde ḥaykırup Muḥammed Ḥanefī’ye depre bir tīg urdı, Muḥammed Ḥanefī daḥı ol ḥālī gördükde kendi tīg’in berāber şunup ol la‘inüñ kılıcın mani‘ iyledi. Ammā çünkü nevbet Muḥammed Ḥanefī’ye geldi Muḥammed Ḥanefī daḥı ol maḥalde na‘ra urup aydur:

-Ey la‘in, gel imdi küfri terk idüp Müselmān olup imān getir digerni sen bilürsin, vebāluñ kendi boynuña, didükde ol dem Muḥammed Ḥanefī ayıtdı; Ey la‘in uş irişdüm şimdi ḥāzır baş diyüp elinde yalīñ⁸

(64-b)

tīg kol qaldırdı kim ol la‘ine çala. Ol la‘in daḥı Muḥammed Ḥanefī ’yi gürzine şalındurmayup hemān siperin başına çeküp tıravardı. Ammā ol maḥalde Muḥammed Ḥanefī bir kerre derünü dilden yā Allāh! diyüp depre Çapur Mağribī’ye bir tīg öyle urdu kim tīg inüp Çapur’uñ siperine doḵandıḵda siperin manend-i ḥıyār iki pāre kılıp ba‘de taḡlar başına yıldırım iner gibi gürleyüp indükde temām miḡferinüñ milinden tıutup egerüñ ol başına gelince Çapur’ı iki pāre iyledi. Şöyle kim raḥşuñ üzerinde Çapur’uñ ekreniyesi iki cānibe gitdi. Ol maḥalde öteden Kelb Rumī daḥı ol ḥālī gördükde Muḥammed Ḥanefī’nüñ bu gūne tīg uruşundan ziyāde ḥavf idüp döndi hemān dört yanında olan maḡrib dilāverlerinüñ yüzlerine baḵup aydur:

⁸ (64-a ‘nın sayfa kenarıdır: “Baḡtāl Ġāzī ḥikāyesi okuduñ iki cılddır ve bir cildi de ḡālibā bu kitablarıñ kātibleri gibi küstāḡ ve geveze ḥarifler eline girmiş gibi. Allāh şāḵlaya.”)

-Ey begler ve ey serverler! ‘Alemdede er olunca böyle olmak gerek. İmdi zihî erlik ve eyü nâm-dâr pehlevânîk bu kim Çapur Mağribî gibi böyle bir ‘anķā-dil serveri bir tîğ ile böyle iki pâre ide ve dağı eyü çalım bu kim aşla bir yirde ilişmeyüp temâm eger kıatına değin böyle böle dirken nâ-gâh ol mağalde Çapūr-ı Mağribî helâk olduğdan soñra ol dem Kâpūs Rûmî tırduğu yirden na‘ra urup rağşın sürüp Muđammed Haneđi ’nün öñin alup yakın geldükde üzerine

(65-a)

đaykırup aydur:

-Ey ‘Arab şimden girü ol Kereb-i Ğazî diyüp tayanup aña arķa virüp tırduđuñuz şerif kaçup başın alup arañuzdan çıkup ne taraf Ğāib olup gitdüğin ne siz bilürsüñüz ve ne biz, imdi ol server böyle çıkup kendüsin Ğayb idüp gitdükdende soñra ya sizler yok yirlere böyle kimüñ için ceng idersiz? İmdi ‘alemdede merd ü meydân ve server-i cihân olunca bārî Kereb-i Ğazî gibi biri olaydı, didi. Muğammed Haneđi ol mağalde bu la‘inden bu sözleri işitdükde dönüp kendi kendüye aydur:

-İmdi Kereb-i Ğazî ’den bu la‘inlerüñ gözleri kırkılmışdur. Anuñcün andan böyle řavf idürlermiş. Ammâ şad hezâr şayflar kim Kereb’üñ kıadrin bilmedük diyüp ol server-i cihân rağşın ilerü sürüp aydur:

-Ey la‘in ‘ādî! Gitdiyse ne Ğam Hāşimî Ğod işte tırayorır. İmdi ‘alemdede sen ne mel‘ünsün kim ol Kereb’üñ adın añup dağı böyle Ğaddüñden ziyâde lâf ü Ğüzâflar urasın, didükde Kâpūs ayıtdı:

-Ey nâ-bekâr ya meğer Kereb’i añduđıma elem mi çekersin? İmdi ol gerçi Ğaliya sizüñ serveriñüz ve hem serdârüñüz ve řāhib-kırāñuñuz idi. İmdi ol aşıl dilâver bizüm bu kıadar cenglerimize pây-dâr olmayup tākāt getüremedigünden ‘ākıbet işte bu bahâne

(65-b)

kendüsin arañuzdan uğrılayup başın alup kaçup gitdi. Ya ol kaçup gitdükdende soñra ya meğer sizler mi pâydâr olsañuz gerek? Ol gidince ya sizlere ‘itibâr itmek neden, diyince Muğammed Haneđi ayıtdı:

-Behey la‘in ol senüñ didiđüñ Kereb her ne kıadar pehlevân ise yine benüm kıulumdur ve Ğaliya yine kıapumda nice Kereb gibi kıullarum dağı vardır. İmdi sen dağı hele Ğör Ğalü ki, diyüp irüp bir tîğ ile ol la‘ini şöyle çaldı kim anda temâm ekreğanesine varınca iki pâre kııldı. El-kışşa imdi ne kıışşadur az idelüm hemân sözi muğtaşar-ı vâz idelüm. İşte ol Ğün serverzâde temâm ağşâm olunca

‘asker-i küffāruñ nāmdārlarından dört yüz yetmiş adı bellü dilāverleri rindān-ı tīgden geçürdi. Andan Muḥammed Ḥanefī tekrār cevelān idüp na‘ralar Kelb Rūmī ‘askerinden er ṭaleb iyledi. Kāfirlerüñ cānları Muḥammed Ḥanefī ’nüñ cenginden ürküp ayruḵ bir kimesnenüñ zehresi olmadı kim Muḥammed Ḥanefī ’nüñ meydānına girüp aña muḵābil ola. Öteden Kelb Rūmī de gördü kim bir kimesne meydāna girmeyor ol dem kendüsi sağ ve şolda ṭuran Mağrib ve Rūm ve Frenk serverlerin adı adıyla ve nāmlu nāmyla bunlara istimāletler virüp bunları cenge ḵanıḵdırurdu. Olmadı biri de meydāna girmede. Nā-gāh ol maḵalde gördi olmaz bir kez ayağ

(66-a)

üzere ṭurup dört ṭarafa ḵol ṣaldı ve sancaḵların depretdi. Gel imdi gör seyri Allāhu ekber ‘azim ü kebī r ḵünkim ol on sekiz kerre yüz biñ kāfir ‘askeri ol işāreti gördiler hemān bir kerre na‘ralar urub seyl ü ‘akī mleyin yürüyüp meydān ortasında Muḥammed Ḥanefī ṭurup cevelān idüp Kelb Rūmī ’den na‘ralar urup pey-ā-pey ḵayḵırup mübāreze ṭaleb iderken ol bī -ḵisāb küffār leṣkeri bir anda seyl ü Ceyḡūn gibi iriṣüp Muḥammed Ḥanefī ’nüñ üzerine aḵup şöyle kim dört ṭarafdan çevre ḵuşadup her cānibden üzerine ḵamleler iylediler. Ammā bu ṭarafdan daḡı İslām leṣkeri ol ḡālī gördüklerinde her biri ḡayrete gelüp ol püṣte üzerinde sancaḵlar üzre biñ nefer dilāverler ḵoyup ḵalanı bir uğurdan na‘ralar urup şöyle kim “Allāh Allāh” diyüp tekbī rler getirüp kendülerin ol bī-ḵisāb küffār ‘askerine urup ol maḵalde kāfirlere bir gözden ḵamleler idüp iriṣdiklerinde hemān Muḥammed Ḥanefī üzerine gelüp aniñ üzerinde ceng iden kāfirlere birer tīg öyle urdular kim şöyle kim bir anda bu ḵadar biñ ‘aker-i küffāruñ yüzlerin dönderüp bunları ḵılıç uğrına bıraḡup şöyle kim ḵuvve-i aḵra getirüp Hām Şāh Rūmī ’nüñ üzerine bıraḵdılar. Ve daḡı orduların

(66-b)

yaḡma ve talan iylediler. Meger kim Kelb Rūmī ol maḵalde ḡīle ḵılıp şöyle kim iki yirden iki bölük leṣkeri şöyle kim iki yüz biñ er ile sekiz nām-dār pehlevānları pusuya ḵomıṣdı. Kendüsi ḡīle ile dönüp bunlara ḵaçamaḵ getürdükde İslām leṣkeri daḡı hāy kāfirler ḵaçdı diyüp ardlarına düşdükde biraz yir gidince hemān ol maḵalde ol la‘inler pusu aḵup dört yañadan na‘ralar urup ‘asker-i İslāmuñ dört yanından ḵamle ḵılıp ortaya aldılar. İmdi on beṣ biñ erüñ ne vücūdu olsa gerek, kimin ḵırup ve kimin esīr iylediler ve kimi de ṭaḡ ve ṣaḡrālar arzūlayup ḵaçup cān ve baṣ ḡalāşında oldılar. Muḥammed Ḥanefī yalıñuz ḵalıcaḵ kāfirler ayıtdılar:

-İmdi henüz daḡı Kereb-i Ġāzī deryā kenārına varmadı evvelā şimdi bunu ṭutup soñra Kereb’üñ ardından varalım zīrā kim ayruḵ şimden girü devlet bizümdür, didiler. Ve bir miḵdār daḡı ceng

idüp şöyle kim na‘ralar urup dürlü dürlü velveleler ile cihānı pür āşüb iylediler. Ol dem yine Kelb Rūmī ‘askerin iki bölük idüp şöyle kim yedi yüz biñ ‘askeri Muḥammed Ḥanefī arđınca gönderüp altı kerre yüz biñ ‘askeri daḡı Kereb arđınca gönderdi. Ammā beriden ol yedi kerre yüz biñ kāfirler irişüp serverzādenüñ dört yanın alup ḡamle kıldılar. Muḥammed Ḥanefī daḡı ḡayret idüp kāfirler

(67-a)

ile cenge iḡdāmlar idüp ol ḡadar ceng iyledi kim cihānı kāfirlerüñ başlarına teng iyledi. İmdi bu daḡı bellüdüdür kim yedi kerre bir rivayetde altı kerre yüz biñ ‘askerüñ içinde bir yalıñuz kişi ne ḡadar zafer bula. Ammā rāvī aydur:

- Muḥammed Ḥanefī ve ol server-i ḡaffol ḡadar kāfir ‘askerinden zerre deñlü ḡavf iylemezdi. Lakin ol şehī d olan mü’minlerden ötürü ziyāde ḡalbi münkesir olup esīr olan İslām serverlerinden ḡatırı ziyāde maḡzūn idi. Ne ḡadar ise yalıñuzdur ammā yine emirü’l mü’minin ‘Ali kerremallāh ü veche ḡazretlerinüñ ciḡer köşesidür. İmdi bu maḡalde ḡāḡ ḡāḡ cūşe ḡelüp derünundan yā Allāḡ diyüp na‘ralar urup kendüsin kāfirlerüñ alayına urup bir ceng iyledi kim vaḡfa gelmezdi. Lakin ol maḡalde kāfirler ḡlöv idüp ol cengi maḡlūbede Muḥammed Ḥanefī ’nüñ raḡşın daḡı şehīd idüp serverzādedür ol maḡalde piyāde ḡaldı. Bir zamān daḡı serverzāde ḡayret idüp dem-be-dem na‘ralar urup kāfirlere tī ḡ şalup ḡayret cengin iderdi. Ammā rāvī aydur:

-Meger kim Muḥammed Ḥanefī’nüñ bir ‘alemdārı varıdı kim ol dilāverin adına Seyḡūr Ḥicāzī dirlerdi. Kendinüñ şatun alınmış ḡulu idi. Velī ziyādesiyle bir bahādır-ı nāmdār server idi. Hemān Muḥammed Ḥanefī ’nüñ

(67-b)

bu maḡalde piyāde ceng eyledüḡin gördükde ol server ḡayrete ḡelüp tī z raḡşından zemī ne inüp andan elinde olan ‘alemi getirüp bir yüce şarp yirde zemī ne dikeḡodı. Ba‘de raḡşınunıñ yanına ḡelüp şıçrayup raḡşına süvār olup süre ḡelüp Muḥammed Ḥanefī ’nüñ ḡafasına irişüp ol maḡalde Muḥammed Ḥanefī ’ye ḡafādār olup şaḡ ve şolundan yürüyüp kāfirler ile cenge ḡurup ol ḡadar iḡdām ile cengler iyledi kim vaḡfa gelmezdi. İşte bunlardır ol arada bir cengi ‘azīm kılup ḡayret birle bir ceng iylediler kim ḡöklerde olan melekler bunlarunıñ ol cenglerin ki ḡayrān olup taḡşīn ve āferīnler iderlerdi. İşte bunlardır bunda küffār ile dövüşüp ḡayret ile ḡazā ve ḡader cengin itmekde. Ammā bizüm kışşa-i pirhastemiz bu yañadan Kereb-i ḡazī ve ol merdi Ḥicāzī 'ye geldi. Ammā rāvī -yi ‘acāyip beyān şöyle rivāyet aydurlar kim:

-İşte ol zamānda kim Kereb-i Ğazī ve ol merdi Hicāzī kendüye tabi‘ olan serverleriyle sürüp gelüp deryā kenārına irişdi. Gelüp gördü kim ol eṭrāflarda ařlā gemilerden bir nām ü niřān yok. Ol maḥalde te‘accüb idüp dört ṭarafına nazār idüp bir eşer bulmayınca hemān yanında olan serverlerden bir nice serverlerine emir iyledi

(68-a)

bunları ṭaraf ṭaraf gönderdi kim ol yalılarda ve eṭraf iskelelerde ne ḳadar gemi bulurlarsa varup cem‘ idüp sürüp getüreler diyü. Hele bunlar da varup tīziye yaḳın yirlerde on pāre gemi bulup alup getürdiler. Ba‘de bir nice serverler daḳı yine gidüp varup biraz gemiler daḳı tedārükin görüp bu maḥalde işte Kereb-i Ğazī ve ol merdi Hicāzī murād iyledi kim ol arada ol ḫazır olup gelen gemilere girüp binüp gideler. Nā-gāh ol maḥalde bir nice casūslar çıkageldiler. Meger ki Kereb-i Ğazī kendüsi leb-i deryāya geldükde gemiler bulmayınca ol maḥalde bir menzīl yire cāsūslar gönderüp bunlara buyurdi kim zīrā gönlüne şöyle şüphe düşdi kim; “Elbetde Behnām řāh bizüm ardımızdan biraz leşker ile bir nice kāfir pehlevānların göndermeyince olmaz. Hele biz de iñen gāfil bulunmayalum” dimiş idi. Ol maḥalde ol cāsūslar daḳı baḳup gördüler kim bir alay ‘asker belürdi. Tīz adam şalup ḫaber aldılar kim işte Ṭül Zengī bī -ḳıyās ‘asker ile geleyorur ki Kereb-i Ğazī ‘yi ṭutup eřir idüp Hām řāh’a ilede. Zīrā Kereb-i Ğazī azıcuḳ İslām serverlerininüñ ba‘zı nā-puḫte sözlerine elem çeküp bunlara rencide olduḳından kendüye tabi‘ olan serverlerin

(68-b)

leşkerin alup ‘azm-i leb-i deryā idüp gelmiş idi kim çıkup gemilere binüp ‘askeriyle gide. Nā-gāh ol alıḳodıḳu cāsūslar ol maḥalde çıkagelüp Kereb-i Ğazī ‘nüñ öñünde bař urup selām virüp du‘ālar idüp ayıtdılar kim:

-Ey server-i Hicāz ü ey dilāver-i ḫayy ü Benī ‘Ād! İmdi gāfil olmañ kim ḫāliya işte üzeriñize Ṭül Zengī bī-ḳıyās leřkeriyle gelüp iriřdi. Zī rā kim ötede Hām řāh’uñ ḫuzūrunda böyle da‘vā-yı merd idüp ṭurmuş kim varup ol Kereb-i Ğazī didükleri nā-bekār ‘ādīnūñ ḳafasından iriřüp yanında olan cümle leřkerin dendān-ı tīḳden geḳirüp ve ne ḳadar dilāverleri daḳı var ise kimin ḳırup ve kimin eřir idüp andan ol Kereb didükleri nā-bekārı daḳı elimde olan gürz ü girānumla döge döge raḫşından ālūde idüp inüp iki ellerin daḳı ḳafasında bend eyleyüp ba‘de boḳazına palaheng daḳup dest-girden-beste sürüyüp cümle bār u penaḳāhı ve ḫayme ve ḫargāhı ve māl u ḫazīnesiyle ḫuzūruñuza alup getürmezsem ve daḳı Hümāyūn Bānū’yı ve Dil-fürüz’ı daḳı alup getürmeyecek

olursam benim de nāmum ‘ālemde ẗül Zengī olmasun diyü böyle bir ulu da‘vā iyledi. Hām Şāh daḥı şād olup buña ḥil‘at u ḥāş giydirüp dürlü va‘dler eylemiş idi. İşte ol da‘vā ile gelüp irişdi bākī

(69-a)

sin siz pek bilürsüz, didiler. Ammā çünki Kereb-i Ğazī ve ol merdi Ḥicāzī bu sözleri işitdi şöyle kaķıdı kim gözleri kana dönüp sīnesi kaķıduğundan çifte küsler gibi gürlledi. Andan ayıtdı:

-Koñ ol la‘in gelsün! İmdi bu defa‘ geldükde ben bende daḥı Ḥaķķ Te‘ālā ‘ināyet kılursa ben daḥı aña bir iş ideyin kim şöyle kim ‘ālemde defter-i dāstān olup söylene diyüp hemān ol maḥalde yirinden ıuravardı. Meger kim bir rivāyetde Kereb-i Ğazī kendüsi gemiye girüp geminüñ kıçında oturup mağrib begleriyle meclis ıurup ele cām alup ‘ayş u nüş ide yorurdu. Çünkim ol maḥalde cāsūsardan ol ḥaberi işitdi hemān ol dem ıarḥ-ı meclis idüp şıçrayup geminüñ kıçından ıaşra ııçup andan buyurdu. Cebe cevşen ve silāḥ şandıķların öñüne getirüp ol arada cebe cevşen giyüp şöyle kim kırķ sekiz pāre ālāt-ı şāḥib-ıırānı ve esbāb-ı rezmi üzerine eda ide kılup buyurdu Ḥank-ı İshāk’a eger uyan urup öñüne getürdiler. Ba‘de ol arada yedi adım yirden şāḥīn mişāl atilup şıçrayup Ḥank-ı İshāk’uñ üzerine süvār olup andan tıg-ı şamşāmı beline ḥamāyil kılup ol ‘acāip güzrin eline alup omuzunuñ üzerine şaldı. Ba‘de buyurdu kendinüñ cümle serverleri birle ol on iki biñ İslām ğazīleri daḥı⁹

(69-b)

yirlerinden ıurup müsellāḥ olup andan cümlesi de raḥşlarına süvār oldılar. Ba‘de gelüp işte ol on iki biñ ‘asker Kereb-i Ğazī ’nüñ kafasın alup alaylar bağlayup şāflar çeküp ıuravardılar. Ve arķaların deryā ıarafına gemilerden yaña virüp ‘askeri küffār ile ẗül Zeng la‘in ne zamān gelür ola diyüp ıurmuşlardı. Nā-gāḥ anı gördiler kim hemān ol maḥalde yüz biñ kāfir leşkeri ile ẗül Zengī daḥı gelüp irişdi. Ol araya yakın gelüp ıarşudan gelürken baķup gördi kim Kereb-i Ğazī on iki biñ leşkeriyle müsellāḥ olup kendüye ıarşu alay bağlayup ıururlar. La‘in ol dem Kereb-i Ğazī ’yi bu ḥalde böyle alay bağlayup kendüye ıarşu ıurur görünce hemān ol dem ğazaba gelüp emir iyledi. Ol maḥalde kendinüñ ol yüz biñ ‘askeri daḥı alaylar bağlayup İslām leşkerine ıarşu ıurdıkda hemān ol dem ẗül Zengī bī-tekellüf yetmiş iki arşın ıaddini çin ü pulāda ğarķ idüp bir pīl-i menküsiye

⁹ (69-a’nın sayfa kenarı: Be hey bī-meze geveze kezzāb! Bir cild evvelde Kerb Ğazī ’ye deryāda Ḥazreti İlyās’a buluşdurup şürb-i ḥamre tevbe virüp şimden yine gemi kıçında meclis ıurdurup şarāb iče diyü bilmem ne poḥlar yirsün ve bir sözü kırķ kere tekrār tatsuz tatsuz uzadursun. Niçün müellifin sözlerine söz ıatarsın? Orda böyle mümmelāt, ḥatırı yok sözler ile ḥaķıķatı dimezsın.)

süvār olup bir demürden mil gibi pīlinüñ başına çengāl urup ‘azm-i meydān iyledi. Şöyle kim meydān ortasına geldükde biraz tayr u cevelān eyleyüp ba‘de kol kaldırup iki cānibden çalınan tabl ve davulları ve şurna ve naķirleri (nakkare) degdürüp ba‘de bülend āvāz ile na‘ra urup hayķırup ayıtdı:

-Ey Kereb ve ey nā-bekār ‘Arab imdi bu dem

(70-a)

ve bu sa‘āt eyü girdüñ elüme. İmdi gör kim ben daķı saña neler iderüm. Hoş oldunda bilürüm ki işte benüm havfımdan böylesine kaçduñ idi kim elümden cān ve baş halāş idüp kırtulam didüñ idi ammā göre hele kırtulabildiñ mi? İmdi benüm havfımdan nerelere kaçup kırtulasuñ gerek idi ve bu kadar ‘asker ile kıanda gidersin. İmdi muhāldir ki kaçmak ile elümden halāş olmazsın. Şöyle kim eger yedi kıat yirüñ altında olan ol şarı öküzüñ boynuzına bile girüp şaklınsan ha yine elümden halāş olmazsın. Şöyle kim kuş daķı olup yedi kıat havāya bile uçup çıkarsañ da yine elümden kırtulmak muhāldür. İmdi eger senüñ ‘akluñ saña yār ise ve devletüñ daķı henüz başuñda var ise uş bu dem daķı bu kıadar olduķdan soñra yok yire ‘inād ve muhālefet itme ve mağrurluķı daķı terk eyle kim gurūr insānuñ başına hayır getirmez bunu sen de bilürsin. Hemān gel bu dem bu sözlerümi işit ‘akla mülāyim iş it. Ve benüm bu bend ve naşihatlerümi bir hoş tut kim öz atañ daķı olsa bil kim saña bu naşihatler itmez ve bu öğütleri virmez. Eger öğüdüm dutarsañ hemān

(70-b)

iş bu dem rahşuñdan aşāğı inüp öñümde baş koyup amān dileyüp rikābum öp ve daķı cümle māl ve hazīnelerüñle ol ulu bārgāhıñı getirüp baña teslī m idüp vir de ben daķı mürüvvet ideyin. Zīrā kıatı mürüvvet kānī bir serverüm. Senüñ bir kıaşıķ kıanuñdan geçeyin ve senüñ ol kıuşca cānuñu yine saña baķışlayup andan seni üç kez başumdan çevirüp seni şol dilāverlerüñ öñünde āzād ideyin. Ve saña düstür da vireyin ayruķ her ne cānibe giderseñ var git. Ayruķ hīç bir kimesneden havf itme. Eger bu sözlerüme i‘timād itmezseñ kendi elümlle saña bir dest-i haķ daķı yazup elüñe virem ki her ne diyāra varursañ seni bir kimesne rencide itmeye. Zīrā ben ol kāģıduñ içinde şöyle yazup dirim ki işte şol Kereb didikleri ‘Arab bir alay cimri ‘Arablaruñ sözlerine uyup anlara baş olmuş ve Behnām Şāh’a anlaruñ sözleriyle ‘āşī olmuş idi. Ammā ben ki şāhī b-ķırān-ı zengi-bār olan pehlevān Tūl Zengī’yüm. Ol Kereb didikleri ‘Arab gelüp benüm öñümde baş urup itdüķi günāhlarına tevbeler idüp kendi şuçın bilüp benden amān diledüķinden ötüri ben de mürüvvetüm deryāsı cūşa gelüp cümle şuçlarından ve günahlarından

(71-a)

geçüp kuşca cānın kendüsine bağışlayup āzād eyledüm. Varduğı diyārlarda bir kimesne rencide itmeye ve ey ol kimesnenüñ hāliline kim iş bu Kereb didükleri ğaribi rencide ide şoñra da‘vācısı benüm diyüp elüñe vireyin de var ayruķ ‘ālemde sultān olup gez yürü kimseden kōrkma kim benüm hūvfumdan bir kimesnenüñ cānı olmaz ki saña bir ziyān itmek degül bil ki yüzüñe egri bile bakmağa kādīr olmazlar. Ammā şol şart ile kim sen dağı ayruķ at binüp kılıç kuşanup pehlevānlık nāmın şatmıyasın ve bir de bu kim Bedder Zamān ile Hümāyūn Bānū’yı dağı baña cümle māl ve cihaz ile teslīm idesin diyüp la‘in ol maħalde be-ġāyet sarhoş idi. Mestlik belāsıyle diline gelen herzeleri yedi. İmdi sarhoş gavur çok poğ yir didükleri gibi bu dağı ol kadar poğlar yidi kim olmaz. Ammā çün kim bu yañadan Kereb-i Ġāzī ve ol merd-i Hicāzī Hānk-ı İshāķ’uñ üzerinde süvār olup buña karşı turup bunuñ böyle herze-ġüylığın işidüp ve dağı diñlemesinden uşandığından mā‘ada ol kadar ġazaba geldi kim öykesinden turduğı yirde lertzān oldu. Andan ol ġazab birle hemān ol maħalde Tūl Zengī ’nūñ üzerine bülend-āvāz ile haykırup ayıtdı:¹⁰

(71-b)

Hāy bre kara kış aħşāmı şüretlü ve ‘avratdan kötü mel‘ün! Nice bir tā bu mertebe herzeler yirsin ve hīç yüzüñ şuyı da mı yokdur? Bā-ħuşuş ben nice defa‘ seni tutup āzād itmedüm mi? İmdi ey kaltabān la‘in evvelā sen kim olasın kim ben senüñ gibi bir la‘inden hūvf idüp kaçam. Ve sen ne mel‘ünsün kim baña ġalebe idüp beni alüde iyleyüp ya helāk idesin veyāhūd āzād idesin. Bre hey la‘in oğlı la‘in mürüvvetliyüm dirsın, evvelā mürüvvet senüñ nereñe düşe ve mürüvvet tā şöyle mi oldu kim saña gele de sen de mürüvvet idüp beni āzād idesin hemi, didükde ol dem Tūl Zengī dağı çünkim Kereb-i Ġāzī ’den bu sözleri işitdi ol maħalde yanında ve kafasında turan ol yüz biñ ‘askerden ve bu kadar pehlevānlardan ‘ār idüp utandı. Hemān ol dem Kereb’üñ üzerine haykırup bir kerre na‘ra urup ayıtdı:

-Ey Kereb vay ‘adī ‘Arab! Nice bir lāf ü ġüzāflar idersin kim evvelā senüñ elüñden ne geldi ki bu dem gele. Evelden de senüñ kuvvetüñ ve erligüñ ve pehlevānlıġuñ ancak hep Muħammed Hānefī ile idi. İmdi ey nā-bekār ‘Arab bunu da şöyle mu‘ayyen bil kim Muħammed Hānefī’yi tutup andan bir nice dilāverler ile şāha gönderdük. İmdi ol dağı şimdiye dek anuñ işin görüp

¹⁰ (71-a’nın sayfa kenarındır: “Tūl Zengī yedü ġün dağı ma‘adā sultān böyleymişsin pūzeveng nedir bu [.....] bî - ma‘nā?)

(72-a)

başını çokdan kesmişdür. Cümle ‘asekerin dağı geregi gibi tārūmār idüp kimin kırup ve kimin eşī r idüp ‘askerinden katı az kimesneler ḥalāş oldu. Şahımız anlaruñ dağı ardlarınca yüz biñden ziyāde ‘asker gönderdi kim arayup bulup anları da kıra, kimseye amān virmeyeler diyü anlaruñ da şimdiye dek fi’l-cümle işleri bitmişdür. Heman ancak saña kaldı. Şimdi ben dağı senüñ işüñ bertaraf iderüm. Zīrā kim Hām Şāh’uñ dī vānında bu kadar begler ve serverler öñünde ayağa tūrup da‘vā-yı merd idüp senden ötüri ḥil‘at ü ḥaş giydüm ki senüñ de cümle işüñ bitirüp Hām Şāh’uñ ḥuzūrunda mertebe-yi ‘ālīde karar kılam. İmdi bunlar böyle olduğdan soñra ayrık senüñ ne vücūduñ ola kim benümle erenler meydānında muḳābil olup kelle bir kelle ceng idesin, didükde beriden Kereb-i Ġāzī ve ol merd-i Ḥicāzī dağı ol maḥalde Ṭūl Zengī la‘inden Muḥammed Ḥanefī ’nūñ öldüğün ve bu kadar dilāverler eşīr ve helāk oldukların işidüp gerçek kıyāş eyleyüp ziyāde melūl oldu. Hele yine belki şol rüy-siyāh ḳaltabān yalān söyler ola. Zīrā böyle maḥalde aşıl düşmen sözleri çok olur. İnşāllāh u Te‘ālā ol server şāğ ve sālīmdür ve bu sözlerüñ cümlesi de

(72-b)

yalandur diyüp hemān döneğelüp Ṭūl Zengī ’nün üzerine ḥaykırup ayıtdı:

-Ey mel‘ūn, rüy-siyāh ḳaltabān! Muḥammed Ḥanefī ol server midir ki bir alay sizüñ gibi mel‘ūnlara mağlūb olup size ālūde ola da siz dağı bildigüñüz işleri idesiz hemi. İmdi ol server öyle bir dilāver degüldür kim senüñ gibi mel‘ūnuñ elinde ya helāk veyāḥūd eşīr ola. Ma‘āzāllāh ben ol serverüñ ne gūne nāmdār dilāver olduğun ben bilürüm yoḥsa bu dem hemān sen herzeñ yirsin. Ammā çünkü sen böyledür dirsın. İmdi ey la‘in ü bed-aḥlāk mel‘ūn! Gör imdi bu dem sen dağı göresin kim bu begenmedigüñ Kereb-i Ġāzī Ḥaḳḳ’uñ fazl u ‘ināyeti berekātında saña ne işler kıla, diyüp hemān ol maḥalde ol şāh-ı ‘Arab ve ol pehlevān-ı ‘Adyān-ı pūri şeddadyān bir kez altında olan rahşına üzenğī idüp tāziyāne urup şıçradup Ṭūl Zengī ’nūñ öñin alup andan bunlardur çünkü birbirlerine muḳābil olduğda birbirleriyle bu arada dağı söyleşirken azğasup birbiriyle ‘aşıḳāne cenge başlayup ol kadar ceng iylediler kim olmaz. Şöyle kim ol arada bu iki pehlevānlar bir ceng-i ‘azīm kıldılar kim bunlaruñ cenklerinüñ heybetinden nerre divlerüñ zehreleri yarılıp helak

(73-a)

olurdu. Şöyle kim ol maḥalde ol iki bölük ‘asker bunlaruñ böyle cenklerin ve heybetlerin görüp kendülerden gidüp ḥayrān olmuşlardı. El-ḳışşa işte bunlardur bu yüzden bir zamān ceng idüp şöyle kim bu iki dilāverlerüñ arasından bir kaç ḥamle ḥaḫā geçdükden soñra hemān ol maḥalde nevbet

dağı kendüye gelmişdi. Ol dem Kereb-i Ğāzī ve ol merd-i Hicāzī bir kez kaçıyup yıldırım mişāl şaşıyup andan el urup tor pilinden ol ‘acāip gürzin çeküp eline aldı. Ba‘de raḥşına mahmūz urup sürüp meydān başına çıkup temām mertebe Hānk-ı İshāk’a meydān virdükden sonra bir kez kol kaldırup gerdān uzadup meydān başından raḥşın sürüp şöyle kim Tūl yakın irişdükte Tūl dağı bakup böyle heybet ve şalābet birle Kereb-i Ğāzī’nün kendinün üzerine gelişin gördükde yüregi allaḫ bullaḫ olup ne olacağın aňlayup tıururdu. Ol maḥalde server-i ‘Ādyān bir kerre yıldırım mişāl irüp temām meydān yirine geldükde rikāba dürüst başup kol kaldırup bir kerre derūnundan yā Allāh! diyüp bir na‘ra-yı Allāh u Ekber şöyle urdu kim ol iki bölük leşker ol na‘ranun heybetinden serāsime olup tıur

(73-b)

dılar ammā Kereb-i Ğāzī ol maḥalde ol hışm ile depre tıutup Tūl Zengī ‘ye bir gürz öyle urdu kim Tūl’un ol maḥalde ol çınar şāhī mānendi kolları bükülüp ol ‘azīm gürz gürleyüp Tūl’un başına indi. Tūl dağı bakup gördi kim Kereb’un gürzi gürleyüp başına indi hemān cān havliyle bir kez başın girüye çekdükte hemān gürzdür inüp ol dem pīlinün başına şöyle doḫandı kim pīlinün başın hıurd idüp pīl der ol maḥalde helāk olup yıkıldıḫda Tūl Zengī dağı pī liyle bile yıkılıp zīr ü zeber oldu. La‘in ol dem ğayret kılıp örselenüp yirinden tıurunca ol dem Kereb bir gürz dağı şöyle urdu kim çār u nāçār tekrār Tūl’ı iki dizleri üstüne yıḫdı. Bir dağı urdu bir dağı urup Tūl’ı zebūn idüp yüzünün üzerine yıḫdı. Kereb’dür gördi kim Tūl ayruḫ zebūn olup bir kara taḫ gibi yetmiş iki arşun ḫaddiyle dırāz-be-dırāz yıḫılıp ḫaldı. Hemān ol maḥalde Kereb-i Ğāzī döndi kendinün ḫulı olan Tenhārūs Dilīr’e buyurdu ve Mengi Zengī ‘ye dağı emir ıyledi kim tīz raḥşlaruñızdan inün de şol mel‘ūnı bend idüp iki ellerin ḫafasına bağlayup ve boğazına pāleheng taḫup götürüp ḫaps eyleñ, didükde hemān ol dem Tenhārūs dilber ve Mengi Zengī der raḥşlarından inüp Tūl

(74-a)

Zengī ‘nün üzerine düşdiler kim döge döge bende çekeler. Ammā Tūl Zengī olmadı bu iki dilāverlere aşlā vüçüd virmeyüp kimin şunda ve kimin bunda atup aşlā bunlara kendüsin bağlatmaḫ degül yanına bile uğratmadı. Zīrā kim elleriyle ve ayaklarıyla bu iki nāmdār u ‘anḫā-dil kūhpāre-i gürbüz dilāverleri silküp silküp fırlatup atardı. Aşlā ol iki nāmdār mināre-i ḫadd-i filcesed dilāverleri söyletmeyüp bunları uğratmadı ve bunlara kendüsin bağlatmadı. Ol maḥalde Kereb-i Ğāzīçunki Tūl Zengī’nün ol ‘inād ve muḫālefetin gördi ve bunlara böyle kendüsin bağlatmadıḫın gördükde ol maḥalde ğazaba gelüp ayıtdı:

-Hāy lā'in olsun imdi çün anlara el virmedüñ göreyin baña dañı neyleseñ gerek diyüp hemān ol maħalde şıçrayup rahşından zemīne indi. Ba'de bir kez şıçrayup Tūl Zengī 'nüñ şüretine bir tabançe öyle urdu kim Tūl la'in ol maħalde üç kerre çarħ olup depesinüñ üzerine mu'allak yıkılıp zīr ü zeber oldu. Ba'de hemān üzerine düşüp kol urup hahına ol arada Tūl Zengī 'nüñ çınār dalı gibi kolların kafasında çevirdüp muħkem bende çekdi. Andan boğazına pāleheng taķup andan Tenhārūs Dilāver ile Mengī Zengī 'ye viriüp "Aluñ bu la'ini muħkem ħaps eyleñ" didükde anlar dañı Tūl Zengī 'yi keşān-ber-keşān yederek çekerek

(74-b)

götürmek istediler. Ammā la'in başladı yine 'inād itmege. Bu kez kāh Tenhārūs kāh Mengī Zeng kāh gürz ile ve kāh kılıç arķası ile döge döge ve çağırda çağırda bağırdı bağırdı hele güç ile iledüp sancağlar dibine getirüp ol arada muħkem tutup ħaps iylediler. Ammā bu yañadan Kereb-i Ġāzī ve ol merd-i Ġicāzī hemān ol dem tīg ü hūn-feşānın çeküp 'üryān idüp bir kerre na'ra urup ba'de yıldırım mişāl ol yüz biñ küffār 'askerine ħamle idüp bunlara kılıç koyup şöyle urdı. Bunlara tīgī kim bunları bölük bölük idüp kılıç üzerine birağup bunları kıra kıra getirüp sancağları üzerine dökdi. Anuñla da kıomayup tīg urup 'alemi ve 'alemdārı ve bayrağdarların, sancağdarların helāk idüp tuğların ve sancağların ser-nigün idüp götüri küffār leşkerin tārümār iyledi. Ve anca nāmdār kāfir pehlevānların dañı yıkup kafadārlarına buyurdi gelüp ol kāfir pehlevānların eşīr idüp bağlayup 'alem dibine getirüp ħaps iylediler. Ba'de ol on biñ İslām gāzīleri ol maħalde ol yüz biñ şınup kaçup tağlara ve şahrālara tağılan mela'inlerüñ ardlarına düşüp yetişüp kimin helāk ve nicelerün eşīr idüp cümle qalan māl ve ġanā'imlerin ve ħayme ve ħargāhların ve bārgāhların götüri alup kabz idüp getirüp ol deryā kenārında Kereb-i Ġāzī 'nüñ bārgāhı

(75-a)

öñünde kara tağlar gibi yıgdılar. Ol maħalde Kereb-i Ġāzī dañı ol kadar māl ve ġanā'imi ortaya getirüp kendinüñ ol on iki beş biñ 'askerine ħällü ħālince taķsī m iyledi. Şöyle kim her biri ġanī olup Kereb-i Ġāzī 'ye du'ālar iylediler. Andan sālīmen ve ġanīmen dönüp bārgāhlarına gelüp rezm donların çıkarup bezm tonların giydiler. Ba'de Kereb-i Ġāzī dañı gelüp bārgāhında geçüp şandalyesinde qarār itdükden şoñra buyurdi, dīvān olup cümle serverler ve dilāverler gelüp Kereb-i Ġāzī'nüñ bārgāhına girüp her biri kendi şandalyelerinde geçüp oturdılar. Andan ħun gelüp yindi, üzerine sükkeri şerbetler içildi. Ni'metüñ şekeri dinüp pī rler dilinden du'ālar okundu. Ba'de şofra şomat götürüldükden şoñra Kereb-i Ġāzī buyurdi Tūl Zengī [... ..] ol maħalde

hemān Kereb-i Ġāzī ele cām alup oturan serverler ile birbirlerine ʔolular nūş idüp ba‘de kalbler germ ʔatırlar nerm oldukda ol maḥalde Kereb başın ʔaldırup buyurdu, tīz varup ʔūl Zengī’yi keşān-ber-keşān sürüp Kereb-i Ġāzī ’nūñ öñüne bende ile getürdüklerinde ol maḥalde Kereb-i Ġāz baş ʔaldırup ayıtdı:

-Ey la‘in ve bed fa‘āl

(75-b)

şimdi senüñle niceyüz ve bu dem kendüñi nice görürsin didükde ʔūl aşlā cevāb virmedi. Andan tekrār ayıtdı:

-Ey la‘in ol Zamīrī didükleri dilāveri böyle nā-merdlik idüp nā-ḥaḥ yire öldürdüñ, hīç ‘āḳıbetin endī şe itmedüñ kim bu dünyā ḥālidür elbet ben de bir gün Kereb’e duş gelüp elinde esī r düşüp baña Zamīrī ’yi şu‘āl itdükde ne cevāb vireyin dimedüñ be hey mel‘ün! Şu ḥāl ile ve şu ‘aḳıl ile cihānda pehlevānum diyü lāflar urursın ve bundan başka belki sarḥoş olduḡuñda ben de cihān sarāyında şāḥib-ḳırān-ı zeng-bār ʔūl Zengī diyüp añulurum da dirsın ola. Evvelā be hey la‘in cihān sarāyında merdlik ve pehlevānlıḳ ve şāḥib-ḳırānlıḳ da‘vāsın idenler hīç ‘ālemde dilāverlere ʔıyarlar mı? İmdi çün sen Zamīrī Dilāver’e böyle ʔıyduñ şimdi ben de seni şu aralıḳda ʔılıç üşürdüp her pāreñi ʔulaḡıñ ʔadar ʔıyma itdürürdüm lakin niydesin tīz ölür cihān ḡavḡāsından ʔurtulursın. Lakin ben saña bir iş ideyin ki ‘ālemde beş biñ kerre her bār kendüyi gördükde ölesün diyüp ve daḡı cihānda añılıp dillerde dāstān olup söylene, didi. Andan Kereb-i Ġāzī ol öyke ile yirinden ʔurup el urup ʔūl’uñ kendi ḡaḇcerin ‘üryān idüp eline aldıḳdan şoñra ʔutup ol arada ʔūl’uñ burnın ve ʔulaḡın kesdi. Ba‘de gözinüñ birin ḡaḇcer ucıyla oyup

(76-a)

çıḳardı ba‘de bir eşek nalın buldurup ateşe ʔızdırup üç yirde ʔūl’uñ bir alnına iki de yañaḳlarına ʔamḡa başdı. Andan ʔūl’uñ pālehenginüñ ucını getirüp bir at ʔuyruḡına bağlayup ba‘de ʔūl’uñ ‘alemdārınuñ eline virüp aydur:

-Ey la‘in al imdi bu şınāruñ mel‘ünü bu aradan ʔoḡrı Kelb Rūmī ’nūñ öñüne ilet. Ayıt kim anda vardıḡuñda bu ʔūl mel‘ünüñ ḡāline bir ḥoş nazar atsun. Şöyle kim eger bundan ‘ıbet alup gelüp bendeligüm ʔabül idüp imāna gelürse ne söz umduḡundan ziyāde cihān sarāyında devlet ve ‘izzet bulur. Yoḳ eger ‘inād ve muḡālefet idecek olursa ol daḡı elüme girdüḡinde andan daḡı beter ziyāde ḡaḳāret iderüm bilmiş olsun diyüp ʔūl’ı bu ḡāliyle kendi ‘alemdārınuñ eline virüp Behnām Şāḥ

dīvānına gönderdi. Ammā bu la‘inlerüñ ikisi de Kereb’üñ korkusundan şöyle ‘acele ile gittiler kim aşlā ne ardlarına bakdılar ve ne şāg ve şollarına bile bakmadılar kim şāyed yine bizleri selāmet şalıvirdüğine pişmān ola da gelüp ardımızdan irişüp öldüre diyüp ‘acele birle giderlerdi. İşte bunlardur bu hāl ile gitmekde beride Kereb-i Ġāzī daħı cümle begleriyle leb-i deryāda kendi bārgāhında oturup sāz ve söz ile ‘ayş u nūşda. Ammā bizüm hikāyetimiz bu yañadan Muħammed Hānefi ‘ye geldi.

(76-b)

Şöyle kim rāvī -yi dāstān aydur:

-Ol zamān kim ol server-i cihān ve şīr-i Ġicāz küffār ile yalnız ‘acāyib cengler kıldı. Kāfirler ise ol serveri ortaya alup şöyle kim ruzı şeb cengler iylediler. Muħammed Hānefi daħı ol maħalde ol kadar ceng-i ‘azīm iyledi kim vaşfa kābil degül. Şöyle kim aşāğı yukarı yürümekden ve kāfirlerüñ hāmlerinin men‘ itmekden tākati tāk olup yorulup bī-mecāl olup kaldı ve kolları kılıç şallamağdan bāzūları hareket itmekden tākati tāk oldu. Ol zamānda daħı aħşām irişdi. Küffār leşkeri daħı gördiler kim aħşām yetişdi la‘inler ol maħalde fikr idüp korğdular kim gice karañuluğda kim bilür bu ceng-i mağlūbenüñ ortasından Muħammed Hānefi kendüsin uğrılayup bir tarafa düşüp kaçup hālāş ola diyüp hemān ol maħalde cümle küffār ‘askeri bir gözden glüv idüp na‘ralar urup gelüp Muħammed Hānefi ‘nüñ dört eṭrāfın kuşadup ba‘de haymelerin ve bārgāhların getirüp Muħammed Hānefi ‘nüñ dört eṭrāfında kurup Muħammed Hānefi ‘yi ortaya alup karar iylediler. Ol maħalde hemān Hoca ‘Amr ‘Ayyār Muħammed Hānefi ‘nüñ yanına gelüp ayıtdı:

-Ey serverzāde eger erlik ve serverlik ise ancak olur. İmdi şimden sonra ayruk yeterdür insāf oldu küffār ile yahşi cengler eyledüñ ve bundan

(77-a)

başka vücūd-ı şerifiñde daħı bu kadar zahmuñ da var. Gel imdi seni alup bir tarīk ile bu küffāruñ içinden çıkarayın, didi. Muħammed Hānefi ayıtdı:

-Ey server-i ‘ayyārān çāre yokdur elbetde temām şehīd olunca çalışup küffārdan yüz döndürmezüm, didi. Ol dem Hoca ‘Amr ayıtdı:

-Ey server-i cihān, sulṭān-ı enbiyā ve Resūl-ı Ġudā Muħammed Muşafā şalli Allāh-i Te‘ālī ‘aleyh ve sellīm hāzretlerinüñ vaşıyyeti degilmidür ve sen anı bilmezmissin kim kendüñi tehlikeye şalmayasın diyü buyırmadılar mı? İmdi hele sizler bir pāre karar idüñ ola kim ben bende size bir

çāre bulrum ola mı, diyüp andan hemān Ḥoca ‘Amr kendüsin ol dem enbān-ı kirāmiye el urup içinden envā‘ı dürlü libāslar çıkarup kendüsin dürlü libāslara ğarķ idüp ba‘de şāĝ ve şol muraşşā ḥançerler ile zeyn idüp andan başına bir muraşşā afitābe giyüp pād-pāy ‘ayyāruñ teber-i mu‘teberin omuzuna alup temām teber-i berdüş itdükden şoñra ba‘de dönüp Muḥammed Ḥanefī ‘ye baķup ayıtdı:

-Ey server-i cihān imdi zinhār bu aradan ben gelmeyince zinhār yabana gitme tā kim sizi yine bunda bulayın, diyüp sürüp ol aradan toĝrı hemān Kelb Rūmī ‘nūñ bārgāhına gelüp bārgāh ḳapusınuñ öñüne geldükde na‘ra urup çağırup aydur:

(77-b)

-Hāy elçiyem şāh-ı ‘Arabdan gelirüm beni varup şāhıñuza ‘arz eyleñ zrā kim emī r-i ‘Arab’uñ sizüñle barışmaĝa murādı var. Arañuzı bir hoş şulḥ u şalāḥ idevüz kim bilür belki şāh-ı maĝribüñ yüzün gördükde ‘İsā ‘aliyyü’l-selām dīnin daḫı ḳabül ide ben daḫı anıñ içün varup bir eyü rāhib de getüreyin, diyüp ḫayķırdıķda ol ḳarañu gicenüñ içinde ‘asker-i küffār ol na‘rayı işidüp bu sözleri añladuķlarında cümlesi de ziyādesiyle şād u ḫandān olup hemān bir bir segirdüp Kelb Rūmī ‘nūñ öñüne gelüp muştulayup ḫaber virdiler ve işte ‘Amr ‘Ayyār elçilikle geldi didüklerinde ol dem hemān Kelb Rūmī bu ḫaberi işidüp ḳatı feraḫnāk olup buyurdi. ‘Amr ‘Ayyār’a düstār olup öñüne düşüp ta‘zīm ile Kelb Rūmī ‘nūñ öñüne getürdiler. ‘Amr ‘Ayyār daḫı Kelb Rūmī ‘nūñ öñüne geldükde āyīn ve şāhı ve erkān-ı sheñşāhı her ne ise temām yirine getirüp ba‘de ṫurup ol kendüsinden peydā idüp düzme sözleri bir bir Kelb Rūmī ‘ye ḫaber virdi. Kelb Rūmī ol ḫaberleri işidüp be-ĝāyet şād olup andan döndi ‘Amr’a ayıtdı:

-Ey ‘ayyaru cihan, hele sen hoş geldüñ şafā geldüñ di imdi söyle görelüm sen hemān ḳanĝı rāhibi ve ruhbānı dileyüp begenürseñ var hemān begendigüñ rāhibi al da getür, diyince ‘Amr ayıtdı:

-Ey şāh-ı cihan, şimdiki ḫalde Deyr-i Rāhib’den varup

(78-a)

Merĝüb Rāhib’i alup getürem zīrā cümle ruhbānlar arasında anıñ aĝzı bir boksı boksı ḳoķar. Ümiddür ki ol geldükde kendüye rām olanların begenilerin ol gereĝi gibi şuvarır, didi. Kelb Rūmī ayıtdı:

-Çün öyle dirsın rāhipleri bizden yigrek bilürsın hemān istedigüñ al gel diyüp ‘Amr’a icāzet virdi. Ammā rāvī aydur:

-Meger kim ol Merğüb Rāhip didikeleri herif ise bir Nūhī ve bir fertūt koca la‘in idi. Şöyle kim çursa oturmağa ve otursa çurmağa çākati yoğidi. Ve anda Deyr-i Rāğıb dirler gāyet ile eski zamāndan qalmış bir kilise varıdı kim anuñ içinde olup cümle anda olan ruhbānlaruñ pīri ve piř-quadimi idi. Ve ol kilisa temām Şehr-i Saqlēbiye’nüñ tā orta yirinde binā olunmuş idi. Ammā ol Merğub Rāhip ziyādesiyle bir qara gönüllü bir gümrāh pelīd idi. Şöyle kim gönli qarañuluğundan ařlā Kelb Rūmī’ye dağı iltifāt itmek degül ne sözin işidürdi ve ne yüzine baqardı. Ol ecilden laqabına Merğüb Rāhip dirlerdi lakin bu rāhibüñ adı aşlında Yabaquř Rāhip dirlerdi. Ziyāde çok yaşlu olduğundan ötüri ařlā ol zamānda Şehr-i Saklābede degül ol cevānib-i erba‘ada olan köylerde ve şehirlerde cezirelerde anuñ yaşın bilmek degül ya‘nī bir rāhip ve ruhbānlardan biri de ol la‘inuñ saqalnuñ qaralığun görmüş

(78-b)

bir kimesneden ben bu Merğüb Rāhib’üñ saqalı qara iken bilürin ve filān atamdan veyā filan adamdan işitdüm diyü böyle söyler bir adam yoğudu. Ve bundan böyle bir laqırdı muřāhabet añılıp Merğüb Rāhib’e ba‘zı misāfir ruhbānlar gelüp meclis qurup temām oturup bunlaruñla ‘ayř u nüş eyleyüp temām mest oldukları zamānda Merğub’uñ yaşın su‘āl itseler anlara şöyle cevāp virürdi kim; “Ben dağı kendimüñ kaç yaşında olduğım bilmem ancaq řunu bilürüm ki bu şehr-i Saklābiye’ye şimdiye dek temām altı yedi řāh hükmiyledi hīç bunlaruñ içlerinde on yıldan belki on beř yıldan eksik řāh ‘ömür sürmedi ve bu şehre hükmetmedi, dirdi. Var imdi kıyaş eyle kim ol Merğüb Rāhib ne qadar ‘ömür sürmüşdür bu köhne cihānda ve kendi nice sene salqorde herif idi. Ammā ‘Amr ‘Ayyār der bu maqalde Kelb Rūmī ’ye ayıtdı kim:

-Ben varup Merğüb Rāhib’i getireyin ol geldükde bunuñ begnisin elbetde řuvarur zīrā ağızı düz ve dili çatlu şöyle kim cümle sözlere zehr-i ālūdedir, didükde Kelb Rūmī dađı bu sözlere ol maqalde Hoca ‘Amr ‘Ayyār’dan işitdükde bī-ihtiyār qahqaha birle gülüp ayıtdı:

-Ey ‘ayyār ol sen didiğüñ rāhip bir rāhibdür kim her qaçan ayağına varup qarşusunda on gün dağı ayağum üzere el baqlayup çursam ve aña bir olmaz nesne su‘āl itsem temām gönli olmayınca ne yüzüme baqar ve ne cevāp virür ve ne otur aşağı der. Gāh olur çurmaqdan uşanırum da nāçār yine dönüp giderüm. Zīrā qatı qara gönüllü bir mağrūr rāhibdür kim vař olunmaz, didükde

(79-a)

hemān ol maqalde ‘Amr ‘Ayyār dađı bu sözlere Kelb Rūmī’den işitdükde ‘Amru ‘Ayyār da güldi. Kelb Rūmī ayıtdı:

-Ey ‘ayyār neye güldin, didükde ‘Amr ayıtdı:

-Şāhum ya nice ideyin zāhir siz güldüñüz ben ağlayacak degilüm ben de güldim, didi. Kelb Rūmī ayıtdı:

-Benüm güldüğüm oldur kim işte saña ben ol rāhibi vaşf iyledim ki nice mağrūr herifdür. İmdi öyle bir mu‘annid mağrūr salhorde pīri sen nice alup bunda getürebilürsin. İşte andan öturi güldüm ki ol ne senüñ ve ne benüm sözümler yirinden tırup bunda gelmez didükde ol dem ‘Amru ‘Ayyār ayıtdı:

-Gam degül şāhum dīn ‘aşkına ol gelür, ‘inād eylemez. Hemān siz anı baña gösterüñ ve getürmesine icāzet virüñ, didi. Ol dem Kelb Rūmī hemān emir iyledi tīziye yüz nāmdār bahādır pehlevānlar hāzır olup raḥşlarına süvār oldılar. Andan gelüp Kelb Rūmī ’nün bārgāhı ḳapusında tıravardılar. Kelb Rūmī bunlaruñ geldüklerin haber aldıḳda buyurdu bunlar raḥşlarından piyāde olup bārgāhdan iḳerü girüp gelüp Kelb Rūmī ’ye baş urup du‘ā iylediler. Kelb Rūmī bu yüz nefer bahādırları Ḥoca ‘Amr’uñ yanına ḳoşup bunlara tenbih idüp ayıtdı:

-Ey dilāverler imdi bu ‘ayyārı iledüñ Merğüb Rāhib’üñ ḥuzūrına şöyle kim vardıḳuñuzda rāhibe bir ḥoş¹¹

(79-b)

‘arz eyleñ eger rāzı olmaz ise alup bunda getürüñ, didi. Pes ol maḫalde hemān ol yüz nefer nāmdār pehlevānlar ve yigirmi nefer daḫı kāfir ‘ayyārları ‘Amr ‘Ayyār’uñ öñüne düşüp sürüp ol aradan temām şehr-i Saḳlābeye geldiler. Şöyle kim Kelb Rūmī ’nün emri üzere toḫrı ol kilisenüñ ḳapusına geldiler. ‘Amr ‘Ayyār’ı ve Kelb Rūmī ’nün sözlerin ve ‘Amr ‘Ayyār gelüp Muḫammed Ḥanefī ’den öturi her ne cevāp söylediyse bir bir Kelb Rūmī ’nün bir nice pehlevānları Merğüb Rāhib’üñ kilisesinüñ öñünde tırur rāhiplere bildürdiler. Şöyle kim ne iḳün geldüklerin i‘lām iylediler. Ol ruhbānlar daḫı iḳerü girüp Merğüb Rāhib’e kimler geldüḳün ve neden öturi geldüklerin Merğüb Rāhib’e i‘lām iyledüklerinde Merğüb Rāhib daḫı bu sözleri işidüp şād ü ḫandān oldı. Merğüb Rāhib daḫı bunlardan ol sözleri işitdükde ayıtdı:

¹¹ (79-a’nın sayfa kenarındır: Be hey gidi! [... ..] çok lāf ü güzāf gördük ammā bu mertebe görmedük [... ..] ... ..]

-Kanı bir nicesüz añlar ruhbānlar gelsünler şunda, didi. Hemān ol maħalde bir kaç rāhibler karşı gelüp el bağlayup tırdılar. Ol dem Merğüb Rāhib bunların yüzlerine bakup ayıtdı:

-İmdi tiz taşra oluñ ve hem şakınıñ ol ‘ayyāra bir hoş ri‘āyet kılıñ. Zīrā ħatırına bir ħalel ve bir kudüret gelecek iş itmeñ. Ve daħı ol ‘ayyāruñ öñünde pek söylemeñ āheste ve mülāyim söyleñ. Zīrā baña düşümde

(80-a)

şöyle ma‘lūm oldu kim ol ‘ayyār āħir şāha dönüp āħir andan şāhā çok fā‘ideler ħāşıl olur ve bu diyārlar götürü anuñ ucından ma‘mūr olur ve baña daħı şöyle emir olunmuşdur kim ol ‘ayyāruñ hergiz sözünden taşra çıkmayup buyurduğın duta kim devlet ve sa‘ādet bize yār ola, varuñ hemān bu beşāreti şāha muştılañ. Şöyle kim üç gün ve üç gice bu şehri ser-ā-pā donatşunlar. Üç gün üç gice yime içme eyleyüp köşe-ber-köşe sāz u söz ile ‘ayş u nüş kılup cümle ehl-i vilāyet kendi şafālarında olsunlar kim şimden girü elü üsütüne el yoğdur. Ve bu ‘ayyār daħı kendüsine yār ve vefādār olmuşdur. Şöyle bilsün aşlā göñline ħam ve ħuşşā getürmesin, didi. Andan ol on beş rāhiplere emir kıldı ol deyrden çıkup gelüp Kelb Rūmī ‘ye bu aħvāli fi’l-cümle müjde kıldılar. Kelb Rūmī daħı bu ħaberleri işitdükde ziyādesiyle şād ü feraħ oldu. Hemān ol maħalde emir idüp buyurdu. Tīziye ol maħalde tonatma idüp ordusın ve bāzārın donadup ħayme ve ħargāhlarına ve bār u bengāhlarına ve götürü küffār ‘askerinüñ çadırların dürlü dürlü kumāşlar ve ‘acāyip ħarāip nesnelere ile zeyn itdürdüp gice olduğda meş‘āleler ve fanuslar

(80-b)

yandırıp mum tonanmaların itdirüp daħı buyırdı köşe-ber-köşe meclisler kurulup temām zeyn olduğda her biri yārānlu yārānlarıyla ve müşāhiblü müşāhibleriyle oturup ele cām alup sāz u söz ile ve ħāy u hüy birle ‘işrete başladılar. Nitekim şā‘irler dimişlerdür nazm:

Akşām şarāb u kebāb u ħāy ħāy

İrtesi hisāb u kitāb u vay vay!

Nesr: Ammā rāvī aydur:

- İşte Kelb Rūmī’dür bu minvāl üzere cümle ‘askeri küffār ile ve begleri ve cehennem segleriyle Merğüb Rāhib’üñ naşihatıyla ‘āmel olup böyle tonanma idüp köşe-ber-köşe meclis kurup şād ü ħandan ‘ayş u nüşda ve daħı buyırdı, kendi bārgāhı öñünde ve ordusunda ve bāzār yirlerinde ve ulu

nāmdār begleri bārgāhları önünde ve tabl ve ‘alem şāhibi nāmdārларуñ bārgāhları kapusunda tabl ve beşāretler çaldırıp şöyle kim ol şahrā ve yazıları rakşa getirüp çarḥ u çehārunı tabl ve küs ve şurna ve naḳīr āvāziyla lerzeye getürdi. İşte bunlardur bunda ‘ayş u nūşda ve zevḳ ü şafāda. Ammā bu yañadan bizüm kışşa-yı ber-ḥaşşamız sultān-ı ‘ayyārān Ḥoca ‘Amr’a geldi. Rāvī aydur:

-Çünkim Merğüb Rāhib ol zamānda kendi ruhbānlarından ve mağrib pāpāslarından on on beş miqdārı ruhbānların Kelb Rūmī ’ye

(81-a)

gönderüp böyle müjde itdürdi. Ba‘de hemān kendüsi yirinden ṭurup Ḥoca ‘Amr’uñ sāir rāhipler ta‘zīm ve tekrīmler birle önüne düşüp alup ‘Amr ‘Ayyār’ı ol maḥalde ol ‘acāyip kiliseye ta‘zīm ve tekrīmler birle getirüp şöyle kim ol kilisenüñ içine girdiler. Temām on yedi kapudan içeri girdiler. Şöyle kim temām bu maḥalde bir ulu şavma‘aya girdiler Ḥoca ‘Amr da ol maḥalde içeri girdükde hemān dört tarafına nazar şalup bakup gördü kim karşıusunda ol şavma‘anuñ içinde bir pīri fertüte bir rāhip oturur. Şöyle kim ḳaddi iki bükülüp aḳ saḳal sī nesine inmiş, ziyāde fertüte olduğundan ḳaşları gözlerin örtmüş ve karşıusunda kırḳ dört dāne siyāh-püş ve aḳ saḳal ḳuşaḳlarından aşırı dizlerine inmiş. İşte bu şekil rāhipler el bağlayup başların önlerine şalmışlar, edeb ḥayā birle ṭurup ağızından ne cevāb şadır olur veyāḥūd ne buyurır ola diyüp her biri göz ḳulaḳ ṭutup ṭururlar. Ammā çünkim Ḥoca ‘Amr ‘Ayyār bu maḥalde ol Merğüb Rāhip de bu dārātı bu tañtanayı gördi ḥayrān olup bunuñ tā bu mertebe ‘azāmetine bakup ḳaldı. Andan yine kendü kendüsine ayıtdı:

-Be hey

(81-b)

ādem bu ruhbānda bu ḥāl ne ḥāldür ki bu ḳadar dārātda iken bu dem böyle benüm nāmum işitdükde tā bu ḳadar bana ağır ‘izāz ü ikrām idüp bu mertebe ta‘zīm ve terkīmlerden murād ne ola ve daḫı ben bunu düşümde gördüm dimenüñ ba‘isi ne ola. Bu ḥod aḫḫār-ı mineş’şemsdür. Ya‘nī güneşden ‘ayān görünür kim bunuñ ben düşüne girmediğim ve beni düşünde görmediği. Eger ḫaḳīḳī dirsem ḥāşā ki bu bu ḥāliyle Raḥmānī ola ve eger şeyṭānī dūr dirsem belki ḫaṭā idem. İmdi elbetde bunuñ bu evzağından bunda başḳa bir ḥāl vardır. ‘Acabā ben bunu ne yüzden bir kez tecrübe idüp bileydüm ola diyüp dürlü dürlü efkārına düşmüş idi. Hele bu dem bu fikr ile ‘Amr ‘Ayyār’dur biraz daḫı ilerü varup temām buña yakın gelüp karşıusına irişdükde bakup gördi kim bu rāhibüñ arḳasında ve başında bir toñuz derisinden ḳaftān giyüp başına daḫı kezālik yine toñuz derisinden bir tāç urunmuş, elinde bir nāḳūs dört eṭrafında kitāplar yıgmiş ve elinde İncil ṭutup

hüb avâz ile ve bir ‘âcip maķâm ile bir İncîl okur kim işidenler hayrân olur. Hoca ‘Amr bu hâli gördükde gönlünden ayıtdı:

-Be cānım Kelb Rūmî bunu baña zem idüp bu Mergüb Rāhip bir hodbîn

(82-a)

ve bir gümrāh ve maġrūr herifdür kim sen degül ben vardığımda bile baña ri‘āyet filān degül yüzüme bakmaz ve gönlü olmayınca söz söylemek degül söylediğim cevābları bile diñlemez, demiş idi. Şimdi bunda ise bu ‘alāmetlerüñ biri de yok. Baña ol kadar ta‘zīm ve tekrīmleri vardur kim güyā küçükden berü āşināmdur yāhūd aķçem ile muķaddem şatun alınmış kulumdur ki soñra āzāt itmiş olam. Ve bir de bu kim daħı bu yaşa gelince çok dürlü salħorde ve pīri fānī ruhbānlara ve rāhiplere düş oldum ammā henüz bu pīrlıkde böyle hüb nefes rāhibe rāst gelmedüm. Zīrā bunuñ avāzı pīr avāzına beñzemez. Güyā ki henüz daħı buluġa irişmemiş avāzı bozulmamış gibi. Ey ‘acīp bu rāhip ne güne rāhipdür. Baña tā bu mertebe bunuñ ri‘āyeti neden ola, diyüp hayretinden kendü kendüsün teşhīşden kaldı. Hele ne hāl ise ‘Amr der biraz kendüsün cem‘ idüp daħı ilerü varup ol rāhibe selām virdi. Rāhip daħı hezār dürlü miħnet ile ditreyürek ‘Amr ‘Ayyār’uñ selāmın aldı ve ‘Amr ‘Ayyār’a ‘izzet ü ikrām idüp oturduġı yirden hareket idince dört etrāfında ayaġ üzere turup karşusunda el bağlayan pīr rāhipler de bunuñ ayaġa kalkup ‘Amr’a ta‘zīm itmek

(82-b)

diledüġin bildiklerinden ilerü gelüp üzerine üşüp kimi kolından ve kimi koltuġından kimi yaķasından ve kimi omuzundan kimi dizinden ve kimi buñından ve kimi götünden hāy sultānum dīn uluşı diyüp bunu yirinden kaldurdılar. Ammā bunuñ ise ziyāde pīrliginden ne beli ve ne ayaġı ve ne kolu buñı ve göti başı bir yirde turmaz şalıncaķ gibi dört etrāfına şallanup bayaġı hazān yapraġı gibi lertzān olur şöyle kim hemān düşüp zīr ü zeber olayorur. Ammā ol aķ saķallu ruhbānlar taraf taraf aşup yarasalar gibi dört tarafından yapışup düşmesün diyüp şaķınurlar. Bu ise bayaġı bulamaç gibi turduġı yirde diril diril idüp ditrerdi. Çünkü bu Mergüb Rāhip ne belā ile bu kadarca ayaġa turup Hoca ‘Amr’a bu kadar ta‘zīm idüp ayaġa turduġıyla yine düşüp oturduġı bir oldı. Ol papaslar şaşup hāy dīn uluşı, meded düşme! Vücūd-ı şerī füñüz ziyāde za‘ī fdür, diyüp yine ol maħalde yirinde oturdakodılar ve yine dört etrāfına kuş yüñiyle tölmiş yaşduķları tayandurdılar kim ditreyüp bir tarafa düşüp vücūdın aġrıtmaya, diyüp şaķınurlardı. Ammā ‘Amr bu hayretde ki baña bu kadar ta‘zīm neden diyü fikirde. Ammā anda olan

(83-a)

rāhipler ve ruhbānlar daḥı baḳup kendüleriniñ miṣāllerin papaları bu vech ile ‘Amr’a ri‘āyet ve ta‘zīm itdügine bunlar da ḥayrān olup işāret birle birbirlerine ayıtdılar:

-Be cānum! Bu Merḡub Rāhip şol kişi degül midür ki Kelb Rūmī bunda gelüp qarşusunda el bağlayup yüzine ḥayrān olup nice sâ‘at zer-gerdān tırurken bu anuñ yüzine toḡrı bile baḳmazdı. Şimdi ne ḥayāldür kim bu ‘ayyāre tā bu mertebe ri‘āyet ve ‘izzet neden, dirlerdi. Ba‘zıları aydurlardı kim:

-Kim bilür bunuñ bildügin ḥod biz qačan bilevüz. Bu ḥod bir eskiden eski dīn uluşıdır, başqa bir ḥikmet vardur, diyüp te‘accübnen birbirlerine gāh işāret idüp gāh mest ü ḥayrān olup yine qarşusunda evvelki ḳā‘idelerince ayaḡ üzere tırurup el bağlamışlardı. Ve bu Merḡub Rāhib’üñ ‘Amr ‘Ayyār’a tā bu mertbe ‘izzet ve ikrāmırlar ḳılduğundan ol ruhbānlaruñ cümlesi de Ḥoca ‘Amr’a külli ri‘āyetler iderlerdi. Ol dem Merḡub Rāhip eliyle bunlara güç ile yine bir işāret iyledi. Bunlar da ol maḥalde birbirin başarak segirdüşüp vardılar bir altun tel ile toḳunmuş eṭrāfı dürr-i cevāhirler ile işlenmiş bir ‘acāyip muraşsa seccāde çıkaru getürdiler kim hergiz ol ana

(83-b)

gelince degül belki bu ana gelince dāde-i çeşm-i beşer görmüş degüldür. Hem de öyle bir seccāde ben daḥı ne gördüm ve ne işıtdüm. Çünkü ol yādigār seccādeyi getürdiler ol maḥalde Merḡub Rāhib’üñ çaḳ öñünde kendüsine yaḳın döşediler ve ‘Amr ‘Ayyār’a dönüp; “Buyuruñ sulṭānum bir pāre rāḥat oluñ ve bizüm dīn uluşı ‘azīz ile ḳoḳlaşup biraz laḳırdı eyleñ, tā kim ‘azīzüñ size bu dem olan muḥabbeti belki Helüle ve Şelüle’ye daḥı olmamışdur” didiler. ‘Amr da böyle fermüde ta‘zīmlerden bayaḡı şıḳılup ziyādesiyle şermende olmuşıdı. Bā-ḥuşuş tā bu mertebe bize i‘zāz u ikrām neden diyü ḥayret ile mest idi. Ne ḥāl ise ‘Amr ‘Ayyār da ziyāde şıḳılup gāh bozarup gāh ḳızarup rāhibin luṭfı her bār böyle gerek ammā bizi ḳatı şerminde ḳıldı, diyüp ādāb ile qarşusunda oturırdı. Ba‘de ‘Amr der baş ḳaldırup ol maḥalde ol kiliseyi biraz gözden geḳirüp Merḡub Rāhib’üñ daḥı cevānib-i erba‘asına naḳar şalup ne gördi bunda ol ḳadar zī-ḳıymet la‘l ü cevāhir ile bezenmişḳandillerve altun gümüş merḥatı‘ micmerler ve güna gün yādigārılar vardur kim dünyā ḥarācı deger. ‘Amr göñlinden bir kez āheste bir āh! idüp ayıtdı:

-Bir gıce şunda misāfir olup

(84-a)

elümize bir fırsat düşerse ben dağı bu Merğub Rāhib'ün baña bu kadar ta'zīm ve ri'āyetler itdügine 'arz-ı ben dağı turup dāmen-der-miyān idüp bu kiliseye Merğub Rāhib'e muḥabbeten bir süpürge çalaydum ki bir dağı kıyāmete degin buña 'ankebūd ḥāne yapmak degül toz dağı düşerse ilişmeyeydi. Ve dağı oğlan yaşından berü bu taşdığum enbān-ı kirāmiye bu yaş gelince olmadı hergiz bir kere taldurmak müyesser olmamışdı. Ammā şol kadar ümid varmı ki bu Merğub Rāhib'ün himmet-i kereminde eger taldurursam bu kilisede olan iş bu bī-hisāb altun, gümüş ve la'lı ü cevāhir ve zī-kıymet kumaşlar ile dolar. Yoḥsa tekrār yine tekrār cihānı geşt idüp iş bu köhne cihānda olan şahlaruñ ḥazīnelerine girüp tārāc itmekle talmak ihtimāli yokdur diyü tāmā'-ı ḥama düşdi. Ammā zamāndan şoñra bir miqdār bu efkārden ve bu tāmā'dan fāriğ olup kendüsin cem' idüp 'acabā bu Merğub Rāhip bu pīrlıkde gözleriniñ ferı var mı ola ve adamı görüp geregi gibi şıfatın teşhīş idebilür mi? Yoḥsa bir hareketinden veyāḥud bir tapurdısından mı añlar ola, diyüp ol maḥalde baş kaldırıp āheste ādāb ile Merğub Rāhib'ün yüzine ve gözlerine

(84-b)

aşağıdan yukarıya bir kez nazār eyledükde gördi ammā ne gördi. Ol dem anı gördi kim bu Merğüb Rāhip gerçi bir fertüt pīr-i nā-tüvān çehrede bu kim görülmüş degül, yüzi buruşmuş gitmiş ve pīrlıkden kaşları gözlerin örtmüş. Velī bu pīrün gözleri bir göz bu kim şabāḥa kalmış tañ yıldızı gibi par par parlayup yanar. Çünkim 'Amr 'Ayyār bu pīrde bu gözleri gördi ne kadarsa ḥamiri taḥalluk ider. Ol dem hemān şüphelendi āḥir şabr ideyüp tekrār bir dağı alur göz ile nazār idünce hemān ol maḥalde ol Merğüb şekil rāhip söze gelüp bir lisān-ı āḥir ile ki anı kāfirler ve ruhbānlar ne bilür ve ne añlardı. Hemān ol lisān-ı faşīḥ birle ayıtdı:

-Ey 'ayyārlaruñ ser-çeşmesi ne 'acep böyle dikḫatle adama nazār idersin? Bayağı bu ikdāmlu nazāruñla tīziye adamı elünde öldürürsün. Yoḥsa bizi şatun mı alayın dirsın. İmdi şimdi adama böyle bakma kim gözün deger, işte hemān ol kendüsidür, didükde 'Amr 'Ayyār dağı bu maḥalde bu sözleri işitdükde temām bildi kim bu Merğüb Rāhip olup bunda gelüp böyle bu sikke şüretle oturan kendinün oğı Ümeyye-i 'Ayyār kendisidür. Hemān ol dem 'Amr dağı ayıtdı:

-Hāy bre uğrı oğı uğrı! bunda damı geldün irişdün didükde Ümeyye "beli" diyince 'Amr ayıtdı:

(85-a)

“Ya kanı ol bi-çāre Merğüb’ı şağın ol derd-mendi şatmayasın hāl!” didi. Ümeyye ayıtdı:

-Şataydum sen bile almazduñ. Gördüm katı bi-çāre kuvvetsüz olmuş. Ben de sevābına kasd idüp yine kilisede kendinüñ kazer-hānesinde gömdüm ki çoğusu çıkmaya diyü. Andan gördüm yiri maħlūldür geçüp yirinde qarār idüp hükümet ideyorurum. Hemān buyır her ne murāduñ var ise yirine getüreyin. Zīrā ata oğul mābeyninde teklīf olmaz. Ol kendi hemān ol yirlerine de bir tedārik gör, diyüp söyleşdiler. Ammā anda olanlardan biri de bunlaruñ cevapların anlamazlardı. Ba‘de Ümeyye hemān Merğüb Rāhip şeklinde yine ditreyürek yirinden tırup atası ‘Amr ‘Ayyār’uñ şāğ elin eline alup sürüp ol aradan toğrı Merğüb Rāhib’üñ hüccesine geldiler. Tenhā ikisi geçüp oturduklarında ol maħalde ‘Amr ‘Ayyār döndi oğlı Ümeyye’ye ayıtdı:

-Āferīn gözüm nūrı temām ‘ayyārlık ise ancak olur. Şöyle kim eyü hünerler eylemişsin. Eger benden gayrı yüz dāne tīr-endāz ‘ayyārlar gelüp senüñle iş bu kilisede oturup muşāhib olsalardı biri de senüñ ‘Amr ‘Ayyār’uñ oğlı Ümeyye-i ‘Ayyār olduğuş fark idemezlerdi. İmdi sen daħı yine bu defa‘ böyle ne dırsın, ne çāre kılalum ki herkes işidüp bile ve hem

(85-b)

sen de bir iş işle kim ben de senden temām rāzı olmuş olam. Zīrā gerçi bu sikke şüreti eyü düzdük. Şöyle kim her vech ile tamam benüm hīleme tedbī rüme geregi gibi muvāfiğ geldi. İmdi bu dem senüñle bir iş idelüm kizī rā iş işden geçdi, belā deryāsı kaynayup taşdı, miħnet zenbūrları başımıza üşdi. Az kalmışdur kim Muħammed Hānefi gibi bir server-i cihān kāfirler elinde esr ola. Zīrā üç gün üç gicedür kim ol serverzāde bu kadar yüz biñ kāfirler ile aç ve şusuz ve hem piyāde tırmayup yalıñuz kelle bir kelle kāfirler ile kazā ve kader cengin ider. Huşūsā açlıktan ve şusuzluğdan ve daħı yalıñuzluğdan başka hem piyāde ve hem nice yirinde oğ ve nīze ve tīg zaħımları da var. Şöyle kim zaħımların bile bend idemedüm. Hāliya tırmayup zaħımlarından bile kanı çeşme mişāl cereyān olup akar. Ve bu üç gün içinde henüz bir nücüm sā‘at miğdārı yatup rahāt olmak veyāhūd bir pāre ārām idüp diñlenmek hergiz yeter olmamışdur diyüp ağladı, şöyle kim cān ve cigerler tağladı. Çünkü Ümeyye-i ‘Ayyār daħı bu maħalde atası ‘Amr ‘Ayyār’dan bu sözleri işitdi ol daħı derūnından bir āh-ı serd çeküp felek āyīnesin siyāh idüp yaş yirine gözlerinden ciger kanın akıdup bir zamān düşüp bī-hüşluk ālemine vardı. Zamān

(86-a)

dan soñra yirinden durup gözleriniñ kanlu yaşın silüp ba‘de baş kaldırup atası ‘Amr ‘Ayyār’uñ yüzine bakup ayıtdı:

-Ey devletüm ata çünkim bu dem ikimiz senüñle bir araya gelüp kavuşduk. İmdi senüñle bu maħalde bir düzen kılalum ki cümle halk ve ‘ālem ve dost ve düşman işidüp bizlere taħsīn idüb hayır du‘ālar idüp kıyāmete degin dillerde defter-i dāstān olup söylene diyüp ba‘de ol aradan ikisi de sürüp taşra çıkdılar. Andan ol aradan sürüp Behnām Şāh bārgāhına geldiler. Beriden Behnām Şāh’a daħı haber oldu kim “Ey şāh-ı ‘ālem hāzretiñüze ma‘lūm ola kim hele muştuluk” didüklerinde Behnām Şāh aydur; “Nice muştuluk” ‘ayyārlar ayıtdılar:

-Andan ötüri müjdegānī isterüz kim bundan varduğımızda emrūñ üzere ‘Amr ‘Ayyār’ı varup Merğüb Rāhib’e buluşdurduk. Olda ‘Amr’ı gördükde ziyāde muħabbetler ve ta‘zīmler eyleyüp söyleşüp görüşdüler ve sözlerin bir araya getirüp andan turup işte Merğüb Rāhib huzūruñıza ‘Amr birle gelüp irişdüler. İşte muştuluk istedigümüzüñ aşlı oldur, didiler. Ve “Hāliya bārgāh kapusına geldi” diyince Behnām Şāh şöyle şād oldu kim kendüsinden gitdi. Tīz kendüsin cem‘ idüp buyurdu cümle kāfir begleri ve cehennem segleri yirlerinden turup

(86-b)

Merğüb Rāhip’dür diyü ‘Amr ile Ümeyye-i ‘Ayyār’a karşı vardılar. Andan Ümeyye ‘Ayyār’uñ Merğüb Rāhip’dür diyü ayağına düşdiler. Andan Behnām sevindi Ümeyye’nüñ Merğüb Rāhip’dür diyü ol arada mübārek elin öpüp ayıtdı:

-Ey dīn uluşı, sizlere ne hāl oldu ve böyle neden düşdi kim kadem rencide kılup böyle bunda ayağımuza gelüp bizi hākden refī ‘ itdüñüz ve mübārek kadem-i şerī fiñüz ile bizleri müşerref kıldıñuz, didükde ol dem Merğüb ‘Ayyār şüretinde Ümeyye-i ‘Ayyār ayıtdı:

-Ey şāh-ı mağrib-i zemin, hāliya bizleri bu dem da‘vet kılmaşsıñuz nedir ki ben daħı varup emīr-i ‘Arab’ı da‘vet kılup size dost idüp arañuzda olan ‘adāvet ve cümle kudüretler def‘ olup muħabbetler irişe. İmdi daħı muħaddem bu haberler cümle künh ile baña düşümde ‘ilām oldu. Nedür ki işte emīr-i ‘Arab şimden girü gelüp cümle begleri ve dilāverleriyle sizlere tābī ‘ olur diyü müjde iylediler. İmdi ben daħı bāri size bu ulu müjdeyi aydayun ki şimden soñra senüñ de cümle vilāyetlerüñ ayruķ emīr-i ‘Arab’uñ böyle gelüp saña tābī ‘ olup itā‘at itmesiyle cümle ābādān olup günden güne ma‘mūr olsa gerekdür ve daħı günden güne devletüñ ve şevketüñ daħı artup ‘ālemde bir büyük ve

(87-a)

meşhür ulu şāh olup şöyle kim senden ulu ve senden ‘ādil bir şāh daḥı bu dünyā sarāyında olmaya. Zīrā kim götüri cihān şāhları senüñ ḥāk-i pāyuña gelüp yüz urup saña ser-fürü ideceklerdür diyüp ol kadar söyledi kim Behnām Şāh’uñ şafāsından şeh-i Sakālibeye’den yaña ağzı yalıḳdı gözleri belerikaldı. Ol kadar sevüñdi kim ol arada sevüñdüginden ecelsüz düşüp helāk olayazdı. Şol kadar oldu kim şafāsından kendüsin yitürdi. Ba’de zamāndan soñra Behnām Şāh der kendüsin cem’ idüp andan dönüp Mergüb Rāhip diyü Ümeyye-i ‘Ayyār’a ayıtdı:

-Ey benüm başım tācı eski dīnüñ eski uluşı, ḥāliya ol İslām ‘askerinüñ serdārı olan ol Muḥammed Ḥanefī bizlere gelüp iṭā‘at idüp bize tābī ‘ olmak istermiş. Yalan yañlış degül şimdiki ḥālde bize muḥabbeti ziyādesiyle imiş. İmdi temām fırsatdur şöyle kim göñli olmuş iken ve araya bir münāfık ve ḥasūd girüp mā-beynimizde bir şovukluk bırakmadan ben bende daḥı sizlerden ricā ve temennā iderüm ki ne kadar zaḥmet ise yine şevābdur siz de bu ulu şevābda bile bulunup ḳadem rencīde ḳırup anda varup ol emīr ile buluşup ol şeker olup ağzıñuzda eriyecek mübārek

(87-b)

diliñüzden biraz naşīḥat idüp ola kim ol da naşīḥatiñüz ile ‘āmil olup ba’de ol arada sizüñle böylece cem‘ān yirinden ṭurup gele ve bunda sizüñle bile geldükde āmizdür ki cān ve dilden bizüm emniyetimize muḥabbet eyleyüp dīnimize girüp bizümle dost olup arada bunca zamāndan berü olan ba’zu ‘adāvetler cümlesi de muḥabbete tebdīl olmuş olaydı, didükde ol dem Mergüb ‘Ayyār şüretinde döndi hemān Ümeyye-i ‘Ayyār ayıtdı:

-Baña öyle emr olunmuşdır kim varup aña buluşam ve kendi ağzumdan aña birkaç ḥaberler virem ve daḥı üzerine bir nice İncīl ‘āyetlerinden ba’zı āyetler oḳuyam. Tā ki ol āyetler ḥürmetine anuñ da bize muḥabbeti külli ziyāde olup bizüm de cümle müşkil işlerimüz āsān gele diyüp ba’de ol arada hemān Ümeyye ‘Ayyār Mergüb Rāhip şekliyle yirinden ṭurup bir nice aḳ saḳallu ruhbanlar ile ve ‘Amr ‘Ayyār ile bile sürüp Muḥammed Ḥanefī’nüñ olduḳı yire geldiler kim Muḥammed Ḥanefī anda yalıñuz bir bārgāh içinde oturup ḳarār eylemişidi. İşte bunlardur āheste gelmekde ammā rāvī aydur:

-Bu yañadan Ḥoca ‘Amr ‘Ayyār daḥı bunlardan muḳaddem ṭaban getirüp bir anda sürüp Muḥammed Ḥanefī ‘ye gelüp selām virüp du‘ālar itddükden soñra ba’de oturup āheste āheste Behnām Şāh’a virdügi ḥāb-ı

(88-a)

hargūşı bir bir hikāyet iyledi. Çünkim Muḥammed Ḥanefī ‘Amr ‘Ayyār’dan bu sözleri işitdi bī - ihtiyār Ḥoca ‘Amr’uñ düzdügi düzenlere ḥayrān olup eleminden güldi ve ayıtdı:

-Merḥabā ey yār u şādık ‘ālemde merd ve revende ‘ayyār olunca senüñ gibi gerekdür diyüp ‘Amr ‘Ayyār’a taḥsīn ve āferī nler iyledi. Andan Ümeyye-i ‘Ayyār temām Merğüb Rāhip şüretinde öñince Fettāḥ ‘Ayyār içerü girdiler. Gelüp Muḥammed Ḥanefī’ye selām virüp duālar kılduğdan soñra biraz murādları her ne ise Muḥammed Ḥanefī ’ye bildürdiler. Ba‘de hemān Ümeyye-i ‘Ayyār birle atası sulṭān-ı ‘ayyārān ‘Amr ‘Ayyār der ol arada yirlerinden ṭurup ba‘de hemān Ḥoca ‘Amr el urup enbān-ı kirāmiye el şundi, ba‘de tīziye Muḥammed Ḥanefī ’yi soyup üzerinde olan libāsların çıkardı ve Fettāḥ ‘Ayyār’ı daḥı şorup Muḥammed Ḥanefī’yi Fettāḥ ‘Ayyār şüretine ḳodı ve Fettāḥ ‘Ayyār’ı daḥı Muḥammed Ḥanefī’nüñ şüretine ḳodılar. Ba‘de yirlerinden ṭurup cümle ṭaşra çıkıldılar. Ba‘de Fettāḥ ‘Ayyār’ı Muḥammed Ḥanefī şüretinde bir ata bindirüp dört yüz güzī de kāfir pehlevānları Fettāḥ ‘Ayyār’anı der Muḥammed Ḥanefī ’dür diyüp çevre eṭrāfin dolayu alup temām ‘izzet ü ikrām birle götürüp gıtdiler. Muḥammed Ḥanefī daḥı Fettāḥ ‘Ayyār şüretinde biraz yer götürüp temām küffār ‘askerinden

(88-b)

bir miḳdār yer ṭaşra çıkdan soñra ‘Amr ‘Ayyār der Muḥammed Ḥanefī’yi bir ṭağ içine getirüp bir şarp yirde bir ulu mağāra görüp ol mağāranuñ ‘Amr der ol maḥalde içine girüp şem‘ yandırup çevresin dolaşup gezdi nedür kim öyle tenhā yirde mağārada ef‘iden ve ejderhādan ve bir mevzī yer içi canavarlardan bir şey olmasun kim tā kim ḥaṭā ile Muḥammed Ḥanefī Ḥazretlerine bir zarar irişdüremeyeler diyü yoḳladı. Gördi öyle bir nesne yoḳ ol dem yine ṭaşra çıkup ba‘de Muḥammed Ḥanefī ḳatına gelüp Muḥammed Ḥanefī’ye buyır server bir pāre şunda ārām eyleñ, diyüp enbān-ı kirāmiye el urup bir nice dürlü ısıcaḳ kebāblardan ve gögercin ve keklık ve dürrac etlerinden tāze pişmiş böreklerden, çöreklerden, baḳlavalardan, vāfir ṭa‘ām öñünde ḳoyup “İmdi siz bunda bu ṭa‘āmlardan yiyüp şafālanuñ ben bende daḥı hemān şimdi gelirüm” diyüp taban getirüp gıtdi. Şöyle kim bir anda varup Muḥammed Ḥanefī ’nüñ atın ṭonın ve cümle silāḥın ve ālāt u ḥarbin her ne var ise getirüp öñünde ḳodı. Ba‘de enbān-ı kirāmiye el urup biraz kāfūrī merhemlerden ve Süleymānī merhemden bir miḳdār bir altun ḥoḳḳa içinde şaḳlamış idi. Ol daḥı temām Ḥazreti Ḥamza şāḥib-ḳırāna Esmā-yı Perī, Ḥazret-i Süleymān ‘aliyyü’l-selāmuñ ḥazīnesinden çıkarup getürmüş idi.

(89-a)

İşte ‘Amr ‘Ayyār ol merhem-i Süleymānī’yi ol zamāndan berü şaqlardı, eger her zaḥmluya vireydi çoḡdan dükenirdi. Lakin Ḥoca ‘Amr anı gāyet eyle cānı gibi şaqlardı kim belki bir olmaz zamānda bir ‘anḳā dilāvere lāzım gele diyü. İşte gördi kim bu maḥalde böyle olmaz zamānda Muḥammed Ḥanefī bir kaç yirde zaḥmdār oldı. Gerçi ölüm yāresi de degül ammā zaḥmı ziyāde olduğundan çünki tākati yoḡ ve bir de bu kim sār merhem ile oñulmaḡ lāzım gelseydi kırk altı günde ancaḡ eyü olurdu. Şimdiki ḥālde ise kırk elli gün şabır itmege taḥammül yoḡ. Ol ecilden hemān enbān-ı kirāmiden altun ḥoḡḳa ile ol merhem-i Süleymānī’yi çıkarup oñine ḳodı. Daḡı tīziye çaḡmaḡ çaḡup āteş peydā iyledi ve biraz şu bulup getirüp ḳılıç ḡasınuñ içinde ışıdup Muḥammed Ḥanefī’yi soyup ol arada zaḥmların yudı, ḳandan pāk idüp ba‘de “Bismillāh” diyüp hemān ol merhem-i Süleymānī’den bir sehl miḡdārı Muḥammed Ḥanefī ’nüñ zaḥmlarına sürüp andan enbān-ı kirāmiden el urup bir iki ḳulaç aşdar çıkarup Muḥammed Ḥanefī’nüñ zaḥmların muḡkem şarup ḡoş-bend iyledi. Andan Muḥammed Ḥanefī ’ye ayıtdı:

-Ey serverzāde, bu saña sürdüḡüm merhem ki vardur adına merhem-i Süleymānī dirler çāk Süleymān Peyḡamber ‘aliyyü’s-selāmuñ ḡazī nesinden Esmā-yı Perī dirlerdi bir pīr-i şāhī varıdı ol

(89-b)

Ḥazret-i Ḥamza şāḡib-ḳırānuñ ḡātunı idi. Her kaçan Ḥamza veyāḡud oḡlanları veyā nāmdār begleri bir muḡalsız zamānda ziyāde zaḥmdār olsalar Pīr-i Şāhī varup bu yādigār merhemi getürürdi. Şöyle kim her ne deñlü ziyāde zaḡm olsa sürdüklerinde üç sār temām olmadan ol zaḡm eyü olup şöyle kim yirinde zaḡmuñ yāresi bile belürsiz olur giderdi. İşte bir zamānda ol Pīr-i Şāhī erenler şāhı olan kendinüñ ḡelāli Ḥamza şāḡib-ḳırāna bir büyük ḥoḡḳa ile maḡbir artu çoḡ getürdükde Ḥamza daḡı ol merhemden biraz kendi alup sārın ol arada bulunan severlerine ve evlādlarına üleşdürdi. Ben bende daḡı anda bulunup Ḥamza şāḡib-ḳırāndan istedüm. Ol server daḡı baña bu ḥoḡḳayı toḡtolu idüp virdi. Ol zamāndan ben daḡı bu merhemi ziyādesiyle şaqlardum, gāḡ gāḡ böyle bir muḡalsüz zamānda zaḥmdār olan serverlere vire vire işte ancaḡ bu ḳadarca ḳaldı. Ḥikmet bu kim böyle bir olmaz zamānda şükür kim sizlere daḡı bulunup ve daḡı zaḡmıñuza sürüp ḡoş olmañuza sebep oldum. İmdi şimden şoñra siz daḡı ırak üç sārden şoñra bu zaḡmdan ḡalāş olursuz. Aşlā ḡam çekmeñ didükde Muḥammed Ḥanefī ‘Amr’a taḡsī n ve āferīnler idüp ve ḡayır du‘ālar iyledi. Andan ayıtdı: “Ey serverzāde imdi luḡf

(90-a)

eyleñ işte kebāb işte dürlü nefāisler işte şu arada dañı bir çok bñar vardur. Şol qarşudağı büyük ağacuñ dibinde bir ‘ayn u şāfī dūr kim dāimā kaynayup tūrur. İmdi burada bir iki gün şabır idüp ārām eyleñ. İnşāllāh Te‘ālā biz yine gelüp sizleri yoklaruz. Ammā siz dañı luţf eyleñ bu aralıqdan katı uzak yirlere gitmeñ diyüp ol arada hemān Hoca ‘Amr ‘Ayyār ve oğı Ümeyye-i ‘Ayyār Muḥammed Ḥanefī’ye vedā‘ idüp revāne olup gitdüler. Muḥammed Ḥanefī dañı ol arada qalup oturup ‘Amr ile Ümeyye-i ‘Ayyār’uñ ardınca ḥayır du‘ālar iderek qaldı. İşte Muḥammed Ḥanefī bunda ol mağāra önünde rahşın ota şalup kendüsi siperin başınuñ altına alup biraz yatup rahat oldu. Şöyle kim temām uyuyup öyle zamāndan şoñra temām uyḥusun alup göz açup uyḥudan uyanup gördi kim tiziye ol zaḥmlaruñ ağırları ve sızıları gidüp bedeni zaḥmdan ve zaḥmetden bir ḥayli berī olmuş. Ol maḥalde gönünden şād ü feraḥ olup ‘Amr’a tekrar du‘ā ve taḥsīnler iyledi. Andan yirinden tūrurup pāk-abdest alup öyle ve ikinci namāzın edā idüp aḥşām da gelüp ğarīb olduqda ol dem kendüsin yokladı gördi, aşlā zaḥmlarından elem qalmamış. Çözüp gördi cümle zaḥmları eyü olmuş. Ḥudāya şükürler iyledi. Ba‘de gelüp rahşını tımar idüp şu

(90-b)

virüp yemin aşdı. Andan abdest alup aḥşāmı ve yatsu namāzın edā idüp ol mağāra qapusınuñ önünde gelüp rahşın dañı anda getürüp şāyed vaḥşīlerden bir ziyān dege diyüp rahşın mağāra içine çeküp bağladı ve kendi tīr ü kemānın önünde qoyup tigin dañı ‘üryān idüp şāğ tarafında qodı. Mağāra qapusınuñ temām şāğ cānibinde bir şanavber ağacı varıdı, aña arqa vermişidi ol dem tesbīḥ çıkarup eline alup oturup zıkrullāha meşğul olup oturmaqda. Ammā bizüm kışşa-yı pür-hissemüz ‘Amr ‘Ayyār’a geldi. Rāvī aydur:

-İşte ol zamānda Hoca ‘Amr ‘Ayyār, Muḥammed Ḥanefī ’yi ol araya getürüp enbān-ı kirāmeden vāfir ta‘ām çıkarup önünde qoyup ve zaḥmların tımar idüp merhem-i Süleymānī sürüp ḥoş-bende iyledi. Andan Ümeyye ‘Ayyār ile yirlerinden tūrurup Muḥammed Ḥanefī’ye vedā‘ idüp sürüp ol aradan toğrı ‘asker-i İslām’a geldi. Ammā beriden çünkim Fettāḥ ‘Ayyār Muḥammed Ḥanefī şeklinde olup önünce ve ardınca bu qadar papaslar yürüyüp ve dañı bu qadar kāfir pehlevānları dañı Muḥammed Ḥanefī ’dür diyüp Fettāḥ ‘Ayyār’ı çevre alup yolda bu qadar ta‘zīm ve tekrīmler ile getürüp temām bunlar da ol maḥalde çünkim Kelb Rūmī’nüñ bārgāhı qapusına irişdurdiler. Andan

(91-a)

kāfir begleri ve pehlevānları Kelb Rūmī'nün bārgāhı kapusunuñ öñüne gelince her biri rahşlarından aşāğı inüp piyāde yürüyüp Muḥammed Ḥanefī'dür diyü Fettāḥ 'Ayyār'a ziyāde ta'zīm ve tekrīmler yeleyüp iki tarafından iki kol alup rahşundan aşāğı indürmek için kimi rahşınıñ licamın tutup ve kimi de şāğ ve şoldan koltuğına girüp rahşından aşāğı indürdiler. Andan kimi iki cānibden koltuğına girüp kimi de Fettāḥ 'Ayyār'ın ön eteklerinin uçlarından tutup yukarı kaldırmışlardı kim şayed dāmenin başmaya ve toz toğunmasun diyü bu salṭanat birle alup içerü gıtdiler. Bunuñ ardınca Ümeyye-i 'Ayyār daḥı Merğüb Rāhip şüretinde çünki bunlardur gelüp Kelb Rūmī'nün karşısına yakın irişdiklerinde hemān Ümeyye-i 'Ayyār Merğüb Rāhip şüretiyle Kelb Rūmī'ye selām virince Kelb Rūmī ve cümle kāfir begleri ve cehennem segleri ve götüri mağrib-i zemin ve Frenk ve Rūm Yunan dilāverleriyle bir gözden Merğüb Rāhip'dür diyü Ümeyye'ye ta'zīm ve tekrīmler etmek için cümlesi de bir gözden şıçraşup ayağ üzere tırup ziyāde ri'āyet için Kelb Rūmī tahtından aşāğı inüp Merğüb Rāhip'dür diyüp Ümeyye-i 'Ayyār'a bir kaç adım yir piyāde karşı varduḡda Merğüb Rāhip diyü egilüp Ümeyye-i 'Ayyār'ın elin öpdi.

(91-b)

Andan Merğüb Rāhip'dür diyü Ümeyye-i 'Ayyār'a ta'zīm için Kelb Rūmī ol maḥalde kendüsü Ümeyye-i 'Ayyār'ın koltuğına girüp tahtında kendi yirin teklīf idüp; "Buyuruñ sulṭānum dīn uluşı" diyüp bunu tahtına çıkarmaḡ diledükde Ümeyye 'Ayyār ayıtdı:

-Bizüm ol tahta oturmak işimiz olmamışdur, ol yir ehl-i dünyānuñ yiridür, bize düşmez ki ehl-i dünyānuñ yirine çıkup oturavuz didükde ol dem Kelb Rūmī daḥı emr idüp buyurdu bir sırma saçaklı bir yādīgār seccāde getirüp Ümeyye'nün altına yayaḡodılar. Andan Ümeyye-i 'Ayyār daḥı ditreyürek hezār dürlü naz ve naim birle geçüp ol seccādenün üzerinde oturavardı. Şöyle kim tā Kelb Rūmī'nün karşısında tahtınıñ çak karşısında temām bir şandalye üzerinde ol seccādeyi komuşlardı. Varup anuñ üzerinde oturdu. Ba'de ol maḥalde hemān Fettāḥ 'Ayyār'ı daḥı Muḥammed Ḥanī fi'dür diyü dürlü ta'zīm ve tekrīmler ve hezār 'izāz ve ikrāmlar birle getirüp anı da çak Behnām Şāh'ın şāğ cānibinde bir şāfi kırmızı altundan düzülmiş bir muraşsa' şandalye getirüp ḡodılar. Anuñ da kāfir begleri ve cehennem segleri koltuğına girüp eṭrāfında kırk dāne ak saḡal sīnelerine inmiş siyāh-püş rāhipler her birinün ellerinde

(92-a)

şāfī altundan muraşşā^ç, altun zencīrlü micmerler şöyle kim içinde her birinüñ ‘üdlar ve ‘anberler ve kāfūrlar ve buhūr-ı meryemler ve üzerlik ve günlükler yandurup tütsüler eylemişler, öñünce ardınca yürüyüp getirüp ol şandalyenüñ üzerine geçirüp oturdağodılar. Andan ol rāhip ol şandalyenüñ çevresin alup kıat-ender-kıat tıravardılar. Bu maħalde Fettāh ‘Ayyār baş kıaldırıp dört eṭrāfına bakıp bu kıadar rāhipler ve ruhbānlaruñ her birinüñ ellerinde böyle zī-kıymet micmerler ile kendüsin çevre alup tırudıkların gördükde kendü kendüye ta‘accüb idüp “Bre şol la‘inler bizi bu ħāl ile neylemek dilerler ola” diyüp ħayrete varup şöyle kim ħayretinden az kıaldı kim el ele urup kıahkıaha ile güler, tırup kendüye bu mertebe böyle bed-nāmlik işler itdügünden ötüri bunlara bir özge iş idüp murād iyledi kim ol arada cem^ç olup kendüni çepeçevre dolanup tıran papaslara ħaçer urup cümlesinüñ de kıarınların yarup bağırsağların döke. Ammā yine şabır idüp görelüm daħı şol la‘inler neylemek ister? Ve Ümeyye-i ‘Ayyār daħı bu maħalde ne yüzden paṭrıklık idüp kendüsin nicesine Merğub Rāhip gösterür. Hele bunlaruñ muķarrem bir sırlarun idelüm de şöıra bunlaruñ işlerin görmek

(92-b)

āsāndur. Dilersem ħamle-yi ūlāda cümlesin de bir mu‘allaķda ħaçere dizüp kıarınların yarup bağırsağların ayaklarına dökmek ħod elümden gelür. Zī rā ināyet-i Ħaķ birle kıatımda ol kıadar nesne bir cüz‘i şeydür diyüp açmazdan Ümeyye-i ‘Ayyār’a bakıp gāħ göziyle ve gāħ kıaşıyla “Be hey nā-bekār, hemān neylersüñ tīz eyle şol la‘inlere bir kerre kendülerimizi bildürelim de kııķup şol la‘inlerüñ ortalarından ħālāş olup kıurtulalum” diyüp işāret iderdi. Ümeyye ‘Ayyār daħı Fettāh ‘Ayyār’uñ tā bu mertebe ‘acelesin görüp ol daħı işāret idüp “Be hey yārān! bir pāre taħammül idüp şabır eyle. Zīrā bunda daħı çok seyir vardur bād-ı hevā seyretmez misin” diyü işāret iderdi. Ammā Kelb Rūmī ve eṭrāfda olan kāfir begleri ve cehennem segleri ve ol ayağ üzere tıran keşīşler bakıp bunlaruñ işāretlerin gāħ gāħ görüp birbirine aydurlerdi kim “Göre Merğüb Rāhip’de olan kerāmet ne kerāmetdür kim tīziye emīr-i ‘Arab’ı nice kendüye mūnis idüp nice muħabbet itdürmişdür kim böyle remz ile birbirlerine āşınālık iderler” dirlerdi. Ammā zamāndan şöıra Kelb Rūmī işāret iyledi ol maħalde tīziye şofra ve şumātlar gelüp döşendi. Andan ol şomātlaruñ üzerine altun gümüş saħanlar içinde envā^ç dürlü ni‘metler gelüp ol şumātlar

(93-a)

üzerinde koyup ba‘de Fettāh ‘Ayyār’a Muḥammed Ḥanefī ’dür ya‘ni emīr-i ‘Arab’dur diyüp ri‘āyetden başka aşāleten bir altun muraşsa‘ sini getirüp öninde qodılar. Andan zī-ķıymet mertebānī ve faġfūrī saḥanlar içinde ṭabaķlar üzerinde dürlü kebüter ve bildircın ve dürrāc ve keklık kebābları ve yādigār balıķ qorbaların getirüp qodılar. Andan buyurıñ diyü teklīfler olundı. Fettāh ‘Ayyār daḥı ol maḥalde ol yādigār ni‘metlerden murād üzere şafalanup ol kuş kebablarından temām qarnın qoyurunca vāfir mişqalledi. Ba‘de şofra şumāt üzerinde iken sükker-i şerbetler gelüp Fettāh ‘Ayyār ile Ümeyye murād üzere qana qana içdiler. Çünki şofra şumāt ortadan qalkduqdan soñra bāt-ı ‘ayş gelüp döşendi. Envā‘ dürlü meyveler ile meclis müheyyā olduqdan soñra ortaya sākīler girüp billür ve la‘lin sürāhīler ile tolu şarāb-ı ergüvān getirüp piyāleleri ol şarab-ı ergüvān ile pür idüp andan muqaddem Behnām Şāh’a şundılar. Ol der qaldırup Mergüb Rāhib’üñ ‘aşqına diyü Ümeyye-i ‘Ayyār’uñ ‘aşqına nüş iyledi. Bir qadeḥ daḥı Muḥammed Ḥanefī’dür diyü Kelb Rümī, Fettāh ‘Ayyār’uñ ‘aşqına bir tolu içdi. Andan cümle kāfir begleri daḥı hemān bu şād ile birbirine baqup bu şafā ile ‘ayş u nüş itmege başladılar. Ba‘de bu maḥalde Fettāh ‘Ayyār ile Ümeyye ‘Ayyār’a

(93-b)

daḥı şarāb şundılar. Ümeyye-i ‘Ayyār ile Fettāh ‘Ayyār içmediler. Ol maḥalde Kelb Rümī ayıtdı:

-Hele emīr-i ‘Arab henüz daḥı bizüm āyinimizi bilmez ya siz ne ‘acep içmediñüz didükde Ümeyye daḥı hezār dürlü ditremekle ve ḥāzīn āvāz ile ayıtdı:

-Ey Şāh-ı Rüm, ḥāliya şimdiki ḥālide mizācum ziyāde za‘īf olmuşdur ve hem ziyāde pīrligümden ġāyet za‘īfim ve hem işte her qaçan kim şarāb içem ol gice yataķ yatamaz oldum ol ecilden içmezüm, didi. Ammā bu maḥalde Kelb Rümī ve maġrib-zemīn gümrāhları ve kāfir pehlevānları tolılar qaldırup birbirine qarşu ‘ayş u nüşlar idüp şöyle kim temām kelleler germ olduqda ol maḥalde hemān Kelb Rümī oturduġı yirde bir kez baş qaldırup Ümeyye ‘Ayyār’uñ yüzine baqup ayıtdı:

-Ey dīn ulusu, qalk imdi bu serveri bizüm dīnimize bu dem da‘vet eyle. Eger gelecek olursa sen de şāhid ol ve bu oturan cümle begler ve serverler ve bu ehl-i dīvān daḥı ve bu senüñ neferātuñ ol tıran mesih qulları daḥı şāhīd olsunlar kim taḥt-ı ḥükümetümde ve elüm altında her ne qadar şehir ve qaşaba ve köyler ve cezīreler ne qadar var ise nişfi bunuñ olsun. Ve daḥı ata ve dedemden ne qadar māl ve ḥāzīnem ve defīnem ve oġlan yaşından bu dem gelince cümle qazandıġum māl ve esbāb ve cümle altun cevāhirlerüñ daḥı yarısı bu serverüñ

(94-a)

olsuñ ve bundan mā‘adā buña dağı sizler cümleñüz de şāhīd oluñ ki tahtum da dağı benümle berāber otursun her ne kim hüküm ve hükümet itmek dilersem tā bu dilāvere tanışmayınca bir söz dimeyem ve bunuñ begenmedüğü işi itmiyem. Yāhūd dilerse bir gün tahta ben oturup hüküm ideyin irtesi bu oturup hüküm eylesün. Şöyle kim birbirimizüñ hükümünde ta‘allül itmeyelüm. Ve dağı birbirimizüñ derkisine karşımayalum. Bunuñ virdigüni kabul idüp ben de vireyin, benüm virdigüm bu da bozmayup bu da kabül idüp virsün. yāhūd bunlardan yigregi dağı var. Zīrā dünden berü ben bu şāhlığı ikimiz ne yüzden ortalık hüküm idevüz diyüp düşünüp тұrurum. Ammā eyüsi bu kim bir hafta ben şāh olup tahta geçüp oturup ‘adl u dād idüp temām hüküm ve hükümet idem. Bu dağı diledüğü kimesneleri eger beglerden ve eger dilāverlerden yanına alup sahradan çıkup bir hafta tağlarda ve şāhrālarda ve mesīre yirlerde gezüp gāh şikār idüp gāh yine gelüp müferraḥ bağlarda ve қаşırlarda ve seyrāngāhlarda oturup sāz u söz ile ‘ayş u nüş idüp rahāt ola. Şöyle kim bir hafta temām olduğdan soñra bu dağı gelüp tahtumda otuirup ben dağı beglerimle binüp

(94-b)

bir hafta şikārumda olayın. İmdi ey dīn ulusu şöyle ma‘lüm olsun ki ben emīr-i ‘Arab’ı kendi ḫāline kodım. Her nice göñli dilerse öyle ideyin. Hemān sen söyle tek ol bizüm dīnimüze girsün, zīrā sen de bu yolda ‘ömr ifnā eylemiş bir kuzgun nefeslü bir uğursuz ḫerīfsin belki himmetüñ bülend olup dīnimüze girüp bize döne didükde cümle ehl-i dīvān kāfir begleri Behnām Şāh’uñ bu sözlerin begenüp Behnām Şāh’a taḫsīn iylediler. Andan cümlesi de Merğüb Rāhip’dür görelüm emīr-i ‘Arab’a ne söyler ve bizüm dīnimize ne yüzden da‘vet kıılır diyüp gözlerin Ümeyye-i ‘Ayyār’a tıutup çeşm ü güş tıutup тұrmışlardı. Hemān bu maḫalde Merğüb Rāhip şeklinde Ümeyye-i ‘Ayyār dağı Muḫammed Ḥanefī’dür diyüp ol dem Fettāḥ ‘Ayyār’dan yaña yüzün döndürüp bakup Fettāḥ ‘Ayyār’a ayıtdı:

-Ey emīr-i ‘Arab ve ey server-i Ḥicāz imdi sen dağı bu sözleri hīç diñleyüp işidür misin ve hem sen de ne cevāb virürsin? Zīrā işte bizüm şāhimuz olan Behnām Şāh-ı Mağrībī hīç ne cevāb idersin de şāhimuzuñ sözlerin dutar mısın didükde hemān ol dem Fettāḥ ‘Ayyār bir kez dönüp Ümeyye-i ‘Ayyār’uñ üzerine ḫışımla ḫaykırup ayıtdı:

-Ey nā-bekār evvelā sen kimsin ve şāhuñ olacağ ne mel‘ündür kim ben dīn-ü İslām’ı terk idem de öyle mel‘ünüñ sözüyle

(95-a)

anuñ dīnine girem ve anuñ böyleya pis mühmelāt sözün dutam diyince hemān Kelb Rūmī daḥı ol maḥalde Fettāḥ ‘Ayyār’dan bedīhī bu sözleri işitdükde ol dem kaḫıyup şöyle ğazaba geldi kim gözleri cihānı görmekten ḫaldı. Andan hemān ol ğazap birle bir kez oturduğı taḫtuñ üzerinde iki dizleri üstüne gelüp ḫayḫırup “Bre ḫomañ şol nā-bekār ‘Arab’ı imdi şimdicek ben aña bir ḫoş geregi gibi edeb erkān ögredeyin” didükde hemān ol dīvānda oturan kāfir begleri ve mağrib-zemīn gümrāhları oturdukları yirden bir kez na‘ralar urup pür ü peleng gibi atılıp şıçradılar ve daḥı dört taraftan Fettāḥ ‘Ayyār’ı ortaya alup üzerine ḫamleler ḫıldılar. Ammā bu yañadan Fettāḥ ‘Ayyār daḥı oturduğı yirden bu ḫāli gördükde bir kerre oturduğı yirden na‘ra urup bebr ü peleng gibi şıçrayup on iki adım yirden dürülüp bürgülüp ol maḥalde götürüp kendüsin Kelb Rūmī’nüñ üzerine atup şöyle kim ol demde atladuğıyla şıçrayup taḫtuñ üzerinde Kelb Rūmī’nüñ eñsesinde bulunduğı bir olup ba‘de ḫol ḫaldırup avucına tükürüp avucın yaşlayup andan bir kerre daḥı na‘ra urup yā Allāh! diyüp çeviretirüp

(95-b)

Kelb Rūmī’nüñ eñsesi köküne ol dem bir sille-i ‘Arabī şöyle urdı kim Kelb Rūmī’nüñ ḫulaḫlarınıñ ikisi daḥı Frengī taşlar gibi çıñ çıñ çıñladı. Ve eñsesi bu dem tīziye macır şomunu gibi şişip ḫabardı. Ve daḥı kendüsi dā‘ire-i ‘aḫıldan çıḫup yüzünüñ üzerine ḫapanup tācı başından zemī ne düşdi. Ammā Fettāḥ ‘Ayyār çapüklik idüp taḫtuñ üzerinden yek muallāḫ atup ol nā-bekārın tācın yere düşürmeyüp ḫapdı, andan bir kez daḥı mu‘allāḫ urup şöyle şıçrayup pertāv ḫıldı kim ol dīvānda yedi ḫāt şāf bağlayup ḫuran mağrib-zemīn dilāverleriniñ üzerinden şıçrayup aşurı atılıp temām bārgāḫ ḫapusunuñ önüne iç yüzine düşdi. Andan el urup belinden bir elmās tıglı ḫançer çeküp ‘üryān eline aldūḫda ol ḫapu ö‘ünde ḫuran serhengler ve bevḫābīler bu ḫāli gördüklerinde hemān cümlesi de Fettāḥ ‘Ayyār’uñ üzerine glüv idüp ḫaraf ḫaraf ḫamleler idüp ḫarḫalar mişāl üzerine üşidiler kim Muḫammed ḫanefī’dür diyüp dutalardı. Ol dem Fettāḥ ‘Ayyār daḥı niyeti ğazā ḫaşd kāfir diyüp önüne gelene aşlā amān virmeyüp bunlara ḫançer urup kimin yüzün çalup kiminüñ ḫarnın yarup

(96-a)

bağurşaḫların zemīne dökdi. Ve bu minḫāl üzere çok kimesneleri helāk idüp otaḫ ḫapusunuñ önünde ḫuranları bir anda tārumār idüp götürüp kendüsin bārgāḫ ḫapusından ḫaşra atdı. Ve ol aradan çıḫup gitdi. Aradan bir nücüm sā‘at geçmedin diledüğü yire varup irişi.

Ammā bu arafdan Ümeyye-i ‘Ayyār dağı Merğüb Rāhib şekliyle Kelb Rūmī’nün dīvānında ve dağı çāk yakın yirde ya’ni tahtuñ karşıusunda şandalye üzerinde otururken ol dağı Fettāh ‘Ayyār’uñ bu aşıl iş idüp ve tācın alup Behnām Şāh’uñ eñsesi kökin kabardup bārgāh içinde bu kadar kāfirler depeleyüp andan selāmet cān ve baş ħalāş idüp bārgāh kapusından selāmet çıkup böyle ħalāş olduğın gördükde gönlünden Fettāh ‘Ayyār’a bī-iħtiyār taħsīn ve āferīnler kıldı. Hemān ol dem kendüsü dağı oturduğı yirden bir kez sıçrayup ħaner çeküp andan Tuğyānuş Freng’üñ ol çehre-i nā-pākine bir ħaner urup dehānı māhi gibi ol la‘inüñ şuratına bir ‘azim zaħm açdı. Andan birkaç nām-dār kāfir beglerine dağı ħaner urup anları helāk idüp ba‘de yürüyüp öñüne gelenlere ħaner urup şöyle kim ħaner ile arınların yarup bağurşakların döküp bu dağı

(96-b)

bārgāh kapusından aşra atılıp tabān çaldırıp şöyle açdı kim ağın degül arasın dağı görmediler. Ardınca bir hāyı hüy opardılar kim vaş olunmazdı. Ammā bu yañadan zamāndan soñra ehl-i dīvānuñ ‘ağılları başlarına gelüp her biri göz açup bağup gördiler kim Behnām Şāh’uñ oğatınuñ içi an deryāsına dönmiş. Şöyle kim bu kadar kāfir begleri ve nām-dār mağrib-zemīn gümrahları kimi düşüp helāk olmuş ve nicelerinüñ arınları yarılıp bağı bağurşakları dökülüp zemīnde yatur. Ve niceleri cān virmiş yine kendi anına bulanmış uzanup yaturdı. Ve niceleri dağı ölme berāber zaħmħurde lakin henüz dağı ölmemiş inleyüp ħorlayup cān çekişürlerdi. Behnām Şāh dağı taht üzerinde yüzi üzerine düşüp uramaz āh idüp ve bir eliyle eñsesi kökin utup ħayķırup “Bre meded begler! Tīz baña bir üstād cerrāh getirüñ, görsün eñsemde olan zaħmı tımār eylesüñ. Merhem mi urur yoħsa fitil mi şalar yāħūd tıfdik mi or, zīrā eñsemi ħanerle mi çaldı yāħud teberle mi çaldı yoħsa kılıç mı urdı? Eñsem mi ayırtlamış ancak başum boynumdan düşürdi mi ħi başum yirden alkmaz. Gerçi dilim söyler ammā başum başlığdan ıķdı. Eger muħkem çaldıysa

(97-a)

bāri gelüp igne ile dikeydi. orğarum başımı aldırursam başım öñüme düşer de ayruğ bitişmez ayrılıur, ne dikmek kābil ve ne merhem dutar, orğarım ölürüm. Hey meded! Beglerümde bir nān u nemek ħağğın gözedür bir server yoğmıdur ki tīziye bu dem baña yārılık idüp bir üstād cerrāh getüre diyüp hem ağlar ve hem sığırlar gibi bağırudı. Āħir bunuñ āvāzın işidenler gelüp başına üşüp güç ile bunu yirden çaldırıp gördiler aşlā üzerinde an falān yoğ dönüp eñsesine bağdılar gördiler macır şomunu gibi şişüp abarmış ayıtdılar:

-Ey şāh, nesne yok ğam çekme mihnetligi o kim sende ne zam var ve ne bir amla an var. Nihāyet ‘ayyār sillesi bōyle olur, bunlaruñ silleleri meşhūrdur. Şōyle kim sille-i ğaribe dirler ište eñseñüz kōkūni bir sille ile şōyle şişirmişler ki temām macır şomunu gibi abartmışlar. Hīç ğam çekmeñ cāme-aba varduğuñzda mum yağıyla yağlasunlar yāhūd kīl ile ezūp üzerine sirke ile kīl sūrsūnler. Hem ağrısı gider ve hem havasın alur diyūp tīz begleri ūşūp oltuğına girūp alvet adırınuñ iine getirūp ol maalde tīziye cāme-ab şalup biraz da mūmyā ezūp ısıca iurdiler ve şoyup cāme-aba oyup yaturdılar. Ammā bu yañadan Kelb Rūmī ’nūñ begleri bu dem bir yire cem‘ olup gōrdiler kim Tuğyānuş Freng’ūñ

(97-b)

yūzi gōzi ana bulanmış şōyle kim gūyā şalhānede an ukuruna dūşmūş oban kōpeğine dōnmüş. “Bre nedūr aşlı” diyūp yūzinūñ biraz anın silip gōrdiler balı ağzı gibi yūzinde bir mūhim zamı var, bildiler kim ‘ayyārlar aña daı aner ile zam urmuşlardur, tīz ğulāmlarına aber virdilier, gelūp bārgāhına gōtūrūp ol la‘ini tīmārına meşğūl oldular. Andan kāfir dilāverleri ol maalde aşra ıup Ūmeyye-i ‘Ayyār ile Fettāh ‘Ayyār’ı o aradılar nām u nişānların bulmayup āhir bārgāh apusınuñ ōñūnde Merğūb Rāhib’ūñ baın buldılar, alup Kelb Rūmi’nūñ alvetine getirūp ‘ūryān iylediler. Kelb Rūmī yaşdığa ayanup dōşegi ūzerinde oturup Merğūb Rāhib’ūñ baın gōrdükde āh idūp ağlayup bildi kim bu işler cūmlesi de ‘ayyār işidūr, ayıtdı:

-Ey serverler, gōrdiñüz mi bu nā-bekār ‘ayyārlar bize bu maalde ne naış oynadılar? İmdi ben daı odan bu ‘Arablaruñ aklarından gelūp bunları tārūmār itmek olayı idi ammā bu ‘ayyārlara cevāb virmek atı müşkilkārdur. Zīrā bu ‘Arab ‘ayyārların gōrūn bize ne iş ıldılar. Merğūb Rāhip gibi bir pīrūñ baın kesūp temām bārgāhum ōnūnde biramışlar. Ve kendūlerūñ biri anuñ şekline girmiş biri de Muammed anefī şekline girūp ol bahāne ile bōyle gelūp Muammed anefī ’yi elimūzden

(98-a)

alāş idūp urtardı diyūp cūmle kāfir begleri fūru-mānde alup ne ılacaların bilmediler. Bu yañadan daı Kereb-i Ğazī ve ol merdi Hīcāzī ol maalde gemilere girūp gitmekden ferāğat ıldı. Hāy nedūr ki gōre Kereb açdı dimesūnler diyūp hemān ol dem yirinden urup yanında olan ol on

iki biñ ‘askerüñ bellü başlılardan bir nice nām-dārların katına cem‘ idüp gönderdi. Tīz varup eṭrāfa tağilup kaçan dilāverleri ve leşker cem‘ iyledi. Andan kendinüñ qarındaşların oğlanların ve serverlerin dağı yanına alup şöyle kim yine üzerinde otuz biñ er cem‘ oldu. Bunlar dağı bu uslüb üzre görelüm aḥvāl nice olur diyüp gözlemekde. Ol zamanda kim Ṭül Zengī Kereb-i Ġāzī ’nün elinden ḥalāş olup ya‘ni Kerep Ṭül’i öldürmeyüp gözün oyup burnın, kulaqların kesüp yüzine üç yirde eşek na‘li ile üç ṭamğa başdı. Ba‘de boğazına pālehang geçürmişidi. Yine Ṭül’üñ ‘alemdārınun eline virüp Behnām Şāh katına gönderdi. Ol dağı Ṭül’i bu ḥaḳāretle yederek ve ikisi de bunlarun Kerep ḳorqusundan şöyle giderlerdi kim “Acaba ardımızdan gelüp irişür mi ve selāmet şalivirdüğine pişmān olur da tekrār gelüp bizi helāk mı ider ola” diyüp ḳorqu ile ardlarına önlerine bakmayup ‘acele birle gitdiler. Ammā çünkim Ṭül’üñ ‘alemdārı bu ḥaḳāretle Ṭül

(98-b)

Zengī’yi yederek Behnām Şāh’uñ bārgāhı ḳapusına getürdi. Ol arada olan kāfir begleri ve ‘asker ḳavmı Ṭül Zengī ’yi bu ḥaḳāretle geldüġin gördiler cümlesi de fūru-mānde ḳalup nice ideceklerin bilmediler. Cümlesi de ol maḥalde kendülerden gidüp fūru-mānde ḳaldılar. Andan ol ḥāliyle Ṭül’i bārgāh ḳapusından içeri ḳoyup Behnām Şāh’uñ ḳarşusına getürdiler. Behnām Şāh dağı çünkim ol maḥalde Ṭül’i ol ḥalde gördi ziyāde melül olup eleminden nice ideceġin bilmekden ḳaldı. Andan ḥışma gelüp baş ḳaldırup eṭrāfında olan beglerine ve pehlevānlarına ayıtdı:

-İmdi tīz olun, varup ol Kerep didükleri ‘Arab’ı ṭutup benüm öñüme getürüñ, digerni siz bilürsüz didükde her biri baş zemīne şaldılar. Behnām Şāh bunlarun bu ḥālin gördükde tekrār dönüp bunlara ayıtdı:

-Ey nā-bekār muḥanneş la‘inler ne oldiñuz kaçan meclisde Kerep añılsa her biriñüz dürlü lāflar urup bir Kerep degül serḥoş olduġuñızda biñ Kerep baġlarsız ya bu ḳadar dilāver olasız da varup bir ‘Arab’ı ve öyle bir ‘adi nā-bekārı ṭutup getürmek eliñüzden gelmeye. İmdi tīz ṭurmañ cümleñüz de varup her ne ḥāl ile olursa olsun hemān ol nā-bekār Kerep didükleri ‘adiyi eli baġlu ve ciger taġlu ḥuzüruma getirüñ. Zīrā anuñ Ṭül Zengī’ye itdüġi bu aşıl ḥaḳāretleri ben dağı

(99-a)

aña andan ziyāde itsem gerek. Şöyle kim eger varup ol nā-bekārı baña dest-girden best ḳatuma getürüñ. Ol bu Ṭül’a eyledüġi ḥaḳāreti ben dağı aña ideyin. Şöyle kim anı ṭutup benüm ḳatuma ki

getürmege sa'î itmeyesiz hâl Helûle ve Şelûle'nün gül başıçün amân virmeyüp kendi kızıl elümle cümleñüzi de helâk ideyin. Veyâhüd ziyâde yavuzluğımdan kendi kendümi helâk iderin. Zîrâ kim katı öykelenüp pek gâzaba gelmişim. Siz hüd benüm öykem nice yavuzdur bilürsüz, vebâliñüz boynuñuza, didi. Ve dahı ol maħalde tırduğı yirde bir kerre haykırıp şöyle çağırdı kim cümle Kelb Rümî'nün dîvânında oturanlar bir gözden belîñleşüp birbirine bakıp “Bre bu gidi gerçekten deli mi oldı” didiler. Andan cümle kâfir begleri ve Frenk pehlevânları ve küffâr leşkeri Kelb Rümî 'den bu kadar ikdâmları gördiler cümlesi de müsellâh yarağ üzre olup hemân ol on dört kerre yüz biñ kâfir leşkeri yirlerinden tırup rahşlarına süvâr olup ‘azim Kereb-i Ğâzî idüp gitidiler. Kim anda vardıkda Kereb-i Ğâzî üzre hamle idüp Kereb-i Ğâzî 'yi tıutup bende çeküp Kelb Rümî 'ye getüreler. Ammâ bu maħalde Kelb Rümî ayıtdı:

-Olmasun kim buradan böyle gurûr ile gidüp gâfil olasız. Öteden Kerep dahı sizün bu kadar ‘asker ile ve bu ikdâm ile geldigiñüzi yine tıuyup dahı gemilere

(99-b)

girüp cümle leşker ile başın alup kaçıp gide, soñra bu iş gâyet şarp olur. Zîrâ kim anı bir dahı bulması güç olur, didi. Hemân ol maħalde Kelb Rümî 'nün vezîr-i ‘âzamı olan Cârût Vezi r oturduğı yirde Kelb Rümî 'den bu sözleri işitdükde hemân baş kaldırıp Kelb Rümî 'nün yüzine bakıp ayıtdı:

-Ey şâh-ı cihân! Hîç hâzretün bilür mi kim ol Kereb-i Ğâzî didikleri herif nice serverdür tek ol bizleri yine tâ bu araya gelince hemân kaçırmasun. yoħsa ol bu kadar ‘askerden ve bizüm bu dilaverlerimizden kaçmak degül on bu kadar ‘asker ve on bu kadar pehlevânlar dahı üzerine varacağların bileydi hâ birinden bile kaçmaz, didi. Ammâ çünkim bu maħalde bu kadar yüz bin küffâr ‘akeri ve bu kadar mağrib-zemîn ve Frenk ve Rüm dilâverleri bu dem cem‘ olup tâ bu mertebe yırağ idüp böyle ikdâmlar ile Kereb-i Ğâzî'yi ele getürmek için yola girüp gitdiler. Meger kim ol maħalde Ümeyye ‘Ayyâr ol dîvanda şüret-i tebdîl hâzır olup bir köşede tırup bunlaruñ cümle sözlerin Kelb Rümî 'nün böyle ikdâmlar ile tenbihlerin işitdii Hemân ol maħalde Ümeyye-i ‘Ayyâr tîz bârgâhdan taşra çıkup bir tenhâ yire gelüp yine kendüsin

(100-a)

evvelki şekline koyup hemân ol arada tıabân getirüp bir tenhâ tağ yolından sürüp Kereb-i Ğâzî'nün ordusına yakın geldi kendi kendiyile fikr idüp gel bir gayrı şüretle gireyin orduya diyüp ol tenhâ yirde kendüsin kâfir cäsüsları şüretine koyup ba‘de sürüp Kelb Rümî'nün ordusına girüp aşığı yukarı gezerken ol maħalde Kereb-i Ğâzî'nün serverlerinden birkaçı Ümeyye'yi ol şüretde görüp

“Hāy küffār cāsūslandırur diyüp ol arada mecāl virmeyüp tütüp bende çeküp Kereb-i Ğāzī’niñ öñüne getürdielr. Kereb-i Ğāzī daħı baķup Ümeyye-i ‘Ayyār’ı görüp aydur:

-Bre ħerif tīz söyle cāsūsmsın, didi. Ve ķandan gelüp ķanda gidersin, tīz söyle diyince Ümeyye ayıtdı:

-Belī cāsūsım, dedi. Kerep aydur “De imdi söyle ķanda gidersin ve kimi cāsūsırsın” didi. Ümeyye ayıtdı:

-Behnām Şāh ķatına giderüm. Zīrā aña birķaç beşāret ħaberüm vardur. Birisi oldur kim Kereb-i Ğāzī server bunca zamāndan berü bu ķadar hünler eylemişken ve ‘ālemde nām çıķarmış iken şimdi ķaçdı. İkinci bu kim Muħammed Ĥanefī ile Zeyd bin ‘Alī’yi tüttdılar. Üçünci ol kim Ham Şāh’ı Mağribī’yi bendden çıķardılar. Dördünci ol kim İslām ‘Askerinüñ başın bir yerde

(100-b)

ķomayup ķırdılar. İşte daħı bundan ziyāde daħı ne eyü ħaber olsun, didi. Kereb-i Ğāzī bu sözlari işitdükte dönüp ayıtdı:

-Ey ‘ayyār gel imdi gitme, benüm ķatımda tır saña çok ihsānlarım tıķınsın, didi. Ümeyye ayıtdı:

-İşte muķarrerdür hemān senüñ ķatıñdayın, ayruķ bu aradan ırak yire gitmezin diyince Kereb-i Ğāzī bundan bu sözlari işitdükte bu kerre buña im‘ān-ı nazar ile bir nazar daħı iyledi. Bu kerre Ümeyye’yi temām bildi ba‘de ayıtdı:

-Ey ‘ayyār de imdi söyle ne ħaberüñ var ve bu şüretle bunda gelmekden murāduñ nedür ve hem bu söyledüğüñ sözlere gerçek midür didükde Ümeyye-i ‘Ayyār ayıtdı:

-Ey pehlevān imdi bu dem ğayretümden ben helāk olayazdım, imdi ‘ālemde bir senüñ gibi pehlevān zamānında revāmıdır kim Muħammed Ĥanefī gibi server kāfirler elinde esīr ola daħı sen emīn olup kendi ‘āleminde ‘ayş u nüşuñda oturasın, didi. Kereb-i Ğāzī bu dem bu sözlari işidüp ziyāde melül olup bir zamān başın aşığı şalup tıravardı. Ba‘de fikr iderek oturduğı yerde ziyāde ğazaba gelüp aydur:

-Ey serverler, imdi tedārik görüñ üç gün muħkem yaraķ dördünci gün göçdür. Hemān sizüñle giri dönüp ol kāfirlere varup inşāallahu Te‘ālā la‘inlere işler kılalım ki ‘ālemde defter-i dāstān olup söylene diyüp

(101-a)

emir eyledükde hemān ol maḥalde çünkim Kereb-i Ğāzī'nüñ dilāverleri ve ol on iki biñ leşkeri Kereb-i Ğāzī'den bu sözleri ve bu tenbī hleri işitdiler ol maḥalde cümle on iki biñ İslām leşkeri yirlerinden tūrup tedāriklerinde oldılar. Andan ol Ḥayy ve Benī 'Ād erenleri ve Mekke, Medīne ve Ḥicāz serverleri üç gün üç gice Kereb-i Ğāzī'nüñ emri üzre yaraqların görüp ḥāzır ve müheyyā olup tūrdılar. Şöyle kim temām dördünci gün olduḡda çın seḫerden raḥşlarına zīn urup ve kendüleri arqalarına cebe ve cevşenler giyüp tīglerin miyānlarına bend idüp ba'ade raḥşlarına süvār olup 'alem ve sancaqlar qaldırup bayraqlar açup tuḡlar çeküp ceng-i ḥarbīlerin çalup şurna ve nekīrelerin üfürüp taḫl ve dühüllere çevgānlar urup andan yola dizilüp şöyle kim bölük bölük ve alay alay olup gürūh gürūh, fevç fevç, mevc mevc, qatar qatar yürüyüp qandasın Behnām Şāh ve şehr-i Saklābiye diyüp revāne oldılar. İşte bunlar denilmekte. Ammā rāvī-yi 'acāyip beyān ider, çünkim bu maḥalde rāvī aydur:

-İşte bu maḥalde Ümeyye-i 'Ayyār cāsūs şuretiyle Kereb-i Ğāzī'ye gelüp bu sözleri söyledi ve bu sözler ile Kereb-i Ğāzī'yi ḡayrete getirüp öte gitmekden ferāḡat

(101-b)

itdirüp girü döndürdi. Hemān ol maḥalde döndi, Ümeyye 'Ayyār Kereb-i Ğāzī'ye ayıtdı:

-Ey server-i cihān imdi ḥazretüñ sa'ādet ile āheste āheste gelüñ ben bende ilerü varup göreyin ol kāfir 'askeri daḡı ne 'amelledür ve murādları nedür ve daḡı nereye gelmişlerdür, yine size ḥaber getürem diyüp hemān ol arada taḫan getirüp tīz 'azm-i küffār-ı leşker idüp gitdi. Şöyle gitdi kim gūyā kanı yaydan bir oḡ çıkar gibi çıkup gitmiş idi. Ol maḥalde hele ne vaqtadur az idelüm muhtaşar-ı vāz idelüm. İşte Ümeyye-i 'Ayyār ol maḥalde Kereb-i Ğāzī'den ayrılıp az zamānda gelüp küffār 'askerine irişdi. Şöyle kim gelüp küffāruñ ordusına girüp aşāḡı yuḡarı gezüp 'asker-i küffārı cüst ü cu idüp giderken nā-gāh ol maḥalde kendinüñ atası Ḥoca 'Amr'ı görüp temām bildükde yanına gelüp atası 'Amr'a luḡf ile selām virdi. 'Amr 'Ayyār daḡı 'āleyk alup baḡup oḡlı Ümeyye-i 'Ayyār'ı gördükde bilüp aydur:

-Hāy oḡlan merḥabā! Bu dem qanda idüñ ve nerelerde gezersin, qatı uzaḡ yirden gelürsin ancak zīrā ziyādece dirilmişsin, de imdi görelüm söyle ne ḥaberüñ var? Ve hem bu zamāna deḡin qanda idüñ. Ve hem iş bu maḡrib-zemīn kāfirlerinüñ elinden ve Kelb Rūmī'nüñ ḥapsinden nice ḥalāş olup

(102-a)

kurtulduñ didükde hemān Ümeyye-i ‘Ayyār ayıtdı:

-Ey ata küffār ‘askeri rahşlarına süvār olunca biz ol maħalde Fettāh ‘Ayyār ile sürüp istedüğümüz yire vardık. Ve hem bu dem sizlere şöyle beşāret olsun kim ben bende deryā kenārına varup mü’min leşkeriyle Kereb-i Ġāzī’yi girü dönderdüm ve ziyādesiyle ğayrete getirüp kāfirler üzerine ğazabın arturdum. Hāliya işte yola düşüp geleyorur. Hemān bu yakında Kereb-i Ġāzī ğazap birle geleyorur. Şöyle kim ol ğazap ile gelür ve kāfir ‘askerine girişür, didi. Hoca ‘Amr ol sözleri oğlu Ümeyye’den işidüp ziyāde şād oldı. Andan hemān döndi Muħammed Hānefi ‘ye aydur:

-Ey server-i cihān! İmdi bu dem hāzretüñden recā ve temennām oldur kim Kereb-i Ġāzī ‘ye kendüñi ‘ayān itmeyesin. Tā kim Kereb-i Ġāzī bunda geldükde ço seni kāfirler elinde maħpus olup bend içinde şansun. Şöyle kim ol maħalde seni maħpūs kıyās iderse bilirüm ziyāde ğazaba gelmişdür ve daħı ol ğazab ile küffār ‘askerine girüp bir anda küffārı zīr ü zeber eylesün didükde Muħammed Hānefi ayıtdı:

-Ey server-i ‘ayyāran imdi benüm daħı murādum oldur kim kendümi nihān idem ve Ümeyye-i ‘Ayyār’a daħı yemī n vir kim ve hem sen de benüm rāzımı kimseye dimeyecektür yemī n eyle diyüp ol maħalde ‘Amr ‘Ayyār’a ve Fettāh ‘Ayyār’a ve Ümeyye-i ‘Ayyār’a

(102-b)

muħkem yemīn virdi. Anlar daħı didiler kim “Tā sen bize destür virmeyince sizüñ cümle aħvālīñüzü kimseye dimeyelüm” didiler. Andan bunlardur birbirleriyle muħkem ‘ahd ü yemīnler iylediler, andan birbirlerinden ayrıldılar. Andan her biri bir şūrete girüp küffār ‘askerin seyrāne başladılar. Ba‘de yine gelüp ol tağ içinde olan mağārada birbirin bulacaħ oldılar. İşte bunlardur bu hāl üzere üzre iken deryā tarafından dürüm dürüm tozlar belürdi. Şöyle kim varduğınca ol tozlar қabarup ulanup direk direk olup havaya toğrı gitmege başladı. Giderek ebrū-siyāhlīn gökde hūrşīdūñ yüzün қapladı. Şöyle kim bu maħalde ‘ayyārlar ol tozu böyle gördüklerinde ol toza қarşu varup hāber getürmege gittiler. İşte İbrāhīm ve Mū‘dī ve Ma‘ād ve Esed-i Zerrīn-kabā ve cümle mü’min ‘askeri eyü kim işte dönüp gelürlerdi. Çünkim ‘ayyārlar varup bu gelenleri görüp bildiler. Açmaz koyup bir yañadan kendülerin bildürmeyüp seyre turdılar. Ammā bu yañadan bu hāber gelüp Kelb Rūmī’ye irişdi. Kelb Rūmī daħı cümle kāfir begleri ve cehennem segleriyle bārgāhında otururken bu hāberi işidüp ve İslām serverlerinin böyle girüye dönüp tekrār kendinüñ üzerine hışım ve kīn birle geldiklerin görüp işitdükde ziyāde melül oldı.

(103-a)

şöyle kim melâletinden başın önüne şalup tırdı. Zamāndan soñra baş kaldırup döndi, yanında olan kâfir beglerinüñ yüzlerine bakup ayıtdı:

-Ey dilaverler! ‘Acabā bu Kereb neden ötüri döndi ola, didi. Zīrā kendüye haber virenler ayıtdılar kim:

-İşte Kereb-i Gāzī dönmüş geleyorur. Ammā gāyet hışm ile gelür. Şöyle kim gāzabından ne tırduğın ve ne başduğı yirleri bile bilmez, dimişlerdi. Cārūt Vezīr ayıtdı:

-Var ise Kereb ol sebebden döndi kim anda varıcağ Tūl Zengī Kereb’e der kim ‘İşte ben Muḥammed Ḥanefī’yi tıtdum. Kereb de kaçıyup Tūl Zengī’yi tıtduğda ol gāzap ile hemān bir gözin çıkarup burnın ve kulağların kesmiş yine koyuvirdi, mürüvvet idüp öldürmedi, didükde ol maḥalde çünkim Kelb Rūmī bu sözleri işitdükde Tūl Zengī’ye gāyet kaçıyup aydur:

-Ey mel’ün! Niçün böyle lâflar urup yalanlar söyleyüp üzerimize böyle düşmen getirürsin. Biz ḥod üzerimizden bir belāyı şavmış iken sen varup bu sebep ile ve böyle yalan sözler ile yine üzerimize getürdüñ. Şimdi bunu kimdür kim üzerimizden def’ eyleye didükde ol maḥalde Tūl Zengī aydur:

-Ey şāh-ı ‘ālem! İmdi ḥazretüñ andan ötüri hī ç gam çekmen, çünkim Kereb baña bu ḥaḳāreti itdi, bu def’a ben daḫı aña bir iş kılayın ki ‘alemde defter-i dāstān

(103-b)

olup söylene. Çünki Kereb baña bu ḥaḳāreti kıldı ol zamānda ben bende ziyāde mest idüm buña gāfil fırsat buldı. Çünkim Kereb bunda geldi, muḳarrerdür kim benüm devletüm baña yāri kıldı. Ben daḫı bu dem aña bir iş kılayın ki siz de görüp baña taḥsīn idesiz. Ol da görsün ki mestāne adama fırsat bulup zebūngīrlık itmek nice olur öğrensın ve böyle ḥaḳāret kılmak nice olur kolaymıdır bisün, didi. Ammā Kelb Rūmību sözleri Tūl Zengī’den ol sözleri işitdi bī -iḥtiyār elin eline urup kaḫkaha birle gülüp andan yanında olan beglerinüñ daḫı yüzlerine bakup aydur:

-Ey begler görüñ ki bu herze-gūy ne herze-gūydur kim bunca zamāndur kim böyle her bār lāf u güzāflar ider. Henüz daḫı elinden bir iş geldüğü yoğdur. İmdi sen Kereb’ü baña mı öğredürsün kim benüm önümde böyle yalandan lâflar urursın? Be hey muḥannes! Yalancı Kelb! Kereb ol ḥerīf degüldür kim sen aña zafer bulasın. Eger yine meydān olup sen Kereb’e muḳābil olacağ olursañ göresın kim Kereb daḫı yine senüñ başıña ne belālar getürecedür dirken nā-gāh tozları gördiler

kim havaya direk direk oldu. Ol dem bād-ı şabā ol toza karşı varduğda dāmeninden giryānına degin iki şağ idüp ol tozuñ içinden iki yüz biñ ‘asker-i sünnīyan cebelere ğarğ¹²

(104-a)

olmuş çıkageldiler ve dağı otuz altun başlu ‘alem ve sancağlar ve otuz çift tabl ve nağareler ve şurna ve nefirler āvāzı ‘ayyuğ irişdi ve andan peğlūvānlaruñ na‘raları ve hāy u hūyī āvāzeleri āsīmāne peyveste olmuş geldiler. Ve bu kadar ‘askerūñ öñünce ‘alemlerūñ dibince Kereb-i Ğāzī ve ol merd-i Hicāzī bu dem bir heybet ve şalābet ile gelüp konu kim küffār leşkeri bu maħlde Kereb’i görüp havflarından her biri berg-i hazān gibi tırduğları yirde lertzān oldılar ve kōrkularından kendülerinden gittiler. Bu maħalde Kelb Rūmī dağı bu hāli gördükde nāçār olup ‘ağlı başında yok, zamāndan soñra kendüsin cem‘ idüp nāçār ‘askerinūñ ardin öñin çevirüp cümlesin de bir yire getirüp on dört kerre yüz biñ kāfir ‘askeri Kereb-i Ğāzī ’nūñ karşıusunda konup karar iylediler. Ammā çünkim ol gice geçüp ertesi şabāh olup rüz u rüşen oldu, ol dem Fettāh ‘Ayyār çıkagelüp Kereb-i Ğāzī ’ye selām virüp du‘ā kıldı Kereb-i Ğāzī dağı “Hāy merħabā ‘ayyār, hoş geldüñ kandan gelürsin” didükde Fettāh ‘Ayyār yine du‘ā kıldı. Kereb aydur:

-Ey ‘ayyār emīr-i ‘Arab’uñ hālinden ne haber, didükde Fettāh ay

-Ne olsun hāl ya kāfir elinde bend ve zencīr içinde esīr olmuş yatur. Ne kadar kim ced ü cehd iyledim hālāşında çāre olmadı, didi. Çünkim Kereb-i Ğāzī

(104-b)

bu sözlere işitdi, öykesinden gāh tırup gāh oturdu. Andan tīz emir iyledi, otuz biñ er bir gözden tekbī r getürüp “Allāh Allāh” diyüp yirlerinden tırup rahşlarına süvār oldılar. Andan meydān merkezine gelüp şaf çeküp alaylar bağlayup tırdılar. Nā-gāh ol maħalde tarafından meydān açıldığda iki cānibden meydāna nazar şalup ‘acabā meydāna kim gire dirken nā-gāh ol maħalde hemān Kereb-i Ğāzī ve ol merd-i Hicāzī na‘ra urup meydān ortasına geldükde bülend āvāz ile haykırup aydur:

¹² (103-b’nin sayfa kenarı: Kıpadoğıka’da zaħīreci tüccārından Tıraqzāde Hasan Yazıcı’nuñ oğasında kıra‘āt olunup dīnleyen a‘yān şafāyāb olmamışdur. Çünkü toğrı degül. Öteden berüden alunmuşdur. Fī 30 Kānun-ı Evvel 1302)

-Ey Kelb Rūm ve ey talī-i şom bugün ol gündür kim senüñ sancaqlaruñı başuña yıķup götüri leşkerüñ kırup māl ve hazīneñi yağma idem. İmdi tīz ol meydāna er gönder. Eger kimse gelmeye at depüp sancaqlaruñ ser-nigün idüp seni tahtuñdan ķapup başuñı kesem diyüp şöyle hayķırdı kim ol deryā gibi çalķanup tūran küffār ‘askeri birbirine girdiler. Vezīrleri ayıtdılar:

-Ey şāh eyü varmaduñ kim uyur ejderhānuñ kuyruğın başduñ, Kereb’i gitmiş iken yine döndürdüñ. Bir bārgāh ucından tam‘a belāsıyla böyle belāyı başuña satun alduñ. İmdi bu dem kimdür kim buña karşı tūrup cevāba kādīr ola, diyince hemān Kelb Rūmī şağa ve şola bakup “Bre bir er yok mıdur kim bu nā-bekāra cevāp vire” diyince cümlesi de baş zemī ne şaldılar. Hemān bu dem Tūl Zengī aydur:

-Ey şāh senüñ uğrıña bu

(105-a)

rundan, ķulaķdan, gözden çıķdum dürlü haķāretlere uğrayup ‘ırzum pāy-māl oldu. İmdi bugün ol gündür kim yoluña ya baş virem yāhūd Kereb’den intikām alam yāhūd helāk olup ķanıma ğarķ olam. İmdi saña vaşiyetüm budur kim helāk olursam benüm ķanımı Kereb’e ķomayup alıviresin ve daķı bu dem baña bülend himmet eyle kim Kereb’üñ haķķından gelüp başını kesem diyüp bu maħalde Kelb Rūmī ’nüñ öñüne gelüp baş açdı. Kelb Rūmī ayıtdı:

-Ey server-i Zengī bār! İmdi yürü meydāna hīç Kereb’den ķorķup endīşe itme kim seni Lāt, Helüle ve Şelüle ve Peṭramānī Yandurūs’a ve Tūdurūs’a işmarladum ve kırķ cenib keşī şlerüñ himmetleri üzeriñden yel gibi altuñdan sel gibi geçsüñ. Tūl daķı bu dem ķatı şād olup hemān rahşın sürüp Kereb’e muķābil olup üzerine hayķırup aydur:

-Ey Kereb ve ey nā-bekār ‘Arab! Şimdi cān elümden ķanda ħalāş idersin ve bu dem senüñle niceyüz, diyince ol dem bu cild daķı bu maħalde temām, tamām oldu.

Hayra yazsun şerrini anuñ Kirāmen Kātibī n

Kime du‘ādan yād iderse işbu haṭṭuñ kātibin

Temme’l-Kitāb fī yed-i Muşṭafā ibni ‘Ömer el-Bevvāb

temām şod fī-şehr-i Rebī ’ül-evvel

Sene sitte ve seb'in ve elf

Sene 1076

3. BÖLÜM

KISSA-I KEREB-İ GÂZÎ VEYA HİKÂYE-İ MUHAMMED HANEFÎ'DE YER ALAN BEYİTLER

Eserin iç kapağında müstensih ya da sonradan okuyucu tarafından yazılmış olabileceğini düşündüğümüz üç müfred ve bir beyit yer almaktadır.

Müfred

Bunı okuyup diñleyene şalâdur
Göñül bundan imtilâdur imtilâdur

Müfred

Kitâb-ı şahib-i dükkân-ı şahhâf
Bu cildde bi-nihâye eyledüñ lâf ü güzâf

Müfred

(fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün)
(fâ'îlâtün) (fâ'îlün)

Bunı yazdum bi-vefâdur rûzgâr
Sen ölürsün çala bu haç yâdigâr

taçoç

(fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün)

Bu kitâbı okuyanla dinleyen aħmak
Lâçî noğlı şarmaşdır bir çuru laçlak

Kitabın 1-b kısmından önceki bölümde yer alan beyitler:

(fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün)

Kimseye bâķi degildür mülk ü devlet
Şim ü zer bir harâb olmuş göñül ta'mır itmekdür hüner

[Bu beyitin Niyazi Mısri'ye ait olduğu çeşitli kaynaklarda yer almaktadır.]

(fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün)

Mâl ü mülke ma'rur olma deme var mı ben gibi

Bir muh alif b ad eserse Őavurur ĥarm n gibi

[Bu beyit İmam Rabbani'nin Mektubat'ında 23. Mektup'ta yer almaktadır.] (IŞık, H. H. 2014, s.155)

müfte'ıl mef'ul f 'il
Ehl-i irf n bilki meclisde görüŐür d im 

Metin İçindeki Nazım Bölümleri:

(1-b)

(f 'il t n f 'il t n f 'il n)

Cem' idenler kışŐanuñ heng mesin
Böyle yazmışlar sana yete b desin

  dünkü kışşamız buld  kar rın
Bugünkü kışşadan gel diñle v rın.

(4-b)

(f 'il t n f 'il t n f 'il n)

Görmüşüm bir zengiyi Şöyle ki var
K meti Ő n meyl-i İskender ey y r

Başdan ayaĥa zift dery sıdur
Bu pel d-i n -ĥalef bir ' Ő d r

K ha beñzer kim yapılmış sedd-i n
Bir min red r çekilmiş medd i n

Kolları beñzer ĥıyaruñ dalına
Őaĥalı beñzer eşek d nbaline

Őaĥlu Şollu dişleri her ne ki var
Ő nki doñuz dişidür ey Őehriy r

Gözleri beñzer 'Arab ocaĥına

Cismi beñzer Kūh-ı elbiz¹³ çađına.

(80-b)

(fā'ılātūn fā'ılātūn fā'ılūn)

Akşam şarāb u kebāb u hay hay
İrtesi hisāb u kitāb u vay vay!

Eserin sonundaki bölümde yer alan beyit:

Hayra yazsun şerrini anuñ Kirāmen Kātibin
Kim bir du'āda yād iderse iş bu haţtuñ kātibin

Temme'l-Kitāb fīyed-i Muşafā ibni 'Ömer el-Bevvāb
temām şod fī -şehr-i Rebj'ül-evvel

Sene sitte ve seb'in ve elf /sene 1076

---

¹³ Yazmada Elbruz Dağı olmadığı Hoca Amr'ın Tul Zengi (Gayri müslim)nin nitelikleri için söylediğinden dolayı bir aşığılama olduğu düşünölmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Biz bu çalışmamızda, kültürümüzün gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir role sahip olan halk edebiyatı ürünlerimizden 17. yy. da istinsah edilmiş yazma bir eserin “Kıssa-i Kereb-i Gâzî veya Hikâye-i Muhammed Hanefî” adlı anlatının Arap harfli metinden Latin alfabesine aktarımını yapmaya çalıştık. Amacımız milletimizin hafızası durumunda olan bu eserlerin günümüzde de okunabilir olmasına hizmet etmektir. Anlatının kahramanı Kereb-i Gâzî’nin Çorum’da kabrinin bulunması ve halkımızın gönlünde çok önemli bir yere sahip olması bakımından eser bizim için ayrı bir öneme sahiptir. Halkımız Kereb-i Gâzî türbesine sahabeden bir zat olması sebebiyle büyük saygı duymaktadır. Bayramlarda yakınlarının mezarlarını ziyaret etmeden önce mutlaka burada yatan sahabelerin makamını ziyaret etmeyi kural haline getiren halkımız ayrıca düğünlerde gelin ve damadı Kereb-i Gâzî türbesine götürüp dua edilince evliliklerinin daha sağlam olacağına inanmaktadır. Gönlünün daraldığı zamanlarda burayı ziyaret edenler ruhuna bir ferahlık geldiğini dile getirirler. Çorum’da Kerep adına çok tesadüf edilmesi de yine halkımızın Kereb-i Gâzî’ye olan sevgisinin ve saygısının bir göstergesidir.

Çorum ve Çorumlular için bu kadar öneme sahip olan Kereb-i Gâzî hikayelerinden birini herkes tarafından okunması için günümüzde kullandığımız alfabeyle aktarmak bizim için oldukça kıymetli bir görev olmuştur. Eserin konusu kısaca şu şekildedir:

Hikâye; Kereb-i Gâzî, Hoca Amr, onun oğlu Ümeyye Ayyar ve diğer serverlerin sohbetiyle başlar. Kelp Rumi’nin altın renkli turunçları olduğundan bahsedilir ve bu turunçlardan bir hileyle alıp getiren ayyarlıkta üstün olduğunu kanıtlayacaktır. Hikayenin bundan sonraki kısmında kafirler ve Müslümanlar arasında cenkler konu edilir. Cenkden sonra Muhammed Hanefî’nin kardeşi Zeyd bin Ali ve Kereb-i Gâzî’nin kardeşi Ma’di Dilâver yollarını kaybeder ve büyük bir kiliseye gelirler. Burada Behnam Şah’ın gözdesi Dilfürûz (Hümayun) Banu’yu gören Zeyd bin Ali, ona âşık olur. Ancak Hümayun Banu’yu Kereb-i Gâzî de daha önce görüp âşık olmuştur. Bundan sonra olaylar Muhammed Hanefî ve Kereb-i Gâzî arasında bir husumet ortaya çıkması şeklinde gelişir. Halk anlatılarında karşımıza çıkan baba-oğul mücadelesine benzer bir durum görülür. Burada Muhammed Hanefî otoriteyi temsil ederken Kereb-i Gâzî de otoriteye karşı duran güç olarak görülmektedir. Anlatıda, amacı İslamiyet’i yaymak ve bu uğurda canını feda etmekten hiç çekinmeyen iki İslam serverinin karşı karşıya gelmelerinin orduyu nasıl dağıttığını, birlik ve beraberliği nasıl bozduğunu ve bundan zarar görenin yine kendileri olduğu anlatılmaktadır. Bu vesileyle birlik ve beraberliğin önemli olduğu mesajı da hikâyede okuyucuya/dinleyiciye verilmektedir.

Eseri çalışırken Çorum'a ait dil özelliklerinin pek çok kelimedede karşımıza çıkması oldukça dikkat çekicidir. Dönemin dil özelliklerini göz önünde bulundurarak ve Çorum ağzında hala yaşamakta olan bazı kelimelerin ışığında çevirimizi çok zorlanmadan yaptığımızı söyleyebiliriz. Ancak yazmanın bazı kısımlarında mürekkep dağılması ve kimi sayfalarda bozulma olmasından dolayı okuyamadığımız kelimelerin de olduğunu burada ifade etmeliyiz. Yazmayı elimizden geldiğince dikkatli ve özenli aktarmaya çalıştık ancak yine de hatalarımızın olması elbette ki kaçınılmazdır. Eseri çalışırken bir kez daha halk edebiyatı ürünlerimizin önemini kavramak bizim açımızdan değerli bir kazanım oldu. Bizden önce Kereb-i Gâzî hikayelerinin mensur bir cildi de Ayşegül Canyıldırım tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Temennimiz kültürümüzün önemli unsurlarından olan bu türdeki eserlerin gün ışığına çıkarılmasıdır. Okunması oldukça keyifli olacağına inandığımız Kereb-i Gâzî hikayelerinin tamamının latin harflerine aktarılarak sadeleştirilip günümüz okuyucusuna kazandırılmasının edebiyatımıza önemli bir katkı sağlayacağı inancındayız.

KAYNAKÇA

- Atalan, M. (2011). Anadolu'da Cenk-namelerin Toplumsal Yansıması. *Kelam Araştırmaları*, 9(1), 45-56
- Atalan, M. (2014). *Anadolu'da Cenkname Geleneğinin Oluşumu*. Uluslararası Alevi Bektaşî Klasikleri Sempozyumu, ss.363-378
- Bozkurt, N. (1994). "Davul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 9, s. 53-55.
- Çetin, İ. (2002). *Tursun Fakih Hayatı-Edebi Şahsiyeti Mesnevileri*. Ankara: İlesam Yayınları.
- Çoruhlu, T. (1996). "Miğfer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 30, s. 21-23.
- Çoruhlu, T. (2005). "Gürz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 14, s. 327-328.
- Demircan, A. (2009). "Sevr Mağarası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 37, s. 5-6
- Dilçin, Cem (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gösterir, İ. (2020). *Çorum Yöresi Ağızları Sözlüğü*. Ankara: Semih Ofset Matbaa.
- Işık, H. H. (2014). *Mektubat Tercemesi*. İstanbul: Hakikat Kitâbevi Yayınları.
- Kansoy, U. (2019). Savaş Hayvanı Olarak Fillerin Yetenekleri ve Kusurları. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(3), 1475-1513.
- Köse, S. (2013). "Zeyd b. Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 44, s. 313-316.
- Ocak, A. Y. (1983). *Alevî Bektaşî İnançların İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Okuyucu, C. (1994). Manzum Halk Hikâyelerinin Yeni Bir Örneği "Kerbnâme", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 175-202.
- Öz, M. (2005). "Muhammed Hanefiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 30, s. 537-539.
- Özön, M. N. (1973). *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayıncılık.
- Öztürk, M. (2013). "Zülkarneyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.44, s. 564-275.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı yayınları.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Sezikli, A. (2004). *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu Tebliğler Müzakereler* (ss. 281-289).
- Toprak, M. (1993). "Cevşen" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 7, s.462-464.
- Türkmen, F. (1998). "Hikâye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 17, s. 488-491.
- Yılmaz, K. Canyıldırım, A. ve Gezer, H. (2017). Kıssa-i Kereb-i Gâz ve Hikâye-i Muhammed Hanefî'nin Mensur Bir Nüshası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Dergisi*, 6(4), 2344-2361.

EKLER

Üç ayrı alt başlıkta yer almaktadır, birinci alt başlık Sözlük, ikinci alt başlık Dizin, üçüncü alt başlık ele aldığımız yazmadan bazı sayfa örnekleridir.

EK-1. Sözlük

-A-

ābādān: mamur, bayındır, şen (86-b-16)

āb-ı zūlal: hafif, saf, güzel tatlı su (28-b-7)

āferīn: takdir etmek (17-a-2)

āgāh: haberdar, uyanık, malumatlı, bilen (32-a-10)

āhen: demir, sert zincir (6-a-8)

āheste: yavaş, ağır (59-b-6)

āhīr: biten, son, sonra gelen (7-b-11)

āhīrū'l-emr: işin sonunda, nihayet (52-a-1)

aḥşam: akşam (28-b-13)

aḥvāl: haller, durumlar (35-b-17)

aḥyāna: zaman zaman (23-a-5)

aḳçe: para, nakit (82-a-5)

ālāt: aletler, araçlar (69-a-12)

ālūde: kirli, günahkar, bulaşmış (64-a-5)

āreste: süslenmiş (33-b-10)

arş: uzunluk ölçüsü, arşın (24-a-12)

artucak: fazlaca (89-b-8)

āsān: kolay (13-b-6)

aşıl: esas, hakikat (46-a-6)

āsmān /āsimān: gökyüzü, sema (5-a-16)

āşinā: tanıdık, bildik (82-a-5)

aşuri: ileri, öte (95-b-9)

ata: baba (3-a-13)

atlas: ipekten dokunmuş değerli kumaş (12-a-13)

āvāre: şaşkın, perişan (36-a-3)

āvāz: ses, seda (4-b-5)

ayruḳ: başka, diğeri (30-a-1)

ayt: söylemek, demek (7-a-18)

āzād it-: serbest bırakmak (32-a-15)

a‘zam: en büyük (66-a-2)

azğış: kızmak, kızışmak (72-b-14)

aẓhar: çok açık, aşık (81-b-4)

azuk: erzak (18-a-12)

-‘A-

‘acāyib: şaşırtacak hayret verici şeyler (28-b-14)

‘aceb: tuhaf, anlaşılmaz (44-b-13)

‘adāvet: düşmanlık (86-b-10)

‘adī: aşağılık, kötü (68-b-7)

‘ahd ü peymān: sözleşmek (13-a-14)

‘āḳıbet: nihayet, sonunda (16-b-2)

‘aḳıl: akıllı, bilge (56-a-2)

‘alāmet: iz, işaret (47-a-7)

‘alem: bayrak (67-b-2)

‘ālem: yeryüzü (34-a-10)

‘alemdār: bayrağı ve sancağı taşıyan, bayraktar (67-a-15)

‘alīl: hasta (37-a-9)

‘**āmil**: amel eden, işleyen, icra eden (80-b-8)
‘**ammu**: amca (32-a-12)
‘**amūd**: sopa, değnek, sütun (45-b-15)
‘**anber**: güzel kokulu madde (92-a-2)
‘**ankebut**: örümcek (26-b-10)
‘**aşā**: değnek, sopa (12-a-19)
‘**aşr**: asır, çağ (49-b-3)

-B-

ba‘de: sonra, daha sonra (37-a-6)
bād-ı şabā: bahar rüzgarı (103-b-15)
bād-pā: çabuk giden, hızlı (42-b-16)
bahadır: cengaver, yiğit, kahraman(33-b-18)
bā-ḥuşūş: özellikle, bilhassa (47-b-11)
bağçe: bahçe (9-a-2)
bāis: sebep, sebep olan şey (81-b-4)
bākī: geriye kalan, artan (16-b-15)
balçak: kılıç kabzasındaki demir siper (5-b-4)
bār: yük (47-a-9)
bārgāh: izinle girilecek yer, padişah divanhanesi: (3-b-8)
bārū: kale duvarı, burç (9-a-1)
bāzār: Pazar (51-b-2)
bāzū: omuzla dirsek arasındaki kısım, pazı (22-a-18)
bebr: kaplana benzer ondan daha büyükçe bir hayvan (95-a-9)
becid: acele, derha (9-a-16)
bed-aḥlāk: kötü ahlaklı (72-b-8)

bed-fi‘āl: kötü işli, kötü amelli (75-a-17)
bedihī: delilsiz, apaçık (95-a-2)
bed-nām: adı kötüye çıkmış, kötü şöhretli (43-a-4)
be-ğāyet: çok fazla, fazlasıyla (36-a-6)
belā: zorluk, güçlük (52-a-6)
belermek: (gözü belermek) gözünü açarak bakmak (87-a-5)
belī: evet (32-a-3)
beliñlemek: korkmak, ürkmek (30-b-9)
bend: bağ (28-a-7)
bende: bağlanmış olan, köle, esir, hizmetçi (11-a-11)
benlik: kibir, gurur, (50-a-7)
berekāt: bolluk, bereketler (72-b-10)
ber-hevā: havaya uçma (62-a-7)
beri: mesafe olarak yakın (36-a-4)
berī ol-: uzaklaşmak, kurtulmak (90-a-13)
berk-i ḥazān: sonbahar yaprağı (19-b-13)
berklü: sağlam, dayanıklı (22-a-17)
ber-ṭaraf: ortadan kaldırmak, saf dışı bırakmak (72-a-6)
beste: bağlanmış, bağlı (57-a-17)
beşāret: müjde, sevinçli haber 35-a-1)
bevṵāb: kapıcı, bekçi (23-b-13)
beyān: açıklamak (36-a-1)
bezm: topluluk, meclis (36-b-12)
bī-dīn: dinsiz, kafir (3-b-3)

bī-gāne: yabancı, alakasız (2-a-11)
bī-hesāb: sayısız(29-a-2)
bī-hūş: sersem, şaşkın(31-a-10)
bī-huzūr: huzursuz, keyifsiz (42-a-15)
bī-ihtiyār: elinde olmadan, istemeksizin (49-a-14)
bī-ķarār: kararsız (37-b-7)
bī-ķiyās: emsalsiz, eşsiz (3-b-7)
bī-mecāl: güçsüz, takatsiz (76-b-6)
bī-muķhābā: korkusuz (62-a-4)
bī-pak: temiz olmayan kirli (13-b-11)
bī-payan: sonsuz, sınırsız (33-b-18)
bī-pervā: gözü pek, korkusuz (13-b-11)
bīrūn: içeri (19-b-15)
bisāt: halı, kilim gibi yaygı, döşek (24-b-7)
bī-silāķ: silahsız (55-b-2)
bī-zevāl: baki olan, geçici olmayan (9-b-4)
buçuķ: yarım (57-b-1)
buķūr-ı Meryem: sıkılamen çiçeđi ve ondan elde edilen koku, tütsü (92-a-2)
burķa: peçe, yüz örtüsü (24-b-17)
buķ: diz ile kalça arasındaki kısım (82-b-3)
bülend: yüksek, güçlü (62-a-14)
-C-
cām: içki bardağı, kadeh (29-b-19)
cāme-ķhāb: yatak (97-a-12)
cān: yaşayış, diride olan kuvvet, sevgili dost (34-b-1)

cānāvar: can alıcı kahredici, vahşi hayvan kurt (88-b-5)
cānib: taraf, yön (28-b-3)
cān-sitān: can alıcı (54-b-1)
cehd: gayret, çaba (38-b-1)
cemāl: güzel yüz (23-a-6)
cem'an: tamamıyla, bütünüyle (87-b-2)
cemī': bütün, hep (27-a-12)
cem' it-: toplamak, bir araya getirmek(1-b-)
cevelān: dolaşma, kaynama, yerinde durmayıp gezme (4-a-3)
cezīre: ada (78-a-16)
cīfe: kokmuş et, ölü hayvan, leş (59-a-3)
cihāngīr: hükümdar, fatih (25-a-15)
cihāz: alet edevat, çeyiz (71-a-9)
cihet: sebep, vesile (3-b-8)
cism: beden, vücut (4-b-11)
cüst ü cū: arayıp sorma, araştırma (101-b-10)
cūşa gel-: coşmak, kendinden geçmek (16-b-5)
cebe: zincir veya halkadan örölmüş zırh (51-b-6)
cümle: hepsi, tamamı (52-a-11)
civan: genç, delikanlı (12-b-3)
cevşen: zırh (51-b-6)
cüz'i: pek az (47-a-17)

-Ç-

çāk: ta, tamam (6-b-10)
çapüklik: çabukluk (95-b-5)
çār-nāçār: çaresiz, ister istemez (26-b-1)
çaygāh: çay, dere kenarı (8-b-1)
çemenzār: çimenlik (13-b-12)
çengāl: çengel (62-b-7)
çerāg: kandil, mum, ışık (24-b-18)
çeri: asker (19-a-11)
çevgān: ucu eğri sopa, değnek (19-b-9)
çın seher: sabahın çok erken vakti, alacakaranlık (101-a-7)
çin: katıksız, halis (61-a-17)
çün: gibi, ne vakit ki, çünkü (29-b-12)
çünkim: çünkü (3-a-14)

-D-

daḥı: dahi (34-a-3)
dāmen: uç, kenar, etek (54-b-6)
dāmen-der-miyān: eteği belinde işe hazır (84-a-2)
dārāt: debdebe, tantana, gösteriş (81-a-16)
darb: darbe, vuruş (4-b-17)
dāstān: destan (75-b-14)

da‘vā: mesele, takip edilen fikir, iddia (61-b-10)
dāim: devam eden, sürekli (33-b-14)
def‘ eyle-: uzaklaştırmak, kovmak (36-b-1)
değme kimse: herhangi biri (23-a-2)
dehan-ı māhī: balık ağzı (96-a-14)
dem: an, zaman (19-b-17)
dem-be-dem: daima, her zaman (50-a-10)
dem-beste: sesi soluğu kesilmiş, susmuş (10-b-3)
dendān: diş (65-b-10)
deñlü: kadar (67-a-5)
depe: baş, kafa (59-b-2)
depre tut-: hücum etmek (6-a-4)
deprenme: kıpırdanma (48-b-7)
derbān: kapıcı, bekçi (11-b-16)
derd-mend: dertli, kederli (85-a-1)
derün: iç taraf, dahil, kalp (54-a-17)
dest-girlik: elinden tutma, yardımcı olma (49-a-5)
dest-māl: mendil (12-b-15)
destur: izin, müsaade (77-b-10)
devlet: baht, talih (80-a-17)
dıraḥt: ağaç (57-b-16)
dıraḥtistān: ağaçlık alan, orman (28-b-5)

dil: gönül, yürek (64-b-3)

dil-āver: yiğit, cesur, kahraman

(13-b-18)

dilīr: cesur, yürekli, yiğit (73-b-17)

direng: dinlenme (53-b-4)

dirīgā: eyvahlar olsun (25-b-18)

diril diril: tir tir (82-b-18)

dīv: dev (20-a-7)

dīvān: yüce meclis, huzur (72-a-6)

divane ol-: deliye dönmek (26-b-2)

dīvār: duvar (5-b-1)

divşür: toplamak, toparlamak (22-b-

10)

dizdar: kale muhafızı (28-a-14)

duş gel-: karşılaşmak, rastlamak (75-b-

4)

dünbāl: kuyruk (4-b-9)

dürrāc: Türac denilen kuş (93-a-4)

dürüş: çatışmak (67-b-10)

düzen: dalavere, oyun (88-a-2)

düzme: gerçek olmayan, sahte

(77-b-13)

düzül-: sıralanmak (91-b-15)

-E-

ebr-u siyāh: kara bulut (102-b-8)

ecil: sebep (41-a-9)

efi: engerek yılanı (88-b-4)

efkār: fikirler, düşünceler (81-b-9)

efsun: sihir, tılsım (37-b-1)

egerçi: eğer (85-b-1)

elan: şimdi, halihazırda (46-b-4)

elhān: nağmeler, ezgiler (37-b-5)

el-kıssa: sözün kıyası (72-b-3)

emsal: eş, benzer (18-b-4)

envā: çeşitli (24-b-5)

epsem: dilsiz, suskun (44-a-16)

esbāb: kıyafet, giyecek (31-b-5)

esen: sıhhat, selamet (35-b-11)

eser: iz, işaret (67-b-16)

esle: itibar etmek, önemsemek (45-a-

15)

etmek: ekmek (29-a-15)

evza: durum, hal, vaziyet (81-b-7)

ezel: başlangıcı belli olmayan zaman

(55-b-14)

-F-

fağfūrī: Çin porseleni (93-a-3)

fānūs: içinde mum yakılan ayaklı fener

(80-a-17)

fāriğ: rahat, asude (25-b-6)

fermūde: emir, ferman (58-b-2)

ferāgat: vazgeçmek (25-a-17)

ferahnāk: ferahlanmış, sevinçli (77-b-9)

ferāmüş kıl: unutmak, hatırdan

çıkarmak(3-b-13)

feraset: anlayışlılık, çabuk sezîş (56-a-4)

füru-mande: şaşırılmış, aciz, bitkin (50-b-8)

fesād: bozgunculuk, fitne, kötülük (45-a-14)

fevc fevc: bölük bölük (101-a-13)

fi'1: iş, eylem (44-b-14)

firāk: ayrılık (62-b-8)

fî-sebîlillāh: Allah yolunda (56-b-5)

füzül: haddini bilmez, lüzumsuz (6-a-2)

-G-

gāh gāh: zaman zaman (67-a-9)

gedā: yoksul, fakir (25-a-15)

ger: eğer (67-b-8)

geşt it-: dolaşmak, gezmek (84-a-10)

girdāb: içinden çıkılması güç durum (26-b-19)

giriftār: tutulmuş, yakalanmış (27-b-19)

giryān ol-: ağlamak (17-a-13)

gögercin: güvercin (88-b-9)

götüri: bütün, tamamen (35-b-4)

gözden (bir gözden): hep birlikte (91-a)

gözle: izlemek, gözle takip etmek (5-b-9)

güna-gün: çeşit çeşit, renk renk (83-b-16)

güş iyleme: dinlemek (12-b-11)

gülistan: gül bahçesi (22-a-10)

güm-rāh: doğru yoldan sapmış, dalalete düşmüş kimse (58-a-12)

gümre: homurdanmak (14-a-14)

günlük: güneşlik (12--13)

gürbüz: sağlam bünyeye sahip, kuvvetli (74-a-4)

gürz: bir tür savaş aleti, baş tarafı demir ya da bakırdan topuz (5-a-4)

güzāf: boş söz (61-b-4)

güzergāh: geçit yeri, geçilecek yer (19-a-7)

güzīde: seçilmiş, beğenilmiş (47-b-13)

-Ġ-

ġāfil: dikkatsiz, dalgın (19-b-4)

ġalebe: üstün gelmek, bastırmak (34-a-11)

ġaltān it-: tepetaklak etmek, yuvarlamak (25-a-16)

ġanī: zengin, varlıklı, bol (75-a-2)

ġanīm: ganimet alan (21-a-12)

ġarāib: acayip şeyler, hayret edilecek şeyler (80-a-16)

ġarīb: zavallı biçare (59-a-3)

ġarķ ol-: boğulmak, bir şeyle dolmak (31-b-4)

ġavġā: savaş, cenk (62-a-13)

ġāyib: kaybolmuş (35-a-11)

ġazā: savaş, cenk (44-a-12)

ġirīv: haykırış, çıġlık (18-b)

ġulām: erkek köle (97-b-4)

ġlūv it-: hücum etmek (27-b-12)

ġuřřa: gam, keder (32-a-14)

-H-

hedm: yıkmak, parçalamak (53-a-15)

hemān: derhal, hemen, acele (36-a-11)

hem-dem: birlikte olan, dost (41-b-18)

hem-nişin: beraber oturup kalkan,
dost, arkadaş (58-a-2)

hengāme: gürültü, patırtı (42-b-9)

her- bār: her defa (48-b)

herçi-bād-ābād: her ne olursa olsun,
ister istemez (56-b-6)

hergiz: asla, hiçbir suretle (5-b-2)

herze: boş söz (4-a-9)

herze-ġū: saçma sapan konuşan (103-
b-9)

hezerān: binlerce (2-a-6)

hezeyān: saçma sapan konuşma 61-b-
14)

himmet: manevi yardım (37-a-16)

-H-

hācīb: perdecı, kapıcı (11-b-16)

hālet: durumlar, vaziyetler (3-b-1)

hāliya: şimdi, şu anda (35-a-9)

hamāil: tılsım muska, kılıç kayışı, kılıcı
bele baġlamaya yarayan kayış (69-a-
15)

hamiyyet: gayret, namustan gelen
gayretle utanma veya kızma (50-a-9)

hamle kıl-: hücum etme, saldırma (18-
b-9)

hamle-i ūlā: ilk hamle (92-b-1)

hāřıl ol-: meydana gelmek (41-b-14)

hasūd: kıskanç (87-a-14)

havl: korku, endişe, (27-b-9)

hayf: yazık, üzüntü verici (38-b-12)

hazer: sakinme, çekinme (38-a-13)

herif/hārif: adi insan (44-b)

hicāb: mahcubiyet, utanma (38-b-6)

hikmet: gizli sebep, fayda (36-a-13)

hokka: aġzı kapaklı küçük kap (37-b-1)

hurşid: güneş (102-b-8)

husümet: düşmanlık (43-b-12)

hüsn: güzellik (41-a-19)

-H-

hab: uyku (25-b-9)

hacil it-: utandırmak (54-b-4)

hādim: hizmetkar (24-b-6)

hāh-nā-hāh: ister istemez,
istemeyerek (2-b-10)

hāk: toprak (12-a-8)

ḥāk-i pāy: ayağın bastığı toprak (87-a-3)
ḥāk ile yeksan: yerle bir (10-a-10)
ḥāksār: toz toprak içinde kalmış (3-a-13)
ḥalāṣ: kurtulmak (45-a-5)
ḥalel: zarar (79-b-16)
ḥandān: gülen, gülücü, sevinçli (35-b-11)
ḥargāh: büyük çadır, otağ (68-b-13)
ḥasarāt: ziyan ve zararlar (21-a-10)
ḥāṭır: zihin, fikir, gönül (46-a-13)
ḥavf: korku, endişe (22-b-7)
ḥayme: çadır (11-b-3)
hayrū'n-nāsirīn: yardımcılarının en hayırlısı Allah (36-b-1)
ḥazān: sonbahar (82-b-6)
ḥazīn: acıklı, hüznü (37-b-12)
ḥazīne: kıymetli şeyleri saklayacak yer, define (93-b-16)
ḥaramāni: salınarak yürü (26-b-12)
ḥidmet: hizmet (38-a-11)
ḥod: bizzat, kendi (4-a-18)
ḥod-bīn: kibirli, bencil (81-b-17)
ḥoş: aslında, aslına bakarsan (44-b-11)
ḥüb: güzel, hoş (4-b-2)
ḥüb-rū: güzel yüzlü (22-b-14)
ḥurd it-: parçalamak, kırmak (62-a-11)

ḥuṣūṣan: özellikle, bilhassa (85-b-8)

-I-

ilḡar: hücum, akın (28-a-8)

ırak: uzak (100-b-4)

ıṣmarla: tembih etmek, tavsiye etmek (42-b-1)

-İ-

icazet: izin. Ruhsat (23-b-17)

ifnā: tüketmek, yok etmek, mahvetmek (94-b-4)

iḥatā: kuşatmak (16-b-3)

iḳdām: çaba gösterme, işi ele alma (7-b-17)

ikrām: ağırlama, saygı gösterme (81-b-2)

i'lām: bildirmek, haber vermek (79-b-10)

im'ān-ı nazar: bir işi dikkatle düşünmek, inceden inceye bakmak (100-b-5)

iṣṣāf: merhamet, acıma duygusu (32-b-16)

ism-i 'Aẓam: Allah'ın özel adlarından biri ve bu isimle edilen dua (22-a-8)

ıssi: sahip (21-b-1)

istimālet: vaat, meylettirme (60-b-16)

i'tikād: inanç (12-b-13)

i'timād: inanmak, güvenmek (59-a-5)

ittifāk: rast gelme (32-a-7)

iz'an: anlayış, idrak (58-b-15)

i'zāz: ağırlama, ikram etme (81-b-2)

-K-

kāfur: kafur ağacının zamkından elde edilen kokulu madde (92-a-2)
kebīr: büyük, ulu (66-a-2)
kebūter: güvercin (93-a-4)
keçiyān-ı palas-pūş palas: aba ve çul gibi kaba yünden dokunan şeyler ve özellikle bunların eskileri/pūş: giymek, giyinmek (37-a-15)
kemāl: olgunluk, olgunlaşma (56-a-4)
kemter: değersiz, hakir (3-a-7)
kerāmet: Allah'ın kendisine yakın kullarına lütfettiği olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiat üstü iş harikulade hal (58-b-16)
kerān: kenar, uç, nihayet (68-b-10)
keşān-ber-keşān: çeke çeke, zorla (74-a-17)
keşīş: papaz, manastır rahibi (39-a-2)
kimesne: kimse (22-a-7)
kisve: elbise: elbise (21-b-12)
köhne: eski, eskimiş (78-b-9)
kūh: dağ (4-b-8)
kūhistān: dağlık yer (28-b-5)
kūs: kös, büyük davul (34-a-9)
kūdūret: tasa, gam, kaygı (79-b-16)
kūffār: İslam dinini inkar edenler, kafirler (33-b-19)
küllī: tam, hepsi (23-a-4)
kūnh: bir şeyin aslı, cevheri, özü (86-b-11)

kürs: taht (9-a-7)

küşte: ceset (31-a-16)

ķabih: çirkin, kötü, yakışsız (4-b-44)

ķabz it-: almak, ele geçirmek, zapt etmek (74-b-17)

-K-

ķaçan: ne zaman, ne vakit (83-a-8)

ķadd ü ķāmet: boy pos (3-b-19)

ķadem: ayak, adım, uğur (86-b-5)

ķādir ol-: gücü yetmek (10-b-3)

ķafadar: aynı fikirde aynı düşüncede olan (5-a-16)

ķāide: esas, temel, yer, taban (17-a-19)

ķakıma: kızmak, öfkelenmek (5-b-2)

ķal'a: kale (15-b-8)

ķāmet: boy (24-a-12)

ķamu: hep, bütün (54-a-10)

ķanda: nerede (100-a-10)

ķangı: hangi (77-b-16)

ķanı: hani (26-b-6)

ķarañu: karanlık (48-a-6)

ķaravaş: cariye, halayık (42-b-12)

ķarçaşma: karışmak, birbirine girmek (7-a-1)

ķarındaş: kardeş (62-b-4)

ķasāvet: gam, keder, üzüntü (46-b-17)

ķaşır: köşk, küçük saray (94-a-15)

ķat: huzur, makam (2-a-5)

ķatar ķatar: sıra sıra, dizi dizi (101-a-13)

ķat-ender-ķat: kat kat (60-a-16)

ķat it: yol almak (28-b-6)

ķavl: anlaşma, sözleşme (4-b-13)
ķayd ü bend: bağlanmak (26-b-17)
ķıřřa: ibretli hikaye (16-a-9)
ķıyās it: değerlendirmek (40-b-16)
ķız oğlan: hiç evlenmemiş, bakire (22-b-14)
ķoca: yaşlı, ulu (39-b-5)
ķođu: koku (85-a-4)
ķop: koşmak (6-a-11)
ķulle: tepe (8-b-7)
ķuzđun: kara karga, kuzđun (4-a-19)

-L-

ķābūd: mutlaka, muhakkak (75-b-4)
ķāf ü gūzāf: boş lakırdı, lüzumsuz söz (65-a-13)
ķā'in: lanetlenmiş (75-b-8)
ķākırdı: laf, söz (78-b-3)
ķā'īf: hoş, güzel, yumuşak (28-b-13)
ķeb-i deryā: kıyı, sahil (68-a-8)
ķerzan ol-: titremek (20-b-13)
ķerze: titreyiş, titreme (51-a-16)
ķeřker: asker (30-b-18)
ķevn: yüz rengi, beniz (40-a-8)
ķibās: elbise (77-a-10)
ķicām: atın ağzına vurulan gem (91-a-4)
ķisān-ı fařīh: anlaşılır dil, açık ve anlaşılır konuşma (84-b-10)

ķūt: tatlı, lezzetli yiyecekler (29-a-8)

-M-

ķā'adā: -den başka, -den gayrı (71-a-15)
ķā'āzallāh: Allah korusun anlamında söz (72-b-6)
ķā-beyn: iki şeyin arası (85-a-6)
ķā'būd: tapınılan şey (9-b-17)
ķacır somunu: muhacir somunu (95-b-3)
ķāđlūb: yenilmiş (49-a-3)
ķāđrib: batı taraf, Afrika'nın kuzey tarafı (Fas, Cezayir, Tunus) (95-b)
ķāđrūluk: kendini beğenmişlik, kibirlilik (50-a-7)
ķāđal: yer, bölge (35-a-6)
ķāđbūb: sevilen kimse (23-b-18)
ķāđlūl: boş (85-a-4)
ķāđmūz: binilen hayvanın süratini arttırmak maksadıyla dürtme için potin yahut çizmenin ökçesine takılan demirden yapılmış alet (61-b-16)
ķāh-rū: ay yüzlü (22-b-16)
ķāhruti: konik biçiminde olan (37-a)
ķāđzun: hüzünlü, gamlı (35-a-17)
ķāđrame: kenarları işlenmiş mendil, havlu (60-a-1)
ķā'ķūl: mantıklı, akla uygun (3-b-6)

mālāya'nī: manasız, faydasız boş söz veya iş (6a-b-2)

ma'lūm: bilinen, āşikar (43-b-6)

ma'mūr: imar edilen, bayındır hale gelmiş, gelişmiş (80-a-2)

mānend: benzer, eş, gibi (49-a-12)

maşlahat: iş, mesele, faydalı şey (42-b-10)

maṭla': güneş, ay vb. İçin doğuş yeri (22-a-14)

mecāl: takat, güç, kuvvet, fırsat (39-b-5)

mecrūh: yaralı (34-a-18)

medd: uzatmak (4-b-8)

meded: yardım (31-a-19)

melālet: bıkmak, usanma (17-a-10)

melāmet: azarlama, kınama, yerme (40-b-15)

melā'īn: lanetlenmiş kimseler (74-b-14)

melūl: mahzun (7-a-10)

mel'ūn: lanetlenmiş (30-a-18)

menzil: mesafe, konulacak yer (68-a-9)

merdūd: kovulmuş, lanetlenmiş (32-b-14)

mergūb: istenilen, beğenilen (78-a-1)

mertebe: derece, oran (36-a-3)

mestāne: sarhoş (57-a-14)

mevc: dalga (62-b-3)

meymene: sağ kol, sağ taraf sağ kanat (33-b-10)

meysere: sol kol, sol kanat (33-b-10)

micmer: içinde tütsü yakılan kap (37-a-4)

miḥnet: zahmet, eziyet sıkıntı (54-a-10)

miḫdār: kıymet, derece, seviye (63-a-2)

minnet: iyiliğe karşı duyulan şükür hissi (2-b-16)

minvāl: şekil, biçim, suret (80-b-6)

mirrīh felek: Merih gezegeni (6-b-4)

misl: eş, benzer (63-b-15)

miyān: kemer yeri, bel (64-a-10)

mizāc: huy, tabiat, fitrat (93-b-4)

mizān: ölçü, denge (73-a-15)

mu'ānid: inatçı (79-a-5)

mu'aṭṭar: güzel kokulu (1-b-9)

mu'ayyen: belli, belirli (71-b-16)

muḫāl: olması imkansız (70-a-6)

muḫannes: korkak, kalleş, alçak (43-a-17)

muḫarreb: yakın, dost (61-b-2)

muḫārrin: yakın (3-a-16)

muḫayyed: dikkatle özenle bir şeyi korumak (7-b-18)

muḥālat: gerçekleşmesi imkansız şeyler (55-b-10)

muḥkem: sağlam, dayanıklı (22-a-17)

muḥtaşar: az, kısa, uzun olmayan (65-b-8)

muḫābil: karşı karşıya gelme (59-b-7)

muḫaddem: daha önce, evvel (82-a-5)

muntazır: beklemek, gözlemek (54-a-4)

muraşşa: süslü, kıymetli taşlarla süslenmiş (37-a-4)

muşāḥabet: sohbet, karşılıklı konuşma (78-b-3)

muşāhib: sohbet arkadaşı (80-b-3)

muştı: müjdeli haber (77-b-7)

muvāfık: uygun, yerinde, denk (85-b-3)

muvahhid: Allah'ın birliğine inanan kimse (29-a-14)

mübāreze: kavga, cidal, dövüş (66-a-6)

mübtelā: düşkün, tutkun, tutulmuş (36-a-15)

müferrah: ferahlatıcı, iç açıcı (94-a-14)

müheyyā: emre hazır, amade (49-a-12)

müḫmelāt: işe yaramaz anlamsız sözler (95-a-1)

müjdegānī: müjde getirene verilen bahşiş (57-a-3)

mülāyim: yumuşak, yavaş, uygun, münasip (70-a-15)

münāfık: ikiyüzlü, araya nifak sokan (87-a-13)

münakkaş: nakışlı, süslü (24-b-7)

müncer: nihayet bulan, sona eren (36-a-16)

münevver: nurlandırılmış parlatılmış (60-a-13)

münker: Allah'ın razı olmadığı şey, inkar edilen (59-b-9)

müntehā: nihayet, son (57-b-16)

mürğ: kuş (26-b-17)

mürğ-zār: kuşu çok olan yer, kuş bahçesi (21-b-18)

mürüvvet: iyilik, ihsan, lütuf, ana baba saadeti (70-b-4)

müsellaḥ: silahlanmış, silahlı (48-a-2)

Müselmān: Müslüman (10-b-9)

müşkil: çözümü halledilmesi zor olan (36-a-9)

müşṭāk: arzu ve iştihak gösteren, gönülden isteyen, fazla istekli (38-a-5)

mütegayyir: değişen, bir halden diğer hale geçen (40-a-8)

müteḫayyir: hayrete düşmüş, şaşırmış (2-a-4)

müyesser: kolaylıkla olan, kolay gelen, nasip (61-a-5)

müzeyyen: süslü, süslenmiş (11-a-5)

-N-

nā-bedīd: meydanda olmayan, görünmez (33-b-14)

nā-be-ķār: işe yaramaz, hayırsız (4-b-14)

nā-ķār: çaresiz (18-b-1)

nā-gāh: zamansız, ansızın (3-b-17)

nā-ħak: haksız yere (75-b-3)

na‘im: nimete ermiş, nimet sahibi (91-b-9)

nāķūs: kilise çanı (37-a-3)

nāl: at eşek gibi hayvanların ayaklarına çakılan demir parça, nal (76-a-1)

nālān: inleyen, sızlayan, figan eden (17-a-13)

nālīş: inleme, inilti (31-b-1)

nām -ü nişān: işaret, iz (35-a-13)

nāmdār: ün salmış, meşhur (13-a-6)

nā-mevzūn: orantısız, ölçüsüz (4-b-3)

nān: ekmek (53-a-3)

nā-puħte: ham, çiğ, pişmemiş (68-a-16)

na‘ra: yüksek sesle haykırma (15-b-5)

nā-tüvān: güçsüz, takatsiz (84-b-2)

nāz ü niyāz: yalvarıp yakarma (36-a-17)

naẓar: bakma, bakış, göz atma (8-b-9)

naẓīr: benzer, eş (22-b-17)

nefāyis: güzel şeyler (30-b-7)

nefer: asker, kişi (79-b-2)

nefir: boru şeklinde üflemeli müzik aleti (69-b-16)

nemek: tuz (53-a-3)

nerm: yumuşak (75-a-14)

nerre: erkek (4-a-13)

nevāħt: okşama, sıvazlama (17-a-1)

nevāle: azık, gerekli yiyecek içecek (29-a-6)

nevbet: nöbet, sıra (64-a-7)

nışf: yarı, yarım (34-a-19)

nısfal-leyl: gece yarısı (48-a-13)

niğār: resim gibi güzel sevgili (24-a-14)

nihān: gizli, saklı (102-a-15)

nīm: yarı, yarım (64-b-8)

nişān: işaret, alamet (20-a-6)

nizā‘: çekişme, anlaşmazlık (46-b-17)

nīze: mızrak, süngü (14-a-18)

Nūhī: pek eski (78-a-6)

nuşret: yardım (12-a-6)

nūş: içen, içici, tatlı şerbet gibi içecek şeyler (12-b-11)

-O-

od: ateş (24-a-17)

oķu-: çağırarak davet etmek (42-b-2)

oñat: doğru, düzgün (40-a-4)

oñul-: iyileşmek, şifa bulmak (89-a-6)

oşak: hükümdar, bey vb. kimselerin çadırı (96-a-2)

otar-: otlatmak (26-a-5)

-Ö-

öñ-: beklemek, gözetlemek (13-b-2)

öğred: öğretmek (41-b-1)

örseleme-: zedelenme, yıpranma (73-b-8)

ötürü: -den dolayı, nedenle (35-b-1)

öyke: öfke (71-a-15)

öyle: öğle (90-a-15)

-P-

pālhenk: yular, dizgin (68-b-12)

pāre: parça (92-b-8)

pāsbān: bekçi (2-b-13)

patrış: Ortadoks kiliselerinin başı (92-a-16)

pey-ā-pey: birbiri ardınca (66-a-6)

pāydār: kalıcı, daimi (65-a-17)

pāy-māl: ayaklar altına alınma (105-a-1)

pehlevān: pehlivan, yiğit, kahraman (53-b-13)

peleng: kaplan (95-a-9)

pelīd: pis, murdar, alçak kimse (78-a-11)

perākende: dağınık, dağıtma, azar azar (52-a-14)

pertāv: ışık, atılma sıçrama (95-b-8)

pes: öyleyse, o halde (3-a-10)

peyveste: her zaman, ulaşmış erişmiş (104-a-3)

pīl: fil (58-b-17)

pīr: ihtiyar, yaşlı (9-a-3)

pirāste: süslenmiş, düzenlenmiş (33-b-10)

pīr-i fānī: çok yaşlı, kocamış (82-a-7)

pīr-i fertūte: çok yaşlı, kocamış (81-a-8)

pīř-şadem: (Farsça pīř: ön ve Arapça kadem: ayak) tekkelerde ayine ön ayak olan ve ayini yöneten kimse (78-a-9)

piyāde: yaya, yaya asker (55-b-4)

pulād: çelik (4-b-17)

pūr-ařūb: karmakarışık (66-b-13)

pūr-silāh: silahlı, silahla donanmış (60-b-14)

pūr-yarař: tam donanımlı (55-b-5)

pūřte: tepe (28-b-3)

-R-

ra‘d-ı felek: gök gürlemesi (61-b-4)

ra‘d-vār: gök gürültüsüne benzer (4-a-8)

raşş: gösterişli güzel at: (4-a-15)

raşt: eyer takımı (51-b-6)

rām ol-: itaat etmek, boyun eğmek (78-a-2)

rāst: tesadüf etmek (82-a-10)

rāviyān: rivayet edenler, hikaye anlatanlar (4-b-13)

rāz: sır (29-b-4)

recā: dilemek, istemek (37-a-16)

ref'it-: lağvetme, hükümsüz bırakma (86-b-6)

rencīde: incinmiş, kırılmış incinmiş, kırılmış (47-b-1)

renk: hile, oyun, düzen (60-a-5)

revā: münasip, uygun (44-a-13)

revāne ol-: yola koyulmak (17-a-4)

rezm: savaş, cenk (36-b-11)

ri'āyet: saygı, itibar (37-b-10)

rikāb: üzenği (14-b-19)

rivāyet: nakledilen söz veya haber (69-a-7)

rücū: dönmek (30-b-5)

ruhbān: rahipler (37-b-12)

rüsvāyılık: rezillik (47-a-2)

Ş-S-

sa'ādet: mutluluk (61-a-3)

sābık: geçmiş, eski, önceki (39-a-19)

sā'ir: diğer (49-a-16)

salhūrde: çok yaşlı (78-b-10)

sāyebān: gölgelik (12-a-13)

sa'f: çalışma, gayret (99-a-3)

seg: köpek (35-b-3)

segird: koşar gibi hızlı yürüme (2-b-19)

sehhār: büyücü, sihirbaz (22-a-8)

sehl: kolay, sade (52-a-9)

sehm-nāk: dehşetli, korkunç (3-b-17)

selāmet: kurtuluş, tehlikeden uzak olmak (14-a-12)

sem': ses, dinlemek (30-b-18)

ser-ā-pā: baştan başa (80-a-6)

ser-bāz: cesur, yiğit, korkusuz (49-b-1)

serāsime: sersem, şaşkın (9-b-11)

serdār: kumandan (18-a-4)

serencām: başa gelen, baştan geçen ibretli olay (35-b-15)

ser-fürū: baş eğme, itaat etme (87-a-3)

sergüzešt: macera, baştan geçen haller (35-b-12)

serheng: bekçi (95-b-12)

ser-nigūn: tepetaklak, baş aşağı (31-a-14)

server: reis, baş, seyis (33-a-17)

serzeniş: sitem, başa kakma (60-b-1)

seyl: sel (19-b-15)

seyrāngāh: gezi yeri, mesire alanı (94-a-15)

sikke şüret: para gibi kendini parlak gösterme, yüzünü gözünü boyama (84-b-15)

sini: bakırdan vb. gibi madenlerden yapılmış yuvarlak tepsi (93-a-2)

sîret: huy, ahlak (25-a-19)

siyâh-püş: siyahlar giymiş (81-a-11)

su'âl: soru (37-a-10)

sükker: şeker (24-b-5)

süñü: süngü (23-b-11)

süvâr: ata binmiş kimse, atlı (55-b-6)

-Ş-

şadr: her şeyin evveli, başköşe (38-a-10)

şadır ol-: ortaya çıkmak, meydana gelmek (81-a-13)

şâhib-ķırân: uğurlu olduğuna inanılan bir vakitte doğan ve tahta çıkan kişi (49-b-3)

şâhih: gerçek, şüphesiz (39-b-5)

şahrâ: çöl (28-b-4)

şalâbet: metanet, katılık, sağlamlık (61-b-17)

şal-hâne: kasaplık hayvanların kesim yeri, mezbaha (97-b-1)

şamşâm: keskin kılıç (49-a-11)

şanem: put (9-b-18)

şanavber: çam fıstığı ağacı (90-b-6)

sav-: kovmak, uzaklaştırmak (103-a-13)

şavma'a: Yahudilerin ibadet ettikleri yer (81-a-6)

şın-: yenilmek, mağlup olmak (53-a-10)

şînar: yakın, akraba, eşdeğer, benzer (76-a-4)

şokran: homurdanmak, söylenmek (59-b-6)

şomaţ: sofrası (75-a)

şoñ uci: sonuçta (57-11)

şovuk: soğuk (28-b-7)

şulh u şalâh: barış, huzur (77-b-2)

şurna: zurna (69-b-16)

-Ş-

şâd: sevinç, mutluluk (17-a-5)

şâdumân: sevinçli, bahtiyar (34-b-19)

şâhbâz: çevik ve becerikli, yiğit (52-a-5)

şak it-: yarmak, ikiye bölmek (103-b)

şavķ: ışık (24-a-7)

şeb-hün: gece baskını (34-b-1)

şehâmet: akıl ve zeka ile beraber olan yiğitlik, cesaret (52-a-8)

şehriyâr: hükümdar, padişah (4-b-10)

şermende: utanmış, mahçup (83-b-8)

şevket: yücelik, haşmet (86-b-17)

şikâr: av, düşmandan ele geçirilen mal (37-a-14)

şīrāne: arslan giibi (19-a-2)

şīve: eda, işve (38-b-4)

şol: şu (1-b-7)

şūmlık: uğursuzluk (20-a-13)

-T-

tā: değin, kadar (26-a-9)

ta'accüb: şaşırarak, hayret etmek (49-a-2)

taḥsīn: beğeni, takdir (2-a-6)

taḫsīm: bölme, parçalama, ayırma (75-a-3)

tārāc: yağma, talan, çapul (84-a-11)

tārumār: darmadağın, perişan (53-a-16)

taẓarru': yalvarma, yakarma (9-a-10)

ta'zim: hürmet, saygı (37-b-8)

tāziyāne: kırbaç, kamçı (44-b-7)

tebdīl: değiştirmek, dönüştürmek (87-b-6)

teber: balta (10-b-4)

tedārik: hazırlık, edinmek, ele geçirmek (14-a-5)

tebdīr: bir şeyi hazır edecek veya defedecek yol (46-b-8)

teferrüc: ferahlama (10-a-7)

tekbīr: Allah ü ekber demek (6-b-2)

tekellūf: zahmete güçlüğe dayanıklı (69-b-11)

tekrīm: saygı gösterme (37-b-8)

telkīn: zihinde yer ettirmek, fikir aşılama (29-b-7)

temāşā: seyir (9-a-19)

temennā: dilemek, istemek (87-15)

teng eyle-: dar etmek (45-b-9)

tenhā: yalnız, tek, kimsesiz yer (25-a-5)

te'sīr: etki, iz (39-a-18)

tevekkül: elinden geleni yapıp sonucu Allah'tan beklemek (21-b-4)

tifdik: tiftik keçisinin yünü, bu yünden yapılmış olan (96-b-14)

tīg: kılıç (30-a-18)

tīr: ok (5-b-8)

tīr-endāz: hünerli okçu (85-a-14)

tīz: hemen, çabuk (37-a-6)

tiziye/teziye: çabukça, hemencecik (59-b)

timar: yara bakımı, yara iyileştirme (96-b-)

tozdur-: toz kaldırmak (4-b-18)

turunç: Akdeniz ikliminde yetişen güzel kokulu meyve (1-b-9)

tütsü: dini törenlerde veya çevrenin güzel kokmasını sağlamak amacıyla yakılan kokulu madde, buhur (92-a-3)

-T-

ta'am: yemek, yiyecek (11-a-18)

ṭabl: davul (80-b-12)	ṭolan-: dolanmak (5-b-17)
ṭaġ: daġ (88-b-1)	ṭolu: dolu (37-a- 4)
ṭaġıl: daġılmak (43-a-3)	ṭon: elbise (39-b-9)
ṭaġla: daġlamak (85-b-14)	ṭoñuz: domuz (81-b-12)
ṭā'ife: hususi bir sınıf meydana getiren insanlar, kavim, kabile, takım (18-a-10)	ṭoptolu: dopdolu (89-a-11)
ṭam: dam, çatı (22-b-2)	ṭoyur-: doyurmak (93-a-7)
ṭama'c: hırsla istemek, doymazlık, aç gözlülük (31-b-5)	ṭuġ: tuġ (101-a-10)
ṭamġa: damga (98-a-12)	ṭur-: durmak (44-a-17)
ṭamu: cehennem (29-a-10)	ṭütīyān: papağanlar (21-b-19)
ṭanıṣ-: danışmak (94-a-3)	ṭuy-: duymak (30-a-5-)
ṭarḥ: uzaklaştırmak, bırakmak (69-a-10)	-U-
ṭarīd: kovma, uzaklaştırma (61-b-3)	ucından: yüzünden, sebebinden (36-a-10)
ṭarīk: yol, tarz, usul (1-b-15)	uġır: yön, yol, taraf (33-b-17)
ṭartaġan: darmadaġın, perişan (30-a-15)	uġrı: hırsız (84-b)
ṭaşra: dışarı (19-b-14)	uġrıla-: çalmak (36-b-15)
ṭavar: (davar) koyun, keçi (54-a-6)	uġurlan-: iyi dileklerle yolcu edilmek (28-a-11)
ṭavran-: davranmak (27-b-18)	ulan-: ulanmak, eklenmek çoġalmak (102-b-7)
ṭayan: dayanmak (65-a-2)	ulu: yararlı işler yapmış büyük kimse (38-a-8)
ṭıfıl: küçük çocuk (9-a-4)	ulu-: ulumak, havlamak (13-a-13)
ṭoġrı: doġru (79-b-4)	ur- vurmak (31-b-8)
ṭoġrul-: doġrulmak (48-a-5)	urun-: takınmak, giyinmek (81-b-13)
ṭokıṣ-: çarpışmak (45-b-9)	uṣ: işte, şimdi (14-a-9)
ṭokun-: dokunmak (53-a-17)	ut-: oyunda yenmek (31-b-17)
ṭol-: dolmak (50-a-15)	uyan: dizgin, eyer (69-a-13)

uyḡu: uyku (90-a-2)

-Ü-

üleş-: pay (17-a-7)

ümīd: umulan, sanılan (36-a-12)

üş-: üşüşmek, toplanmak (82-b-1)

üşürd-: üst üste vurmak, batırıp batırıp çekmek (75-b-11)

üzerlik: sedefgillerden tütsü yapımında kullanılan bir bitki (92-a-2)

üzül-: (kumaş vb. için) incelmek, yıpranmak, eskimek, kopacak duruma gelmek (12-a-16)

va‘de: söz verme, söz verilen şey (68-b-17)

vāfir: çok, bol (11-a-19)

vaḡt-i ‘asr: ikinci vakti (27-b-13)

vāşıl: varmak, ulaşmak (42-a-19)

vaz it-: ortaya koyma, düzenleme (101-b-8)

vecāhet: gösterişlilik (38-a-2)

vech: sebep, vesile (3-a-19)

vefādār: sadık olan, vefalı (80a-8)

vehm-nāk: korkulu, korkuya kapılmış (4-a-2)

veled: çocuk, evlat (46-a-5)

velī: lakin, ama, fakat (5-b-2)

vuzū‘: abdest (8-b-2)

vūs‘at: bolluk, genişlik (45-b-9)

-Y-

yab yab: yavaş yavaş (15-a-6)

yabān: uzak, çöl, sahra (25-a-10)

yādigār: hatıra (57-a-11)

yalıḡ: büyük mendil (59-a-7)

yarak: silah, teçhizat (7-b-3)

yāren: dost, arkadaş (33-a-19)

yarlıḡan-: bağışlanma (24-a-2)

yavu: kaybolmuş, kayıp, zayi (29-b-1)

yavuz: kötü, fena (44-a-15)

yaya ko-: yere sermek, yaymak (91-b-8)

yayaḡ: yaya, yürüyerek (31-a-10)

yazı: düzlük alan, ova (28-b-4)

yed: bir hayvanı ya da bir şeyi bir ipe bağlayıp çekerek arkasında götürmek, yedeğinde götürmek (74-a-17)

yeg: üstün (27a-10)

yegrek/yigrek: daha üstün tutulan, tercih edilen (27-a-11)

yek: tek, yalnız (63-b-5)

yek-ā-yek: teke tek, birer birer (5-a-2)

yet-: yetmek, yeterli olmak (1-b-2)

yıḡ-: yığmak, üst üste koymak (81-b-14)

yil: yel, rüzgar (105-a-11)

yohsa: yoksa (49-a-17)

yokla-: yoklamak, ziyaret etmek (90-a-4)

yüz urma: huzurda yere kapanmak (87-a-3)

-Z-

zaḥm: kesik, yara (6-a-9)

zaḥmdār: yaralı (89-a-4)

zaḥmet: eziyet, sıkıntı (39-a-19)

zāri zāri: inleye inleye (12-b-16)

zebūn: zayıf, güçsüz, aciz (48-a-14)

zehre: öd, safra (72-b-17)

zem it-: hakaret etmek, ayıplamak (81-b-17)

zemīn: yer, mahal (67-b-2)

zenbūr: eşek arısı (85-b-4)

zengī: Doğu Afrika halkından olan, zenci (2-b-1)

zeyn: ziynet, süs, süslemek (24-b-9)

zihī: ne güzel, ne iyi, aferin (64-b-12)

zī-kıymet: kıymetli, değerli (83-b-15)

zīn: eyer (101-a-7)

zinhār: asla (44-a-8)

ziyāde: artan, fazla, çok (49-b-16)

ziyān: zarar, kayıp (45-b-11)

zu‘m-ı fāsīd: batıl inanç (22-b-15)

zūnnār: Rahiplerinin beline bağladığı kuşak (37-a-3)

-Z-

zāhir: görünen (38-b-1)

zarāfet: incelik, yumuşaklık, hoşluk (37-a-14)

zarar: zarar, kötülük (31-b-11)

zārbī: zorla (2-b-4)

za‘if: zayıf (55-b-4)

-Z-

zaḥīre: hububat, erzak (17-b-14)

zerre: çok az, pek ufak parça (67-a-5)

EK 2: Dizin

-A-

Allāh¹⁴: (Tanrı) 9b, 14b, 48a², 50a², 54b, 62a², 64b, 66a², 67a, 73a, 95a, 104b²

Ayaşofya: 9a

-A-

1. **‘Aclānī Frenk:** (kişi adı) 17b, 18a², 18b²

2. **‘Aclān:** 17b, 18a

‘Alī: (Hz. Ali) 43a, 44a, 44b, 55b, 67a

1. **‘Amr ‘Ayyār:** (Hoca ‘Amr) 20a, 36b, 37a, 38a, 57b², 58a³, 60a, 77b⁴, 78b, 79a³, 79b², 81a, 81b, 82a², 83a, 83b², 84b², 85a², 85b, 86a², 87b, 88a³, 88b, 89a, 90b, 101b, 102a

2. **‘Amr:** (Hoca Amr) 1b, 2a, 2b², 3a, 34a, 36b², 37a³, 38b, 39a, 39b, 40b, 42b, 51a, 54b, 56a, 57b³, 58a², 59a⁶, 59b, 60a, 77b², 78a, 79a, 82a², 82b, 83a, 86a², 88b², 89b, 90a², 101b

‘Antere ibn Şeddād: (Arap şair, kahraman) 34b.

‘Arab: (Arap halkından olan) 2b, 3b, 4a, 4b, 10a, 17b, 19a, 20a², 24a, 31a, 33b³, 34b, 35a, 40b, 42b, 43a, 44a, 44b⁴, 46b,

47b³, 52a, 54a², 57a, 60b, 62b, 63b, 64a², 65a, 69b, 70b³, 71b, 86b³, 92b, 93a, 93b, 94b³, 95a, 97b², 98b², 104a, 105a.

-B-

Bānū-yı cihān: (kişi adı) 41a.

Barsūsī Rāhib: (kişi adı) 23b,

Bedder ez-Zamān: (kişi adı) 40a², 41a⁶, 41b, 42a⁴, 43b², 44a, (Bedder Zamān 53b, 71a)

Behnām Şāh: (eserde mağrip te bir hükümdar, namı diğer Kelb Rūmi) 1b, 2a⁴ (kere,) 4a, 7b², 11b⁴, 12b, 16b, 17b, 18a², 18b², 20a, 22b³, 26a, 27a, 28a³, 35a⁴, 57a³, 68a, 76a, 86a⁴, 87a², 87b², 91b, 93a, 94b², 96a³, 96b², 98a, 98b⁴, 100a, 101a (Behnām Şāh-ı Mağribī: 94b, Behnām 86b)

Benī ‘Ād: (Benī Ad Kabilesi) 55a, 68b, 101a

-C-

Cāh-ı Ejder: (kale adı) 28a

Ca‘lanūs Rūmī: (kişi adı) 15b² (Ca‘lanūs15b²)

Cārut Vezīr: (kişi adı) 99b, 103a

Cebbār: (Allah’ın adlarından biri) 44a

Cehrān Vezīr: (kişi adı) 28a

Cemābūr: (kişi adı) 7a, 11b

Cemitāc: (kişi adı) 7a

Cemitān: (kişi adı) 11b

¹⁴ Üslü sayılar özel adın o sayfada kaç kez geçtiğini belirtmek için kullanılmıştır.

Ceyhūn: (nehir adı) 66a

-Ç-

1. **Çāpūr-ı Mağribī:** (kişi adı) 63b, 64b
2. **Çāpūr Mağribī:** 64a², 64b³ (Çāpūr: 64b³)

-D-

Darāb Hindū: (kişi adı) 25a, 25b⁴, 26a
(Dadāb:25a, 25b², 26a)

Dehrān Vezī r: (kişi adı) 7a

Deyr-i Behnām Şāh: (kilise adı) 22b

Deyr-i Rāğīb: (kilise adı) 78a

Deyyūs-ı Mağribī: (kişi adı) 38a²

Dilcū-yı ‘Ayyār: (kişi adı) 8b⁵, 9a², 10b², 11a,
11b³, 16a

Dilfürüz Bānū: (kişi adı, Hümāyūn Bānū) 38b
(Dilfürüz 68b)

-E-

1. **Esbāt Rūmī:** (kişi adı) 30b⁴, 31a, 32b², 33a³ 2.
2. **Esbāt-ı Rūmī:** 32b, Esbāt: 33a

1. **Esed-i Zerrīn-ķabā:** (Kereb-i Gāzi'nin oğlu)
7a, 7b, 9a, 9b, 10a³, 10b, 14a, 16a², 16b, 17b,
18a³, 18b², 19a, 35a, 47a, 102b

2. **Esed Zerrīn-ķabā:**18b, 35b², 47b, 49b, 53b,
55a (Esed bin Kereb31b)

3. **Esed-i Gāzī:** 31b², 32a, 41b⁴, 44b (Esed Gāzī:
41b)

4. **Esed:** 7a, 7b, 9a, 9b, 10a², 17b, 31b⁴, 32a⁶,
32b⁷, 33a⁵, 33b², 34b, 41b², 44b¹⁰, 45a⁷, 45b⁹,
46b, 52a, 54b,

Esmā-yı Perī: (kişi adı) 88b, 89a

-F-

Fermān-ı Rūmī: (kişi adı) 28a

Fettāh ‘Ayyār: (kişi adı) 17b, 40a, 41b, 47a,
54a², 88a⁶, 90a², 91a³, 92a, 92b, 93a⁵, 93b, 94b³,
95a³, 95b³, 96a², 97b, 102a², 104a² (Fettāh: 40a³,
104a)

Frengistān: (Avrupa, batı memleketleri) 18a

Frenk: (Avrupalı) 65b, 91a, 95b, 99a, 99b)

-H-

Ham Şāh-ı Mağribī: (Behnām Şāh/Kelb Rūmī)
54b, 100a (Ham Şāh Rūmī: 66a (Ham Şāh: 20a³,
40a, 51b, 57a, 68a, 68b², 72^a)

Hemedān: (Hemedan şehri) 4b

Helūle: (put ismi)12a, 12b, 59b, 83b, 99a, 105a
(Helūl12a

1. **Hümāyūn Bānū:** (kişi adı: Dilfürüz) 9b, 39b,
40a, 40b², 41b², 42a², 46b, 47b, 53b, 68b, 71a)

2. **Hümā Bānū:** 24a)

3. **Hümāyūn:** 38b, 39b, 40a, 40b, 41a⁷, 41b²,
42a⁴, 42b² 43b, 47b, 55a

4. **Hümā-yı Dilfürüz:** 22b, 24a, 27a, 27b

-Ĥ-

Ĥaķ Teālā: (Allāh) 11a, 36a, 50a, 61a³, 69a, 72b
(Ĥaķ: 36a, 55a, 61a, 92a)

Ĥanķ-ı İshāķ: (Kereb-i Gāzī'nin atı) 50b, 54b,
63b, 69a², 71a, 73a

Ĥayy: (Benī Hayy Kabilesi) 101a

Ḥazret-i Ḥamza: (Hz. Muhammed'in amcası) 5a, 88b, 89b (Ḥamza: 89b⁴)

1. **Ḥazret-i Şāh-ı Murteżā:** (Hz. Ali) 34a, 46a

2. **Ḥazret-i Şāh-ı Merdān:** (Hz. Ali) 61b

3. **Ḥazret-i 'Alī:** 44-a

Ḥazret-i Süleymān: (peygamber) 88b

Ḥicāz: (Arap Yarımadası'nda bir bölge) 1b, 36a, 49a, 53b, 54a, 57b, 67b, 71a, 72a, 73a, 74b, 98a, 101a, 104a, 104b

-Ḥ-

Ḥoca 'Amr: ('Amr Ayyār) 1b², 2a³, 2b⁶, 3a³, 4b³, 5b⁷, 18b, 37a³, 37b², 38a, 38b⁴, 39a⁸, 39b⁴, 40a², 40b⁵, 42b⁵, 43a², 46a², 48b, 49a, 49b², 50a, 52a, 53b, 54a, 54b², 56a, 56b, 57b², 58b², 59⁴, 59b², 60a², 76b, 77a², 78b, 79a, 80b, 81a², 81b, 82b, 83a, 87b, 88a², 90a, 90b, 101a, 102a

-Ḥ-

Ḥudā-ı Rabbü'-ālemin: (Allah) 8a (Ḥudā:29a, 31a, 35b, 41b, 56b, 90a)

-İ-

1. **İbrāhīm bin Mālik:** (Hz. Ali'nin komutanlarından Malik Ejder'in oğlu) 47a, 47b

2. **İbrāhīm bin Mālik Ejder:** 49b

3. **İbrāhīm bin Mālik Ecder:** 55a

4. **İbrāhīm bin Mālik Eşter:** 45^a

5. **İbrāhīm:** 34a, 34b, 46b², 52a, 102b

İncil: (dört büyük kitaptan biri) 37b, 39a, 81b, 87b

İskender-i Zü'l-ķarneyn: (Kur'an'da adı geçen kişi) 6b, 20a, 34a (İskender 4b)

İslām: (Müslümanların dini) 3a, 3b, 6b, 7a, 8a, 8b³, 10b, 11a, 11b², 16a, 17a², 17b, 18b, 19b², 20b², 21a, 21b², 35a², 35b, 47a⁴, 48a³, 49a, 49b, 50a², 50b³, 51a², 51b⁴, 52a⁴, 52b⁷, 53a, 53b, 54a, 54b, 56b², 57a, 60b², 61a, 61b, 62a, 66a, 66b², 67a, 68a, 69a, 69b, 74b, 87a, 90b, 94b, 100a, 101a, 102b

'İsā: (Hz. İsa) 27a², 38b, 77b

-K-

Kebütî Rümî: (kişi adı) 13a

Kelb Rümî: (Behnam Şah) 1b, 7a², 10b, 12b, 13a, 15a, 17a³, 17b², 19b, 20a, 21a³, 22b², 23a, 31a, 33a, 33b³, 35b, 38a, 40a, 40b⁴, 46b², 47b, 55a, 60a, 64b, 65b², 66a, 66b², 76a, 77a, 77b⁶, 78a, 78b², 79a⁸, 79b³, 80a², 80b³, 81b, 83a, 90b, 91b³, 92b², 93a, 93b³, 95a³, 96a, 97a, 97b², 99a⁴, 100a, 101b, 102b², 103b², 104a, 104b², 105a² (Kelb: 34b)

Kilise-i Mıķnād: (kilise adı) 12-a

1. **Kereb-i Ğāzî:** (eserin başkahramanı) 1b, 2b³, 3a, 3b³, 4a², 4b³, 5a⁵, 6a⁹, 6b, 7a³, 8b, 11a, 16a, 16b³, 17a, 17b², 18a, 18b, 19a⁴, 19b², 20a, 20b, 21a, 23a, 29b, 33a³, 33b, 34a⁴, 34b, 35a, 35b², 36a, 36b, 37a³, 40b⁴, 41a³, 41b², 42a⁵, 42b, 43a³, 43b, 44a, 46a², 46b, 47a, 48a², 48b³, 49a³, 49b², 50b³, 52a, 52b³, 53a, 53b³, 54a⁴, 54b³, 55a³, 57b, 60a², 61b, 65a³, 66b, 67b², 68a⁴, 68b², 69a², 69a², 69b³, 71a, 71b, 72a, 72b, 73a², 73b², 74a, 74b², 75a⁷, 75b, 76a, 98a⁴, 99b², 100a⁵, 100b³, 101a⁶, 101b², 102a², 103a, 104a⁵, 104b

2. **Kereb:** 3b, 4a, 20a³, 21a, 23a², 24a⁴, 31b, 33b, 34a, 37a³, 38b, 40b, 41a, 41b, 42a, 42b, 43a⁴, 44a³, 44b⁵, 45a⁸, 45b³, 46a², 46b⁴, 48b, 49a³, 52b, 53a², 53b, 57a², 58a, 58b⁴, 59a, 60b², 61a, 65a⁵,

66b², 68b, 69b, 70b², 71b², 73b³, 75a, 75b, 76a,
98a, 103a⁵, 103b⁵, 104a³, 105b⁵

Keykazāb Rūmī: (kişi adı) 13a, 15b

Kilnūs: (kişi adı) 14a

Kūh-ı Kāf: (Kaf Dağı) 3b, 4a

Kulle-i Kāf: 50a

Kūh-ı Sebze: (dağ adı) 8a, 12a, 12b, 13a²

Kūs-i ‘Akrat: (kös adı) 20b

Kūs-i ‘Arşān: (kös adı) 20b

Kūs-i: Hūrūs: (kös adı) 20b

Kūs-i Nirāb: (kös adı) 20b

Kūs-i Şā‘ika: (kös adı) 20b

Kūs-i Şarşar: (kös adı) 20b

Kūs-i Zemzeme (kös adı) 20b

-K-

Qadbānī Rūmī: (kişi adı) 13a

Qahrman: (İran mitolojisinde devlerin büyüttüğüne inanılan, kişi) 6b², 16a, 32a, 34b

Qal‘a-yı Cān Külāb: (kale adı) 28a³

1. Qaplan-ı Mağribī: (kişi adı) 8a

2. Qaplan Mağribī: 7b³, 8a², Qaplan: 8a

2. Qaynūs Mağribī: 14b, Qaynūs:14a², 14b²

Qāpūs Rūmī: (kişi adı) 64b, 65a

Qaşr-ı Rūmī: (Benam Şah’ın köşkü) 11a

1. Qaynūs-ı Rūmī: (kişi adı) 13a²

Qıtāl Zengī: (kişi adı) 61b³, 62a², 62b³, 63a

Qoştantiniyye: (İstanbul) 39a

Qudret-i Hāq: (Allah) 31^a

-L-

Lāt (put adı) 105a

Leclābī Frengi: 18b², 19a

-M-

Ma‘ad: (Kereb-i Gāzī ’nin kardeşi) 7a, 7b², 9a, 10a, 14a², 16a, 16b, 49b, 52a, 55a, 102b (Ma‘ad Dilī ri:9b)

1. Ma‘dī: (Kereb’in kardeşi) 7a, 7b², 9a, 9b, 10a, 13b, 14a³, 14b⁵, 15b⁵, 16a³, 16b, 17b², 21b⁵, 22a⁶, 23b², 24a, 24b³, 25a⁴, 25b⁴, 26a⁵, 26b, 28a⁴, 28b⁹, 29a¹², 29b⁶, 30a⁵, 30b⁹, 31a⁷, 31b⁵, 32a⁴, 32b³, 33a⁴, 43a³, 43b¹⁰, 44a⁴, 44b, 45b³, 46a² 46b², 47b, 49b, 52a, 54^b, 55a, 102b

2. Ma‘dī Dilāver: 35b⁴

3. Ma‘dī Pehlevān: 22a)

Mālik Eşter: (Hz. Ali’nin komutanlarından) 6b², 34a (Malik Ecdar: 19b)

Medīne: Medine şehri 101a

Mehrāşī Rūmī: 27b, 28a

Mekke: (Mekke şehri) 101a

Mengī Zengī: (Kişi adı) 73b², 74a, 74b, (Mengī :6b)

Meryem: (Hz. Meryem) 37a, 92a

Mestūnī Zengī: (kişi adı) 21a

Meylūn Zengī: (kişi adı) 63a³, 63b²

Mıknād Rāhib: (kişi adı) 12a²

Mihrāb-ı Mağribī: (kişi adı) 13b

(Mihrāb: 14a)

1. Muḥammed: (Hz. Muhammed) 27a³

2. Muḥammed Mustafā: 77a)

1. Muḥammed bin ‘Alī: (Hz. Ali'nin oğlu; Muḥammed Ḥanefī) 45b

2. Muḥammed Ḥanefī: 2b, 3a, 3b, 6a, 6b, 7a, 17a, 19b², 20b², 29b, 33a, 33b, 34a³, 34b, 35a, 35b², 36b², 39b, 40a⁴, 41a², 42a⁵, 42b³, 43a², 43b⁴, 44a², 44b, 45a⁵, 45b⁴, 46a², 46b, 48a³, 48b, 49b, 50b², 52a², 52b², 53b, 54a², 54b⁴, 55b, 56a², 56b², 57a, 60a², 60b⁴, 61a, 61b, 62a², 62b⁴, 63a³, 63b⁴, 64a⁵, 64b⁴, 65a, 65b⁴, 66a³, 66b³, 67a³, 71b², 72a, 76a, 76b⁶, 77a², 79b, 85b, 87a, 87b³, 88a⁹, 88b⁴, 89a⁵, 89b, 90a³, 90b⁴, 91a, 91b, 93a², 94b, 95b, 97b², 100a, 100b, 102a², 103a

3. Muḥammed-i Ḥanefī: 60b

4. Muḥammed: 41a, 42a, 43b, 44a², 44b, 45a⁵, 45b³, 46a², 46b², 48b

Müselmān: (Müslüman) 10b, 17b, 29a³, 29b, 30a, 30b, 53a, 64

-N-

Necefi: (kişi adı) 49b

Nehrān Vezīr: (kişi adı) 28a

-P-

Pehlevān-ı Rūs: (kişi adı) 46b

Perverdīgār: (Allah) 9b

Petramānī: (put adı) 105a

-R-

Raḥmān: (Allah'ın adlarından) 81b

Rāyīk: (kişi adı) 17b

Resūl-ı Ḥudā: (Allah'ın elçisi) 77a

Rüstem: Zal oğlu Rüstem Şahname'de övgüyle anılan kahraman) 6b², 12a, 16a, 34b, 41a

-S-

Seyḫūrī Ḥicāzī: (kişi adı) 67a

Siyāh Zengī: (kişi adı) 6b, 21a

Süleymān: (Süleyman Peygamber) 88b², 89a⁵, 90b

-Ş-

1. Şāhānī Rūmī: (kişi adı) 13a, 15a, 17a,

2.Şāhān Rūmī: 16b, (Şāhān: 15a)

Şehr-i Saḳlābiye: (Şehir adı) 78a², 78b, 79b, 87a, 101a

Şelüle: (put adı) 12a, 12b, 59b, 83b, 99a, 105a, (Şelül: 12a)

-T-

1.Tenhārūs: (kişi adı) 50b, 53a, 53b, 55a, 73b, 74b

2.Tenhārūs Dilāver: 50b, 53b, 74a,

3. Tenhārūs Dilīr: 73b

-T̄-

Ṭomar Frenk: (kişi adı) 18b

Ṭudurūs: (put adı) 105a

Ṭuḡyānuş Frenk: (kişi adı) 6b, 19b, 96a,

Ṭuḳşādī Rūmī: (kişi adı) 28a²

1. Ṭül-ı Zengī: (kişi adı) 3b, 4a, 4b, 6a, 29b, 33a, 60a, 72b

2. Ṭül Zengī: 4b, 6a³, 30a, 33a, 51b, 57a², 57b³, 58a², 58b, 59a³, 60a², 60b, 61b, 68a, 68b², 69b³, 70b, 71a, 71b, 72a, 72b, 73b³, 74a⁶, 75a², 98a, 98b², 103a⁴, 104b

3. Tūl: 4a, 4b, 5a⁷, 5b⁸, 6a³, 33a², 51b, 55a, 59a³, 59b⁵, 73a², 73b⁶, 74a, 75b³, 76a⁵, 98a⁴, 98b², 99a, 105a

-Ü-

1. Ümeyye-i ‘Ayyār: (kişi adı Hoca Amr’ın oğlu) 1b, 2a², 3a, 37a, 37b², 38a⁴, 38b³, 41a², 42a, 80a, 84b, 85a, 85b, 86b, 87a, 87b², 88a², 90a², 90b, 91a³, 91b⁴, 92a, 92b, 93a², 93b², 94b³, 96a, 97b, 99b, 100a, 100b, 101a, 101b², 102a²

2. Ümeyye: 1b², 2a⁶, 2b⁹, 3a⁴, 37a², 37b, 38a³, 38b⁵, 39a⁸, 39b⁷, 40a, 40b⁴, 42b, 46a³, 84b, 85a³, 86b, 91b, 93a, 93b, 100a³, 100b², 101b)

-Y-

Yabağuş Rāhib: 78a

Yandurūs: (put adı) 105a

Yefrūšī Rūmī: 27b, 28a

Yezdān: (Allah) 10a, 50a, 60a

-Z-

1. Zeyd bin ‘Alī: (eserde Muhammed Hanefī’nin kardeşi olarak geçmekte) 19b, 21b³, 26a², 26b, 27b³, 28a, 33a, 36a, 41a, 41b, 42a, 51b, 100a

2. Zeyd: 21b², 22a², 24b⁴, 25a⁷, 25b³, 26a³, 26b⁶, 27a⁴, 27b⁶, 28a², 31b³, 32a, 33b², 35b, 36a⁴, 38b, 40a⁷, 41b², 42a³, 43b⁶, 44a, 44b⁸, 45a⁵, 45b², 50b, 51a³, 54b, 55a, 56b

3. Zeyd-i Nev-civān: 22^a

-Z-

Zāhir Şāh: (kişi adı) 33a

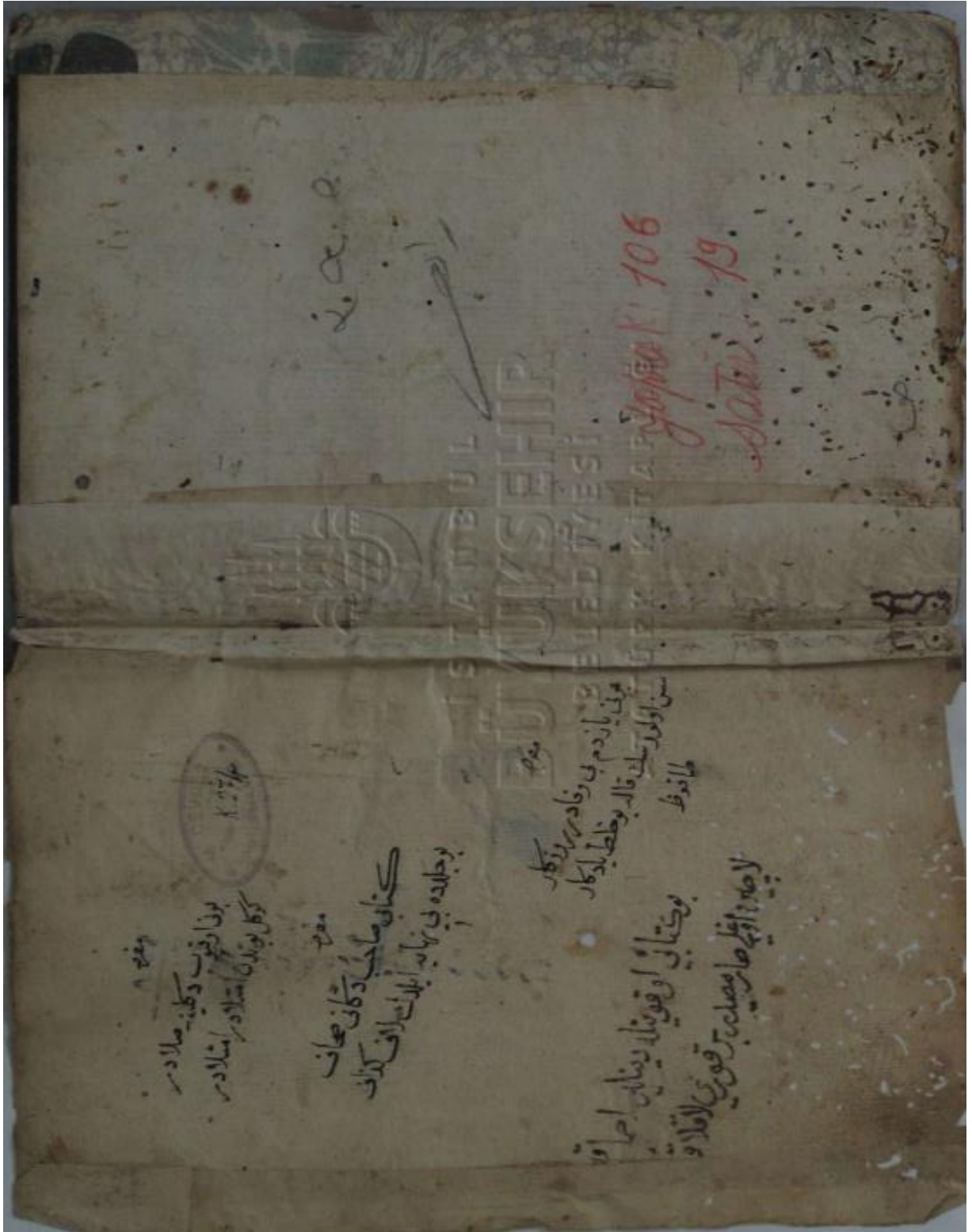
1. Zāmīrī: (kişi adı) 75b², 84b

2. Zāmīrī Dilāver: 75b

-Z-

Zū’l-ḳarneyn: (Kur’an’ı Kerim’de adı geçen, peygamberliği ihtilafı olan kişi) 20a, 34^a

EK 3: Yazmadan Bazı Örnekler

... کرب غازی و اول مردی بخاریک جلدی ...
 جمع اینها در قصه نیک حکام سین ... بویله باز مشهور سکا تیار ...
 جید و نیک قصه مزبولای قرارین ... بکونی قصه دن کل دکلم و ارمی ...
رویان اخبار و ناقلان اسرار و محدثان روزگار خسیله
 روایت ایندز لومک اشته اولن زمانده کم خوجه عمر ایلا دغلی امیه عبارته
 دم اوروب بحث آیلدیلر امیه و اعتبار ایدر بنم جغم اولور کم بیفنام
 شاهک تختی اوکنده پنجه پوزالتون تور مجله واردر برالتون سینه
 طور ایچاری مخوف مسک و غیره اولور روزگار سولجی سکی ققوج ایدمک
 دماغین معطر ایدلور تور مجله ک برین واروب عالم اشکاره اولور
 کتور رسک بنده بلده که عبارتن نظیرک یوقدر ردی عمر ایدر سنک
 الکن کلور سیکم واروب ساول تور مخی الم سن ددی امیه ایدر بلی
 کلور ردی همان اولدم برندن طور و بصورت تبدیلی ایدور
 کتبی شیلکم اولار ادا فننده سن عکری کفارد یوب ردالم اولور
بیتکانه خوجه عمر ایدر ایسروز لر امیه بی اعتبارک النذن کلور کم واروب
 اول تور مخی کلب رد سنینک اولکلرن هر ذنظر بقیم اولور سه
 اوی اولسون

قىچىلار دىكى ات عقاب مىنال كىتور بى بار مېبا وئى روانە
 اولو جاق او مېتە عىتار مېچو ابوب بوقاچ معلقا اتون بوقاچ
 ادق اتوى اوله اتى ايلو و كچىدى او مېتە نك بو و چەلە بو كوك
 كىن كورىك جملە كا و عىسكوي نە قىردا رىبە مېچىتوا اولو
 قلا يوا او مېتە روپ يىنە شاھ قاتنە كلوب نى خدمت قىلدى
 بھنام شاھ هزاران عىبىن ايدوب ايدوب نوله بىدن نە دولىسىن
 درى او مېتە ايدوب باشا مېغوي شوك تورغاوردن برى
 دلون احسان ايلە درى بھنام شاھ اوله تورغاوك برى
 او مېتە عىتار و پورى اولام **خوجە غور** ايلو و كلوب ايدوب
 اى شاھ چقان او تون يلا رىم پاسبانلغوك ايدوب بكانسە
 دىر مېسىن شىدى بىكانە خويغە بو قىدرا احسان ايدوب سىن كو
 بو نى كچە جك اولور سە نىم جامنورە يوزالتونم و اردر
 بو كا و پىرە نى كى نى بو كچە جك اولور سىم نى بوندىن تورىچى
 آلورم درى خوجە غور و بوسوزى سويلوب چقاروب
 يوزالتونى بھنام شاھك نظونە، قورى خوجە غوروك
 سوزىن ايتدوب جملە كا و بىكوي عىبىن قلا يوا او مېتە نظو
 قلاى كوردىكم برىبىاھ زىكى طور نوپ بھنام شاھ ايلە كىلان
 ايدوب كىدوسى ايلە عىجت ايدوب دىر لوز دىل لوظى و كىلان ايدوب
 او مېتە كو كىلدىن ايدور اى نىكار زىكى اگى سگور و پى نى كچە بىتىن

بر سوز لوی اشتدی اویک سندن گاه طور و ب گاه او توردی اندون
 نیز امر ایله یکلوتوز سینه ابر بر کردن **تکبیر** کتور و ب **الله الله** دیوب
 بر لوندن طور و ب درختی مینه سوار اولدی لواندن میدان مرکزینه
 کلب صف چکوب بالا ایله بغلیوب بطور دیونا گاه اول مخلده طرفینه
 میدان اول قدره ایکی جانبدن میدان نظر صالحوب نجیبا میدان
 کم کیره دیر کتن ناکاه اول مخلده همان کرب غازی اولود ججاری
 نغم لوردوب میدان ادر تا سینه کله کلرد بندن اوز یله حیر و بساید
 ای کلب روم رای طالی شوم بکین اول کوندر کم سنک بنجاق اولدی کی
 باشوکه بقرب کوتریک شاکر کتور و ب حال و خزینه کی بغا ایرم امید نیز ادر
 میدان ارون در اکر ک کلیات دپور بنجاق لرد سرنکون ایوب سنی مخلده
 قابوب باشوکی کسم دیوب سیلا حیر دیک اول دریا کلبی جالقنوب بطوران
 کتار عسکری بر بر سینه کرد یلر و زری ایست یلر ای شاه ایوار مارا کیم اولدی
 اردها نکه خور و غینی بصدک کوی کتیکنی سینه دوندردک بر بارگاه
 ادر چندن طبع بلا سید بو یله بلایی باشوکه صاون الالک امید بودم کجدر کم
 بو کاتر شطور و ب جوابه قادیر اولدینجی همان کلب روحی بودم صاع
 صولم بقرب کرد بر ادر و تمیدر کم بو ناکاه حواب دیردینجی جمله سیده
 باش ز مینه صالح دیار همان بودم طول زنگی ایدر ای شاه سنک او غر و کیم بو
 روندن

